

Nye
Landoeconomiske Tidender,

udgivne

af

Joh. Chr. Drewsen.

Ingen Erhvervsstilbe er bedre, oversflødigere, behageligere, eller den friske Mand værdisigere, end Agerdyrkingen.

Andet Bind.

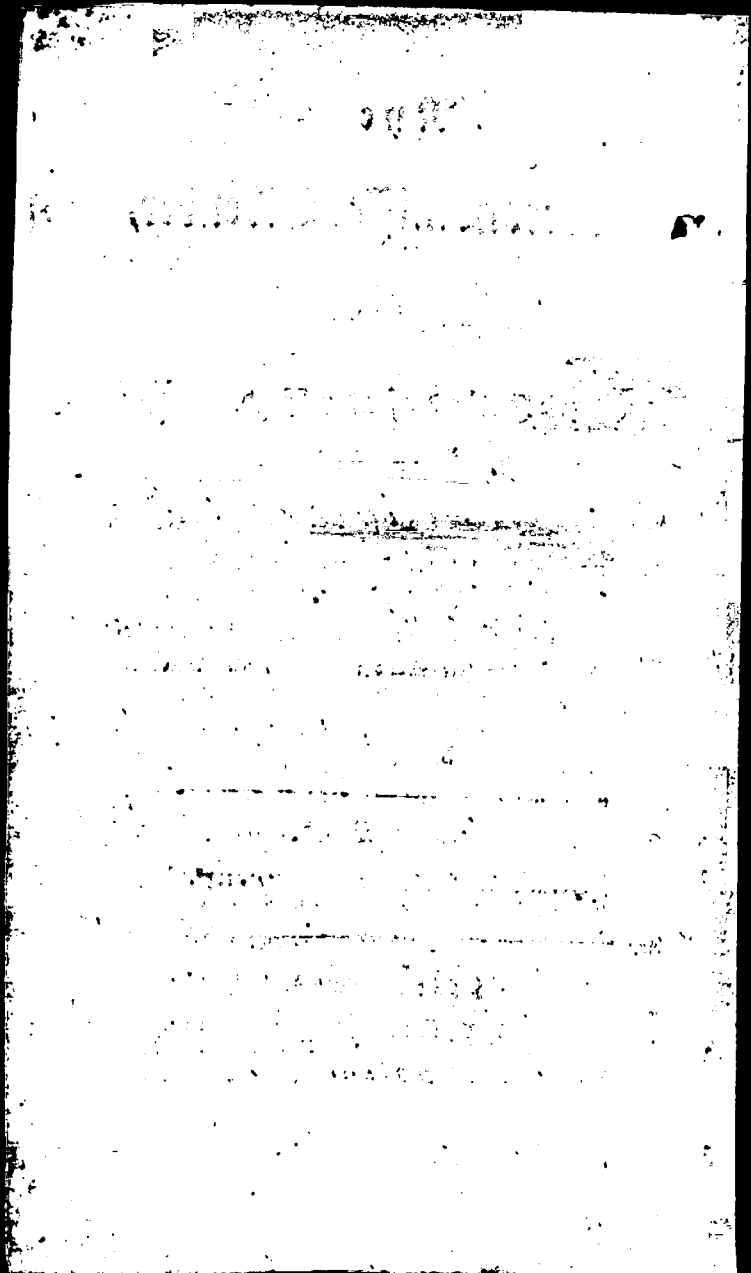
Hermed to Kobberer og to Steentryk.

Kjøbenhavn.

Trykt i Thieles Bogtrykkerie.

1820.

Indhold af 2det Bind.

	Pag.
E t flygtigt Blik paa tre Skrifter, af Udgiveren	1.
Hvorfor er Selveiendoms Indførelse i de senere Tider standset o. s. v., af Hr. Lands-Overrets samt Hof- og Statsrets Procurator H a s l e	29.
Den halve Sommerstaldforing; Fremgangsmaaden ved samme; dens Fordele og hurtige Udbredelse i Veile Amt, af Hr. E. D a l g a s . . .	60.
Efterretning fra Hr. Forpagter F a b e r paa Kring- leborg, angaaende hans Dvægs Staldforing	73.
Svar i Anledning af Hr. Pastor P e t e r s e n s Til- læg til sammes Afhandling om Aarsagerne til Fattigdom, af Hr. Pastor R e n n e . . .	85.
Fragment af et Brev til Udgiveren, angaaende For- søg med Salt som Gjødning	121.
Spilken er den sikreste Veie for Bonden i Almin- delighed, til at forbedre sine Kaar o. s. v., af Fæstebonden Niels Kemmer	129

Om Længens Avenbelse som Gjødning paa Thorseng og Strynøe, af Hr. Pastor J. G. Møller	257
Rogle med den grønne Boghvede anstillede Forsøg, som Gødringsmiddel for Faaret, Evinet og Geden. Meddeelt af Hr. Prof. Carl Wiborg og oplagt i det Kongelige Landhuusholdningselskab	276
Om Høebjergning, af Hr. E. Dalgaard	291
Det offentlige Uld-Dyplag og Uld-Vaskerie i Paris af Hr. Kammerjunker Kawert	297
Om nye i Engeland opfundne Tilberedningsmaader for Hør og Hamp	306
De menneskelige Excrementers Pulverisering og An- vendelse til Gjødning, af Hr. Kammerjunker Kawert	322
Et Brev fra en Gødseler til Udgiveren angaaende Boghvedens skadelige Virkning paa Faarene	330
Englændernes Mening om Russens Karsag	332
Et Par mærkelige Exempler paa hvorledes Almuen paa visse Steder i Jylland benytter de autoriserede Lagers Hjælp i Sygdomstilfælde, og nogle An- mærkninger i den Anledning, af Hr. J. E. L.	352
Fra Landhuusholdningselskabet om unge Bønderkar- les Dplærelse	357
Et Brev til Udgiveren indeholdende Bevis for, at Høeden kan i meer end 20 Aar beholde Evne til at spire	365
Fremfribt i Landvæsnet i Amerika	368

Efterretning om en Præbepsning	370
Levende Veie	386
Øbberkoppen som Veirprophet	388
Øibbel, hvorved Melken længe kan bevares mod For- dærbelse	393
Knemdelse af et ungt Menneske, der søger Ansæt- telse som Forvalter paa en Herregaard . . .	394

Et flygtigt Blik paa tre Skrifter:

(En Afhandling oplæst i et af Landhuusholdnings-
selskabets Møder, af Joh. Chr. Drechsel.)

Ingen Landmand eller Landøconomist Skribent har siden Schubart von Kleefeldes Tid vaakt saa megen Opmerksomhed som Albrecht Thaer, ingen har saa lidenskabeligen været beundret eller dadlet, som han. Hviſt interessant var det Enhver, hvis Stilling og Eilbøielighed tillod ham, med stadigt Blik, at følge denne berømte Mand paa sin Vane, at see ham i Naturens Labyrinth, omgiven af Forbommens Taage, stedse, kjøndt misfommeligent, at arbejde sig nærmere frem mod det Maal, hvor han med dristig Haand har tændt et Lys, der allerede udbreder sit Skin til fjerne Egne, kjøndt det først med fuldkommen Klarhed, ved den fremstidende Naturlæres Hjælp, skal sinne for vore Efterkommere.

Da jeg tør forudsætte, at de Fleeste i denne hæderlige Forsamling, hindrede ved Stilling og borgerlige Syssler, ei have nviagtig Kjendskab til Thaers Wandel paa den landoeconomiske Bane, eller i det ringeste ei have i 15 Aar som jeg, geleidet ham i Marken og ved Skriverbordet, saa haaber jeg, at den mig her forundte Tid, ei ved mig kan paa gavnligere og mere underholdende Maade udfoldes, end naar jeg kaster et, skjøndt flygtigt, Blik paa Thaers Jdrætter, fortaligen berører hans sidste vigtige litteraire Produkt, og de Angreb paa hans Lære, som herved foranledigedes. Den upartiske Mand kan allerede herved, haaber jeg, sættes i Stand til, fra rette Synspunkt at betragte Thaers Daad, og erkjende, at var end denne Mand, lig hver Dødelig, udsat for stundom at feile i sin Mening, og i Udøvelsen at begaae Misgreb, saa var dog den Vedles Liv ene viet til at fremme Mødmenes Held, hvortil han uden Hensyn til sig og sine, offrede Tid, Kræfter, Kundskaber og personlig Fordeel. At han, saa ofte lønnet med fort Utaknemmelighed, ei uvilligen bortkastede Pennen, men tværtimod, skjøndt nedrynget af Alder, som anstrængt Arbeide og mange Lidelser, sikkert har gjort byrdefuldere, endnu vedbliver at offere sine Dages Rest til den Jdræt, der var Maalet for hans Manddoms Kraft, dette tyder efter min Overbeviisning paa en stor Sjæl.

Thaer levede som bekjendt, som Læge, i Celle og byrkede desuden, foriypodentlig meest for sin

Kornsielse, en liden Jordlod. Her mødte ham en Hændelse, der, som han selv beretter, vakte Ideen om den Frugtsølge, som han siden af Grundsætning har fulgt. Han siger i den Anledning: "Jeg var en ivrig Tilhænger af Kloveravl og Staldfodring efter det Schubartske System, og vilde sætte hiin igjennem i Brakningsaaet. Men Kloveren mislykkedes, Ageren blev fuld af Qvæker, og Vintersæden, der saaedes efter een Pløining, slog aldeles feil, uagtet Kloverstubbene enten gødskes endnu een Gang eller Kloveren fik om Vinteren en Obergjødsning. Ved Hjælp af en maadelig Lucerne- og Havregræsmark fik jeg vel tilstrækkelig Sommerfoder, men intet Høe til Vinteren, hvilket jeg dog havde gjort Regning paa at erholde af min Klovermark. Kun med de Kartofler og Koer, jeg havde dyrket i en oppløiet Lucerneager, tillige med et lidet Partie Høe, jeg havde høstet, hjalp jeg mig en heel Vinter. Af Taknemmelighed opløiede jeg til Kartofler en Deel af den Mark, jeg havde besaaet med Klover, men som stod stet. Indhøstningen af disses Afgrøde tilendebragtes sildigt, og det vaade Veirlygt tillod mig ikke at saae Rug, hvilket jeg ellers havde gjort; jeg tog derfor Byg. Da jeg imidlertid ubetinget vilde have Klover, saa saaede jeg denne tyndt i Bygget, der lykkedes saa overordentligt paa en Mark, der kun sjelden bar maadeligt Byg, at derved vækkedes Forundring. I det følgende Aar havde jeg for første Gang god Klover; derimod pøede en anden Mark, paa hvilken Kloveren var

faaet i anden Halm, kun Syrer, uagtet Klo-
veren var om Vinteren overgjødset. Denne Mark
blev efter en ussel Slæt pløiet tre Gange til Rug,
men den første kun een Gang efter to Slæt; Ru-
gen blev umistkjendelig bedre paa denne end hiin
og denne Begivenhed bestemte min Frugtfolge for
Fremtiden.^o Engelske Skribentere bekræftede end
ydermere det, som han hændelsesvis selv havde op-
daget, og han foranledigedes derved til at forelægge
Publikum Englændernes Erfaringer, først i det
hannoverske Magazin, og senere i hans Værk om
det engelske Agerbrug.

Den første Deel heraf fremkom i Marts 1802
og med denne begynder egentligen Thærs Publi-
citet, thi dette Skrivt, der bestaaer af tre Dele i
Octav, vækkede ualmindelig Opmærksomhed. Se-
nere udgav han forskjellige periodiske Skrifter;
først Annalen der undersächsischen Landwirthschaft
12 Bind i Octav; Annalen der Ackerbaus, ligeledes
12 Bind i Octav; Annalen der Fortschritte der
Landwirthschaft in Theorie und Praxis, 4 Bind
i Octav; vermischte Schriften 2 Bind; Grund-
sætte der rationellen Landwirthschaft, 4 Dele i
Quart, og endelig: Meine Wirthschaft auf Ro-
gelin, som er det sidste han har skrevet og det hvorom
jeg her skal have den Ære at sige nogle faa Ord.

I dette Skrivt giver han Efterretning om
sine Indretninger paa Roalin, et Gods ved
Oberen 7 Meil fra Berlin, og om Resultatet af
sine Bestræbelser i de 8 Aar, han har eiet det, og

Da disse ei forekomme *Wexeldrivtens* *Modstanders* betydelige, saa er det netop mod denne *Beskrivelse* de have rettet deres *Vaaben*; men for rigtigheden at bedømme *Taaer*, som *Praktiker*, maae man ei glemme at tage *Hensyn* paa hans *Diemed*, og de *Omstaendigh* der, hvorunder han arbeidede.

Hvad *Diemedet* anbelanger, da lægger *Taaer* strax i *Begyndelsen* af hiint *Skrivt* dette for *Dagen*, ved at erklære, at den *Opgave*, han vilde løse, var: "Hvorledes et *Gods*, under de i *Markbrandenborg* sædvanligste *Forhold* og med det *Jordsmon*, nemlig meer eller mindre leerblandet *Sand*, der hyppigst sammesteds forekommer, og som for det meste var saare udmagret, meget fuldt af *Ukrud* og ved sin høie *Beligheden* meget udsat, ligesom i *Besiddelse* af forholdsmæssig liden *Engbund*, kunde ved de sædvanlige *Hjelpemidler*, der staae hvert *Udsbrugs* til *Raadighed*, afvinges en høi *Produktion* og en *Revenue*, der meer end forrentede den endog høieste *Priis*, hvortil det kunde sælges."

Han erklærer endvidere og har allerede ved at kjsbe det sandede *Woglin* bekræftet *Sandheden* heraf: "at han, fra det *Dieblik* han offrede *Ugerdyrkningen* sine ringe *Talenter*, aldrig har søgt *Pengegevinst*, men ene at fremme *Videnskaben* og *Kunsten* og at udbrede de dertil fornødne *Kundskaber*." Han erkjender: "at han foruden *Drivten* i hans *Indre* til at gavne, endvidere ansaae sig forpligtet mod *Konge* og *Stat*, til at opfylde det

Haab, som havde foranlediget hiin, til at indfalde ham til Preussen, og at han vilde anseet som et skyldigt Offer til dette Diemeds Opfyldelse, selv at tilfætte alt det, som han skyldte Kongens Raade. "Dette Offer, er desværre, skjøndt ikke frivillig bragt," udbryder han, "dog frarevet mig ved Skjæbnens Unlilthed, uden at jeg derved blev i Stand til at stifte meget Gavn."

Saa meget om Thaers Diemed; nu et Par Ord om de Hindringer, der stillede sig ham i Veien og vel kunde have nedslaaet dens Mod, hos hvem Flammen ei brændte høi og hellig, som hos ham.

Først tilstaaer han frimodigen at have bedraget sig i Henseende til Glædeindholdet af den gode Jord paa Moslin, der var mindre end han troede, fordi midt i Markerne ofte fandtes (Schrindfiellen) ufrugtbare Pletter, der hidrorte fra Underlaget og som ei i vaade men blot i tørre Sommere vare kjendelige.

Der næst vare Jorderne af Naturen svage, næsten udtærede ved den forrige Eiers Dyrkningsmaade, og saa søldte af Kræukrud, at da Thaer engang smuldbrede en Jordklump af et Gaaseægs Størrelse og stræede denne Jord oven i en Urtepotte, saa fremkom deraf flere hundrede Planter Agerkaal.

Da Krigen i Maret 1805 udbrød, saa udstrebtes all: hans temmelig tilvante Farle til Krigstjenesten, fordi Vedkommende, som han udtrykker sig, maastee vilde forsøge, hvorledes en engelsk Oeconom, der hidtil ei havde gjort Underværker,

dyrkede foruden Kolf. Ved Kongens Gunst fik han dog fire Karle frie for Udskrivning.

I Foraaret 1806 skulde Bygningerne til et projecteret landoekonomisk Institut opføres, hvorved Hestene naturligtvis fik megen Transport at bestride, men midt i Sommeren blev Udskrivningen saa stærk, at Bygningsarbejdet maatte opsættes, skjøndt det blot var halvt tilendebragt.

Strax efter at han havde kjøbt Møglin og inden han endnu modtog Godset, blev Kaarestokken, som bestod af 400 Stykker, angreben af Kopper, og da man i Thærs Gravarelse ei hurtigt nok indkulerede, saa greb Sygdommen i den Grad om sig, at han ved sin Ankomst blot forefandt nogle faa, halte og skaldede Dyr. Dette Uheld ned slog ham i den Grad, at han derved begik det Misgreb, ei uforsøvet atter at kjøbe en Kaarestok, og at han, skrækket ved det, der nylig hændte, besluttede at forlade Kaareavl og udvide Qvægbesætningen. Men dette Misgreb var følgerigt, da Møglin langt mere er stiftet til Kaareavl end til Qvægavl.

Et nyt Uheld rammede Thærs Avlsbrug i Maret 1812, da en Stud, der kjøbtes til Slagting, bragte Lungesyge mellem Qvægbesætningen. To unge Tyre, der stode den nærmest, bleve først angrebne, og da man ei strax lagde Mærke til at disse hostede, saa udbredtes Sygdommen snart. Ved Narladning standsedes den igjen, men alle Dyrerne døde enten strax eller af Sygdommens Følger, Køernes Antal sank ned fra meer end

40 til 28 Stykker, og selv disse kastede for det meste Kalbene.

Endelig kom Krigen meer end een Gang til Preussen, og borttog Fourage og Arbeidsdyr.

Men disse Lidelser vare ei de eneste, hvorfor den ædle Mand var udsat. Ei mindre fiendsk kjæmpede Skjebnen mod hans Bestræbelser for Videnskaben. Ved Døden eller uheldige Omstændigheder, berøvet næsten alle sine, tildeels ved ham selv, dannede Medhjelpere, stod han et Øieblik ene i Verden og med det stoffede Haabs Witserhed i Varmen.

Fire af hans virksomste Medhjelpere berøvede Døden ham. Træffende siger Thær: "Jeg behøver blot at nævne Einhoff og Crome, for at pække Labets smertelige Følelser hos hver vor Videnskabs Ven." v. Esfen, bekjendt blandt andet af hans Beskrivelse over Agerbruget paa Thorsenge, og desuden gavnlig ved den Iver hvormed han ofrede sig Agerdyrkningen, samt ligeledes i Graven, hvorhen Cromes yngre Broder, som Følge af et Saar han fik i Krigen mod de Franste, fulgte ham.

Foruden disse ved Døden bortkaldte, forlod flere Andre Thær. En ung Mand, som han selv havde opdraget og dannet for det praktiske Agerbrug, forledtes til et uoverlagt Kjøb, og den forsiente praktiske Lærer ved Institutet, Koppé, som da dette under Krigen lukkedes, ei ene i

Abningens Beskrivelse fandt tilstrækkelig Bestyrelse for sin Virksomhed, søgte denne andensteds,

"Lykkeligvis!" udbryder Thær, "kom min yngste Søn hjem fra Feldtøget med en Kugle i Skulderen, og uagtet han tidligere havde ofret sig andre Videnskaber, saa gjorde dog hans feldne Talent og Tilbøielighed til Agerbruget ham stikket til dets Bestyrelse. Til denne Søn i Forening med Professor Rørte, har nu den gamle Thær overdraget Bestyrelsen af det Hele og selv hans landoconomiske Pen nedlægger han i disses Hænder, "da" stuer han "mere trængende Forretninger sandsynligvis vil fordre mine Dages og Kræfters Rest." *)

Jeg skulde langt overskride den mig betegnede Tidsgrænse, og jeg maatte frygte for at trætte mine Tilhørere, om jeg indlod mig i en Beskrivelse af det, som Thær har udrettet paa Møglin, kun dette bør jeg anføre, at Jordernes Kraft allerede er betydeligen tiltagen, og som en Følge deraf Afgrøderne rigere. Dette bliver desuden indlysende ved den mærkelige Vitring af en Bonde fra Odersmarken, der ved at kjøre forbi Møglins Jorder, udraabte: Her er vi jo atter i Marken, kjønde midt i Sand. Ogsaa er det overensstemmende med den Beretning, som Landhuusholdningssekskabet forrige Aar modtog fra Hr. Kammerjunker

*) Denne Beslutning blev han lykkeligvis ikke tro; han udgiver nu atter et indholdsrigt periodisk Skrift under Titlen: Møglinske Annaler der Landwirthschaft

Kavert, efter hvilken Sæden paa Møgling Mar-
fer langt overgif den paa Naboejorderne.

Endnu bør anmærkes: at efter Uddrag af Regns-
skabsbøgerne for 8 Aar, har hver Tonde Land
givet omtrent $5\frac{1}{2}$ Specie reen Indtægt, hvortra
dog Skatterne endnu bør drages, hvilket under
de allerede b skrevne Omstændigheder, paa saa
flette og i forveien slet dyrkede Jorder, og med
liden eller ingen Dri v t s capital, synes at være
meget; skjødt jeg aldeles ikke nægter, at paa
Hvedejorder, med større Kapital og under heldige
Omstændigheder mere kunde vindes.

I Anledning af Thær's Beskrivelse af Voks-
bruget paa Møgling, har en C. F. Werner forrige
Aar udgivet *Beleuchtung der Møglinger Landwirth-
schaft* med et Kobber. Forfatteren viser sig alle-
rede i Fortalen "Ikke til de ærede Læsere, men
blot til mine nye og gamle oeconomicke Venner"
som den der ynder ad lange Omveje at naae det
Maal, som paa den lige ligger ham saare nær.
Man fristes derfor snart til at give ham, i meer
end een Henseende, det Raad, som Bændebekker-
both:n gav sin Fætter. Werner synes at ville ef-
terligne Bændebekkerbothens Tone; men blotter
for den Vittighed, som dette Skrifts Forfatter be-
sad, bliver han blot en slet Copie.

Fra Pag. 18 til 107 indlader Forfatteren
sig i en heel Deel Beregninger, hvorved han vil
bevise, at ved Thær's Agerbrug er aabenbart Tab,
som han anslaaer til meer end 700 Rdlr. aarlig,

naar nemlig den Fordeel, som Besætningen ydede, drages fra Avlsbrugets Indtægt. Men denne Maade er, for ei at sige noget værre, saa besunderlig, at man sikkerligen kan henlede den til de Beregninaers Art, som vor Professor Oluffen kalder: Beregninger, Uregninger og — Forregninger.

Berner berører dernæst adskillige mindre vigtige Punkter, og den særdeles vigtige; Om et Bøxelbrug af given Kraft yder større Produkt, end et andet af hvilken som helst Art med lige Kraft, og henholdende sig til Thærs senere Erklæring i saa Henseende besvarer han Spørgsmaalet med, nei! og mener saaledes aldeles at fuldkaste dennes foregaaende Lære, allerede jublende over den Rigt, som derved gjøres i de Tabeller, hvori Thær sammenligner de forskjellige Dyknings Maader. Men saavel Hr. Berner, som flere af hans Partie, glæde sig virkelig alt for tidligen, fordreie aldeles Thærs Ord, og blænde blot den mindre Oplyste, eller Erfarne, ved en saa sofistisk Paastand. Man vil med det første i Landoec. Tidender finde denne Sag nærmere belyst, og som jeg haaber fra den rette Side *).

Efter at have givet Ord til andet en Beretning om Thærs Avlsbrug, som den afsløede Første

*) Denne Afhandling findes allerede i 9de Bindets 2det Hæfte.
Dr.

af Holsteen Beck allerede for endeel Aar siden har ladet trykke, og som Thær vel har erkjendt som rigtig i det væsentlige, men som alt for gunstig, betroer Werner os Marsaagen, hvorfor han er Frugtvekselsystemets svorne Antagonist, og i det jeg fortælligen beretter hvad han selv fortæller, afholder jeg mig fra enhver Bemærkning, hvoraf forresten mange ved denne Leilighed paastrænge sig.

Werner var nemlig Deconomie-Inspector hos en afdød Fyrste af Schanburg, der i Aaret 1780 anlagde en engelsk Park, og for at bringe alt i Harmonie forlangte af Inspektoren, at denne skulde dele og med Hækker omplante omtrent 40 Ager Land, som laae ved Parken og dyrke disse paa engelsk. Men det engelske Agerbrug var en mørk Tale for den unge Inspektør, der endnu begif Feil, naar han dyrkede paa tydsk Maade.

Til Lykke eiede Fyrsten nogle engelske Landoekonomiske Skrifter, formodentligen Arthur Youngs, af disse maatte Fyrsten oversætte for Inspektoren, og saaledes underrette ham om, hvad der skulde dyrkes paa hver enkelt Ager. Frøet blev forstrevet fra Leipzig, Hamborg, ja selv fra London; det blev saaet og Inspektoren, der betragtede de grønne Marker, troede ret at have gjort sine Sager ppperligt, da til hans Ulykke den ældre Grey Vodevils, en berømt Landoekonom og Slægtning af Fyrsten kom til Greensfeld. Greven besaae Alt og dadlede Alt. Hvor Hestebanner burde være; saae de stode Gulerodder; hvor Gulerodder skul-

de været dyrkede, var lagt Hestebønner; Istedet for Turnips var plantet Kaal; for Lucerne var faaet Esparsette. Vel havde Kyrsten billiget alt, men Greven demonstrerede ham med Young i Haanden, at paa engelsk kaldes Turnips, Roer, og Bønner, Gulerødder.

Denne Fortred havde Werner maaskee endda ladet passere; men nu forlangte Kyrsten ovenikjøbet særskilt Beregning over det lidet engelske Ugerbrug, for at see, hvorledes en engelsk Uger forentede sig i Forhold til en tydsk. For første Gang i sit Liv blev Werner paalagt, at veie Gjødningen!! Inspektøren gjorde sig vel al mulig Umage, hjalp som klog Mand Kyrsten at ride sin Ksephest; men saae ikke desto mindre i sin Angest allerede en engelsk Oeconom forskreven. Efter flere Mars forsøges Anstrængelse, og da man havde erfaret, at hverken Lucerne eller Esparsette, hverken Hestebønner, Raigræs, Turnips, eller nogen af de andre Roearter, Honninggræs, Vintervikke, Pimpernelle og andet mere saadant Kram, vilde lykkes eller passede til Klimaet, saa gav man det engelske Ugerbrug Afsted, vendte tilbage hvorfra man kom, og dyrkede Kaal, Klover og Kartøfler, som hver Bonde. Men fra denne Tid har Werner faaet uforsonligt Had til Vefeldrivten, der paa et Haars ligner det engelske Ugerbrug!!

Bed saaledes at have gjort Werners nærmere personlige Bekjendtskab, sættes vi istand til at skønne, hvorvidt vi i hans Dom tør haabe at

finde den Upartiffhed, som han i Begyndelsen af sit Skrift lover os, og vi ledes til paa Ordet at troe ham, naar han aabenhjertig tilstaaer, at han vel stundom ogsaa har begaaet — saakaldte — smaae Skribentersynder, ved undertiden at tage fra eller lægge til.

Hans Partiffhed kan efter min Formening ei tydeligere lægges for Dagen, end netop derved, at han stræber at kaste Skygge paa næsten ethvert af de landoeconomiske Foretagender, som ere komne til os fra Engländerne eller ved Thær og andre tænkende Landmænd, i den senere Tid opfundne og udbredte.

Saaledes dadler han selv de underjordiske Vandgrøfter, hvis Fortrin næsten almindeligen erkjendes, formodentligen fordi han ikkun kjender dem under den engelske Benævnelse — Underdrains. Han forsikrer, at han ei har sporet ringeste Virkning af dem han har anlagt, og troer derfor, at de blot ere gavnlige paa Agre, der lide af skadelig Fugtighed. — Men hvor skulde de ellers gavne? Dog vel ei paa naturlig tørre eller allerede udgravede Agre. Kan man bare sig for at læ!

Tittelkobberet til Berners Skrift viser os en Dreng, der synes at lege, og Forfatteren underretter os endelig om, at da Timæus engang i sin Have vilde tælle Pendulens Sving og til dette Diemed havde fæstet en Snor, i hvis Ende var en Blyklump, til en Green, og ved en Pind i Jorden betegnet det Punkt, hvori Pendulen holdede,

Saa kom hans **Søn**, en liden Dreng, just som Faderen vilde løse Baandet, tilløbende og bad: O Fader! maae jeg laane den Dingledang. Hvad vil du gjøre med den, min Søn, spurgte den gamle **Timæus**? Jeg seer den bliver altid staaende ved Stiften i Jorden, og det kommer deraf, at Du ikke svinger rigtigt. Vel! forsøg din Lykke, svarede Faderen, og naar Du faaer Pendulen til at staae stille ved siden af Vinden, saa kald paa mig. At den lille **Timæi** Bestræbelse, at faae Pendulen til at staae stille uden for den lodrette Linie vare forgjeves, derom behøvede **Werner** neppe at underrette os, og han kunde virkelig ad en kortere **Wei** sagt os det, som vi ellers formodentligen allerede vide: at nemlig **Naturens** ewige og uforanderlige Love, ved en overmægtig Kraft vel øjeblikligen kunne suspenderes, men igjen træde i Virksomhed og bringer alt i den gamle Orden, saasnart hiin Kraft ophører, eller bliver for svag. Saaledes forener Livskraften modstridende Grundstøffe, der med dennes Ophor forlade den fremtvingne Forbindelse.

Werner slutter, at ligesom Pendulen uop-
 hørlig stræber efter at naae det Punkt, hvorfra den blot ved en, den fremmed, Magt kan drives, saaledes stræber **Naturen** stedse at vende tilbage til den oprindelige Tilstand, hvorfra den er udre-
 ven, og heraf gjør han Anvendelse paa Agerdyr-
 kingen, der er **Kunstens** uafsladelige Kamp mod **Naturens** oprindelige Tilstand. Med jo større

Kraft Agerdyrkeren gaaer frem, med desto større Kraft bekjempes han igjen af Naturen, der stedse til Trods for Agerdyrkeren stræber at bringe Jorden i den Tilstand, hvorfra han ved sin Kunst udred den. Skybes Pendulen kun lidet frem, saa gaaer den ogsaa kun lidet tilbage; men langt fremdrevet ved et stærkere Stød viger den atter længere tilbage, indtil den endelig staaer stille i Hvilepunktet. Werner spørger, hvad er det Bleden af Lilleasien, Egypten, Grækenland, og den gamle Verdens øvrige kultiverede Lande? og svarer: Det samme som vil blive af Egdskland, naar Mennekehænder ei mere dyrke det. Naturen træder tilbage i sin oprindelige Tilstand, og forvandler alt til Orken *).

Den samme Lov, der gjælder for hele Lande, gjælder ogsaa for Provindser og for den enkelte Ager.

Her staae vi nu paa det Punkt, hvortil Werner for at naae sit Bienenb sneedigen har draget os. Han lærer os nu, at vi forglæves smigre os med det Haab, ved bedre Dyrkning og stærkere Gjødsling, at forsøge vore flette Jorders Kraft; thi da denne Kraftforsøgelse er mod Naturens Orden, saa forsvinder den af sig selv, om vi end ei ved Afgrøder uddrage den,

*) Man turde dog ved det her anførte Exempel sige en stor Deel af Virkningens Aarsag, paa Mahomedanismen og Tyrkerne's Overherredomme. Vædte Frihed aaleidet af den kristelige Religion tilbage til disse Lande, saa vilde Markerne snart prange med nye Afgrøder. Dr.

hvilket han og ved Erfaring paastaer at have funden bekræftet, og da Zhaers System hviler paa stærkere Gjødsning og deraf følgende høiere Kraft i Jorden, saa haaber han sikkert saaledes at have fuldkastet det.

Men jeg behøver neppe at anføre Grunde eller Exempler for at bevise det falske i denne Slutningsmaade, da hver opmærksom Landmand alt for vel veed, at selv meget flette Jorder kunne ved Gjødsning og Dyrkning bringes til høi og varig Frugtbarhed, som de endog efter en lang Tid af Aar besidde, naar de f. Ex. i fuld Kraft udlægges til Græs. Var Werners Paastand rigtig, saa maatte saadanne Jorder lidet efter lidet, i de Aar de ligge til Græs, tabe den dem tildeelte Kraft, og naar de atter opbrødes, i de flette Afgrøder bevidne, at dette virkelig var Tilfældet. Men er dette overensstemmende med Erfaring, eller spore vi ikke meget mere, at allerede kraftige Jorder blive end kraftfuldere i de Aar de ligge til Græs? Ganske anderledes forholder det sig med udpinede Jorder, der i denne Tilstand udlægges. Disse dækkes i Almindelighed snart med Lyng eller andre Planter, der snarere skade end gaae Jordsmønet, og blive da Aar for Aar flettere. Men var end Werners Paastand virkelig grundet, saa besidde vi jo Midler nok til, hurtigere end Naturen, atter i rige Afgrøder at tilegne os den i Jorden nedlagde Kraft.

Brakken erklærer Werner, efter samme Grundsætning, blot som Middel til at bringe Jorden tilbage til sin naturlige Frugtbarhed. Da dette allerede sker i det første Aar Jorden brakkes, saa nyttar det ei om han har forsøgt at brakke to eller tre Aar efter hverandre, og Brakningen virker af samme Aarsag meer paa af Naturen kraftig, end paa mager Jord.

Hvad Virkningerne anbelanger, har Werner vistnok Ret, men i Aarsagen bedrager han sig; thi naar toaarig Brakning ei stifter mere Gavn end eenaarig, saa ligger Aarsagen deri, at i det første Aar er allerede opnaaet, hvad opnaaes kunde, medens Jordens physiske Tilstand i det andet Aar mueligen forværres, og naar Brakningen gjør større Virkning paa kraftfuld end mager Grund, saa hidrører det deraf, at den hist finder Næringsdele, der ved den bliver skikkede til at vordes Planseføde, medens den magre Jord intet eier, hvorpaa Brakningen kan virke.

Ved roelig Eftertanke ledes vi til at tvivle, om Werner virkelig, som han forsikrer: Noget lidet har løftet det Slør, hvori Naturen indhyller sine Hemmeligheder, og vi kunne formodentligen berolige ham hvad den Frygt anbelanger, — at Gudinden skulde sende en Lynstraale mod hans Tøse, fordi han blandt alle Dødelige har seet mest!!

Han slutter forresten med et Raad, der ei henhører til de fleste, for hvem det kan iværksætte

det; nemlig, at indbæmme Kloderne, at saae i de derved erhvervede Markter, og derimod at plante Gran og Fyr paa de utaknemlige Jorder, som vt nu dyrke. Han har i den Anledning i Phantastens en lang Samtale med en gammel vendisk Landsraads, for Sekler siden, hedenfaren Mand, der tilfist profetisk spdaer ham, at han vil komme til at staae i den litteraire Gabestok.

Dette er en kort Oversigt af et Skrift, som tæller meer end 300 Pagina og hvis Motto: dulce est pro patria — vivere, allerede tyder paa ond Villie mod den Mand, hvis Grundsaetninger, han blot synes at ville bekjempe. Denne min Paastand bliver end mere sansynlig derved, at Skrivtet er fyldt med Bitterheder, som Forfatteren, af Frygt for, at de ei skulde bemærkes, endog har underd roget.

Et andet Skrift, der fremkom, som hiint i 1816, er: Kritische und auf Erfahrung gegründete Beleuchtung des von dem Herrn Statrath Thaeer aufgestellten Systems "Keine Brache, und statt desselben Würzelgewächse" von Gustav Franz von der Leien. Skrivtet er tilegnet Kong Frederik Wilhelm den 3die af Preussen og Forfatteren forsikrer, at: "das prunklose Gestein des liebevollen gütigen Vaterherzens, welches von seiner Maj. Königlichem Diadem, Vertrauen erweckend, auf Millionen niederstrahlt," har givet ham Mod dertil.

Af dette Skrifts Titel kan man allerede slutte, hvilket ogsaa virkelig er Tilfaeldet, at Forfatteren

vil rette Hovedangrebet mod Brakfrugtablen, og især stræbe at forsvare den rene Brak. Hvad dette sidste anbelanger, da anfører Hr. v. der Leien virkelig alt, hvad der kan siges til den rene Braks Forsvar, men han kunde blot henviist til Thaers Grundsaetninger, hvor alle den rene Braks Fordele ere lige saa tydeligen og paa upartist Maade fremsatte. Jeg behøver her saameget mindre at affkrive ham, som alle disse virkelige eller indbildte Fordele ofte nok ere anførte, gjendrevne eller tilstaaede, og som Thaer og Berelbrugerne i Almindelighed ei nægte den rene Brak den Roes, der med rette kan tilkomme den; kun troe vi, at Brakkens Fordele kan som oftest opnaaes, uden at dens uundgaaelige Offer, — et Aars Afgrøde — behøves.

Hr. v. der Leien fortæller, at han var en Tilhænger af Thaers System, som han aldeles ikke vilde forlade; men at han i Aaret 1811, fordi hans Gjødning ved hiint System Aar for Aar formindskedes (!!), nødtes til at lade to Acre ubesaate, hvilke han da tildeelte den rene Brak. Man spaaede, at han vilde faae Leiesæd og følgelig et Afgrøde *), efter denne Behandling, og Sædens overordentlige frodige Udseende i det følgende Aar, vakte endog Betyrning hos ham selv. Men den blev staaende, den blev lang og tæt; ja saa

*) Allsaa ansaae man ogsaa i hans Egn Leiesæd for Uheld.

tæt, at Karlene havde Væie med at hugge den, og saa lang, at der neppe var Plads til at gaae ind i dem Skaarene. Denne Afgrøde aabnede v. der Leiens Dine (!) og han besluttede, hellere at blive en Station længere tilbage **), end at vove med trætte Hæste at kjøre videre.

Her høre vi altsaa, hvorfor Hr. v. der Leien, en ibrig Tilhænger af Thæers Lære, blev en ligesaa ibrig Modstander deraf. Han havde lang Tid i Aaret 1813, der var meget gunstig for Halv frembringelsen, forandrede derfor Troen og vil nu at vi andre, ligesom han, skulle vende vor Lærer Kyggen, og dele hans Ustædighed.

Blandt alle Beskyldninger mod Thæers System, er dog virkelig den, at Gjødningsfrembringelsen derved formindskes den aftenbesynderligste og hartad utrolig for mig, der for 14 Aar siden modtog en Gaard med usle Jorder, en Besætning af 4 Heste og 4 Køer, samt et Aars Gjødning, der neppe var tilstrækkelig til $1\frac{1}{2}$ Eder Land. Til samme Gaard ligger ligesaa lidet Engbund, som til den jeg senere kjøbte og ikke desto mindre er jeg nu istand til, Sommer og Vinter at fodre 6 à 8 Heste, 24 Køer, 200 Kaar og 50 til 60 Sviin, og ved den af disse faldne Gjødning, at gjøde henved 20 Eder Land aarlig, og frembringe et Aar i det andet, omtrent 250 Eder Sæd, da jeg det første

*) Altsaa dog en Station tilbage.

Var neppe færrede 50, Ebr. Sæb. Hr. v. der Leien vilde altsaa undskyde, at jeg, naar jeg ei vil antage, at han forsætlig har søget Sandheden, og taler mod bedre Overbeviisning, anseer ham for en Mand, hvem Manden i Thærs System har været fremmet; der maaskee en søie Tid, af Rodelyst har syntes at følge dette, men ligesaa vaklende i Mening, som maaskee uduelig i Udsvælsen, har forladt dette, for at begynde noget Nyt, der uueligen vil have ligesaa liden Varighed. Værefeligt er det desuden, at v. der Leien aldeles ikke gjør os bekendt med, hvorledes han, som Thærs Discipel har dyrket, hvilket dog vel kunde behøves; thi lad os blot antage, at han ei i alle Dele har fulgt de givne Regler, og f. Ex. blot forsømt at holde sine Brakfrugter rene, saa var dette ene Feilgreb tilstrækkelig, til at kuldkaale det Hele, men jeg spørger: Var Skylden da Thærs System?

Behøvedes forresten intet videre for atter at vinde v. der Leien for Vexelbruget, end en Rug-Åfgrøde af saa frodig Væxt, at mellem Skaarene ei var Plads at gaae, uden at træde paa Sæden, da kunde jeg i Efteraaret 1816 have tjent hermed, og derved endydermere bevist Urigtigheden af hans Paastand, at Vexelbruget fattede Halm.

Hr. v. der Leien kommer nu til at tale om Rodfrugtablen, som han ei blot anseer for et Carpbdis, men endog for en Lygtemand, der, forsvindende i det Dødblik vi haabe at gribe ham, lader os staae hjælpeløse i ægyptisk Mørke, og da

han antager, at Matten er Jagens Ven, saa tilbyder han os venfabeligen, ved Hjælp af sin liden Lampe, sikkert at lede os frem, og ud af Rybenzahls Kloer (!!)

Vi gamle Bøvelbrugere fortrækkes sikkerligen ei ved Hr. v. der Leiens rædsfulde Malerie, men da den begyndende, endnu ei fuldkommen overbeviste eller erfarne Landmand mueligen kunde betages af Skræk og begaae et overilet Skridt, saa anseer jeg som nødvendigt noget nærmere at belyse hans Slumningsmaade.

Kartoflerne ere udmagrende, siger v. der Leien, spørg Landmændene derom, og han tilføier, at Thær selv siger: at til disses Dyrkning behøves et Forstud af Gjødning, der unddrages Sædavlén.

Jeg kan aldeles intet have at indvende mod den Autoritet (Landmænds Dom) hvorpaa Hr. v. der Leien beraaber sig, og jeg vover endog at stille Spørgsmaalet: om Kartoflerne udmagre Jorden, til selve Bønderne, i de Egne, hvor denne Rodfrugt dyrkes. Disse skulde forundres over Spørgsmaalet og besvare det med Nei! da de meget mere ansee dem som en Frugt, der forbedrer Jorden. Jeg antager som afgjort, at Kartoflerne forøge Jordens Kraft, naar de opfores, og maae end den første Gjødning, som Thær siger, forstudsviis tilveiebringes, saa kan dette skee, uden at unddrage Sædavlén det ringeste; thi den friske Gjødning kan bruges til Vikler, der opfores paa Stald og giver Gjødning til næste Aars Kartoffel-

Ubl, og efter hine kan følge Rug, der — naar alt er tilbørligen iværksat, ei bliver lettere end Brakrug.

Da v. der Leien maaskee selv føler, at hiin Paastand om Kartoflernes udtærende Eone, ei vil blive troet af den med Vexelbruget bekjendte praktiske Landoeconom, saa stræber han nu fra den videnskabelige Side, og end ydermere i Thæers egne Skrifter, at finde Beviserne for sin Paastand, og for at føre dette, stiller han Fragmenter af Thæers forskjellige Skrifter, skrevne paa saare forskjellige Steder ved Siden af hverandre, og langt fra at erindre, at Landoeconomien er en Erfaringsvidenskab, der især i de 16 Aar Thær har skrevet, har med Stemp-skridt gaaet fremad, fordrer han meget mere, at hver Uttring i Thæers engelske Landwirthschaft, som den da begyndende Landmand nedskrev, skal stemme med dem i dennes Grundsætte, der maae anses som Resultatet af hans Erfaringer. Kornemmeligen stiller han sit Angreb mod hiin Formel, hvorved Thær har søgt at beregne Jordens Svækkelse, ved de frembragte Afgrøders Størrelse eller omvendt disses Størrelse i Forhold til Jordens Kraft. Hvad der herved er besynderligt er: at v. der Leien ved alle Leiligheder ytrer sin Overbeviisning om, at denne Formel er urigtig, ja endog bygget paa urigtige Grundsætninger, men ikke desto mindre bruger denne urigtige Formel til at bevise Thær, at hans Beregninger ere urigtige. — Men Hr. v. der Leien

glemmer, at Thær selv anseer denne Formel for hypochetisk, og saalænge denne ikke er fuldkommen grundlagt, handl vi sikkest ved at raadspørge Erfaringen, vor upartiske Læremester. Denne lærer os f. Ex., at 200 Edr. Kartoffer, avlede paa een Ed. Land, mindre skade de efterfølgende Afgrøder, end blot 50 Edr. Kartoffer paa samme Areal, naar Marsagen til det mindre Produkt er at Kartofferne ei faae fuldkommen frodige og tæt slutede, og at hines fire Gange saa store Meelprodukt, som vi egentligen ansee som Jordens største Offer, i dette Tilfælde koster Algeren mindre, end disses fire Gange mindre Produkt. Med Hensyn paa Kartofferne, og andre lignende Frugter nødes vi altsaa til at erkjende, at de enten ikke svække Jorden i Forhold til deres Produkt, eller, paa en os ubekjendt Maade, give Jorden Erstatning for sit Tab. Ved denne Bemærkning kunde Hr. v. der Leien ledes til at anstille nogle nye Betragtninger.

Nu stræber Forfatteren at vise os Brakfrugtaabens Resultat, som for en Gaard paa 100 Edr. Land, der dyrker 25 Edr. Land med Rodfrugter, bliver aarlig 93 Læs Gjødning mindre, hvoraf følger, som han chemisk rigtigt udtrykker sig, at den store Gjødningsmængde lidt efter lidt forvandles til et Gran Extractivstof.

Men paafaldende bliver det os imidlertid, naar vi, ved at vende nogle Blade i Hr. v. der Leiens Bog, komme til det Sted, hvor han ender

lig behager at gjøre os bekendt med sin Cædsølge, opdage, at denne er 1) reen Brak, 2) Rug, 3) Kløver, 4) Havre, og dernæst erfare, at da Kløveren ei kan høvrt første Aar saaes paa samme Ager, saa — dyrker Hr. v. der Leien Rodfrugter og Vikker i det halve af Kløverageren, eller Ottendedelen af hele Arealen. (!!) Men ved lidt nøiere at betragte denne Cædsølge opdage vi jo, at Hr. v. der L., Bøvelbrugets ivrige Rodslander, er — Bøvelbruger; thi jeg veed sandelig ikke, hvad andet Navn vi skulle tillægge den Landmand, der efter Brakken soaer Vintersæd, efter denne Kløver, og dernæst Havre. Afvigelsen fra det rene Bøvelbrug er al-saa, at Brakken ikke dyrkes; thi Rodfrugterne udelægges ikke, men dyrkes blot i den tredje isædet for den første Mark.

Angaaende denne Rodfrugtdyrkning, hvorved Hr. v. der Leien, som vi nu vide, ligesom mange af os andre forsynder sig, erklærer han, at dette sandeligen ikke stæer for Glødningsforsøgelsen, men ene — for Dørgets Sundheds Skyld. Har Hr. v. der Leien ikke overflødig Eng, saa kunne vi sikkert ansee denne Ytring, som den sandfærdigste i hans Skrivt; thi naar han i saa Fald ei har meget andet end Havrehalm, eller den lange Rughalm at byde sit Dvæg, saa er det vistnok gavnligt for dets Sundhed, at erholde de nærende Rodfrugter. Ved disse's Hjælp bliver

det ogsaa Hr. v. der Leien mueltigt, at forvandle sin megen Halm til god Gødning.

Jeg vover ei længer, af Frygt for at trætte mine Tilhørere, at følge Hr. v. der Leien, hvilket ogsaa er saa meget mindre nødvendigt, som vi nu mod Formodning have opdaget, at han med Undtagelse af Brakfrugtavl i Brakmarken, nepot følger de Grundsætninger, som ere Thærø, skjøndt han angriber disse. Jeg bør imidlertid anmærke, at det, jeg her har sagt om disse tre Skrifter, er saare uforstadeligt som en Kølse af den korte Tid, der her forundes mig; saa meget haaber jeg dog at have vist, at Thærø Fiender vel have stræbt, men ei opnaaet, at fordunkle hans store Navn *).

Men ere disse Mænd da virkelige Thærø, ei Sagens Fiender; jeg mener, ja! Thi strede de blot for Sagen, da vilde de holde sig til Sagen og undgaae ethvert Sidehug. Enhver Bitterhed vilde være den Pen fremmed, der ene styres af Sandhedskjerlighed. Werner vilde f. Ex. aldrig funnet nedlade sig til, jublende og haanende at udraabe: Jeg havde aldrig kjøbt Moglin! nei, jeg havde sandelig aldrig kjøbt det sandede Mog-

*) Forresten have disse svenske Skrifter vundet saa liden Opmærksomhed i Tudsland, at jeg end ei har seet dem omtalte, uden et eneste Sted, hvor en Landmand raader sine Colleger, ei at kjøbe Werners forvirrede Skrift, da de ved dets Ukæffelse kun vilde bortkaste deres Penge.

lin! — Vi troe Dem paa Ordet, Hr. Berner! Thæers Hiemed kunde ikke være Deres, og De er ikke engang istand til at fatte, at Thær ved hiint, hans personlige Fordeel maaskee modstridende Kjøb, lededes af den samme Mand, der styrer alle hans Idrætter, nemlig af Ønsket at gavne Medmennesker.

Nei, han er ærgjerrig! vilde maaskee Berner udraabe, om han stod ved min Side. Jeg svarer: Eren er Veniets Drom! og neyde handlede man vel, ved, om mueligt, at berøve Manden den Attraac, ved gode Gjeringer og Borgerdyder at leve æret af Medborgere, og at efterlade sine Børn et Navn, der kunde være dem en Spore til nye Daad. Codrus døde for Athenienserne, som Hvidtsfeldt for de Danske. Den høieste Grad af Fædrelandskjerlighed fremkaldte begges Daad; men skulde den Overbevisning, end længe efter deres Død, at leve i taknemmelige Medborgeres Hukommelse, og selv efter Secler at nævnes som Mønstere paa den høieste Borgerdyd, ei have styrket dem i Dødens bittre Stund, og givet dem end ydermere Kraft til, at ende det begyndte Værk? Jeg tvivler ei derpaa, og troer, at ogsaa Thær besidder denne ædle Vreløst — og denne Kader Thær! vil sikkerligen ikke stjænde Dig! Dine Disciple skulle med Vrefrygt betragte Dig i Din tilfundsne Alders Svaghed, og med oprigtige Læarer, gid sildigen, væde Din Grav.

Skrevet i 1817.

Hvorfor er Selv-Eiendoms Indførelse i de senere Aar standset? og hvilke ere de bedste Midler, ved hvilke de Hindringer, som staae denne Sag iveien, kunne bortryddes?

Af Lands-Overrets, samt Hof- og Stadsrets-
Procurator Hasle.

(Indsendt fra det Kongl. Landhuusholdnings-Selskab)

Udviklingen af dette Spørgsmaals Besvarelse, anseer jeg det ikke nødvendigt at gjøre nogen Hoved-Distinction med Hensyn til de tvende Classer, hvori danske Eiendomsbønder i Almindelighed af Systematikerne inddeles, nemlig Selveiere og Selveierbønder, saasom de Aarsager, der her-efter ville blive angivne for Standningen af Selveiendoms Indførelse, i Almindelighed ville passe paa begge Arter, og hvad som enten i det Hele eller tildeels maatte findes at være særegent for den ene eller den anden af Classerne, vil ikke være af den Betydethed, at Ordene, ved at anmærke saadant, vil kunne forstyrres. Da jeg imidlertid vil komme til oftere at nævne Selveiere og Selveierbønder, skolder jeg foreløbigen at angive det Begreb, jeg dermed forbinder; hvorhos jeg dog anmærker, at med Hensyn til en Forudsætning, som implicate indeholdes i Spørgsmaalet,

anseer jeg det uforføndent at have Hensyn, enten til de i danske Lov omtalte Selveierbønder, eller til dem, som ved Salg af Kongelige Godser ere fremkomne, eller til saadan Selveiendom, som Hovedparcellen af en udstykket Hovedgaard kan siges at være; hvorimod jeg antager, at begge Arter af den Selveiendom, hvorom her skal handles, ere, som følger af Forordningen af 13de Maj 1769 og Rescr. af 8de Decbr. 1784, opstaaede af Fæstjord. Dette forud bemærket, forstaaer jeg ved Selveiere dem, over hvis Eiendomme den Jorddrot, som fra Fæstegaard gjorde dem til Selveiendom, aldeles ingen af sine Rettigheder qva Jorddrot reserverede sig, og heller ikke i deres Sted radicerede Andre i Eiendommen.

Selveierbønder bør derimod formeentligen de at kaldes, paa hvis Eiendomme hæfter en saadan enten Reservation eller Substitution af herstabelige Rettigheder.

Det behøver i øvrigt neppe at anmærkes: at denne terminologiske Distinction, skjøndt systematisk nyttig, ingen Hjemmel finder i Forordn. af 13de Maj 1769, som bruger begge Benævnelser i Flæng, og endogsaa udtrykkelig kalder Saadanne Selveiere, som efter denne Terminologie bør kaldes Selveierbønder; hvorimod Consumptionens Forordningen af 15de October 1778 paa en Maade legaliserer Terminologien. I Praxis kaldes som oftest det Slags Eier, som her forståaes ved Selveierbønder, Arvefæstere.

Det er, som bekendt, fornemmeligen Forsordn. af 13 Maj 1769, der har skabt begge de ommeldte Arter af Selveiendom og i Særdeleshed opmuntret til den Adsnævnte, og wegen Fæstjerd er formedelst denne Lovgivning og Resolut. af 8de December 1784 og flere lignende, blevet forvandlet til Selveiendom. Hvorledes og hvorvidt Selveiendoms Indførelse i sin Tid er bleven formenet, hører ikke directe til Spørgsmaalets Besvarelse, og det er derfor, at jeg, førend jeg gaaer over til det, hvorom der er spurgt, allene obiter troer, at turde bemærke: Deels at Selveiendoms Indførelse rimeligvi:s ingen betydelig Fremgang har kunnet have, førend Udskiftningen, Cravnsbaandets Løsning, og Retshforholdenes fuldkomnere Regulering imellem Jorddrot og Bønde havde forberedet samme; Deels at Mandix i Slutningen af 1799 skredne Landvæsensret (I Deel S. 111) welder, at meget faa Fæstebønder paa den Tid havde erhholdet Friendom paa den Raade, som Forsordn. af 13 Maj 1769 S. 2 søgte at opmuntre; og endelig at Præmisserne til Kammerplacaten af 26 Januari 1807 udtrykkelstgen sige, at Selveiendoms Udbredelse har havt heldig Fremgang.

Ligesom nu den Formodning jeg, paa Grund af Sagens Natur, har yttret om Opmuntringens Ubirksomhed i de første Tider findes bestyrket ved fornævnte Yttring i Mandix's Landvæsens Ret, saaledes finder jeg i det næie Kjendskab til Land

væsenets Gang, som dette Skrift i det Hele røber, og da min Erfarenhed i denne Punkt indbefatter for lidet baade af Tid og Rum, til at kunne veie noget derimod, tilstrækkelig Grund, til at ansee det, som givet, at den dernævnte Art af Selveiendoms Indførelse, skjønt faciliteret ved ovenberørte for Landboere og Landvæsen trufne Foranstaltninger og givne Love, ikke har havt nogen Fremgang af Betydning, førend Aaret 1800, og da Statsraad Mandix, i den, i 1813 udkomne, anden Udgave af bemeldte sit Værk, gjentager samme Utring, kan det, om end nybenævnte Art af Selveiendoms Indførelse har havt en meget bedre Periode fra 1800 til 1807, dog ikke antages, at samme har gjort betydelige Fremskridt i dette Tidrum; hvorimod Placaten af 26 Jan. 1807, i dens Præmisses, uden Tvivl figter til den Slags Selveiendoms Indførelse, som omhandles i Resolutionen af 4 Decbr. 1784, og de senere lignende Resolutioner, og hvilken synes baade at have havt heldigere Fremgang, og for en stor Deel at maatte fortrænge den Waade, at indføre Selveiendom paa, som Forordn. af 1769 §. 2 havde etableret.

Det Tidrum, som Spørgsmaalet udtrykker ved "de senere Aar," bør saaledes efter min Formening ansees at begynde omtrent med Aaret 1808, og at naae til nærværende Tid, og hvorfor Selveiendoms Indførelse i dette Tidrum er standset, udgjør Spørgsmaalets første Deel. Da

Selveiendoms Indførelse havde sin største Fremgang, var den allerede blevet en Gjenstand for Handelspeculation (det, snart af Misundelse mod Personen, og snart af Uvillie mod Sagen saakaldte Herregaards, Slagterie) saa at det i Almindelighed ikke saa meget var de gamle Eiere af Hovedgaardene, der overdroge deres Fæstebønder Selveiendom, som nye Kjøbere, der herop havde kjøbt i den Hensigt, strax at sælge Bøndergodset fra Hovedgaarden, og, hvor det var gjørligt, ogsaa udparcellere denne, og saaledes øjeblikligen at realisere det Hele til en forud beregnet Avance.

Det er en Følge af Sagens Natur, at en Handels-Speculations Aand, som med nogen Almindelighed kaster sig over en vis Gjenstand, snart udtømmer denne, deels umiddelbar, ved sin egen anspændte Drivtighed, og deels middelbar, ved at gjøre Sælgerne ængstelige og tilbageholdne, da disse beslutte dem til, enten selv at tage Fordelen, eller dog at forholde Speculanterne den. Derfor maatte denne Kilde for Selveiendoms Indførelse standse, og den vil neppe flyde meer, deels fordi de saumte Hindringer, der ere i Veien for Andre, som ikke paa sig Speculation have kjøbt Jordegods, ogsaa gjelde den, og deels fordi Haandgrebene derved ikke længe kunde blive nogen Hjemmelighed.

Jeg kan derfor indskrænke mig til at have det mellem en Jorddrot og hans Fæstebønder sædvanlige Forhold for Øie, og da Selveiendoms

1ste Bind 1ste Hefte.

Indførelse paa et slegt Gøds egentligen udgjør et Kjøb og Salg, hvorved Jorddrotten er Sælger, og Fæstebonden eller en anden Lyshavende Kjøber; saa ere de Aarsager, som forhindre dette Kjøb og Salg af den Natur, at de nærmest motivere enten den Ene eller den Anden af de eventuelle Contra- henter, og jeg skal derfor omtale

A. De Aarsager som formeentligen have afholdt Gøds Eiere i de senere Aar fra at sælge Fæstebon- derne eller Andre de af hine brugende Gaarde.

Hertil regner jeg:

1. Lovgivningen. Forordningen af 26 Jan. 1807 har nemlig utryffeligen betaget complete Gædegaards- Eierne, som ville sælge Bøndergaards som fuldkommen Eiendom, enten til Beboerne eller Andre, den dem ved adskillige Kongl. Resolutioner bekiendtgjorte ved Rentekammer Circulairer af 21 Decbr. 1784, 2 August 1785, 19 Martz 1791 og 12 Martz 1800, tilstaaede Vedligeholdelse af Friheder og Privilegier, og saaledes tilintetgjort en Dymunition, som Gødsieierne forhen havde til Selveieres Indførelse; og skjøndt det allerede dengang (nemlig ved Kr. af 1 Octbr.) paabegyndte, og senere, ved Kr. af 6 Juni 1811 og 9 Juli 1813. fuldendte nye Skatte-system, gjorde Tabet af formlidte Friheder mindre vigtigt, maatte Placaten dog staae Saagen.

Kremdeles indeholder Forord. af 25 Juni 1810 §. 12 et Lovbud, hvorefter enhver Fæstegaards Overdragelse til Selsk. Eiendom medfører Forplig-

telse for Godsierne til fuldstændigt og documenteret Regnskab for hele Hæstegodssets Inddeling, og hvert enkelt Hæstegods Hørforn og Jord, hvilket efter de concrete Omstændigheder kan medføre større eller mindre og i Almindelighed en ikke ringe Besværlighed og Beføstning.

Endelig har Placaten af 30 Marts 1814 ogsaa gjort den Edegaardss, Eierne ved Forordt af 13 Marts 1769 §. 2 givne Tilladelse (selv om man antager at Cancellie, Skrivelsen af 23 Jan. 1802 ikke forudsætter reen Kjøbesum, men Kjøbesum og aarlig Afgift tillige) afhængig af flere Betingelser, hvilket naturligviis er en Indskrænkning i Gods, Eierens Frihed, med Hensyn til de Vilkaar, paa hvilke de kunne attraae at afhænde Hæstegods; og kan saaledes ansees som en medvirkende Uarsag til Standkuina af Selveierbonders Indførelse.

2. Vanskeligheden i at faae, og Kostbarheden samt Besværligheden i at holde Tjenestefolk under Krigen.

Som bekjendt var det under Krigen, og som en Folge af denne, yderst vanskeligt at erholde arbejdsdygtige og tillige for Militærtjeneste fritagne Tjenestekarle, og de faae, som kunde henregnes herunder, forlangte en meget høi Løn og troede derhos tillige jevnlig, at de i denne Vanskelighed endnu kunde have tilstrækkelig Hjemmel til at afsknappe noget paa Lydigheden, og andre deres Husbonde skyldige Pligter.

Tjenestepiger kunde vel ikke directe af samme Marsag blive kuffbare; men dog paa en Maade indirecte, og i al Fald afgang deres Betjendelsaber til og Forbindelser med indquarterede Militaire ofte deres Husbonde og Madmoder det Ønske, at have saa saa Tjenestepiger som mueligt.

Da nu Selveiendoms Indførelse paa et Gods i Almindelighed medfører Tab af Hoverie (thi hovedsærlig Fæstebønder svare som oftest saadanne Penge- og Korn-Afgifter, at det ikke kan være Godseierne af synderlig pecuniær Interesse at sælge dem deres Gaarde,) og dette Tab igjen medfører, at der maae holdes flere Tjenestefolk, for at faae det samme Arbejde udrettet som hidtil; saa indsees det lett-ligen, at den nævnte Omstændighed med Dette kan ansees som et med Hensyn til Selveiendoms Indførelse fraraadende Motiv for Gods-Eieren.

3. Pengenes Forringelse under Krigen. Uagtet dette Phænomen ikke strax indtraadte med Krigen i nogen betydelig Grad, saa blev det dog forudseet og ventet af de fleste, som med alvorlig Eftertanke overveiede denne Tilstand, og det indfandt sig ogsaa omsider i en endnu høiere Grad end man havde ventet. Men Pengenes flette Tilstand, især naar denne er Eftagende gjør i Almindelighed enhver Eier af sand Valuta utilbøielig til at afhænde samme for Penge, der allerede næste Dag have tabt en Deel af deres indvortes Værd, og denne Bevæggrund til ikke at sælge, maae

Ikke være virksom hos Godseierne, som ikke allene eiede en Ting af virkelig Værdie, men tillige en Ting som gav Renter af den i samme anbragte Capital, paa en Tid da mange allene for at conservere Capital-Værdien af deres Formue kjøbte Prætiøsa, og andre saakaldte døde Capitaler.

Hertil kom, at den Capital som en Godseier, ved Salget af en eller nogle faa Bøndergaarde, kunde komme i Besiddelse af (selv naar der gaves contant Betaling) ikke var af den Betydning, at noget Syndrligt dermed lod sig udrette, (hvis Marsag den Erfaring, at ikke faa betydelige, eller samlede, Landgodser bleve solgte under Krigen, intet Rod-Argument afsig) og at gjemme paa den, selv om den først blev omsat i Species eller deslige, kunde neppe forekomme ret Mange tilraadeligt. At lægge den til den staaende Inventarie-Capital, vilde vel i de fleste Tilfælde være bleven det Naturligste og (med Hensyn til Hoberiets Formindskelse) tildeels nødvendigt; men deels fraraadte den under No. 2 anførte Marsag saadan Anvendelse; og deels bliver denne Capital, i Tilfælde af Salg, sjelden vedborligen paastjænet, da de fleste Kjøbere vel dadle en ringe Besætning og Inventarium, men sjelden vilde betale en god efter Fortjeneste. Hertil kommer: at i Almindelighed maa Jorddrotten, naar han vil tænke paa at sælge Hæstebønderne deres Gaarde, give dem Credit paa en betydelig aliquot Deel af Kjøbesummen, og derfor tage Prioritet i Eiendommen, men det er

begribeligt, at kun Kaa fandt det indbydende, at forvandle sin faste Eiendom til Penge og lade disse henstaae under Pengevæsenets daglige Forværelse; ei at tale om at selv Sikkerheden, under en slet Besidder af Gaarden, kunde lide meget.

4. Den efter Krigen vedvarende Mistillid til Papiirpenge. At denne hos de fleste vedvarede, skjøndt i det hele betydelig aftaget, indtil omtrent med 1817, troer jeg at turde forudsætte som notorisk, og Coursens Spring, snart til det bedre og snart til det værre, synes at retfærdiggjøre Mistilliden, der uden Tvivl har været en af de fornemste Aarsager til, at Riggsbankens Sedler ikke tidligere have faaet et nogenlunde fordeelaagtigt Coursforhold til Sølv; men denne Mistillid har gjort, at Sædegaardseierne ikke vare tilbøjelige til at give slip paa en aarlig Indtægt af natural Præstationer, der have en fast og sand Værdie, for en Sum Penge, hvis Værdies Fasthed man ikke stoler paa. Denne Repræsentativernes store Ustædighed og betydelige Afvigelse fra det de skulde repræsentere, har desuden lagt den store Hindring i Veien for enhver Handel af noaen Betydning, at Kjøber og Sælger, formedelst samme, have maattet betragte Kjøbesummen fra Synspunkter, der vare ligesaa afvigende fra hinanden, som Sedlernes virkelige Cours var fra pari; thi Sælgeren maatte evaluere de tilbudne Sedler efter, hvad han i Dieblikket kunde anbringe dem til i Handel og Wandel, eller efter deres actuelle Værd; hvor-

smod Kjøberen, dersom han havde nogen Tilid til Pengesæsenet, maatte beregne dem efter, hvad de kunde blive, eller efter deres fundatsmæssige eller eventuelle Værd. Skiondt denne Grund mere træffer Jædsforetjen af Selveiere end af Selveierbønder, saa er den dog ogsaa i nogen Grad (navnlig med Hensyn til Hovet) anvendelig paa disse.

5. Den efter Krigen vedvarende høie Folkeløn.

Naar Thær i sine Grundføringer for Landøconomien ansætter en Tjenestefarls h. le aarlige Beføstning, Løn, Føde ic. til 20 Edr. Rug; saa troer jeg at man her, efter de Priser Landmanden (med Undtagelse af sidst afvigte 1816 Aars Aul.) har faaet for sit Korn, og med Hensyn til den mægen og gode Føde, som danske Tjenestefolk gjøre Krav paa, med Rette kan ansætte samme til imellem 40 og 50 Edr. Rug; Tjenestepiger for hvide Thær anfører 16 Edr. Rug, i Forhold dertil, og Dagleien vil man her neppe kunne have for 1 Etp. Rug for en Karl og $\frac{1}{2}$ Etp. Rug for et Fruentimmer, da Thær derimod beregner denne Dagløn til respective $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{4}$ Etp. Rug. Derhos ville Tjenestefolkene have mange Friheder m. v. hvilket alt gjør, at en Forøgelse af Tjenestefolk medfører en Forøgelse i Drevts Omkostningerne, der vanskeligt lader sig dække ved en forbedret Drevts større Production, og saaledes kan have affholdt mangen Godseier fra at stille sig ved sine Hovetie'

bønder, selv naar han ikke var bange for den forsegede Besværlighed og Vidtsøftighed.

6. Retforhold til 3die Mand Naar Godseieren har en Gjeld, hvorfor der er givet Pant i Godset, indsees det letteligen, at han ikke uden Panthaverens Samtykke kan afhænde noaet af Bøndergodset, og at dette Samtykke kan være mere eller mindre vanskeligt at erholde.

Naar fremdeles Hovedgaardens Avl og det dertil hørende Hoverie er bortforpaaet, er Eieren naturligviis uberettiget til, ved Salg af Fæstegaarde, at formindskes Hoveriet, og det vilde være de færreste Forpagtere, som ved sin Leilighed vilde indlade sig paa Betingelser, hvormed Eieren kunde være tjent, da de ofte mangle enten Ene eller Villie til at forsøge deres egen Inventarers Capital; hvortil kommer, at den ved Forpagningscontracten foreskrevne Dykningsplan i Almindelighed er affattet med Hensyn til Hoveriet og ikke letteligen lader sig forandre paa en saadan Maade, at ingen af Parterne derved taber. Begge disse Omstændigheder existerede vel ogsaa førend 1807, men de vare da, især hvad den første angaaer, mindre virksomme, thi deels fandtes der da formedelst den større Almindelige Velstand flere ubehæftede Godser end senere, og deels var det af samme Grund ikke vanskeligt enten at erholde Panthaverens Samtykke, eller at faae et nyt Laan, hvormed man kunde betale den Panthaver som gjorde Vanskeligheder; hvormed Conjunctionerne under

Krigen dreve Diskontoen op, hvorved Laan i faste Eiendomme bleve vanskelige at erholde, og dernæst bleve de eksisterende Prioriteter saaledes bundne ved Forord. af 5te Jan. 1813, at de ikke uden alt for stort Off'r kunde opsiges af Debitor, om end denne kunde gandske undvære Prioriteten, eller faas en ny istædet.

Disse ere efter min Formening de vigtigste af de Aarsager, der i de senere Aar kunde ansees at have afholdt Godseierne fra at fremme Selvs Eiendoms Indførelse.

Grunde der maae ansees, som aldeles specielle, til Exempel, at en Hovedgaard og dens egne Marker kan være saa ringe, at allene Bøndergodst giver det hele Værdie, og saa at siges skal sælge det Hele, troer jeg ikke at burde ansøre. Ien gaaer derfor over til

B. De Aarsager der kunde ansees at have afholdt Fæstebønder og Andre fra at tilkjøbe dem Fæstegaarde, som Selveiendom. For saavidt muligt herunder at danne en Parcel med de, under A. anførte Momenter, ansører jeg ogsaa her:

I. Lovgivningen.

Alt Fæstebonden ved at kjøbe sin Gaard opnaaede saameget, at hans Arbeide med Gaardens Forbedring ikke var gandske gjort for Fremmede, eller tabt for hans Egne, var vistnok et kraftigt Motiv, for den drivtige og tænksomme Fæstebonde, men jeg troer at Vedkommende i de fleste Tilfælde have fundet en ligesaa stærk Opmuntring i den

Ellabelle, som §. 6 i Forordningen af 13 Maj 1769 giver Selveierbonden til at dele sin Gaard mellem sine Børn. Jværfættelsen af denne Deling var, saaledes som benævnte Forord. foreskriver samme, meget simpel og ubekostelig; men ved Placaten af 2 August 1786 og 26 Novbr. 1800, samt endeligen Forord. af 25 Jan. 1810, er denne Foranstaltning bleven bundet til saamange Former, Liciter og Beføstninger, at vel de færreste Bønder tør begynde derpaa, og saaledes afstrækkes fra at kjøbe Gaarde, naar Planen dermed væsentligen skulde gaae ud paa en saadan Deling. De Regler til hvis Sagttagelse Pl. af 30 Marts 1814 betingelsesviis binder den Godseier, der vil sælge, kan ogsaa i mange Tilfælde afholde den Kjøstebonde, som ellers vilde kjøbe, og som netop, ved et eller andet Tilfælde sat dertil i Stand, ønskede at udbetale en anstændig Kjøbesum, og derimod at have færre eller ingen aarlige Afgifter til Herikabet hæftende paa Gaarden. Overalt er ethvert Beneficium der er frataget, og enhver Indskrænkning der er paalaagt, den Sælgende ogsaa middelbar et fra-raadende Motiv for den Kjøbende; da hun vil have Erstatning derfor i Kjøbesummen ligesom de store Afgifter, hvormed Eiendoms Overdragelse i Almindelighed er bleven belaaet i de senere Aar in specie ved Forord. af 8 Febr. 1810 de tillagte 50 pr Ct. paa det stemplede Papiir, forhøiede Lægnings Gebyr ic., og hvilke efter Praxis falde

paa Kjøberen, kunne ansees som en Bevæggrund til ikke at kjøbe.

For saavidt Lovgivningen forbyder i Almindelighed at bortleie eller bortforpagte en Bondegaard paa kortere Tid end 1 eller 2 Personers Livstid, eller paa 50 Aar, kan den ogsaa ansees at formindste Kjøbernes Antal. Denne Grund er vel ikke opkommen i de senere Aar, men den kan dog ansees i disse, at have faaet mere Virksomhed, da der i disse Tider have været flere uden for Bondestanden end forhen, som have havt Lyst til at eje Bøndergaarde, naar de kunde leie dem bort saaledes som de med Bedkommende bedst kunde forenes; men ikke naar de for egen Regning skulde drive dem eller fæste dem bort paa den Lovbestemte Tid. Vel giver Placaten af 7 Juni 1806 Haand om Bevilling til Undtagelse fra denne Regel, men de Bedkommende, om de endog kjende denne Placat, have dog derved ingen Vished. Bankhæftelser er ogsaa et Onus, som med Hensyn til de høie Renter deraf svares, har noget afstrækkende for Mange. Endelig kunde ogsaa de mangfoldige ved Lovgivningen gjorte Forbedringer i Fæstebondens Stilling, antages at have gjort det mindre magtpaaliggende for ham at blive Selveier, eller Selveierbonde; men da disse Aarsager ere ældre, end det Tidrum hvorom her spørges, kunne de her allene nævnes, for saavidt man maaskee kunde antage, at de først i de senere Aar vare tydeligt indseete og fattede, ligesom de naturligtvis heller

ikke kunne anføres som Hindringer man maatte ønske bortrøddede.

2. Tjenestefolks vanskelige Erholdelse og Kostbare samt besværlige Holdelse under Krigen.

Kan oafaa have fraraadet mangen Kjøbstads Beboer, eller Anden, som ikke havde noget Landbrug, fra at kjøbe sig en Kæstegaard til Solo-Endom. Kæstebønder skulde derimod synes ved denne Omstændighed at motiveres til at kjøbe deres Gaarde, da de snarere maatte behøve færre end flere Tjenestefolk ved at blive som Selveiere, eller Selveierbønder, frie for Hoverie. Ikke desto mindre troer jeg, at man kan antage, at Frykten for at denne Omstændighed tilfist skulde bevirke Gaardens totale Odelæggelse, i Forbindelse med det Raisonnement, at det i saa Fald var bedre, at Gaarden var Husbondens end deres egen, kan have bestemt flere Kæstebønder til ikke at kjøbe deres Gaarde; og Erfaring lærer derhos i Almindelighed, at den hoveriesrie Bonde holder ligesaa mange Tjenestefolk som den hoveriesgjørende.

3. De ved Krigen foranledigede Børder, og Afgifter paa al Slags fast Endom, maatte i Almindelighed afkrække fra Kjøbet af en Bondegaard, hvilken ikke kunde være Gjenstand for dem, som blot kjøbte for igjen at sælge med Fordeel, og allermindst kunde kjøbes i denne Hensigt af en Kæstebonde. En Frygt og et Raisonnement af samme Natur som under foregaaende No.

er omtalt, har uden Tvivl ogsaa denne Omstændighed frembragt hos flere Fæstebønder.

Desuden kunde en Fæstebonde, som saadan, gjøre sig mere Haab om Understøttelse hos sit Herkabs, dersom Byrderne bleve ham for tunge, saalange Gaarden tilhørte Herkabet, end naar han havde kjøbt denne; og selv hos Byemænd og Naaboer kunde waaskee Misundelse og Fordomme stille Selveieren ved den Hjælp, som Fæstebonden vilde have faa't.

4. Den ved Krigens Følger bevirkede almindelige Fattigdom, som gjør, at Mængden maae prise sig lykkelig ved at kunne holde sig paa det Punkt hvor den er, uden at tænke paa at forbedre sin Stilling, og som foraarsager, at de offentlige Stiftelser saa lidet ere i Stand til at hjælpe med Laan, ligesom den har opdrevet Renten af private Laan til en Høide, hvorefter de ikke lade sig anbringe i Landeiendomme. Den almindelige Enkeltske, ved hvis Understøttelse saamegen Selveiendom i sin Tid er bleven til, har nu ingen Penge disponible, og offentlige Stiftelser have i Almindelighed lidet eller intet Overflud at kunne udsaae. Det er i øvrigt ikke nok om ogsaa en Fæstebonde eier den Capital, han skal betale Herkabet for sin Gaard, thi Hovedhensigten med at kjøbe maae antages at være Grundforbedringer og en fuldkomnere Drift, og bertil fordres ogsaa et Udbyrg.

5. Den efter Freden oplivede Søfart og Handel, som har draget de fleste disponible Ca-

ptaler til sig, deels fordi de Handelske og Søfarende ville have Eyselsfattelse i deres Sag; og deels fordi Pengene ikke paa nogen anden Maade og ofte end ikke paa denne, have kunnet afgive den høje Disconto, til hvilken allene de have været at erholde. Da derhos Antallet af de til Handel og Søfart opvante Individuer staaer i et langt større Forhold til Landets Handelskræfter nu end før Krigen, saa maae de forholdsmæssigen flere Kræfter, som derpaa anvendes, sænes i de andre Virksomhedsgrene.

6. I den Kæstebonde, som skal kjøbe sin Gaard, maae man uden Tvivl forestille sig en Mand, der har tænkt over sin Dødt, og enten allerede har begyndt eller agter at begynde et forbedret Agerbrug, hvis Frugter for saavidt de bestaae i Grundcapitalets Forsøgelse, han ønsker at sikke sig og sine; men heraf følger, at de fleste af de Aarsager, som i Almindelighed hindre et forbedret Agerbrug, ogsaa staaer i Veien for Selverendoms Indførelse, enten de ligge hos Subjectet selv eller i de omgivende Omstændigheder.

En detailleret Anførelse af disse Aarsager troer jeg ikke at være påseende her, da samme tilforu har været Gjenstand for et af Landhuusholdnings- Selskabets Spørgsmaal, og flere Afhandlinger derom findes i Landoeconomiske Tidender.

Jeg skal derfor indskrænke mig til at bemærke hos Subjectet: Mangel paa Oplysning i Almindelighed, og paa et fuldkommere Jordbrug i Søer

belethed; og blandt de udvortes Omstændigheder Mangel paa Markfred, hvilken Mangel dog nu er betydelig formindsket. Arbejder for det Offentlige til ubestemte Tider, Uvillie hos Tjenestefolk og Mangel paa Formue til at staae i Forskud for sit Agerbrug m. fl. Den sidstnævnte Omstændighed troer jeg in specie ogsaa at være et vigtigt Modargument mod det B. viik, der føres for et Landbrug for nærværende Tid kan svare Regning, og er af Speciel Vigtighed, med Hensyn til Skatterne, naar Bonden i et Aar, da Kornpriserne ere lave, skal betale sine Skatter efter Capitelstaxten for det foregaaende Aar, i hvilke Priserne have været usædvanlig høie, uden at han har været i Stand til at henlægge Provenuet for det respecctive Quantum Skatte Korn fra det foregaaende Aar.

Jeg troer hermed at have sagt det Væsentligste, af hvad der til Besvarelse af Spørgsmaalets første Deel lader sig anføre.

Spørgsmaalets anden Deel er vist nok ulige vanskeligere at besvare, ikke for saavidt at Midlerne, naar man først ved Hindringerne ere vanskelig at angive, men for saavidt der skal angives Midler, som baade ere virksomme og tillige (saavel physisk som moralsk) udsfarlige.

Jeg vil, skjøndt uden ynderlig Tillid til min Evne i saa Henseende, driske mig til derom at sige følgende:

1) For saavidt som Lovgivningen efter det foranførte indeholder Hindringer for Sagens Frem-

me; da tør man udvandsvibeleligen paa den Mand, som den snære Lovgivning med Hensyn til Landvæsen og Agerdyrkning saa tydeligen har lagt vor Dagen, bygge det Haab, at hvad der fra denne Side er muligt vil skee.

Da Erfaring har lært eller i det mindste giver Grund til at antage at Forord. af 26 Jan. 1807 og Pl. af 30 Marts 1814 have bidraget til at standse Selveiendoms Indførelse, uden at Staten derved har naaet den Opgivelse af Privats tilkommende Rettigheder, og Privilegier som derved synes at have været tilføjet; saa kunde der maaske fra Lovgiverens Side være Anledning til enten heelt eller tildeels at have disse Lovbud og sætte Sagen i sin forrige Tilstand, indtil Agerdyrkningen her i Landet vandt den Grad af Kuldekommenhed og af almindelig Interesse, at Offeret fra Sælgerens Side kunde overværes af Kjøberens Tilbøielighed, og det han for sammes Tilfredsstillelse vilde anvende.

Da saa kunde formentligen det ved Forord. af 25 Juni 1810 befalede Kjøbskab for hele Fæstegodsens Inddelning sættes udaf Forbindelse med en Fæstegaards Afhændelse til Enevorn, da saa ledes ophøre at være noget Motiv, til at opholde sig fra Selv. Eiendoms Indførelse.

Den Orden, der her være i Skyldfærningen, udfordrer vist nok, at enhver Udskykning af matrikuleret Jord bør skee ved en som sagkyndig autoriseret og med offentlig Troværdighed forsynet Pers

son, da det Almindelige ellers ikke har Sikkerhed for dets Tilkommende, men ikke desto mindre var det uden Tvivl dog muligt, at der, i Analogie med det siige Parter i Almindelighed i Retstrætter tilstaaede Beneficium paupertatis, baade til Omkostningers Besparelse og Expeditionens Hurtighed, kunde fra Lodgivningens Side gøres noget for Selveiere eller Selveierbønder, som vilde dele deres Gaarde mellem deres Arvinger. Ogsaa vilde en Tilladelse til at bortleie Bønderjord paa lang eller kort Tid, som Parterne kunde omforenes, bidrage noget til Selveiendoms Indførelse, hvorvel en almindelig Tilladelse af den Natur kunde have sine Betænkeligheder; men at den gaves ubetinget, for det Tilfælde, hvor en Mand udenfor Landboestanden kjøbte en enkelt Gaard, saavit for en aliquot Deel af Sædegaardens Fæstegaarde (med tilføjet Bestemmelse om en vis Døen, til Exempel hver anden eller tredje ledige Gaard) kunde saavidt jeg skjønner ikke være farligt.

2. Med Hensyn til Kostbarheden og Besværligheden i at holde Tjenestefolk maae det væsentligste ventes deels af Almue Skolevæsenet og deels af forøget Burdomhed hos Politimestere paa Landet og i Kjøbstæderne. Hvad det første angaaer, da er der vel ingen Tvivl om, at den Dreng, Karl eller Pige, der har faaet kunde Begreber om sine nærmeste og væsentligste Pligter, er baade udførelse og i enhver Henseende bedre at komme tilrette med, end den der uden at have

1ste Bind 1ste Hefte. (4)

lært noget ved Underviisning, endog mueligen har
 haft flere flette end gode Exempler for Dine; og i
 Henseende til det Sidste vilde det vist meget forøge
 Tjenestefolks Lyst til Hjemmet; og i al Hald til
 anstændig Forfriskelse, naar intet ulovligt Ophold
 i Kroen, ingen Svær i Byen, ingen Kastelavns Ri-
 den, eller anden, ikke blot unyttig, men skadelig Gjer-
 ning, kunde forevies, uden Paagribelse og Straf fra
 Politiets Side. Husbonden slap derved tillige for
 enten selv at revse, eller klage over dem, og saaledes
 for at komme i et meget ubehageligt Forhold til sine
 Tjenestefolk. Ogsaa kunde der maaske gives Leilighed
 til, at forbinde et Slags Anciennitet med den
 Tid, i hvilken et Tyende havde tjent paa et Sted,
 og paa Grund deraf, hvor Omstændighederne i
 øvrigt vare lige, at gjøre en Forstjel, enten med
 Hensyn til offentlige Pligter, eller til nogensomhelst
 Gorfremmelse.

Unægteligen virker den blandt Tjenestefolk
 værende Luxus til at opdrive Lønnen, da denne
 skal tilfredsstille hiin, og man kunne derfor med
 Grund antage, at en streng Luxus Forordning for
 Tyendeklassen, forbunden med nøiagtig Overhol-
 delse, vilde tjene til at nedsætte Lønnen.

Men jeg troer neppe, at saadan Tyang, om
 den end var udførlig, kunde være retfærdig, naar
 den ikke, forholdsmaessigen nok saa streng, tillige
 blev paalagt de høiere Stænder. Derimod vilde
 uden Tvivl ikke lidet kunne udrettes i denne Hen-
 seende ved Opmuntringer fra Amtmænds og Un-

der, Dyrighedens Side, naar de søgte Leilighed til ved Sammenkomster at udmærke dem, som meest vare klædte i Huusfidens Frembringelser, ligesom de i Ainterne fordeelte Landoeconomiske Selskaber ville være i Stand til, at virke paa Tyende, Classens Moralitet i det Hele, ved Vedtægter om almindelige Regler for gode Egenkabers Opmuntring og slet Forholds Behandling.

3. Men det virksomste Middel til at bortrydde, ei allene de foranstørte Hindringer for Selvetendoms Indførsel, men tillige de væsentligste Hindringer for Landbrugets Fremskridt til Fuldkommenhed i Almindelighed, vilde unægteligen være den sædvanlige nervus rerum gerendarum; at stille flere Penge til denne Næringsveis Raadighed.

Maaden, hvorpaa dette skulde skee, er imidlertid ikke saa aldeles let at angive. Den Landmand, som enten har en i hans Eiendom prioriteret Gjæld at betale, uden at ere andet end hans Gaard med Tilhørende, eller ønsker at forbedre sit Jordbrug, men ikke har Penge til at forsøge sit Inventarii- og Driots-Capital med, eller endelig, som Fæstebonde, ønsker at kjøbe sin Gaard, maa i det første Tilfælde ødelægges, og i de 2de sidste bliver staaende paa det Trin, hvorpaa han staaer, naar han ikke kan faae Laan.

Uf offentlige Stiftelsers Midler er saadan Hjelp for Tiden ikke, uden maastee i et meget enkelt Tilfælde at haabe, deels fordi disse Midler

ved Conjunctionerne og Pengeforandringen ere formindskede til $\frac{1}{2}$ af deres før Krigen havende sande Valuta, hvor Tilfældet er det fordeelagtigste; og i de ufordeelagtigere Tilfælde til en meget mindre aliquot Deel, og deels fordi de ere meer eller mindre bundne, og deres Opsigelse samt Omflytning vilde i Almindelighed gjøre meer Skade end Gavn. Af private Penge har jeg foran bemærket, at Landmanden ikke kan gjøre sig Haab om at faae Laan, saalænge Kjøbmanden kan, og for at blive i Virksomhed, tildeels er nødt til at overbyde ham i Renters Svarelse. Det var vel muligt ved Evang, at lede den private Formues Løb for en stor Deel fra andre Ræringsveie til den her omhandlede, men en saadan Evang vilde neppe være enten retfærdig eller gavnlig for det Hele.

Jeg seer derfor intet andet Middel til at forlaffe Landbruget den her omhandlede Hjelp, end Oprettelsen af et Laane-Institut, hvis Formaal allene skulde være at understøtte Agerdyrkere. Da nu den her til udfordrende Pengemasse hverken kan ventes fra de offentlige Støttelser eller fra Private, og Statens Finantser rimeligviis heller ikke i en rum Tid endnu vilde være i Stand til at afgive et Fond til dette Brug, saa maatte de fornødne Penge laanes i Udlandet; og da der aavel i England som Holland er Overflodighed paa rede Penge, vilde Laanet naturligviis være sat søge paa et af, eller begge disse Stæder. Heri

ved vilde opstaae de 3de Spørgsmaal, a. hvor stor Capital der i saa Henseende behøvedes, b. hvorledes den kunde tilveiebringes, og c. hvorledes den skulde anvendes og bestyres.

Hvad angaaer det første Spørgsmaal, da drifter jeg mig ikke til nogen nøiagtig Angivelse af Summen, men kun at nævne de Hoved-Momenter, hvorefter en Beregning formentligen lod sig gjøre. Jeg troer saaledes, at man først af Bank-fundationen og de Kalküler, hvorpaa denne er grundet, samt af vort Pengevæsens ældre Historie, bør udfinde, hvor stor Sum, der bør ansees at være passende Circulations-Massa for Danmark, fra denne Sum der beregnes i Eslv bør drages det, som de nu circulerende Rigsbankpenge, for saavidt saadant lader sig beregne, udgjør i Eslv, og fra Differencen drages igjen den aliquote Deel, som kan antages at mangle i de andre Rærings-veie. Den Rest, som saaledes udkommer, vilde endnu være for stor, deels fordi en saadan Sum i Eslv, naar den blev sat i Circulation, allerede derved vilde forbedre Rigsbankpengenes Cours og saaledes forøge Circulationsmassen, beregnet i Eslv, og deels fordi Dyrhed, navnlig paa Arbeidsløn, derved letteligen kunde bevirkes, og endeligen, fordi det i al Fald ikke kunde have de farlige Følger at begynde dette Forsøg med for lidet som, med for meget. Den laanende Sum kunde saaledes maaſkee rigtigst anslaaes til $\frac{1}{3}$ eller $\frac{1}{4}$ af hun endelige Rest.

Dog maae herved bemærkes nogle Omstændigheder, som maaſkee gjøre de her opgivne Momenter mindre ſikkede til den ommeldte Beregning, og diſſe ere: 1. At Alting er dyrere (beregnet i Sølv) nu end i ældre Tider, ſaa at den ſamme Capital i Sølv ikke udretter nær ſaa meget nu ſom da: og 2. at de ſtaaende Capitaler udgjøre et langt ſtørre Beløb nu end i hine Tider; hvilket fornehmeligén hidrører fra Kjøb og Salg af Eiendomme, iſær fra de Handeler ſom ere ſluttede under Krigen og den udbetalte Deel af Kjøbſummen, dens Omſkrivning til Røpſenge S. W., da Kjøbſummen i de fleſte af diſſe har været kalkuleret paa Coursens Forværelſe, men ved Forord. af 5 Jan. 1813 er (med Undtagelſe af Myntſodens Forſkjel) reſtueret in integrum; og derſom Handelen har været indgaaet i Sluening af 1812, da ikke ſaae Jordegods, Salg ſete, er den reſterende Deel af Kjøbſummen ved Omſkrivningen, endog forhoiet over det, ſom den virkelig udgjorde i Species, da Handelen blev ſluttet, ligesom den ved ſenere Omſkrivning fra S. W. til R. W. kan være voxet til det Dobbelte.

Jeg vil derfor gjerne troe, at den angivne Beregningsmaaade in Specie, derſom det ſhulde være en Hovedhenſigt med Laanen at hjelpe de Landmænd, ſom trykkes af en i deres Eiendom prioriteret Gjeld, ikke ligefrem vilde give det rigtige Facit; men at enten de nyſnævnte Omſtæn-

digheder maatte medtages i Beregningen, eller man maatte gaae en vidtløftigere, men uden Tvivl ogsaa sikkrere Wei, nemlig at anskaffe Lister over alle i Landeiendommen indestaaende Hæftelser, sammenligne disse med de paalideligste Taxationer, som havees over Eiendommens Værd, bortskjære Alt, som ikke kan antages at være tilbørligen sikkert, og dernæst ansætte den fornødne Sum til en saadan aliquot Deel af det Øvrige, som kunde ansees tilstrækkelig til at bringe Eiendomsbesidderens Trang til Laan i Ligevægt med Capitalisternes Tilboielighed til at udlaaue i Eiendomme. Laanet maatte naturligtvis søges paa et temmelig langt Tidrum, til Ex. 20 Aar, og paa saa billige Renters som mueligt.

I Henseende til det andet Spørgsmaal, da indsees det letteligen, at ingen privat Mand, eller engang et Selskab af flere Private, vilde være i Stand til at erholde et saadant Laan i Udlandet; hvorimod jeg troer, at det for Regjeringen vilde uden stor Væie kunne opnaaes. Vel har man paaftaaet, at vor Credit er forspildt ved Reductionen af 5 Juni 1813, og de senere Standsninger i prompte Betaling fra Finantsernes Side, samt at Udlandingen ikke tør anbringe sine Penge her i Landet, saalænge vor Regjeringsform er saadan, at et Magtsprog kan, staaende Enhver som kjender Kongens Character veed at han ikke vil, vende op og need paa private Retforhold. Men jeg

troer ikke, at disse Indvendinger have den Vægt, som man vil tillægge dem, og i al Fald, at de have tabt en betydelig Deel af den Vægt de muligen have havt; deels fordi den faste og retfærdige Gang, som siden Freden er iagttaget i vore Finansers Forvaltning, betydeligen har bestyrket Tilliden hos Fremmede, og deels fordi de Laan, som andre Regjeringer have kunnet gjøre hos private Udlandinger, ikke røbe nogen høi Grad af Ungstlighed hos saadanne Folk, hvor et slikt Laan vilde være at søge. Hertil kommer, at Regjeringen i Nodsfald vilde være i Stand til at give en Sikkerhed, hvormed Udlaanerne efter Rimelighed vilde være tilfredse. Jeg har nemlig af Sagkundige hørt, at formuende Engælændere, skjøndt frygtomme for at udlaane Penge her i Danmark, slet ikke ere utilbøielige til at udlaane dem mod Pant i Eiendomme paa de danske vestindiske Øer, og da nu Regjeringen har betydelige Pantefordringer i Vestindien, navnlig hidrørende for det i 1786 kjøbte hollandske Laan, og de derfor havende Panteforskrivninger vilde uden Tvivl blive antagne som godt haandsaet Pant for omtrent en ligesaa stor Sum som de paalyde; saa troer jeg, at mod denne Sikkerhed vilde uden alle Omstændigheder en Capital være at tilveiebringe. Regjeringens Fordringer hos de vestindiske Plantserer var, efter General Oxholms Beskrivelse over de danske vestindiske Øer, ved Udgang af Aaret 1796 i Dert. 3.553,008 Rd.; men hvormeget den nu, efter de

senere betalte Afdrag, og da den Deel som udtrykkelig var stipuleret i D. Crt. og ikke i D. B. Court. er omskrevet til S. B., kan udgjøre i Selv, veed jeg ikke, men troer dog at turde antage den som tilstrækkelig til det her omhandlede Viemed.

C. Summens Anvendelse skulde efter det foranførte gaae ud paa at bringe Penge i Circulation i Landvaesenet paa de Steder, hvor saadan Circulation mangler, og hvor den kunde medføre Nytte; hvorhos der tillige maatte sørges for den udlaanende Capitals Sikkerhed og dens Tilbagebetaling til bestemt Tid. Overbestyrelsen ville vel rigtigst henlægges under det Kongl. Rentekammer, men den mere umiddelbare Bestyrelse og Tilsyn kunde, saavidt jeg skjønner, ikke bedre udføres end ved Landhuusholdnings-Selskabet, saa at enhver, som vilde ansøge Laan, indleverede Ansøgning til Selskabet, som ved sine i Provindserne havende Medlemmer (eller i al Fald ved at lade et Medlem reise) indhentede nøiagtig Underretning om den Ansøgendes personlige Qualiteter som Landbruger, om Eiendommens Bestaanden og hvad Sikkerhed den kunde afgive (i hvilken sidste Henseende ventelig Reglerne for offentlige Stiftelsers Midler i Almindelighed maatte følges) samt om alle andre concrete Omstændigheder, der kunde biedrage til at besvare det Spørgsmaal: om det ansøgte Laan vilde medføre nogen Nytte for Landbruger i Almindelighed eller for Selv, Eiendoms Indførelse i

Særdeleshed? hvorefter Selskabet indstillede Ansøgningen, enten til at bevilges, eller forkastes, og i første Tilfælde, enten pure eller conditionaliser, efter Omstændigheder.

Med de af Laantagerne udstædende Obligationer, hvilke Hans Majestæt maaskee, for at lette Bicemedet, vilde tillade at udstæde paa ustemplet Papiir, maatte bestemmes saadanne Betingelser, at de af Hovedlaanet gaaende Benter, med Omkostninger, derved vare dækkede, samt tillige et saadant aarligt Uddrag, at hele Capitalen kunde være inddraget et halvt Aar førend Hovedlaanet forfaldt, hvilket i de fleste Tilfælde ikke kunde blive trykkende for Laantagerne, naar han dertil havde et Tidrum af henved 20 Aar. Om Uddragene skulde begynde det første Aar, eller ikke førend om 2 à 3, samt om i enkelte Tilfælde en vis Dristøplan skulde være Betingelsen for at faae og beholde Laanet, maatte ankomme paa Selskabets undersøgende Medlems Erklæring, over de concrete Omstændigheder, og den Betænkning som Selskabet (formeentlig ved en i saa Henseende udnævrende Committee) derover maatte afgive. Ligeledes kunde der vel gives Tilfælde, hvor det ville være hensigtsmæssig for en Deel, i Stedet for rede Penge, at levere Laantagerne reen Sædekorn, Renssemaskiner, hensigtsmæssige og forbedrede Agerdyrknings, Redskaber o. s. v.

Naar en saadan Capital er brugt paa en fornuftig Maade i circa 20 Aar, anseer jeg det uden for al Tvivl, at den ikke blot bekvemmeligen kan tilbagebetales; men at den endog efterlader sin egen fulde Værdie i det danske Jordbrug, eller at detses Værdie vil være forøget med den saante Capitals Værløb.

Marts 1818.

Den halve Sommerstaldfodring, Fremgangsmåden ved samme, dens Fordele og hastige Udbredelse i Weile Amt.

(Indsendt fra det Kongl. Landh. Selskab.)

For at lette Udførelsen af den halve Staldfodring bruges af mange et aabent Skuur, som paa en Skraaning i Nærheden af et Vandsted og Vikke eller Kløver-Marken, reises op af ringe Træ, og af Gaardens Karle meget vel kan opføres. Skuurets indvendige Indretning er en Ekerligning af de forbedrede Kræbuse med Kodergang. Dets Bredde er 14 Alen, deraf Kodergangen a Fig. 1 og 2, fra 4 til 5 Alen, saaledes at man kan kjøre igjennem med et Læs Grønfoeder og kaste det af Vognen for Kræet. I Kodergangen er foran hver Koe nedslaaet en lille Pæl b med en Trænavl paa tværs, hvor Køernes Tære, naar de skal bindes, hænges til. Baasen e eller det Ruur Køerne staae paa, ere ikke mere end 2 Alen lange, hvorved disse tvinges til at række Hovederne over i Kodergangen og staae altid tørre, skjøndt lidt tvungne. Gravningen d er forsynet med en Kende f, hvortil tvende Stykker ringe Tommer med smaae Pæle besættes i Jorden i lige Afstand langs med Baasene. Denne lille $\frac{1}{2}$ Alen vide Kende broelægges. Her falder Gødningen, der saasnart Køerne igjen ere udlatte paa Græs, moyses ud og derefter strøes rigeligen.

Fig. 1.

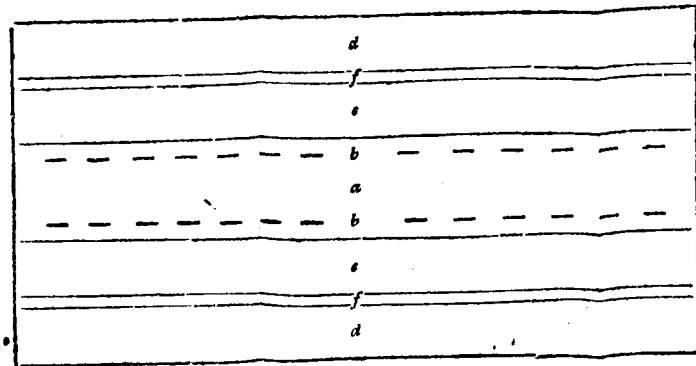

Fig. 2.

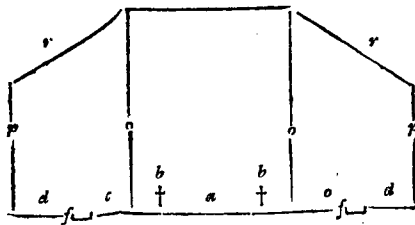

Fig. 3.

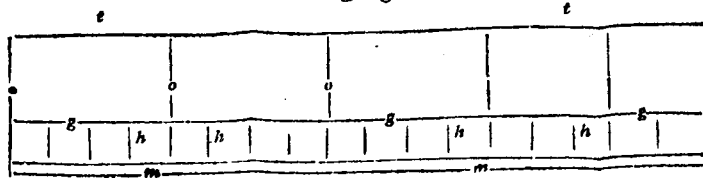

Fig. 3. viser det Gitterværk, hvorigjennem Køerne række Hovederne ind ad Fodergangen. Fagene's Bide retter sig efter Løsholtene's g Længde og er ligegyldig, naar den fornødne Styrke kun ikke tilstedesættes; dog maae den være afmaalt, efter det Antal Køer som i hvert Fag skal staae. Dækfene h staae en god Alen fra hinanden og ere $1\frac{1}{2}$ Al. lange, hvoraf $\frac{1}{2}$ Alen til Top og ligesaa meget i Jorden. Foran ved Fodergangen anbringes en Række gamle Fjelle eller Stager m., for at forhindre, at Køerne slænge det grønne Foder under Foderne.

De midterste Stolper o Fig. 2 og 3 ere $3\frac{1}{2}$ til 4 Alen over Jorden og de udvendige p $2\frac{1}{2}$ til 3 Alen. Koroven ere disse Stolper forsynede med en liden Gaffel, hvori Remstykkerne t hvile og Sparrene sammenføres igjen med disse paa den simpelfste Maade. Ere Sparrene t ikke lange nok til at naae hinanden, nøies man med et fladt Tag saaledes som Tegningen viser. Overs over Sparrene lægges Slynestænger og ovenpaa disse Hals, Long, Tang, Lør ic. som alt med Halslimer eller Tækkegarn befæstiges. Taaets Hensigt er overhoved ikke saa meget at beskytte Kræet mod Regn og Uveir som mod Soelstraalernes Virkning.

Da en beqvem Indretning af Staldrummet altid meget letter Røgtningen, og da de fleste Krahuse mangler en Fodergang, indseer man let, at sliq Indretning, der koster saa lidet, i de fleste Tilfælde især paa store Gaarde vil være at tilraade,

saa meget mere som Transporten af den grønne
 Kløver eller Bifferne meget lettes, naar man an-
 bringer Skuret i Koderkøbsen selv. Ogsaa lettes
 Indbindingen og Kobligen af Køerne meget, da
 man bagfra imellem Stolperne, der bære Skuret,
 kan lade 4, 5 til 6 Køer paa en Gang rykke ind
 paa deres Plads uden at løbne Tyrene, og ligeledes
 trække dem ud efter at de i Forveien fra Kodergan-
 gen af, igjen ere sammenkoblede. Indretningen
 med en anden Kodergang bidrager ogsaa meget til
 at Køerne tæde bedre op, hvilket ved en saa volu-
 minds og saa let fordærvelig Foder-Artikkel som
 grønne Biffer og Kløver er en god Ting.

Men, paa smaa Gaarde dertimod, hvor Jor-
 derne haves i Nærheden og Køernes Tab ikke er
 stor, undgaaer man gjerne den lille Bekostning.
 Stalden er da paa begge Sider forsynet med Luger,
 da det ellers vil blive for kvalmt for Kræet, thi det
 er af stor Viatlighed Køerne nyde en reen og sund
 Luft. I Stalden ligge Køerne renligere, naar
 Sommeren er fugtig, og Tilsynet er altid bedst
 naar de ere hjemme. Inidlereld vil man paastaae,
 at Brugen af tætte Stalde til den halve Stald-
 fodring har den Virkning: at Køerne ofte løbe
 om. Min Erfaring stemmer ikke hermed, thi i
 Fjor løb mine Køer slet ikke om, i Nar derimod
 have flere været 3 til 4 Gange til Tyr; og dog
 kom de begge Sommer ind om Natten. For
 nogle Nar siden stod mine Køer Nat og Dag ude
 og løbe dog ofte om, og atter en anden Sommer

ved samme Behandling samme Køerne strax. Men maaske at man der, hvor man vil have tagtaget dette Tilfælde, ikke har forget blandt andet for tilstrækkelig frisk Luft, og for en god Tyr.

Jeg kommer nu til den egentlige Røgtning eller Fremgangsmaaden ved den halve Staldføring. Almindeligviis tages Kræet ind om Dagen fra Kl. 6, 7 til 8 om Morgenen og forbliver der til Kl. 4, 5 eller 6 om Aftenen. Man retter sig nemlig efter Dagens Længde. I de længste Dage forbliver Kræet længst ude og omvendt i de korteste Dage den korteste Tid. Saaledes staaer Kræet under Tag i den varmeste Deel af Dagen, og tilbringer de kjølige Nætter under aaben Himmel. Hvo erkjender ikke Fordelene af denne Fremgangsmaade i meget varme Sommere eller saalange den stærke Hede varer? Men i en kold vaad Sommer, som den sidst henrundne, eller naar de lange kolde Nætter begynde, finde mange det rigtigere at følge den modsatte Omgangsmaade, nemlig at tage Kræet ind som Natten og lade det gaae ud om Dagen. Køerne nyde saaledes en mere tempereret og mindre afvejlende Luft; ere ikke udsatte for saa megen Kulde og Fugtighed, og tilbringe den længste Deel af Døgnet i Stalden, hvorved meest Gjødke samles. De enkelte Bisfedages Virkning undgaaer man let ved at binde en liden $\frac{1}{2}$ Alen lang Klods ved det ene Korbeen af de værste Køer, som saaledes betages Muligheden at bisfe. Forsæterne af Kræets nattige Udebliven selv i ondt Veir have

ingen anden Grund for deres Mening en Kræts Forkjeling *), hvilket dog maae være ligegyldigt, naar Køerne kun staae ude i den mildeste Deel af Dagen. Imidlertid er den Bestyttelse, de aabne Skure i ondt Veir tilbyde Køerne, snarere værre end den Slud de i aaben Mark ere udsatte for, formedelsk den stærke Træk der finder Sted under samme; derfor maae man nok, helst der hvor man bruger aabne Skure, lade Kræet blive ude om Natten, og overlade Fordelene af den natlige Indbinding i ondt Veir til Brugerne af tatte Stalde.

Køerne erholde 3 vel 4 Givter grønt Foder dagligen; man maae her som ved enhver anden Rætzning, passe, at ikke mere lægges for af Gangen end Kræet vil æde. Man kaster de grønne Bikker eller Kloveren fra Bognen, som tjører ad Fodergangen, eller hvilket er mindre beqvemt, man afløser Bikkerne uden for og da tilbæres det Kræet. Det grønne Foder søger man at skaffe Kræet saa frisk som mueligt, inden det visner, og slaaer det til den Ende ikke forend man vil opfodre det. Det bemærkes her, at naar Bikkerne eller Kloveren i vedholdende suatiat Veir ere meget baade, spores det strog ved mindre Mælk af Køerne, hvilket overhoved er Tilfældet saavel ved Eoring som Løsgang

*) At Slagtekra samler meest Lala, naar det i et tort Et-raar tilbringer Nætterne i aaben Mark, er mig vel bekjendt, men finder ingen Anvendelse paa Mælkeoer.

og heel Staldfodring. Givterne inddeler man efter Beslag, kun at det hver Dag skeer ved samme Klokkeslet og med en bestemt Orden. Man bruger Kløver, Vicker, Vikkehavre, Vikkebyg ic., hvor til giodskes, naar Jorden ikke har naturlig Kraft nok. Boghvede forkastes som een for vort Klimat for misliq Plante. Jo ringere Jorden er, jo mere Havre iblandes Vikkerne, og disse som udgjøre den halve Staldfodrings fornemste Støtte, saaes fra tidlig om Foraaret til sidst i Juni, hvorved de sidst saae endnu ere tjenlige til grønt Foder, det vil sije saftige og grønne sidst i September. Vikker i den Tilstand, at Bølgene modnes, due ikke til Staldfodring. Derfor passer man omtrent hver 8de Dag at saae de fornødne Vikker, hvilket snart af Erfaring læres, og efter Jordemonnets Bestaafenhed er forskjelligt. Hvad som ved Staldfodringen ikke forbruges, slaaes, og afgiver som bekjendt et fortræffeligt Høe.

Fire Tøirslag, to om Morgen og to om Aftenen, ere sædvanligst: men naar man kan give 4 til 5 Givter grønt Foder, eller naar Dagene kortes og Tøirgræsset ikke længere ret vil frem, kan man nøies med 3 ja vel 2 Tøirslag i et Dogn. Men det er ogsaa Minimum, thi ellers slaaes Melken ufeilbarligen af. I ethvert Tilfælde maae de manglende Tøirslag erstattes med ligesaa mange Givter grønt Foder.

18e Bind 18e Hefte.

(5)

For at spare paa Tiden og lette Folkene Arbeidet, vandes gjerne om Morgenens, naar man binder ind og om Aftenen, naar man trækker til Marks. Imidlertid drikker Kræet ikke synderlig saa tidlig om Morgenens, hvorfor jeg foretrækker at vande Kl. 11 om Formiddagen.

Man søger nu saa snart Kræet er kommen i Løst igjen, og strøer rigeligen, hvortil den paa enhver Gaard aarligen forefaldende Omtæfning leverer Materialet. Møgvasdet flyder af sig selv bort, da Skuret er anbragt paa et afhængigt Sted, og man søger kun at lede dets Løb saaledes, at det kommer til Nytte. At samle Møgvasdet i Kisterne og kjøre det ud i en Tønde, er slet ikke bekjendt. Ved Jordblanding og Strømaterialets Anvendelse søger man at dæmpe den meget tynde Gjødning og at give den nogen Consistens.

Det Arbeide, den halve Staldfodring kræver mere end Løring, kan ikke anslaaes høiere end en Fjerdepart imod for. Paa Engelsøholm have 2 voxne Drengene passet 60 Køer, slaaet Vikkerne, besørget Transporten, røgtet, vandet og flyttet. Paa en anden Gaard passede en Karl med et Par Timers Hjælp af en Dreng: 36 Køer. Uter paa en anden Gaard vare 2 Karle nødvendige for at sommerstaldfodre 23 Køer, 8 Heste og flytte 30 tværede Kreature. Localiteten gjør megen Forskjellighed heri.

Omkostningerne med Transporten af Vikkerne kan ikke komme i Betragtning, da om Sommeren altid findes ledigstaaende Heste paa enhver Gaard.

Den praktiske Nytte og de vigtige Følger den halve Staldfodring har haft, ere:

1. At Køerne have givet mere Mælk end sædvanligt. Saaledes have 60 Køer paa Gaarden Engelsholm, i en mager Egn, efter hele Juni igjennem at have staaet i Løir, givet 280 Potter, Mælk dagligen. Den 1ste Juli begyndte den halve Staldfodring med Vikker, og frembragte efter nogle Dages Forløb et Plus af 100 Potter Mælk dagligen, altsaa over $\frac{1}{3}$ meer. I Stoustrup gave 30 Køer, saalange de toiredes, 204 Potter Mælk, men efter 14 Dages Brug af den halve Staldfodring gave de samme Køer 298 Potter, altsaa næsten $\frac{1}{3}$ mere. Paa andre Steder i en bedre Egn med mere frugtbare og overflødige Græsgange, har Forskjellen ikke været saa stor, men dog altid betydelig nok, til at Meierstuen kunde mærke den.

Årsagen hertil kan vel tildeels ikke nægtes, at være den Overflødighed, de grønne Vikker og Kløverens som staaes til Kræet foranledige, og som høist sjelden i saadan Grad findes Sted, hvor man toirer eller græsser allene. Men da Erfaring lærer, at 2 til 3 Løirslag dagligen ere uundgængelig nødvendige, og det Minimum hvortil man tør gaae, for at naae den høieste Mælk, Indtægt, saa synes det dog, at det mere fyndige Løirgræs spiller

Hovedbrøden ved Melke-Afføndringen, og at Vikferne eller Kloveren fornemmeligen kun tjene til en rigeligere Underholdning af det dyriske Legeme, og saaledes indirecte befordre en større Melke-Indtægt, da Tøirgræsset nu ganske kan virke paa Melkens Afføndring.

Man har ogsaa paa 3 Steder forsøgt heel Staldfodring, men mindre Melk var Resultatet paa de to. Derimod var man mere fornøiet paa det 3die Sted og havde ligesaa megen Melk som ved den halve Staldfodring.

2. Man har ved den halve Staldfodring naaet En af den hele Staldfodrings vigtigste Diemed, jeg mener Gjødningens Formerelse. Der hvor man med Energie har drevet Sagen, og holdt Krædet den længst muelige Tid i Huus, eller under de forhen beskrevne Skuur, og kun ladet det staae i Tøir saalænge som behøvedes for at faae de fornødne Tøirslag, Ider har man samlet 3 til 4 Læs Gjødste à 1000 Pd. pr Høved, naar man ellers ikke har ladet det mangle paa Strøelse.

3. Den halve Staldfodring har bevirket, at man paa saadanne Gaarde, der formedelst stærk Høe, eller udvidet Kornavl, ikke kunne græsse deres hele Winterbesætning, derved ere bleve satte i Stand til at holde en regelmæssig Besætning det hele Aar igjennem. Saaledes har man ved Hjælp af 5 Eder. Land à 14000 □ Alen med Vikke, havre bragt det dertil paa Gaarden Engelsholm, at nu holdes 60 Køer imod 26 som før udgjorde det

meste af Sommerbesætningen. Til Græsning for-
 brugtes circa 70 geometriske Edr. Land, hvorpaa
 dog endnu toiredes 18 Qvier. Altsaa ikke fuldt
 een Ed. Land pr. Hoved i heelt og alt, istedet for
 2 Edr. Land som i de foregaaende Aaringer medgif
 til Græsning. Staldfodringen begyndte den 1ste
 Juli og varede til den 25de September. Paa en
 Gaard i Nærheden af Fridericia bleve 36 Hoveder
 holdte paa noget over 18 Edr. Land Græsning og
 4 Edr. Land Klover og Vikker, altsaa hvert Ho-
 ved i alt paa circa 5 Skpr. Land. Staldfodrin-
 gen begyndte den 16de Juni, efter at Køerne hav-
 de staaet toirede i fuld Græs fra 17de Mai, og
 endtes medio September. Et andet Sted paa
 bedre Grund bleve 40 Køer, 7 Heste, 10 Kalve
 og 12 Faar, altsaa i alt omtrent 50 fuldvorne
 Hoveder holdte paa 18 Edr. Land Græsning og
 $1\frac{1}{2}$ Edr. med Foderurter som bleve slagne 2 ja
 noget 3 Gange. Hvert Hoved blev altsaa holdt
 paa $3\frac{1}{3}$ Skpr. Land geometrisk Maal. Endnu et
 andet Sted ogsaa paa gode Jorder i en luftefuld Egn,
 blev forbrugt: 7 Edr. Land Græsning og 2 Edr.
 Land Klover og Vikker til 22 Køer, 5 Stude og
 7 Heste. Altsaa $2\frac{1}{3}$ Skpr. Land pr. Hoved. Her
 begyndte Staldfodringen den 14de Juni og vedva-
 rede til den 5te Septbr. Paa en Gaard Norden
 for Vette, gav hver Koe 2 Potter Mælk mere dag-
 ligen. Staldfodringen begyndte den 14 Juni og
 endtes først i September.

Ved den halve Sommerstaldfodring har man altsaa et Middel til at udvide sin Sommerbesætning, eller formindste sine Græsmarker.

4. Man har indført den halve Staldfodring paa saadanne Gaarde og i saadanne Egne, der formedelt deres magre og skarpe Grund ellers ikke kvalificere sig til Foderurters Dyrføring, ved at benytte en Tost eller anden Plet Jord, der enten formedelt dens mere sids Beliggenhed og Blanding med Muldjord, eller en mere omhyggelig og fortsat Pleie, befandtes stikket dertil, og saaledes kjendte dette Stykke Jords Omfang ofte ikke var af Betydning, dog tilveiebragte 1 til 2 Sivter grønt Foder dagligen til Besætningen, hvorved den magre Græsning er bleven drøiere og Kræet har faaet en rigeligere Føde. Saaledes er den halve Staldfodring ved Hjælp af en Tost paa 5 Tdr. Land bedre Jorder bleven muelig paa Engsholms ellers temmelig skarpe Jorder.

Den halve Staldfodring kan altsaa anvendes som et Middel til Græstrængens Afhjælpning i skarpe Egne, thi saa stedmoderligen har Naturen ei behandlet nogen Egn, at man ikke hist og her skulde finde en Plet Jord, der ved Hjælp af Sjodste kunde frembringe Vikker. De mange torvøaaige Steder i Heddeanene, kunde efter foregaaende Udtørring blive stikkede hertil.

5. Overhoved er den halve Staldfodring anvendelig i ethvert Slags Jordbrug, og Betingelsen til dens Udførelse er hverken Vexeldrift, Kobbels

brug eller Trebangsdrift, men ifkun en, i Forhold til det øvrige Areal, ubetydelig Plet Koderurter. Allerede denne Omstændighed gjør dens almindelige Indførelse let og tjenlig.

Alt hvad jeg her har berettet ere praktiske Afendgjerninger, som ere samlede paa Marken og hos prakticerende Landmænd. Man kan altsaa første Tid til dem, og dristig Skride til Efterligning.

Det største Beviis paa den halve Staldfodring's praktiske Nytte har man ellers i den Hastighed, hvormed den i kort Tid har udbredt sig her i Egnen saavel paa gode som paa ringe Jorder. Forvalter Ribson var den første der i Aaret 1815 indførte den paa Bisbjerggaard med 40 Køer. Allerede Aaret derpaa blev den indført paa 5 andre Gaarde, og i nærværende Sommer atter paa 8 andre, hvoriblandt flere paa 60 til 70 Køer. Ligeledes ere mig mange Steder, hvoriblandt selv Bøndergaarde, bekendte, hvor den næstkommende Sommer agtes indført. En saa hastig Udbredelse af en landoekonomisk Nyhed, er vist en stor Anbefaling for dens Brugbarhed, og berettiger os til at tælle den blandt de nyttigste Forbedringer for vort Agerbrug.

Den hele Sommerstaldfodring vil ikke gjøre saa hastige Fremstridt. Vor Klimat, vor maadelige Jordbund paa mange Steder, den nærværende Indretning af vort Agerbrug, og den Omstændighed, at Køerne i de fleste Tilfælde give nu

bre Vælk, (?) vilke i lang Tid blive store Hindringer
for dens Udbredelse.

Hermed slutter jeg disse Bemærkninger og
ønsker den halve Staldfødring maae værdises den
Opmærksomhed, den vist i mange Hensender
fortjener!!!

Wagrethelund i November 1817.

E. Dalgas.

Fra det Kongl. Landhuush. Selskab, har Udgiveren modtaget efterstaaende Efterreining fra Hr. Forpagter Faber, paa Kringleborg, angaaende hans Qvægs fortsatte Staldforing, hvilken Udgiveren saameget hellere meddeler Læserne, som den indeholder adskillige mærkelige Ytringer.

Staldforing paa Kringleborg.

I det jeg giver mig den Ære at fremsende Betruslighed for mit tredie Aars Forsøg med Staldforing, søler jeg mig vlistig til at anmeldte, hvorvidt dette Forsøg har haft eens Udfald med de forrige, samt hvorvidt et og andet forskjiltæn er erfaret, og endelig om noget derved for Landmand synes nyttigt at underrettes om eller advares imod.

I.

Uagtet Indretningen af de her værende Qvægskalde er slet og uhensigtsmæssig, uatet Kartoffelafgrøden sidste Aar var saa slet, at blot 50 Ld. kunde blive anvendte til Qvæget, indtil Grøntoder kunde erholdes, begyndtes og udførtes Staldforingen af alt det Livvæire, jeg havde vinterforet, uogle Stude og Ungheveder undtagne, der gredes paa Borts, hvorfra de i Efteraaret vare kjøbt. Begyndelsen skedte usædvanlig tidlig, nem-

lig den 28de Maj, dog blot med en Sivt Grønt daglig i 8 Dage. De følgende 4 Dage gaves 2 Sivter, de næste 4 Dage 3de og saaledes indtil Staldforingen blev allene, med 5 à 6 Sivter Grønfoder.

Naar jeg tydelig maa erkjende, at neppe det halve Antal Qvæg kunde tilberlig fødes ude paa det til Staldforingen anvendte Areal, smerter det mig desmere, at jeg hos mig selv og Andre maa erkjære Mangel paa Tøne til at indrette Staldene, henigtsmæssigt, saaledes som jeg tilforn har haft aaben Stald, eller efter den Raade nuværende Amtsprovst Bøgh, den Tid Sognepræst i Præsto, indrettede sin Qvægstald, og som af mig blev foreslaaet. Endelig beklager jeg, at jeg ikke ved nye Staldes Bygning hos Landmænd har endnu seet, at Rogen har havt for Die, at træffe saadan Indretning, der med Hensyn til Sommerstaldforing er passende *).

2.

Den 5 Juni fik Qvæget daglig som nævnte 2 Sivter, nemlig en Sivt Rodkløver og en Sivt Raigræs. Hestene, som valgte Smulkløveren, bleve næsten udelukkende forede dermed, naar jeg undtager en halv Snees Svin, der graadigen fortærede daglig en Deel deraf.

*) De aabne Stalde ere ikke gode, undtagen naar Qvæget blot staldretes i de varme Sommermaaneder.
Ilg.

I Aaret 1817 har jeg erfaret; at andet Mars Afgrøde af Raigræsset er saare ubetydelig, at Jorden er langt værre at bearbejde end efter Rødkløver. Undtager jeg derfor enkelte Steder, hvor Rødkløveren slet ikke vil frem, afskediger jeg derfor, ligesom i Sjælland *lolium perenne* af min Tjeneste ved Staldforingen. *)

I Aaret 1817 har jeg håndseviis erholdt en Rængede Gullkløver, som de Lærde kalde *Medicago lupulina*, hvor gierne jeg som Jækkoramikeren ønsker at kalde den Snegkløver, fordi jeg finder den ofte at vore vildt og kan ikke skjelne den fra en Art Kløver, som den af sine Skribter om Accieplantning bekendte Hofraad Medicus, omtrent for en Snees Aar siden, kaldte Schærstuskle, og hvoraf jeg, om jeg ikke taar feil, saae et lidet Stykke Land besaaet hos Inspektør Wölfer i Kjøng. Offentlig har jeg i økonomiske Korrespondent gjort Rede for mine Erfaringer, og har gaaet Anledning til at indlemme denne Kløverart blandt mine Staldforingsplanter, endskøndt den grøn ikke giver saa stor Afgrøde som Rødkløveren. Man kalde den hvad man vil, jeg holder den for at være *Trifolium***.) og jeg beholder den

*) Paa lette Jorder fortjener den meget at anvendes.

B. S. K.

**.) Dersom den af Hr. Faber dyrkede gule blomstrende Plante er den som vi osaa her have hørt, saa høret den aldeles ikke til Kløverplanten (*Trifolium*), men aabenbart, som osaa den i Ra. huss viser, til *Medicago lupulina*, Lucerna. og er ingen anden end *Medicago lupulina*. (Humleagtig Snegleboede.) Udg.

indtil flere Erfaringer vise mig dens mindre Brugbarhed. Man siger, den blot er toaarig, men voxer gjerne bestandig, hvor den engang er saaret. Er her ei contradictio in adjecto, saa troster jeg mig ikke ilde ved dette Tilfælde. Efterat Kloveren, hvorom mældt er, tilhobe havde givet første Sæt, brugtes Bisker med Havre og Erter.

Men jeg erfarede, at Hestene slet ikke vilde æde Erterne, men alle vragede dem. Dvæget derimod tog til takke dermed, dog fortærede det hellere det Grønsoder, hvori ingen Erter vare. Forskjel paa graae og hvide Erter gjordes ikke. Denne Erfarina anmeldes, fordi Landmand have anbefalet mig Ertesæd som et fortrinligt Grønso-der. Raadet er prøvet, men jeg følger det ikke videre. Det streed med min Mening, hvortil jeg var ledet ved at see, hvorledes Dvæget, der kom i en Ertemark, ikke aad af Erterne, saalænge an- det ædeligt var i Marken. Med Billighed burde man bede de Herrer, der give gode Raad, først selv at prøve dem, og dernæst, efterat have seet med egne Øine, da udsende dem til den agerdyr- kende Mennekehob *).

3.

Da der af de 46 Røer, hvoraf Gaardens Besætning skal bestaae, findes 7 som udsættes,

*) Erter ere et godt Foder til Hornkvæg, kun maae de ikke vende at afblomstre; da forsmaaes de, og selv Biskerne ades da med mindre Begjærlighed.

7 som ere 3 Aar gamle og indfattede, samt atter andre 7 der kælve fra Mortensdaa til Juul, saa kan der neppe antages at være flere end 25 ordentlige malkende Køer. Daglig erholdtes blot omtrent 184 Potter Mælk. Skjøndt Dvæget fra den 26de August og indtil nu har gaaet lost i Græs og Kløver, der er over Kløbene, har det dog ikke givet mere Mælk, hvoraf jeg slutter, at Staldforingen ikke formindsker Mælkens Mængde, og at Dvæget foredes tilstrækkelig. At Dvæget i Henseende til Huld er fortrinligt, er synligt for enhver. Fordølge vil jeg imidlertid ikke, at jeg formoder, at Staldforing er fordelagtigere for Hedeqvæg end Malkeqvæg. Dog Erfaring har jeg ikke for mig. Og forstaaer jeg end at ordne de Korfag, der i den Anledning nødvendigen maatte gjøres i deres Mængfoldighed og Forskjellighed, saa staaer det ikke nu og her paa Stedet i min Magt at anfille dem.

4.

Staldforingen foretoges af tvende Mennesker, der allene passede Dvæg og Kaar. Til Hestene hjemførte en Tredie 2 Gange daglig det Nødvendige. Paa en stor Hestvogn kunde til Dvæget og Kaarene det Nødvendige hjemføres paa 3 Læs. Men paa den Enspændervogn med 2 Hjul, som egentlig brugtes, hjemførtes blot en Svøt til 45 Dvægshveder, omtrent 600 Pd., og forbrugtes

saaledes 7 Læs Klober, eller 9 Læs Biffer og
Ærter.

5.

En Mand, der staldfører i Holsteen, har anbefalet meget sin Raade, nemlig blot tvende Gange ugentlig paa Sluffe med forsyndt Hæst at udføre Gjøningen af Stalden. Derved, meente han, spares der megen Urage, og Gjøningen, der stedse blandes med Halm, sammenbrændes desbedre. Denne Raade har jeg ikke kunnet overtale mig til at følge, men derimod tvende Gange daglig ladet udføre Gjøningen, og tvende Gange daglig ladet strøe med Halm under Qvæget. Desuagtet har jeg neppe kunnet erholdet den nødvendige Reenlighed, hvilken endnu maa være mindre, naar Gjøningen samles i $3\frac{1}{2}$ Dag, og af Qvæget sammentrædes, hvortil kommer den uhyre Mængde Fluer, der paa Gjøningen samles og foruroliger Qvæget. For dette Onde vare mine Stalde fri. Er det nødvendigt, at Gjøningen skal have anden Blanding end den, som skeer ved daglig Udførelse, sagvis Lægnæs i Røddingsstedet og Bedækning med Strøelse, er det nok raadeligt at foretage dette i selve Røddingsstedet enten ved Hølk eller ved Trædning af Creature. Kunde Vaskning og Striglen anbringes i Stalden, vilde det til Reenligheds Fremme endnu være snffeligere.

6.

Pf den flette Qvægrace, her paa Gaarden fandtes, er nu intet tilbage. Dog var der imel-

lem en og anden god Ko, men disse vare udlevede og tandløse, og uduelige til Tillæg. Det var, jeg modtog Forpagtningen, døde 9 Stykker, deels formeddelt Mangel paa Hø, deels af tilfjæbt Dvæg, af Blodpis, da det ei kunde taale den Skovgræsning, hvorpaa det saa tidlig maatte sættes. Mit fra Sjælland medbragte Dvæg leed meget, og kunde næsten aldrig glemme det første Aars Lidelser. For at forbedre Dvæggræsen, lod jeg komme 2 Aars Qvier fra Holsteen, ligeledes Tyre sammesteds fra. Ved Parring med nogle fortrinlige Køer, jeg bragte fra Sjælland, og ved Parring af en særdeles smuk Race af disse faldne Tyr med Køerne af holsteensk Race, har jeg nu ved eget Tillæg tilveiebragt en god Dvægart, der dog efter mit Dømmeme synes mere stiftet til Fædning end Malkning. For at forædle Dvægarten her i Egnen tillader jeg dens Beboere at faae Køer belagte, under den Forpligtelse at tillægge Kalvene. Men af mit offentlige Tilbud at afhænde Tillægstyre, der have 6 Uger pattet deres Mødre, have blot 3 benyttet sig. Fordommens Magt er for stor til strax at kunne betvinges. En Kalv, der i 6 Uger har pattet, maa jo fædse beholde denne Vane, og saaledes bringe Uæmpe i ethvert Mejerie? Jeg tilstaaer, at det vilde blive Tilfældet hos dem, der sætte 6 Ugers Kalvene blandt sit Malkeqvæg. Her derimod veed vi ikke af sigt.

Da det er mig bekjendt, at der anstilles Forsøg med at opdrage Tillægskalve ved deres Mødres

Mælk, som de selv ved Pætning forskaffe sig, tillader jeg mig at anbefalde mine dermed begyndte Forsøg. Dog erkjender jeg, at jeg herved og ved mine øvrige Raamaldisser havde været mindre vidtsøftig, hvis Selskabet afvigte Nar havde bedømt mig strengere og ikke tillagt mine Jagttagelser og disses Fremstillinga noget mere Værdi, end de maa, itte virkelig fortjene.

Den almindelig vedtagne og brugte Maade to eller tre Gange daglig at folde Tillægskalbene med Mælk, kan itte andet end ødelægge eller i det mindste fordrøve Fødselsstedskaberne, itte engang at tale om, at Kalbene itte nyde Raamælken men det end den droiere fødende, til hvilken de i deres forrige Elima slet itte var vant. Ved at patte Moderens opdrages Kalbene naturligt, og derfor bedre. De nyde passende Næring i tilbørlig Tid, og vannes itte til en Slugenhed og Umættelighed, der, om den opfyldes, dræber dem, eller gjør dem til Banttrøninge, næst naar Mælken ophører. Det berøer blot paa, at Køerne itte komme derved i den Tilstand, at de give mindre Mælk, eller derved letteligen vrænes til, slet ingen at ville give, i det de itte siden ville lade sig malke. Sagen af Døene har været Tilfældet her. Dog maae iagttages, at Kalven itte bør patte Moderen, naar den er den første Kals, da hun saaledes itte kommer til at kjende Mælkspigen. Ligesom man itte heller ved en itte aldeles tam

Køe bør iærkfætte Forsøget, uden i den Tid, Køen staaer paa Stald.

Naar en Kalv skal opdrages til Tillæg eller fedes, udfordres dertil Mælken af flere Køer, naar disse staae paa tørt Foder, og Mængden maae formeres i Forhold til den Slugenhed, hvormed Kalven modtager langt mere, end der udfordres til den Afsetning, Naturen har indrettet.

Naar Kalven patter sin Moder, erholder den Mælken varm i mindre Portioner, og paa den Tid Møden erindrer om det Nødvendige. Hvor velgjørende denne Maade er for Køerne, der ofte lide ved spændte Øvere, er betydeligt, og at Mælken maa ydes rigeligere, fordi den stedse suges igjennem Mælkeaaerene, uden at faae Tid til at affætte sig gjennem andre Veie eller ved Standning nodes dertil, synes ligesaa afgjort.

Omtrent i de første 14 Dage har Kalven allene pattet sin egen Moder. Efter denne Tidsforløb har Kalven behovet mere, og har vænnet sig til at søge hos Naboerne, hvad den savnede. Nogle Køer tillade sig Smausen, andre lide blot deres egne Kalve. Imidlertid har dette frie Levnet ikke forhindret Mælkningen, som sædvanlig, blot at nogle af Køerne have givet mindre Mælk. Denne Maade er — efter Ordsproget — ligesaa lang, som bred; og min Mening hælder dertil, at Mælk spares, saa meget mere, som Køerne uddet Bindes i de Hefte.

trækkes bedre, end af Malkepigenes Kingre. Ved lige Foder udmagres den Koe, der har Kalven, mere end den, der malkes.

Her har det aldrig været Tilfældet, at den Koe, Kalven fratages, ikke har villet ladet sig malke. Kun længtes de een eller to Dage efter Kalven, især om den opholdt sig nær Kostalden. De Kalve, der paa denne Maade fodes, blive maastee mindre i Vægt efter deres Alder, men i Velsmag tabe de intet.

7.

At Mælk, Fløde, Smør og Ost ikke har haft nogen Affmag, derom har enhver, der har gjort mig den Fornøielse at nyde deraf i mit Huus, overbeviist sig. Ikke en eneste Gang har Smørret været blødt eller hvidt sidste Sommer. Endog Sommersmørret fra 1816 har holdt sig usfordærvet indtil Maimaaned dette Aar *)

8.

Nyelig er opkastet det Spørgsmaal: Om Gødning, sanket om Sommeren ved Staldføring, kan strax udføres og være tienligt for Vintersæden. Mit Svar lyder saaledes: I alle de Aar, jeg, deels i Sækkand har staldforet, deels her paa Landet første Sted, 12 Aar i det Mindre og 2 Aar i det Større, og her 2 Aar i det Mindre og 3 Aar

*) En saare mærkelig Erfarings, som ei bør snatigen læses og — hurtigen glemmes. Udg.

i det Storre, har jeg anvendt Staldforings-
Gisdnngen til Vintersæd. Den først faldne er
ved St. Hansdagstid eller 14 Dage senere ud-
ført; ja nogle Aar endog en Deel af den senere
faldne Gisdnng; og aldrig har jeg opdaget mind-
ste Kærskiel, naaget ofte uden Blanding Staldfo-
ringsgisdnngen er anvendt paa et eller andet
Stykke. Dog har jeg anseet den mindre anven-
delig for Leerjord, end for Muld eller Sandmuld,
og ladet den lægge noget tykkere, naar deri ikke
har været blandet tilstrækkelig Halm.

9.

Paa Dvægets Sundhedstilstand har Stald-
foringen ikke vist skadelig Indflydelse. Ikke en-
gang Yverne have været beladte med noget Slags
Udslæt. I disse Dage have nogle Køer faaet
ondt i Klovene, eller den saakaldte Klovesyge,
men dette maa snarere ansees for en Folge af
Nydelser af Foder, som i Høsten 1816 fordærvedes
eller brændte sammen. Da jeg anseer denne Syg-
dom ligeartet med Hestenes Muk, bliver den af
mig paa samme Maade behandlet.

Saaledes tillader jeg mig at slutte Anmæl-
delsen om mit tredie Staldforings-Korsøg i det
Storre her paa Landet. For Eftertiden vil jeg
vove at udelade Ravnet: Korsøg, endskiøndt jeg
sandsynlig hvert Aar derved vil faae noget at lære.
Som Grundføtning indlemmer jeg Staldforing i

min Agerdyrkningstheorie, en Plads, 18 Mars
 Forsøg vel tør hjemle den.

Ja, jeg lover høert Nar at mælde mig ved
 Præmieæftningen, indtil flere Landmænd erkjende
 Sagens Gavnlighed, eller var det end saa, at de
 blot misundte mig den Hæder, at tælles blandt
 dem, der stadig arbeide fremad til Agerbrugets
 Forædling, og stræbte at overgaae mig.

Kringelborg paa Falster, den 24 Sept. 1817.

Verbodigst

P. D. Faber.

Svar i Anledning af Hr. Pastor Petersens
 Tillæg til Sammes Afhandling om
 Aarsagerne til Fattigdom, indrøkket i
 Landoec. Tid. 9 B. 3 Hefte
 Pag. 369 etseqv.

Den ærede Forfatter, som skrev dette Tillæg til
 en af ham selv i samme Tidenders 9 B. 2 Hefte,
 indført Afhandling, har derved høst til Hensigt at
 giendrive adskillige Ytringer, som jeg i nogle
 Betragtninger Fattigvæsenet angaaende hav-
 de fremsat i benævnte Binds første Hefte
 Pag. 1 sq., men er langt fra at have overbevist
 mig, hvorfor jeg troer at skyde Sagen og Tidens
 dernes Læsere et yderligere Forsvar for de af Til-
 læggets Forfatter modsagte Ytringer, hvorhos
 jeg tillige haaber at vinde min ættige og bestedne
 Modstander for min Mening; thi da det vist nok
 er hans, som min Bestræbelse, at finde Sand-
 hed, og ikke at beholde Ret, enten han har den,
 eller ei; saa kan jeg slet ikke mistvilde om dette
 Maals Dynaelse. Held har jeg, som allerede
 forhen offentligt er tilstaaet, for endeel været af
 hans Mening, og ivret for vort Fattigvæsenes
 Indretning; men er kommen til Overbeviisning
 om min Bilsfarelse. Hvorfor Kulde jeg ikke troe,
 at det samme kunde skee min ærede Modstander?
 Det kommer især an paa, at man hylder et, fast

og uroffeligt Princip, hvorfra man gaaer ud, da maae det Rigtige findes, og da maae vi nodvendigen blive enige i Hovedsagen.

Hidtil har Hr. Forfatteren ikke bestemt fremsat det Princip, hvorfra han gif ud og neppe angrebet, end sige: nedrevet mit. Han bar, om jeg tør laane en Lignelse af Krigen, ifkun harsaleret min Bagtozt, uden at indlade sig med Centrum, og jeg anseer mig desbaarsag slet ikke for at være slagen.: Mit Princip, som jeg baade i Fattigvæsens Sagen, og ellers flere Steder, har vedkjendt mig, er: "at Retfærdighed skal hylde, om den endog forekommer os nok saa skadelig, (hvilket den dog aldrig kan være), at vi ikke tør indrette vore Sager efter den Mytte, vi spaae os af en Anordning, en Indretning eller et Foretagende, førend vi ere fuldkomment overbeviste om det Retfærdige, at ingen menneskelig Autoritet gjelder herimod, og at vi, som Christne, der have det guddommelige Ord, aldrig bør være vise over det, som skrevet staaer." Fra dette Princip gif jeg selv ud, og sandt, at jeg havde viidfaret, da jeg ivrede for vore Fattigvæsens Indretninger, fordi jeg ikke strængt nok havde prøvet dem efter samme, og paa dette Princip byggede jeg de Afhandlinger, denne Sag angaaende, som jeg lod komme for Lyset, til hvilke ogsaa hører min Recension over Hr. Pastor Baskholms Skrivt, indført i Literaturtidenden No. 15, 16, 17 for Maaret 1818. Naar jeg imidlertid til Overflodighed har

viist den Nytte, som det, der ene bygges paa Retfærdighed, maae stifte, da er dette skeet, for ogsaa at tale et Ord, der maatte finde Indgang hos dem, for hvilke hiint Princip var for høit, og af hvem det altsaa ei kunde rigtigheden fattes og føles. Jeg behøvede for Tænkeren jo egentligen slet ikke at have talet om det Nyttige; thi dette burde, om det kunde adskilles fra det Retfærdige, slet ikke agtes, men tilfidesfattes og opofres; og desuden staaer den hedenste Viismands Ord vel ved Magt: "at Intet er nyttigt, uden det er retfærdigt." Har jeg altsaa viist, hvad Retfærdighed kræver, saa har jeg viist, hvad jeg burde, og Ingen tør fordre mere af mig, og da har jeg tillige viist den eneste Wei til det sande Nuttige.

Men nu har min agtede Modstander hverken viist, at mit Princip er falskt (hvilket han vist ligesaalet vil, som kan); ei heller har han godtgjort, at jeg ikke har bygget paa Principet, og altsaa maatte min Bygning hidtil staae, uden at een eeneste Steen i den var rokket, om han og havde viist, at den kunde være Aarsag til det, som man kalder Stadeligt. Saa meget være i Almindelighed sagt! Nu lader os stykkevis gjenne-gaae og besvare Hr. Forfatterens Vittringer:

1) Forfatteren siger Pag. 370 iq: "Jeg har troet at finde en Kilde til Armod i Mennefers Uduelighed til den Haandtering eller Forretning de øve, og derfor har jeg troet det gavnligt, at det var Pligt for enhver Borger i Staten, at bevise

An Kundighed og Duellighed til den Haandtering
 eller Forretning, hvorved han attraaer at ernære
 sig. Hr. Pastor Rønne antager derimod, at
 fuldkommen frie Næringsveie vilde udtørre en stor
 Deel af Armodens Kilder. Med Hr. R. veed
 jeg, at det ikke er Mesterstykket, som gjør den
 duelige Mester; og med den agtværdige Forfatter
 ønsker jeg, at enhver Hindring for den, duelige
 Arbejder til at vorde Mester i sit Fag, saavidt
 mueligt, maatte ryddes af Veien; men ingenlun-
 de kan jeg derfor troe, at den Frihed i Nærings-
 veie, der gav Enhver Rettighed til at fuste i en
 Haandtering, hvortil han manglede Duellighed,
 vilde være gavnlig eller forebygge Fattigdom.
 Efter min (vist nok indskrænkede) Kundskab om
 Mennesker og min (ligeledes indskrænkede) Erfar-
 ring, maae jeg ansee saadan Frihed i Nærings-
 veie for skadelig, og troe, at den vilde føre til Fat-
 tighed. Ikke vil jeg tale om, at, naar Haand-
 værkere af een Profession kunde, saa ofte de fandt
 for godt, arbeide i en anden Profession, der maa-
 ske allerede havde Hænder nok, vilde det lettelligen
 skorte paa Arbeide for disse, og hvad der altsaa
 paa den ene Side skulde afværge, vilde paa den
 anden Side fremkynde Fattighed; men hvad der
 forekommer mig langt vigtigere er: at saadan Fri-
 hed i Næringsveie — efter min uforgribelige For-
 mening, grundet paa Menneskers Ustædighed og
 Lyst til at prøve Alt — vilde formindste Antallet

af duelige Arbeidere og frembringe en Mængde Kuffere i alle Fag." Og derefter anfører han adskillige Exemp:er for at godtgjøre sin Erønings Rigtighed. Jeg behøvede nu her ifkuns at spørge: "Hvo berettiger mig, eller noget Menneſte til at forbyde den, der ved nogetsomhelst Arbeide vil, og, efter frivillig Overeenskomst med Andre, kan fortjene ſit Brød, at gjøre dette?" Dette er Spørgsmaalet, ſom bør og maae beſvares, ikald jeg ſkal have talet Uret, og jeg proteſterer imod ethvert andet Beviis; ikke fordi jeg anſeer det umueligt at ſvare derpaa, men fordi jeg veed viſt, at det er ugnldigt. Om jeg ved en, i ſin Natur, uretfærdig Indretning, kunde fremtrylle det billigſte og varigſte Arbeide, ſaa var og blev Indretningen uretfærdig; og hvad gavnede det dog, om man og vandt den gandske Verden og tog Skade paa ſin Sjæl?

Imidlertid ſkal jeg gjerne viſe, at jeg og, naar vi endelig ſkulle gaae ud fra det forkeerte Nyttigheds Princip, kan ſvare Forfatteren: Han tilſtaaer ſelv Pag. 371, "at det ikke er Meſterſtykket, der gjør den duelige Meſter;" nei, det beviſe de talloſe Kuffere, ſom ſelv i de ſtore Stæder findes i mangfoldige Laug; men, hvad vandtes da ved den foreſlagne Indſtrænkning? At vi ſik examinerede, det er: Koſtbarene Kuffere, ſom dertil endog maatte kunne fore Flere bag Lyſet, end de uexaminerede; thi man vilde jo med mere

Grund forudsatte Duelighed hos den, der havde Lærebrev, end hos den, der intet saadant havde. Og iøvrigt treffer dog her Forsfatterens Indvendning ikke engang egentligen det, jeg har fremsat; thi om og Enhver skulde aflægge Prøve paa sin Duelighed, naar sligt kunns uden Banskkelighed og Bekostning sandt Sted, kunde jo Næringsfrihed ret vel bestaae dermed; thi den der s. Ex. var duelig Muurmester og Skrædder vandt jo, ved at lade sig prøve, Ret til at bruge begge Haandværker. Men, jeg kunde aldrig engang ønske slig en almindelig Prøve, og den vilde ikke nytte, men skade ret meget. Skulle vi have slig en Prøve for alle Haandværkere, saa maatte vi og have den for alle Andre, som arbeide med deres Hænder; der maatte da og være en Prøve for Bonden, baade en theoretisk og en praktisk, og hver enkelt Persons Prøve maatte i det ringeste medtage flere Dage, thi han maatte ikke allene mundtlig gjøre Rede for de vigtigste Dele, som henhorte til Agerdyrkningsvidenskaben, men og vise sin Færdighed i Haandgrebene (og sligt var dog vist nok vigtigere, end en Haandværksprøve), der maatte være en Prøve for dem, der vilde grave, luge, plante, ja, vel endog for Kudske, Tjenere, Huusholderster, Kofke og Stuepiger &c. Tilforladelig, der vilde saaledes blive et eller flere Academier i hvert Herred, eller vel i ethvert Sogn, og vi fik endnu en nye Skare af Professorer, som vi hidtil ikke

fiende *). For dem, der satte deres Vre og Lykke i, at kunne vise sig som Patroner imod deres Clientere, blev her en rigtig Anledning til Glæde, og ligesaa for dem, der gjerne vilde befordres til Indkomsters Nydelse; men Glæden vilde vist være af kort Varighed, da den hele Maskine, under sig en Vægt, snart maatte sonderknukses. Vel veed jeg, at Nogle ville svare: "Man maae ikke heller overdrive Sagen." Men hvad nytter sligt et Svar? hvad vi ansee for overdrevent, det ansee Andre ikke for at være engang vidt nok drevet. (Hvad Agerdyrknings- og Videnskaben er angaaende, da er og Proven ofte nok bleven foreslagen og det af Folk, som havde megen Vægt.) Og dersom Proven for alle Haandværkere paa de af Forfatteren anførte Grunde var nødvendig, da var den det vist ikke mindre selv for Huusholderster og Koffepiger, hvis Ukyndighed og Uduelighed medfører vel langt større Tab end Kusterens i Haandværksstanden. Men, hvad vi gjøre, for at faae et dueligt Tjenestetjende, i det vi spørge os for, det kunde vi og gjøre, for at faae en duelig Haandværker, dersom denne var kun i Naboelauget. Kunns troe man ikke, at flige udlærte Mestere, som Forfatteren nævner at have seet i Kjøbenhavn,

*) At Mesterskabet, som det hidtil finder Sted, ikke er nok, det vide vi alle, og det tilfaaer Forfatteren selv. Altsaa maatte der komme andre fuldkomnere Indretninger, Academier, eller hvad man vil kalde dem, i de usfuldkomnere Sted.

sigtede ud paa Landet, for at have en Snees
 Bonders Arbeide! nei, "Nesterstykket gjør ikke
 Nesteren," og altsaa vilde de uundgaaelige Fuster-
 re, som ei kunde nøre sig i de større Steder, frem-
 deles tye didhen, hvor de endnu ere, ja! de vilde
 endog forbyde den, som ifølge et naturligt Talent
 kunde være deres Nester, at røre en Haand
 til det Arbeide, hvortil de, ifølge Privilegium
 troede sig eene berettigede. Vi kunne desuden
 ikke, paa Grund af det, som nu skeer, gjøre
 Indvendinger imod den Næringsfrihed, hvorom
 Talen her er; thi den maatte ikke være partiel,
 men total eller almindelig. Hvor mange et natur-
 ligt Genie holdes ikke, just ved den Laugsvang,
 tilbage, og vover ikke engang at forsøge sine Kræf-
 ter; thi Frykten for et Forbud gjør, at det ei tør
 forsøge dem. Frihed vækker derimod Enslitet og
 giver Mod til at prøve, hvad der kan udrettes.
 Erfaringen selv taler her: Men ikke Haugedyrk-
 ningen og den endnu langt vigtigere Agerdyrkning
 i England, Sydskand, Danmark og flere Nager
 har gjort store Fremskridt paa den senere Tid, og
 det uden Lovbud, Evang eller Examen? Mon alt
 dette under Evang skulde fundet Sted? Troe det,
 hvo der kan! jeg kan det ikke; men, hvad man
 og heri vil troe, saa viser Erfaring, at det er
 skeet uden Evang.

Da den ærede Forfatter i det følgende synes
 at indrømme Autoritet megen Vægt, hid sætter jeg

et Par §. §. af den berømte Scheime, Instituraad Th. Schmalzes Haandbog i Stats-Deconomien: §. 235. "En af de farligste Uretfærdigheder for Rationalvelstanden er Frihedens vilkaarlige Indskrænkning. Ingen har Ret til at skade Andre, og derfor bør og maae det formenes Enhver, hvad der krænker eller endog kun sætter Andres Rettigheder i Fare. Men Ingen kan uden Uretfærdighed tvinges til at gjøre eller lade noget, for at tilvende Andre en Fordeel, og meest oprørende er denne Uret, naar han med eget Tab skal tilvende Andre slige Fordele. Det er derfor ogsaa aldeles Uret, at indskrænke hvilkenomhelst Driwt af en ordentlig Næringsvei." §. 236. "Og denne Uretfærdighed er tillige, ligesom vist nok enhver Uretfærdighed, ogsaa meget forsynet, først fordi denne Frihed ingenfinde kan blive Andre skadelig. Thi hvorledes kunde nogenfinde befrygtes, at Noget berigede sig ved en Næringsvei til Skade for de Øvrige? Netop, hvor Friheden hersker, maae jo de Øvrige gribe til samme Næringsvei, naar den synes dem fordeeltigt, eller unddrage sig en Medborgers Egennytte, paa hvilken anden Maade dem godt synes, og andetsteds tilfredsstille dens Trang. Men heraf følger, eftersom det Heles Fordeel dog ikkun bestemmes i alle Enkeltes Fordeel, at den almindelige Næringsfrihed, ifølge hvilken nemlig enhver Enkelt kan drive sine Fordele til det højeste, netop fordi den er fordeeltigt for enhver Enkelt, ogsaa er fordeeltigt for det

Dele." §. 238. "Det store Punkt, hvorhen alt statsøconomisk Politie maae stræbe, uden nogen-
 finde at tabe det af Syne ved enkelte Tilfælde, er
 det, at Landets rene Indkomst forstørres, og fra
 dette Synspunkt maae alle Anstalter bedømmes,
 som Staten indretter for statsøconomiske Hensigter.
 At disse maae alle være retfærdige, er desuden
 begribeligt, om endog Uretfærdighed nogensinde
 kunde blive fordeelig. Men endog indtil det
 Enkelte og Mindste vil det vise sig, at stedse ikkun
 det Retfærdige er det fordeeligste i statsøcono-
 mist Hensigt." §. 250. "Staten paatager sig ofte
 med Uret en Omhu, som den bedre overlod til
 Privatpersoner, eller træffer Foranstaltninger, som
 den aldeles ikke skulde træffe. Saaledes er det en
 Omhu, som ikke tilkommer Staten, men hvert
 Men-skte selv, at sørge for, hvorledes eller ved
 hvilke Næringsveie Menneskene skulle faae Ud-
 komme. Staten gjør alt Godt, naar den yder
 Næringsveiene Frihed, og gjør meget Ondt, naar
 den hindrer samme. Naar en Mand nogensteds
 vil begynde en Næringsgreen, vedkommer det ikke
 Staten at undersøge, om han eller Andre kan be-
 staae derved? Endnu mindre kan Næringsveien
 formenes ham. Thi at han vil drive den, viser
 jo, at han haaber at bestaae derved. Er det troe-
 ligt, at han ikke bedre, end Dyrjæbeden, veed at
 beregne sit Haab, da Denne hverken kjender Næ-
 ringens eller hans eller Stedets Omstændigheder,
 saa godt som han? Kan han eller nogen anden

ikke bestaae derved, ville de snart opgive denne og gribe til en anden. Det er Enhvers egen Sag, hvorledes han redeligen ernærer sig, og Staten tilkommer det at sørge for, at han kan det med Frihed og Sikkerhed efter eget Valg, at det staaer Enhver frit for at gaae over fra en Næringsvei til en anden, og at Ingen nærer sig paa uredelig Maade." §. 253. "Neppe vil man turde vove at pege paa de Fattiges Forsørgelse ved Staten som skadelig; og dog er det ikke at mislunde, deels, at Armodens Onde ingensteds er blevet angrebet fra Roden af, deels, at alle vore Foranstaltninger, i hvor menneskekjærlige de end synes og virkelig ere meente, alligevel formere det Onde. Roden til dette Onde er Indskrænkningen af de fleste Næringsveie, til hvilke ikkun gives Udgang under Betingelser, eller hvilke man ikkun kan udøve efter Regler, som ofte ere mangen En umuelige at opfylde. Der vilde være meget mindre Armod, naar ikke Øvrigheden forfulgte dem, der ei vare i Laag, eller som ere uprivilegerede, naar ikke Monopolier eller Forbud afskjære mangen redelig Næringsvei. Men hvor det er foranstaltet at uddele Almisser, der indfinde sig Almisselemmer i Mængde, og den eneste Maade til at formindste Antallet, er ene og allene at uddele mindre rundelige Gaver til dem. Man nærer ellers Øksesløsheden hos Mennesker, der ikke have nogen Følelse for deres Medborgeres Ugtelse, og derhos alligevel tiage og aflaae det Arbeide, som tilbydes dem. Det er aabenbart,

at Velgjørenhed hos enkelt Mand er en Sjøn Piigt, og at den høire Haand ikke maae vide, hvad den venstre, som gaaer fra Hjertet, gjør. Hvorledes kan man nu troe, at offentlige Samlinger kunde udøve en Dyd, som ikkun trives i Løndom? Eller at offentlige dertil bestykkede Personer bedre vilde erkjendige sig om virkelig Træng, end den Enkeltes frie gode Vilje? Hvor der ere slige offentlige Forsælgelser, der tillukker Medlidenheden sig imod enkelte Ulykkelige, og henviser dem til den Indretning, hvor dog kun den meest Ubefalede erhoder det Meste, og paa den Maade virkelig Træng gaaer tomhændet bort. Og derfor vilde der stedse blive Klager over Uddelingerne, der ere grundede i samme Grad, som Bestyrerne ere virkelig vel-sindede Mænd. I mange Lande er den endnu mere ugrundede og haarde Lov, at ethvert Sted skal ernære sine Fattige. Thi hvorledes kan Bøddeligheden bestemmes ved Grændsepæle? Heller maae de vandre reent bort fra os, som ikke finde Underholdning eller Velgjørere hos os. Endog at vilde paalægge en Afgift til de Fattige, er et aldeles uretfærdigt Paabud. Den Fattige, som strider mod sin Skjebne ved Arbejde og yderste Spar-sommelighed, for at bevare udsvortes Ære, maae da lide Nød, for at ernære den Ørkedløse, der hverken gider grave, ei heller skammer sig ved at tryggle." Dette er endnu langt stærkere sagt, end hvad jeg har ytret. Kunns antager jeg Intet paa Statsmandens Autoritet, men hvad han har bygget paa

Retsfærdigheds Principet, og det vil man, ved at læse hele Bæret finde, at Manden temmelig noie har fulgt alle vegne; just derfor have hans Ord saa megen Vægt, og kunne, i Almindelighed taget, ikke læses, uden at hyldes.

Det Exempel, som Hr. Pastor Petersen Pag. 374 anfører om den unge Smedkersvend, der blev Soldat, og ved den Leilighed kom til at arbejde hos en duelig Mester, hvor han, efterat have erkjendt sin Uduelighed, naaede større Fuldkommenhed, beviser ikke hvad det skulde bevise: "Anordnings eller Tvangs Nodvendighed"; thi her var jo ingen Anordning, som forbyd ham at blive Mester, eller at arbejde efter det Lærebrev, han engang havde erhholdet; det beviser kun, hvad viſt aldrig Noget har nægtet: at det er godt, om der gives Leilighed for den, der har Lyst til at ud-danne sit Talent.

2) Pag. 376 siger Forfatteren: "Da det er siensynligt, at de ubetænksonne og uoverlagte Ægteskaber, som jevnlige indgaaes, føre til Armod: saa har jeg, for at afværge Armod blandt Landalmuen, troet det gavnlige, at de, som vilde indtræde i Ægteskab, skulde bevise, at der var rimelig Udſigt til at de kunde ernære sig selv og deres Børn. Hr. Pastor Ronne ivrer imod dette, forhen af Andre fremsførte, Forslag, og paastaer, at det var umueligt, uretfærdigt og uchristeligt at sdet Binds 1te Hefte. (7)

give Love for Ægteskabets Indskrænkning. Vilde man — som Hr. K. peger hen til — antage: at Formue, Embedsindkomster, Næringsvei eller selv den flittige og sødelige Daglonners Arbeide ikke gav Udsigt til at ernære Familie: da var jeg og vist alle enige med Hr. K.; men da fordredest og mere end rimelig Udsigt, da fordredest en Borgen eller Sikkerhed, som vist Ingen vil forlange og Ingen kan give." Allerede i disse Ord har han ikke loft den Banfelighed eller Umuelighed, som jeg har vist, at der var i, at give nogen fast Bestemmelse for, hvem der torde give sig eller ikke, men har ved det Anførte meget mere dækket de af mig fremsatte Banfeligheder; thi jeg har just erindret, "at Mand med Formue, Embeds-Indkomster eller Næringsvei undertiden formedelst deres Usædelighed, Uduelighed eller Skrobeliighed slet ikke give nogen rimelig Udsigt til at være en Familie," og derhos spurgt: om man da og vilde, hvad man i saa Fald burde: forbyde dem Ægteskab? En retfærdig Lov maae dog gjælde for Alle. Jeg har ogsaa spurgt: "Hvo der skulde bedomme, om der var rimelig Udsigt, til at ernære Kone og Børn?" Derpaa har Forfatteren slet ikke svaret eet eneste Ord.

Videre siger han, at den halvvoxne Knøs, som neppe kan tjene Føde og Klæde for sig selv, end mindre har erhvervet Forstand og Sindighed, som ere nødvendige til at opfylde Hundsaderens Pligter, burde anvises, at love endnu et Par

Naar ic." At Barndoms Alderen bør være udeluft fra Ægteskab, har jeg ikke nægtet, men tværtimod erindret. Isvrigt maatte jeg spørge: Hvo skal bedømme, om Brudgommen kan erhverve det Nødvendige, om han har Forstand, Sindighed ic.? Og videre: Naar nu den, som er ældre, har de samme Mangler og det stundom i en høiere Grad; hvad gjøre vi da? eller naar saadan en ung Adelsmand, eller nogen anden Herre, som ikke forstod andet, end at ødelægge og at bruge Hundepidsten, vilde indgaae Ægteskab; skulde man da og nægte ham det, eller skulde man her gjøre en paafaldende, uretfærdig Undtagelse? Tænk, om Præsten, som, efter Jesu Ord, ikke er sat til Dommer over Andre, blev truffet med ind i slige Sager! hvilken Forargelse! og hvilke Fortrædeligheder!

Disse Erindringer gjelde og i Henseende til det Forsfatteren siger om at afvise Sviregaster, og her blev Vanskeligheden eller Umueligheden endda større, fordi det ofte maatte falde haardt at bedømme, end sige: juridisk bevise, at En var Sviregast. Jeg mindes endnu, hvad salig Biskop Halle engang fortalte mig: "at en stor Deel af en Landsbysmenighed havde klaget over en drifvældig Degn, som og Provsten selv havde seet bestjensket i Kirken; men da det kom til Sag, var der i hele Menigheden kun eet Vidne, som gav tilstrækkeligt Vidnesbyrd, og dersom Provsten ikke havde forladt sit Dommersæde, for at optræde som

andet Bidne, var Degnen bleven frikjendt." Sligt har den gode Forfatter vist ikke betænkt, da han saa let sagde: "deri seer jeg Intet umueligt."

Han erindrer dernæst: "at han intet uretsfærdigt eller uchristeligt finder i at forbyde Egteskab under de af ham anførte Omstændigheder, men at han endog finder det retfærdigere og christeligere end at tillade samme." Dette vidste Læseren allerede fra hans foregaaende Afhandling; men det tilstrækkelige Beviis mangler. Jeg har spurgt og spørger atter: "Menneske! Hvo gav Dig denne Ret over dine Medbrøders Frihed? hvorfra udleder Du den? fra Naturens Lov? nei, efter den ere vi jo alle lige. Fra Statsforeningens Lov? nei, efter denne have vi ikke gjort os selv umyndige, men ifkuns lovet fælleds Bistand til Kornærmelsers Afværgelse og Bidrag til Statens Opretholdelse. Mon da fra den aabenbarede Lov? Det haaber jeg, at man ikke kan vise mig; jeg har ikke fundet det, men vel, at vi i Jesu Kirke ikke skulle herske over hinanden, at vi ikke skulde lægge Nag paa Disciplenes Halse, og at min Frihed ikke bør dømmes efter en Andens Samvittighed, saa og, at vi ere kaldede til Frihed, thi al Loven fuldkommes i dette: "Du skal elske din Næste som dig selv!" Overalt erkjendes og tilsaaes det jo almindeligt, at den christelige Religion er Frihedens og Kierlighedens Religion, som udelukker al Sambittighedstvang, og forbyder os

fom medforløste Brødre, at ville anmasse os Ret-
tigheder over hinanden, ligesom den heller aldrig
indrommer, at Moraliteten vorder et Haar bedre
ved Evang.

Hvad Forfatteren Pag. 380 anfører som
Beviis for sin Sætning, nemlig: "at Regjeringen
forbyder den subalterne Officeer Regestab, indtil
han naaer den Grad, at hans Lønning kan er-
nære en Familie, og at den i fremmed Provinds
guarnisonerende Kriger ei tør give sig," beviser jo
ikke det allerringeste; thi for det første og fornem-
ste prøoe vi ingenlunde en Sag efter menneskelige
Love, som jo kunne feile, men efter de guddoms-
melte, som ere useilbare; desuden er det i Hen-
seende til Officeren en frivillig Accord, som En-
hver indgaaer i det han modtager Feldttegnet, og
som igjen ophæves, saasnart han tager sin Afked,
og endelig gives der kanfkee neppe et Exempel paa,
at Officerens Ansøgning om at indtræde i Reges-
tab afslaaes.

Her maae jeg, kjøndt jeg endnu ikke er fær-
dig med Besvarelsen af Forfatterens egentlige
Hovedyttring, i Forbigaaende lidt næiere forklare
et Udtryk i min forrige Afhandling, hvilket Hr. P.
har misforstaaet, og hvorimod han i Anmærknin-
gen Pag. 378 har udladt sig. Jeg har nemlig
sagt: "det er tilforladelig ikke Regestaberne, der
forsøge Fattigvæsenets Udgifter." Dermed har

jeg slet ikke nægtet, at jo enkelte ubesindige Ægte-
 skaber forøge Fattigkassens Udgifter," og denne
 Benægtelse synes ikke, efter mit Begreb, at ligge
 i Ordene; men — jeg har kun villet sige, og
 har kun sagt: at Frihed til at indtræde i Ægte-
 skab og at holde over disses Hellighed, fremmer
 ikke Armod, hvilket, som jeg udtrykkeligen har
 sagt, det Modsatte gjør. Og naar Forfatteren
 derefter siger: "Hr. K. synes og at indrømme,
 at Ægteskaberne forøge Fattigkassens Byrder,
 naar han i theol. Bibl. 9 B. S. 245 siger: Vi
 see allerede, at man giver sig, som i England,
 paa Fattigkassens Regning," saa er det jo heraf
 aabenbart, at jeg ikke har villet nægte, at ubesin-
 dige Ægteskaber forøge det forhaanden værende
 Fattigvæsens Udgifter, men her stadfæstes jo og
 ydermere ved et Erfaringsbeviis, dette Fattigvæ-
 sens Uhenigtsmæssighed, i hvilken Hensigt jeg og
 paa det anførte Sted har fremsat det; thi var
 der intet tvungent Fattigvæsen, saa kunde man
 jo ikke falde paa den Speculation, at give sig
 paa Fattigkassens Bekostning. Her gjelder da
 det gamle tydske Ordsprog: Ungewandt! so wird
 ein Schuh daraus.

Og nu, efter denne Udsvævelse igjen til det
 Forsvar, som Hr. P. har forsøgt paa at vise det
 Christelige i Forbuddet. Jeg har allerede tildeels
 i det Foregaaende gjendrevet det; men bør dog
 endnu videre forfølge hans Pttringer Pag. 382 sq.

Naar han der siger, "at det er en Fordring af Menneskets høiere og ædlere Natur og en guddommelig Lov, at Ingen bør indtræde i ægteskabelig Forbindelse, som ei feer sig istand til at opfylde de mange hellige og vigtige Pligter, den paalægger ham;" saa indrømmer jeg meget villigen denne Paastands Rigtighed; men bemærker derhos: at Forfatteren just herved har ført Bøviset imod sig selv og for min Ervningss Gyldighed; thi er det hans høiere og ædlere Naturs Fordring, saa maae han selv frivilligen adlyde den, ellers er det slet ikke ham, der adlyder (det, som skeer ved Evang, er paa ingen Maade Lydighed), og dersom det var rigtigt, som Forfatteren yttre, at en Stats Indbyggere alle stode under den verdslige Lovgivnings Formynderskab, og at Fornuften altsaa per exelentiam var i dem, der skrebe og overholdte Lov:ne, og alle Andre stedse forbleve umyndige, hvilket vel maatte ansees for et vedvarende Mirakel, der end ikke bestod med Tanken om Fornuft og Frihed; saa indsees aldeles ikke, hvad den høiere og ædlere Natur vilde sige, eller hvorfor da de Fordringer skulde ytre sig i de Sjæle, som vare bestemte til Evang og ikke til frivillig Lydighed; saa fulgte og heraf, at Staten eller dens Styrrere ogsaa havde Ret, om ikke Pligt, til at fremtvinge enhver Idret, som den høiere og ædlere Natur fordrede. Indromme vi eet Stykke, saa maae vi indromme alt; thi hvad den Ene ikke forlanger, det forlanger den Anden; og! Enhver maae have

lige god Ret. Hvorfor fortørnes vi da over hine Inquisitionstretter og affkye deres Foretagender, naar de forsøgte at tvinge deres Medbrødre til det, som var langt vigtigere end timeligt Hæld, til evig Salighed? Ophave vi den christelige Frihed, som tillader Mennesket selv at bestemme sig; saa maae vi og nødvendigen indrømme, at Hine havde Retten paa deres Side, naar de kun handeleder efter deres Overbeviisning, hvis Rigtighed dog ikke engang kunde omtvistes; thi de vare Magthavere og Formyndere, i hvilke Fornuften per excellentiam følgerlig maatte boe.

Dog, dette er just det, som skulde bevises, men som vel aldrig kan godtgjøres. Jeg mener og, at ingen christelig Regjering gjør Fordring paa at være myndige Undersaatters Formynder*); thi den føler vist nok, at dens Personale ikke ene, vel neppe altid fortrinnsviis, er i Besiddelse af Fornuften, og jeg mener, at Ingen, som er Undersaat, ret ærligen indrømmer hiint Formynderstabs Retmæssighed eller Onskelighed, dersom han kun ret strængeligen vil undersøge sit eget Hjerter. Dette trøster jeg mig endog til at bevise om Kongden af alle dem, der have offentlig nedlagt den-

*) Adskillige Anordninger, som endog opfordre danske Undersaatter til at fremsætte deres Tanker om muelige Ufuldkommenheder, og at gjøre Forslag til Forandring, saavel som det Hensyn, der ofte er taget til disse Forslag, bevise, at i det mindste den danske Regjering ikke nærer hiin Mening.

ne, i sig selv, underlige og ufattelige Paastrand; thi den er som oftest nedlagt just da, naar man ikke var fuldkommen tilfreds med de bestaaende, af Regjeringen anordnede, Indretninger, og troede selv at see det bedre, hvorfor man da og søgte at bevise det Manglende i Indretningerne og foreslog Forandringer. Vilde vi altsaa ret upartisk randsage os selv, naar vi forsvare Statens Fornymder-skabs Rettighed over myndige Borgere, saa skulle vi vist nok finde, at det egentligen er vore egne Meninger, vi elske saa høit og finde saa udmærket hyperlige, at vi gjerne vilde laane Regjeringens Magt og Myndighed, for at see dem indførte; thi der gives for vor, skjøndt ofte redelige, dog alt for varme Indbildningskraft inter plus ultra. Men heraf følger da ydermere, at den, der ikke tiltroer Staten Ret til det omhandlede Fornymderskab, handler fuldkomment consequent, naar han i al Beskedenhed, og med Lydighed imod de bestaaende Love, indtil Regenten ophæver dem, viser deres Mangler og Ufuldkommenheder og foreslaaer Forandringer; thi han troer, tilligemed en vis Regjering, at der gives flere Fuldmyndige i Staten, end Dennes Styrere; men, naar den, der selv Undersaat, og ikke Medlem af Regjeringens Collegierne, dog søger til Mangler og Ufuldkommenheder, samt foreslaaer Forandringer, og det endog saadanne, som mægtigen gribe ind i de menneskelige Rettigheder og paalægge Medborgeres Frihed et tungt Nag; saa handler han tilforladeligen meget un-

consequent. Er jeg Myndling, da tør jeg vist nok ikke sige til min Formynder; "hvi gjør Du saa? det var bedre, at Du gjorde det anderledes." Men, vil Forfatteren vel sige: "det er kunns over de i Forstand Umyndige, at Staten skal udøve Børgemaalet *); men er den sædvanlige Myndigheds Alder opnaaet, og man ikke længer er Barn, hvoraf bevises da, at man er i Forstand umyndig? og hvem skal afgjøre sligt? Skal det maaskee bevises deraf, at man ikke har den samme Overbeviisning om det Nyttige, som Andre? Men det gaaer jo ikke an; thi Meningerne ere jo som oftest i denne Henseende deelte; eller skal man demnes af dem, der tænke anderledes derom? Men, nei, det gaaer jo slet ikke an; thi disse maae jo antages at være partiske Dommere. Havde Forfatteren Ret i sine Vittringer, saa maatte han da og domme mig for umyndig i Forstanden, da jeg saa meget afviger fra hans Meninger; men at jeg derfor ikke var det, vilde jeg alligevel fuldkomment stole, og paastaae, at jeg havde Ret til at excipere Forum. Sely Reinhard, som Forfatteren beraaber sig paa, maae ikke, skjøndt jeg har dybeste Erbødighed for ham, domme mig; thi som Menneske er han ikke infallibel, men kan feile. "Non jurare in verba Magistrum" er min uskrævelige Regl, og jeg protesterer imod al menneskelig Autoritet, naar det gjelder om, ved et

*) Skjøndt vi alle staae under samme.

Dictamen at afgjøre en Menings Rigtighed. I
 øvrigt har Hr. Reinhard i de anførte Steder ikkun
 een eneste Ytring, hvort han afviger fra det jeg
 har sagt, og det er den: "at Borgerfamfundet
 har Ret til at paalægge dem visse Straffe, som
 uden Årsag blive ugiorte" (hvortledes kan det
 "uden Årsag" engang afgjøres og bevises?) At
 den, der avler Børn, bør opføde og opdrage dem,
 det har jeg vist ikke nægtet; jeg ønsker meget mere,
 at der gjordes alt mueligt for denne Sag, hvis
 Retmæssighed ikke kan omtvistes, hverken efter
 Fornuftens eller Aabenbaringens Fordringer, og
 hvis Efterladelse er aabenbar, sikker og uimodsigel-
 ig Fornærmelse imod andre Statsborgere. At
 der gives Tilfælde, under hvilke man ikke bør
 indlade sig i Ægteskab, det har jeg ligesaa lidet
 nægtet, men Set er, at jeg ikke bør, og er An-
 det, hvorvidt jeg med Rette kan tvinges af
 verdslig Magt; jeg bør tilgive min Fiende,
 mætte hans Hunger, stille hans Tørst, og bede
 for ham; men kan og Staten med Rette tvinge
 mig dertil? Sandelig, saa er al Moral overflø-
 dig, ja unyttig; thi jeg har da ingen Frihed. —
 Selv det, at Borgerfamfundet har Ret til at
 give nogle Love i Henseende til Ægteskab, har jeg
 aldrig nægtet, og nægter det ei heller her; men
 de maae være byggede paa Retfærdigheds-Princi-
 pet, stemme fuldkomment med vor guddommelige
 Religion, og ikke gribe ind i uomtvistelige menne-
 selige Rettigheder. At den der beviislig er af-

deles uskicket til Egetskab (hvortil ogsaa Børnet hører), saavel som den, der har forladt sin første Egetfælle for nogen anden, end Uerøelsheds, Skyld forbydes at indtræde i Egetskab, det er aldeles retfærdigt og christeligt; men uretfærdigt og uchristeligt er det, naar jeg vil forbyde Nogen at knytte Paandet, fordi jeg har den, i sig selv altid ubiis Formodning: "at han ei kan ernære Kone og Børn." Skulde og en Stat have indgaaet sigt et Forbund med alle sine Borgere, saa maatte den og i det allermindste skjenke dem den fuldkomne Frihed til at drage andensteds hen, hvor de kunde indgaae Egetskab efter eget frie Valg; men det tillade jo de fleste Stater ikke deres værnpligtige Sønner.

Fotfatteren mener Pag. 384, at Pauli Ord i Cor. 7, ikke indeholde noget afgjørende Beviis for min Paastands Rigtighed. Jo mere jeg betragter dem, jo mere finder jeg dem bevisende: Her vare gruelige Trængsler forhaanden; var det nogen sinde Ret, at forbyde Egetskab, da maatte det vel vare paa en sliq Tid og under slige Omstændigheder, da den, der givtede sig, havde lidet eller ingen Udfigt til at ernære Hustrue og Børn, da han endog hvert Dieblif stod Fare for at indspærres, udjages i Landsflygtighed eller dræbes, og dog vover den, i Sambittighedsfager, over Konger og Keisere ophoiede Apostel ikke at forbyde Egetskab, men siger endog udtrykkeligen:

"Kunne de ikke afholde sig, da givte de sig! thi det er bedre at givte sig, end at lide Brynde." Naar Forfatteren i Anmærkningen sner: "at Apostelen ei ligesrem forbød Corinthierne Egteskab er, fordi han derom ei har Befaling fra Herren;" da har han forladt Sammenhængen og indskudt sin egen istedet for Apostelens Mening; thi det er tydeligt nok af 25 og 26 V., at han tværtimod vil sige, at han ikke har Herrens Befaling om at fraraade de Ugivte Egteskabet, men ikkuns efter sin menneskelige Indsigt fraraader dem saadant for de daværende Trængsels Skyld. Pauli Ord ere disse: "Om Jomfruer (v: Ugivte af begge Kjøn) haver jeg ikke Herrens Befaling, men giver min Mening tilkjende, som den, hvem Herren barmhjertig har forundt at være troe; jeg mener altsaa, at dette (at være ugift) er godt formedelst den nærværende Nød. Saa langt er altsaa Paulus fra, at ville have sit Raad "om at leve ugift, saalænge Forfølgelse varede," ansæet for et guddommeligt Bud, at han endog, efterat have fremsat det blot som et Raad, endnu advarer Corinthierne imod at betragte det anderledes. Han har vel endog seet ind i de kommende Tider, og villet forebygge al muelig Misforstaaelse, ligesom han vel og har villet advare imod de falske Lærere, som ophæiede Coelibatet; men, at han, som Forfatteren siger, ikke, ved et almindeligt Forbud, vilde gribe ind i den borgerlige Orden, det er vist en feilagtig Slutning; thi dels taler han, som

Jeg nu har blift, om, at hans Raad til at leve ugiftet, ei maatte betragtes som et guddommeligt Bud, og deels frygtede Paulus vist ikke for at indskjærpe Pligter, fordi disse kunde stride imod det, der kaldtes borgerlig Orden, hvilken altid staaer under og aldrig over Religionen. Høit er Herrebud, men høiere ere Guds Bud.

Ogsaa I Tim. 4, taler vel tilstrækkeligt for min Paastand; thi skjødt det er tydeligt, at der paa det anførte Sted tales ikke, som man efter Forfatterens Virking skulde troe om de Lærere, som i hiin Tid anvriste Coelibatet, men om dem, der i da følgende Tider skulde udbrede slige falske Lærdomme, saa er det dog med det samme klart, at han kalder Forbud imod Ekteffkab (endog som blot Lære betragtet) Djævelens Lærdom; meget mere maatte han vel belægge en Evangslov med sligt et Navn. Er det utilborligt at lære Coelibatets Fortrængighed; det maae vel være tilfold utilborligt og grusomt, at paatvinge Andre det som en Lov. Vi ønske ikke det tvungne Klosterliv med alle dets Kadseler tilbage i Jesu Kirke.

Jeg behøver nu neppe at besvare Forfatterens Paastand Paag. 385, hvor han siger: "Paa samme Raade kunde man da og anføre Math. 5 og Jak. 5, som Beviiis for, at det var imod Christendommen at aflægge Eed. Ligeledes kunde man af I Cor. 6, 7 bevise, at det var uchristeligt at

søge Lovenes og Domstolenes Beskyttelse imod Forurettelser." Hos Matthæus er det alt for tydeligt, at der tales om Hverdags-Eder, endog saadanne, som Jøderne slet ikke agtede. (Sid de ei høretes iblandt dem, der bære det christne Navn!) Og af Jakobs Udtryk er det ligeledes klart, at han just gjentager Jesu Ord, og altsaa ei taler om den af Gud selv i det gamle Testaments forestrebne og af Apostlerne i det nye Testamente fremdeles hylbede, offentlige Eed. Hvorledes Forfatteren kunde nedskrive den sidste Deel af anførte Indvending, forstaaer jeg ikke; thi Paulus taler jo i Cor. 6 om at stræve de Christne for ugudelige, hedenske Dommere; han tilraader endog Corinthierne, selv at sætte Dommere (Voldgiftsmænd), som kunde afgjøre deres Stridigheder, uden at disse skulde føres for de hedenske Domstole, og tilføier saa i 7de og 8de B., at det allerede var en Feil, at de havde Sager, at de ikke allene glemte den christelige, sagtmodige Eftergivenesshed, som heller taaler en liden Uret, end strax fører Proces; men endog selv ævede Uret og Bedragerie, og det Christen imod Christne. Hvorledes kunde da Røgen deraf ulede, at det var uchristeligt, at søge christelige Loves og Domstoles Beskyttelse? Hvor derimod Ordsproget: "Die Juristen sind böse Christen" med Rette siges om en verdslig Dommere, der gjelder vel og endnu Pauli Formaning, som det og altid hentyder paa en Feil, enten hos

den Ene eller hos den Anden, at de have Sager imod hinanden.

Forfatteren siger nu Pag. 385 seq. "Jeg troer saaledes tilstrækkeligen at have viist, at det af mig i Tidendernes 9 B. 2 H. fremsatte Forslag ikke indeholder noget umueligt, uretfærdigt eller uchristeligt; og at altsaa hvad Hr. Pastor Ronne i Tidendernes 9 B. 1 H. anfører imod saadanne Forslag ikke kan anvendes paa det af mig givne. Jeg kan tilføie for de Læsere, som maatte ønske gyldigere Autoritet, at Wænd, der blandt Danmarks lærde Theologer og samvittighedsfulde Embedsmænd indtage en hoi Plads, have læst min Undersøgelse om Marsagerne til Rattigdom, førend den udkom i Trykken, og skænket den sit Bifald. Dette havde de, i Sandhed høiarværdige Wænd, vist ikke gjort, dersom den havde foreslaaet noget umueligt eller uretfærdigt, eller noget, som er imod Christendommen." Ikke tilstrækkeligen har Forfatteren gjendrevet mig; det synes han og selv at have føelt, naar han tilbyder gyldigere Autoritet. Der er ingen Autoritet gyldigere, end et tilstrækkeligt Beviis. Ogsaa har jeg protesteret og protesterer hermed atter imod enhver menneskeligt Autoritet. Vi skulle ikke stride med fjædelige, men med aandelige Vaaben. Vil man imidlertid holde mig en Daarlighed tilgode, for at gjendrive Autoritet med Autoritet, saa kan jeg sige min ærede Modstander, at hiin Afhandling i Landoe. Tid. 9 B. 1 H. og min Recensjon over Hr. Bastholms

Skribt om Fattigvæsenet ikke allene vandt mange baade høiuelbaarne og høiarværdige Mænds mundtlige Bifald, hvilket uden Opfordring fra min Side bevidnedes mig; men og flere skriftlige Vidnesbyrd om samme ere indløbne ikke til mig selv, men til Andre, ogsaa til flere af D^r. Professorer ved Kiøbenhavns Universitet, blandt hvilke jeg har Tilladelse til at nævne Hr. Prof. J. Møller.

Naar Forfatteren derefter Pag. 386 paastaer, at Sædeligheden ikke skulde tabe, men vinde ved Forbud imod Ægteskab, da paastaer han, efter mit Tofte, det Modsatte af hvad man fornuftigvis maatte slutte. Den laukebundne physiske Kjerlighed maae lettere, end den frie, overtræde alle Grændser. — Det viser ogsaa Erfaringen. — Just de Ynglinge og Piger, som forbydes at indtræde i Ægteskab, synde oftest imod Herrens Sjette Bud. Jeg har selv kjendt flere Forældre, som ved Tvang, endog Rogle, som, ved gruelig Haardhed og Mishandling, søgte at afholde deres Døtre fra Ægteskab, og dog bleve de frugtsommelige. "At Moraliteten lider ligesaavel, naar den besvangrede Pige vies nogle Dage før eller efter Barselen" er en Ytring, som Forfatteren vist ikke, efterat have overveiet den nøiere, vil gjentage. Det er sandt, den har lidt ved Overtrædelsen, men det er ikke sandt, at den lider ligesaavel. Det er vist en større Forbrydelse imod Sædelighedens Lov, at avle Børn, uden Tanke og Forsæt end det Binds ike Heste. (8)

om at indtræde i Ægteskab, end med denne Beslutning, hvilken jeg dog ingenlunde samtykker. Det er og en nye Forbrudelse imod Sædelighedens Lov, at slaae Haanden af den Forsørte og ikke, saavidt mueligt, at godtgjøre hvad der er ildegjort. Ogsaa fører det almindeligen til nye Overtrædelser, naar de Personer, som have avlet Børn med hinanden, henses i ugigt Stand. Hvorvidt gaar ikke i denne Henseende især den arme forsørte Kvinde? Naar nu endog Listen paa nægte Godfæder foresgedes, som den upaatvibeligen vilde; hvad siger da Forfatteren om det foresgede Antal af faderløse Børn? Jeg behøver ikke at udmale Følgerne; de ligge tydeligt nok for hver Mand's Øie.

Hr. P. siger: "Ogsaa maatte det bringes med i Beregning, hvad Moraliteten lider ved de herfra udrindende ulykkelige Ægteskaber." Jeg har vel siist, at denne Beregnings Vægt fuldeligen opveies ved det Tab, Moraliteten vilde lide formedelst Ægteskabsforbud. Iøvrigt bør det os, ved det eneste virksomme Middel, ved Religionen, at virke imod de ulykkelige Ægteskaber, hvis Ulykkesalighed ikke egentlig reiser sig af Armoden selv, men af et uchristeligt Sindelag og et usædeligt Forhold. Selv det fattigste Ægtepar kan være, og er ofte lykfsaligt.

Naar Forfatteren Pag. 386 seq. taler det tvungne Fattigvæsens Sag og anfører: "at alle Districter ikke ere saa bebyrdede, som Rogle, at

Byrden i Sandbye Sogn kunſt er worden lidet tungere og at Bøtleriet „derved er ophørt”; ſaa maae jeg førſt erindre, at han ikke har beviiſt, med hvad Ret di kunne tvinge Andre til Goddædighed; dernæſt maae jeg ſpørge: 1) Naar man indrømmer, at Loven ikke paaſer for alle Diſtrictter, har man da ikke indrømmet: enten at dens Ophævelse, eller dens Indſtrænkning til de Diſtrictter, hvor den paaſer, er onſkelig? 2) Naar Sandbye Sogn ydede i de 3 førſte Aar til 1806 incluſ. ved et Middeltal aarlig-circa 16 Edr. 6 Skpr. Rug, 23 Edr. 4 Skpr. Byg, Malt 4 Edr., foruden et Bidrag af omtrent 85 Rbdlr.; i de 3 ſidſte Aar til 1818 incluſ. har det derimod ydet aarligen circa 14½ Edr. Rug, 36 Edr. Byg, 4½ Edr. Malt, 13½ Epd. Smør eller Fleſt og 19 Læs Brænde, foruden et Bidrag af 32 Rbdlr.; ſaa ſpørger jeg: er denne Byrde ikke dog temmeligen forøget? Viſer den ikke, ſelv i et egentligt Landſbye Sogn, at det vorder tungere og tungere at udrede Fattigſkatten? Skal man da tøve med at ſlukke Ylden, indtil denne har angrebet alle Lagene? 3) Endeligen gientager jeg det Spørge-maal, ſom jeg ofte har fremsat, men ſom det tvungne Fattigvæſens Forſvarere enten ikke beſvare, eller, uden videre bejae: ”Er da og Bøtleriet ophørt?” Tilforladelig ikke her, ei heller i Kjøbenhavn, ei heller paa hele Amtet, og ikke paa alle de Steder, hvorfra jeg har hørt, undtagen maaſkee paa Sorø Amt og i enkelte afſides

liggende Sogne. Men, hvad nytter det da, at foreholde os denne Virkning af det tvungne Kattigvæsen? en Virkning, som, i det hele tagen, slet ikke er frembragt.

Korfatteren gaar Pag. 389 over til at ytre sin Troe, om at det er nyttigt for Staten og Pligt for den, at føde de Kattige. Men han har ikke nedrevet de Grunde, med hvilke jeg har søgt at bestride disse Meninger, og for størstedelen ikkuns støttet sin Troe paa menneskelig Autoritet, hvilken ei er Beviis nok for den, der fordrer selv at tænke. Dog fører han i den til det anførte Sted hørende Anmærkning et Slags Beviis, som jeg bør gjenneengaae: Det er egentligen stilet imod ovennævnte min Recension og har til Hensigt at svække den Ytring, "at Staten ikke har videre Forpligtelse eller Ret, end at skaffe Borgerne Frihed og Sikkerhed, undtagen forsaavidt, at den almindelig Villie slutiende eller offentlig ytret, samtykker." Han gjendrøver ikke, hvad jeg herom har sagt, men søger at sætte mig i Korleghed, ved at spørge: "hvad der da var bleven af vore Skole Indretninger og Beianlæg?" og tilføier: "dersom den Irreligiositet, som nyeligen herskede, var bleven almindelig, saa maatte Kirkerne og deres Lrere jo, ifølge Konnes Princip været opbavede." Tilførladelig: Saavist, som jeg ønsker at tænke, tale og skrive consequent, saavist maae jeg svare: "Dersom Folket virkelig havde været hine Indretninger imod, og Irreligiositeten var

bleven saa almindelig, at Folket havde fordret Kirkerne og disses Lærere afskaffede, saa havde og Staten efter min Overbevisning ligesaa lidt have Ret, som Pligt, til at handle tværtimod Folkets Villie." Staten bestaaer jo dog egentligen af Folket og Dettets Repræsenterere, som selv ere en Deel af Folket. Naar altsaa Staten strider imod Folket, saa er det paa andet Dansk: at den strider imod sig selv. Men ethvert Rige, som er ueens med sig selv, gaaer tilgrunde. Dersom vi og kunde tænke os Staten, eller dens Styrere, adskilte fra Folket, hvorfra vilde disse da tage den physiske Magt til at stride imod Folket? Jeg formaaer sandelig ikke at indsee det. Selv om de kaldte et fremmed Rige til Hjælp, vilde sligt neppe lykkes. Vore egne Dage have vidnet for os. Og til hvad Nytte skulde en Regjering tvinge Folket til Oplysning og Religiositet? Bestaae disse nogetsteds, eller udrette de noget, uden at annammes med fri Villie? Sagde ikke Jesus derfor ogsaa: "Hvor de ikke ville høre Eder, gaaer ud derfra!" Kunns vildfarende Katholiker have haft en modsat Mening.

Men, Sagen er denne: Folket var ikke, som Forfatteren synes at antage, imod enten Skolevæsen eller Veianlæg. Kunns imod Maaden til at fremme disse var rimeligviis en stor Deel af Folket, og her bliver jo ogsaa virkelig de Spørgsmaale tilbage: "Var det ikke tilstrækkeligt, at der gaves Skoler, i hvilke Ungdommen kunde oplyses

og dannes? behøvede vi at tvinge Rogen til Skolegang? Var det ikke rigtigere, at vi blot tilstode dem Afgang til Kirken, efterat de havde erlanget de for Christne nødvendige Kundskaber og tilbagesiste dem, der ikke kjendte Gud og hans Raad til Salighed? Hvad Veianlæg betrefter, mon da ikke Forfatteren selv troer, at hele Folket gjerne ønskede gode Veie, men at de, som udelukkende maae forrette Arbeidet, endog 2 eller flere Mile fra deres Hjem, ønskede en Forandring i Arbeidets Udførelse? Angaaende Kirker og Lærestand, da har det danske Folk tilforladelig ikke i vor Levetid ønsket enten hine eller denne ophævet. Maaſke nogle faa ugudelige Friheds eller rettere Frækheds Prædikantere, som haabede at fiske i rørte Vand, gjerne havde, om de kunde, indbildt Regjeringen, at slikt var Folkets Villie, men aldrig var det saa; maaſke og nogle eenfoldige og egennyttige Mennesker iblandt Høie og Lave gjerne vilde været fri for at vedligeholde Kirkerne og lønne Lærerne; men, at Folket vilde have havt begge afskaffede, det tør jeg med Samstemning af hele Folkets bedre og større Deel høitideligen benægte, og det skulde derfor vist ikke, som Forfatteren behager at sige, "have seet underligt nok ud" fordi Folkets Villie laae til Grund for Regjeringens Indretninger. Hvorfor klagede Folket saa ofte over langvarige Vacancer? hvorfor hentede Bonden, selv i den frækste Tid, endnu Præsten flere Mile borte? Hvorfor gaves der dog paa samme Tid mange Kirker, som vare opfyldte med Tilhørere? Hvorfor flode som oftest de Lem-

pler øde, hvor ngenodens Philosopher ikke længere prædikede Guds, men Menneskenes Ord? Tilføreladelig, det var Folkets Villie at beholde christelige Kirker og christelige Lærere, og Regjeringen gjorde saare vel, at den ikke laante gandske villige Øren til Forfatteren af Jesu og Fornuftens eller de flere Døgnbladets Skrivelere, som talde i samme Tone.

At de Misbrug, som Forfatteren omtaler Pag. 392 og 393 før fandt Sted, som nu, det indrømmes gjerne, kun ikke saa hyppigt, og dog burde de jo nu være sjeldnere; hvad er ellers vor Gebinst?

At den christelige Gæmildhed (hvortil jeg dog ikke egentligst regner de Almisser, som gives omlopende Betlere) ei er gandske dræbt, derpaa har jeg flere glædelige Beviser; men, at den sjeldnere viser sig nu end forhen, det siger min og Utaalliges Erfaring. Er den da ikke dræbt, saa er den dog paa Veien. Hvad der ikke er skeet, det kan skee tidnok.

Naar Forfatteren Pag. 395 saa venstabeligen har istemmet mit Ønske: "at Gudsfrygt maatte besjele Mængden og Armoden tilligemed al anden Jammer saaledes, saavidt mueligt i dette ufuldkomne Liv, maatte forsvinde" samt lovet, broderligen at række Haanden til dette skønne Naals Opnaaelse og endelig bekjende sin Troe: "at Naalet, efter det usvigelige Ords Forjættelse, vil opnaaes;" saa takker jeg ham af gandske Hjerter, agter og elsker ham inderligen; men jeg tilføier da ogsaa, at jeg holder mig fuldeligen overbeviist om, at vi

ikke, indtil Maalet er naaet, tør bruge noget som helst Middel, der ei stemmer aldeles med Religions Forskrifter og i disse finder det tydeligste Medhold.

Hvad jeg bemærker om Præsternes specielle Tilsyn med Arbeidsanstalter, det behøver jeg ikke at sige; jeg har for herom aflagt min Befjendelse. Ifkuns bør jeg, i Anledning af den ærede Forfatteres Optringer, erindre, at Præsten, saavel den øvede, som den usvede, saavel den yngre, som den ældre, vil, naar han troeligen skal arbejde som Sjælesørger, neppe faae Tid til at have et tilborliat Ovsyn med Arbeidsanstalter, ligesom ogsaa denne Forretning neppe vil være saa aldeles homogen med hans præstelige Forretninger; men allermindst bør det ved Lov paalægges nogen Ordets Tjener, at varetage slige Forretninger, som kunde afdrage ham fra de langt vigtigere. "At Ingen anden end Præsten kan gjøre dette eller hiint", er ingen gyldig Grund, og er dog saa ofte bleven anvendt, før at drage ham ind i alskens Forretninger, som endog satte ham i Opposition med hans Menighed og qualte den gode Sæd i Hjertet, som han til andre Tider udstrøede.

Med det oprigtige Ønske, at jeg, som jeg haaber, kuns maae have holdt mig til Sagen, og at jeg maae, tilligemed mange Flere, have vundet min agtværdige Embedsbroder, nævner jeg mig, Hr. Pastor Petersens og øvrige Læsers hengiebne

B. F. Rønne.

Kjøbenhavn, den 17 August 1819.

Fragment af et Brev til Udgiveren,
 angaaende Forsøg med Salt, som
 Gjødning.

P. M.

I det jeg herved aflægger min skyldige Taksaelse for Hr. Kammerraadens Skrivelse af 2den Maj, kan jeg nu meddele Deres Velb. de første Resultater af mit Forsøg med Salt som Gjødemiddel til Jord, som i dette Aar har baaret Hvidkaal og Kartøfler.

Den Afdeling af min lille Mark, som var bestemt til Kaal, blev nemlig for største Part gjødfket fra Stald-Møddingen; men et Stykke paa omtrent 350 □ Alen blev ene gjødet med Salt, saaledes at paa en Deel deraf blev det nedpløiet, efterat Jorden forud havde imodtaget en dyb Vinterpløining og tre Vaarpløininger; og paa en anden Deel blev Saltet udstrøet, efterat Jorden for sidste Gang inden Plantningen var bleven pløiet og harvet.

Paa Kartøffeljorden saae jeg mig derimod ifstand til at anstille flere Forsøg, for saavel at erfare Saltets Virkning, sammenholdt med Virkningen af Staldgjødning, hver af dem allene for sig, og hvad Salt og Staldgjødning i Forbindelse vilde udrette, som for at komme til Kundskab om, hvorledes Salt vilde virke, naar det blev anbragt i forskjellige Tidspunkter. I denne Hensigt blev

det, paa et allerede i Forveien fra Staldmøddingen gjødsket Stykke, paastrøet førend Kartosfernes Lægning; paa et andet, efterat de vare lagte; paa et tredie anvendtes Saltet ene som Gjødemiddel, og dette Stykke deelted i 3 omtrent lige Parter; i den ene af disse blev det nedpløiet; i den anden blev det strøet paa den færdigpløiede og harvede Jord, inden Kartosferne lagdes; og paa den sidste Part strøedes det et Par Dage, efterat de vare lagte og med Fustharven tildækkede.

Saltet blev overalt paastrøet eller udsaaet, om jeg saa tør sige, efter Vægt, som foreskrevet, $\frac{1}{3}$ Pd. pr. □ Allen, og altsaa, da en Tønde paa det nærmeste veier 240 Pd., efter et Forhold af noget lidet over $7\frac{1}{4}$ Tønde pr. Ed. Land geometrisk Maal.

I den første Tid mærkede jeg ingen anden Forskiel, end at Ukrud og Græs voxede mindre frodigen paa de Steder hvor jeg havde ladet strøe Salt; senere vare Kartosferne og Hvidkaalen langt tilbage i Væxt, der hvor der var bleven gjødet ene med Salt: der hvor Jorden, foruden Staldgjødning, ogsaa havde faaet Salt, kunde jeg ikke skjelne, at Kartosferne stode enten bedre eller flattere end paa de øvrige Agre, og ere disse forcløbige Jagttagelser temmeligen blevene stadfæstede ved Høstens Udfald, den jeg, for at den desto lettere kan oversees, har anført for hvert Stykke især paa høifølgende sammenlignende Tabelle, af hvilken tillige vil skjønnes at jeg har taget Hensyn til Jordens Monnets Fald eller Exposition imod Nord eller Syd,

Sammenlignende Tabel

over Produktet af en liden Mark i Drakfrugter, der efter aldeles eensformig Behandling i Efteraaret 1818, blev i Foraaret 1819 gjødfket deels med Salt allene, $\frac{1}{8}$ Pd. pr. □ Alen; deels med Staldgjødning, circa $2\frac{1}{4}$ Pd. pr. □ Alen; deels baade med Staldgjødning, à circa $2\frac{1}{4}$ Pd. pr. □ Alen, og med Salt, à $\frac{1}{8}$ Pd. pr. □ Alen.

Hvilket Gjødningsmiddel er bleven anvendt, og hvad der i Foraaret 1819 er bleven plantet eller lagt i den her omhandlede Jord.	□ Alen, som paa den anførte Maade ere behandlede.	Produkt		Anmærkninger, og Sammenligning af Udfaldet.
		af det anførte Stykke Jord.	udgjør pr. Tønde Land a. Mal.	
I. Hvidkaal.				
A. Jord, hvorpaa der var strøet Salt, og der ellers ikke var gjødet		Kaalhoveder	Kaalhoveder	Det med Hvidkaal plantede Stykke Jord har eens Beliggenhed.
a. førend den sidste Pløining	112	20	2500	
b. efter den sidste Pløining, men inden Plantningen	238	46	c. 2706	Produktet har altsaa været forholdsvis større paa det efter Pløiningen med Salt overstrøede Stykke.
B. Jord som var gjødfket ene med Staldgjødning	3913	1653	c. 5914	Saa lidet tilfredsstillende selv dette Produkt end er, overgaaer det dog betydeligen hvad der er produceret paa de 2de Stykker, hvor ene Salt blev anvendt som Gjødningsmiddel, paa hvilke Kaalhovederne desuden, i det hele taget, vare mindre.
2. Kartøfler.				
C. Jord, der har Kald imod Norden, gjødfket ene med Salt:		Tønder.	Tønder.	Hvor disse bleve lagte, har Jorden forskjellig Fald og Beliggenhed.
a. førend den sidste Pløining	393	2	$71\frac{2\frac{1}{2}}{1000}$	
b. efter den sidste Pløining .	413	2	$c. 67\frac{80}{1000}$	Uagtet den tilfyneladende Forskjel, træer jeg dog at Produktet kan anses for at have været omtrent i lige Forhold, da der paa Stykker, Tab. b., var noget lidet Overmaal, som dog ikke beløb sig til 1 Skjeppe.
c. efter Kartøflernes Lægning	406	$2\frac{1}{2}$	$c. 77\frac{1}{1000}$	Forholdsvis har altsaa dette Stykke, hvor Saltet blev udstrøet efterat Kartøflerne vare lagte, ydet et større Produkt.

Hvilket Gjødningsmiddel er bleven anvendt, og hvad der i Foraaret 1819 er bleven planter eller lagt i den her omhandlede Jord.	□ Men, som paa den anførte Maade ere behandlede.	Produkt		Anmærkninger, og Sammenligning af Udfaldet.
		af det anførte Stykke Jord.	udgjør pr. Tønde Land g. Maal.	
D. Fremdeles Kartøfler. Jord, med samme Fald imod Norden, som var gjødsket ene med Staldgjødning . . .	6500	Tønder. 37	Tønder. c. 79 $\frac{61}{100}$	Dette Produkt er større i Forhold pr. Td. Land, end hvad er bleven høstet paa noget af de Stykker, hvor ene Salt var anvendt som Gjødemiddel.
E. Jord, der har Fald imod Sønden, gjødsket baade med Staldgjødning og med Salt, paastrøet efter Pløningen, men a. førend Lægningen	492	4	113 $\frac{82}{100}$	Saltet blev ei nedharvet; det blev liggende paa Overfladen indtil det smeltedes og trak ind i Jorden.
b. efter Lægningen	536	5 $\frac{1}{2}$	133 $\frac{86}{100}$	Altsaa ogsaa her et større Produkt, hvor Saltet blev paastrøet efterat Kartøflerne vare lagte.
F. Jord, der har samme Fald imod Sønden, gjødsket ene med Staldgjødning	50050	429	120	Produktet har altsaa været større i Jord gjødet ene fra Staldmøddingen, end paa det Stykke, (E. litr. a) der foruden at have faaet samme Forhold af Staldgjødske, ogsaa var bleven overstrøet med Salt, førend Kartøflerne bleve laate; derimod har Produktet været allerstørst der, (E. litr. b) hvor Saltet blev anvendt efterat Kartøflerne vare lagte; dog er herved at bemærke, at Kartøflerne optoges ved eaet Tyende paa de saltede Stykker, og altsaa omhyggeligere end paa det øvrige, hvor Optagelsen skete i Accord; Efterjankningen, da Marken nu er bleven pøier, overlodes overalt til fattige Folk, uden at derover holdtes Regnskab; den kan vel anslaaes til circa 6 Tønder.

en Omstændighed der maaskee i sig selv er mindre vigtig, end jeg er tilbøielig til at ansee den for at være. En Efterretning angaaende Bestaffenheden af Jordsmønnen i den omhandlede Mark, og af den anvendte Staldgødning, er tilføjet Tabellen, som ellers viser:

- 1) Med Hensyn til Hvidkaalen: (som kan siges at være mislykket, da omtrent $\frac{1}{3}$ af Planterne ere aldeles udgaaede, uden at tale om et Antal af i det mindste 1000 Planter, der efterhaanden bleve brugte til at erstatte dem af første Plantning, der vare døde)

at Saltet ingenlunde har udfyldt Staldgødningens Sted; thi Produktet har været langt ringere, uagtet jeg ikke formaar at udfinde nogen som helst Forskiel i Bestaffenheden af det med Hvidkaal beplantede Jordsmøn, som ligger i en sammenhængende Strækning, paa begge Sider af en Aflednings Grøft, den ene Deel af det hverken høiere eller lavere, hverken meer eller mindre skyaget, ei heller meer eller mindre udsat for Vindens Paa-virkning end den anden, imedens den med Salt strøede lille Ager er omtrent midt paa Støkket; ligesaa lidet kan jeg antage, at Kaalen skulde have været, eller kan være større Fare og Ødelæggelse underkastet for medelst Insekterne, der hvor Jorden er strøet med Salt, end der, hvor den er bleven behandlet med animalisk, vegetabilisk Gødning;

jeg skulde endog hellere formode, at det Modfatte maae være Tilfaldet. Jeg slutter altsaa, at det ringere Produkt, hvis Grund jeg ellers ikke kan tænke mig, ene og allene maae tilskrives Saltets Uformuenhed til at træde ifreden for Staldgjødning paa saadanne Steder hvor Hvidkaal dyrkes.

2) Med Hensyn til Kartøfler:

a. At Saltet nogenledes kan erstatte Staldgjødningen til denne Rodfrugt, forsaavidt det hverken nedplysies eller nedharves, men strøes eller udsaaes (sit venia verbo) efterat Kartøflerne ere lagte og tildækkede. (jfr. Tab. C litr. c & D.)

b. At Saltet end ikke forøger Jordens Frugtbarhed naar det bruges paa saadan Maade, at det paastrøes den alt gjødslede Jord førend at Kartøflerne lægges; dog tør jeg ikke vove at paastaae, at det, saaledes anvendt, endog forringer Jordens Produktions-Evne, om endskjøndt Udfaldet af mit Forsøg (E litr. a) kunde lede mig til at antage det.

c. At Saltet derimod synes at have en fordeelsagtig Indflydelse, naar det paastrøes den velgjødslede Jord, efterat Kartøflerne ere lagte og tildækkede. (jfr. paa Tab. E litr. b og F.)

Jøbrigt kan jeg neppe forestille mig at Saltets Virkning paa Jorden kan være varig, end mindre at dens Indflydelse skulde yttre sig i højere Grad paa de efterfølgende, end paa det første Aars Afgrøde. Overeensstemmende med denne, rigtig nok

forudfattede Mening, burde jeg maaskee alt i nær-
 værende Dieblt slutte Forsøget, og føre Stald-
 gjødte paa de Stæder, som i sidst afvigte Foraar
 maatte undvære den; men da Dpoffrelsen af hvad
 der igjennem en heel syvårig Eædelsøge, under
 de allerngunstigste Omstændigheder, kan vove paa
 omtrent $1\frac{1}{2}$ Skieppe Land, er saare ubetydelig, og
 i et saadant Tilfælde ikke bør komme i Betragtning,
 skal jeg fortsætte Forsøget, og tillade mig hvert
 Aar at meddele Deres Velb., Resultatet af mine
 Erfaringer og Jagttagelser.

Saameget er imidlertid vist, at en forøget
 Produktion af 13 - 14 Tønder Kartofler pr. Td.
 Land (jfr. Tab. E litr. b & F) kan paa ingen
 Maade opveie Værdien af $7\frac{1}{4}$ Tønde Salt, endog
 neppe naar dette kommer til at staae i den utroelig
 lette Priis af 2 Rbd. rede Sølv pr. Tønde, og at
 altsaa, dersom Landbrugeren ikke derved skal tabe,
 maae et større Produkt, i det mindste af Halm, i
 de følgende Aaringer nødvendigens komme til Hjælp;
 end nødvendigere bliver dette, saalange en Tønde
 Salt er liig i Priis med 2 Tønder Byg, ikke at
 omtale Omkostninger og Tidspilde ved at hente
 dette Salt, hvilke rigtig nok ere søleligere for Ager-
 brugeren i Provindsen, end for den, der boer i
 Nærheden af store Stæder, hvorhen han i ethvert
 Tilfælde fører sine Produkter, og hvorfra han da
 ogsaa henter sin Gjødning. Ligesaa vist er det, at
 saafremt det stadfæstes at Salter, anvendt som Gjø-
 demiddel i nogen som helst Tidspunkt af Eædens eller
 Markfrugtens Tilstand, frembringer noget nær

samme Virkning som Stalbgjødske (see høffølgende Tab., C litr. c., sammenholdt med D.), da er det aldeles ikke umueligt at en Landmand, under visse Omstændigheder, kan finde Fordeel ved at benytte sig af det, som, f. Ex., naar han kan afhænde Høe, Halm og Rodfrugter til en høj Priis, og ved at undgaae at holde Creature, tillige spare Køsterlønnen. Og ene i den Forudsætning, at Saltet gjengiver Jorden en Deel af sin Kraft — hvilket maatte erfares ved sammenlignende Forsøg, hvor man paa et Sted anvendte Salt, og paa det andet aldeles intet Gjødemiddel — kan der jo gives Tilfælde, hvor det kan tjene til Surrogat.

I det Foregaaende har jeg etsteds meldt, at jeg havde bemærket, at Græsset voxede mindre frodigen der, hvor der var paastrøet Salt; samme Jagttagelse gjorde jeg midt i Junii Maaned paa et Stykke af en Rugager, hvilket i Maj var blevet behandlet paa denne Maade; Bundgræsset, som desværre fandtes der, saae ud som var det blevet affoldet, selve Kornets Udseende vandt dog intet derved. Formedelt en Heiltagelse blev der i min Fraværelse ei lagt Mærke til, hvad der paa dette Stykke hastedes; i nærværende Dreblif skjøner jeg ikke rettere, end at den unge Kløver paa dette Sted aldeles ligner den, der staar ved Siden af den.

Hvad angaaer Beskaffenheden af Jordsmønet paa den i det foregaaende omhandlede lille Mark, saa er Underlaget, i en Dybde af 5 - 6, til i det høieste 9 Tommer overalt Leer, tildeels mergelblandet, der ved den dybe Esteraars, Afsløining

er kommet op og har været udsat for Luftens Paa-
 virkning hele Vinteren igennem. Paa enkelte Plet-
 ter, men dog ikke paa nogen af de Steder, hvor
 Saltet paastrædes, findes i samme Dybde hvad
 her kaldes hvidt Muirleer, en næsten skenbaard,
 frideblandet Substanz, hvoraf der paa Den bræn-
 des Kalk, naar man først har friet den fra de
 mange Glindsteen, der ligger i den: ikkansk meget
 langsom skjernes den i Luften: hvor den var ble-
 ven opløst, vare Kartoflerne meget maadelige.

I Henseende til Overfladen bemærkes følgende:

Kaalsjorden: A & B.

Det med Kaal beplantede Stykke Jord stod
 i den forrige Tiers Tid næsten bestandig under Vand
 og var begroet med Elle; det blev udtørret i 1815
 og senere ryddet. Overfladen, til en Dybde af
 5 til 6 Tommer, er meget let Rosejord, der,
 saa snart den end saae ud i sin vaade Tilstand, bli-
 ver gandske aftegraae, naar den tørres: blandet
 med det opløste Leer synes den at ville blive saa
 sammenhængende, at den vil kunne bære de sæd-
 vanlige Sædarter, forsaavidt og saalænge den hold-
 des fri for staaende Vand. Den dybe Winterpløi-
 ning, 2den, 3die og 4de Vaarpløininger skete i
 D. og B.; den første Vaarpløining derimod i M.
 og S., undtagen den nødvendige Forpløining paa
 begge Sider af den Aflednings Grøvt, langs ad
 hvilken dette Stykke Jord ligger i en jevn Glade.

Kartoffeljorden. C & D.

Paa de Tab. C & D ombandlede Stykker er
 Overfladen temmelig sandet, men dog leerblandet;

Da de Landoeconomiske Tidender læses af ikke saa Bønder, saa har jeg troet, at nedenstaaende Afhandling, fra den, Tidendernes Læser allerede hæderligen bekjendte Førstebonde paa Frysenborg, Niels Kemmer, ikke her er paa uret Plads, især da det sikkerligen ogsaa vil behage den mere cultiverede Læser at see, at en Mand af saa simpel Opdragelse, som den en Bonde nyder, kan tænke saa ordentligen og udtrykke sig saavel, som Niels Kemmer.

Paa nogle saa Rettelser nær, hvad Retsfri-
ningen angaaer, leveres alt uforandret, saaledes
som det er sendt mig fra Niels Kemmer, kun har
jeg nogle saa Steder tilladt mig Aftørringer.

Udgiveren.

Hvilken er den sikreste Vej for Bonden i
Almindelighed til at forbedre sine Kaar
og hvad skal anspore os til at vælge
den.

Til Bonden.

Kom Du, som er min Jevnlig af Stand, Vil-
kaar og udbortes Omstændigheder, kom og følg mig,
2det Bind 2de Hefte. (9)

vi vil vandre broderlig Haand i Haand med hver andre. Spørger Du, hvorhen? Jeg svarer, til Velstand og Lyksalighed. Nu, jeg hører dig alt at sige, jeg vil gjerne følge, men — Dette "men" vil vel sige: Velstand og Lykke ønskes vist af enhver, men kan og dette store Maal virkelig opnaaes. Ih da lader os prøve; jeg tør forsikre at det ikke skal mislykkes os, kun at vi uroffeligt blive vore Forsæt troe. Jeg har allerede opspurgt den sikreste Wei; spørger Du, hvilken? da er det Gliids og Tarveligheds Wei. Du vilde vel svare, denne Wei tvinges vi af vore trykkende Omstændigheder og yderlige Armod til at vandre, vi maae jo arbejde, ja undertiden ligesom omkap med vore Trældyr, og derhos lade os nøie med Gangesøde. Kan vi ikke med Sandhed foregive, at dette eller hiint Stykke Eng har vi aflaaet, dette eller hiint Stykke Kornland har vi høstet eller gravet, denne eller hiin Grøft, o. s. v.; med saa maadelig Hjelp, i saa kort Tiid, og under saa ugunstige Omstændigheder, at enhver maae tilstaae, at vi derved paa en overdreven Maade have anstrængt vore Kræfter; kommer nu dette til, at vi under disse vansmægtende Omstændigheder, glædede os ved den ikke langtfra forbiridslende Ræk, for deraf at slutte Tørsten, saa troer Du dig vist fuldkommen berettiget til, at vise suur Mine, fordi jeg nævnedes Gliid og Tarvelighed, som de Midler, der skulle befordre Vel-

stand og Lykke. Men jeg beder Dig hav Taalmodighed end lidet, og lad os prøve paa at undersøge, hvorledes den Flid og Tærvælgthed, som skal befordre vor Velstand og Lykke endelig maae være beskaffen.

Nu først Fliden. Den bør ikke bestaae deri, at vi med vore Arbeidskræfters yderste Anstrængelse fremdriver dette eller hiint Arbeide, i en kortere Tid, eller under mindre gunstige Omstændigheder, end vi troe det mueligt for andre vore Jevnlige at fremdrive det. Nei det var jo en altfor voldsom Medfart med os selv; og vor Sundheds Forlids, med vore Arbeidskræfters mindre Varighed, vilde vist blive Følgen heraf, og kunde desforuden aldeles ikke vidne om nogen sand Flid, men meget bedre tyde paa, at vi i Forveien havde forsømt dette eller hiint, som nu efter vore Tanker skulde oprettes, eller og, at vi nu, da vi engang vare komne til at fatte Medfærd, ville see vi fik saameget afstedkommet (skjøndt vist maadelig forrettet) at vi igjen kunne faae Tid, at tage os nogen Ragelighed til, eller maafee foretage os andre vort Kald uvedkommende Ting; eller og kunde man tænke sig, at saadant overdrevet Arbeide kunde fee af Hovmod, for at vise vore fortrinlige Kræfter og Færdigheder, men alt dette duer slet intet. Vi ere fornuftige Væsener, vi maae omgaaes fornuftigt med de Evner Gud og Naturen udrustede os med,

vi bør bruge, men ikke misbruge dem. Nei, vor Flid maae derimod bestaae i en med vort Kald passende, nyttig og bestandig Virksomhed, og hertil udfordres: At vi vel forstaae at ordne, bestyre og fuldføre vort af Gud og Naturen anviste Kald, nemlig Agerdyrkningen. Hertil horer: at vi rigtig kan bedømme hvilke Saadearter vi skal dyrke i dette, eller hiint Stykke Jord, hvorledes, til hvad Tid og paa hvilken Maade vi skal behandle og forberede Ageren hertil, saamt, hvorledes vi fordeelagtigt kan afbenytte de Frugter hvorved Ageren lønner vort Arbeide. Men jeg veed at Du nu er villig med mig at tilstaae vor store Ufuldkommenhed; her behøve vi altsaa at lære. Men, af hvem? naastee af vore ældre (og altsaa mere erfarne) Naboer. Ja det vilde vist være ubestodent om vi foragtede enhver Underviisning af gamle Agerdyrkere, og ikke værdigede deres Foregivende videre Overveielse. Den kloge og lærvillige forstaaer at uddrage Lærdom saavel af det Onde som Gode, saavel af det Skadelige som Gavnligt. Overhovedet bør ingen Ting enten antages eller forkastes, hverken fordi den er gammeldags eller nyemodens, men i Forhold til, som Fornuft og Erfaring lærer os den at være mere eller mindre gavnlig eller skadelig, men desuagtet have vi vel alt længe nok, gaaet i Skole til gamle Fædre, der af Selvtillid, fordi de ikke kjendte bedre, aldrig

søbebe at overskrive deres Fædres Agerdyrknings-
 maade, og aldrig tillod os at randsage om ikke en
 bedre var muelig. Det er altsaa bedre, at vi
 henvende os til de i Naturens Rige mere bevan-
 drede, og i fordeelagtigere Agerdyrkning mere er-
 farne. Og lad os glæde os ved at vort Fædrene-
 land i vore Dage er rigere paa saadanne Mænd, end i
 vore Forfædres Tider, og troe, at dersom Fædrene
 var givet Leilighed til saa megen sand Oplysning
 og Underviisning som os gives, da skulde de muel-
 ligt have opnaaet en Grad af Fuldkommenhed,
 som vi kun tragte efter, og hvor utaknemmelig
 vilde ikke den Klage lyde, om nogen besværede sig
 over at han ikke vidste at indhente sig de fornød-
 ne Kundskaber til at forbedre sit Agerbrug, paa en
 Tid da saamange sande Fædrelandsvenner, har
 opofret saamegen Tid og Flid paa at undersøge,
 randsage, udgraafte og erfare saa mange paa Ager-
 dyrkningen anvendelige, fordeelagtige og os for
 ubekjendte Ting, samt saa villig og uegenntilgaa-
 gaer enhver tilhaande som søster Veiledning.
 Af disse kan vi altsaa lære, hvorledes og hvorpaa
 vi skal anvende vor Flid, at den kan være nyttig.
 Men nu fordre de, at vi skal anvende al vor Flid
 og Virksomhed paa vor Agerdyrkning, og naar
 samme stæer med Fornuft og Overlæg (altsaa ikke
 som de der arbeide sig selv til Staaere) saa skal
 vor Agerdyrkning forbedres, og altsaa vor Velstand

befordres; men alligevel spørger Du, vil der da ikke opstaae mangen Tvivl hos os om denne eller hiin Forandring virkelig vil bidrage til Agerdyrkingens Forbedring eller ei? Jeg svarer, disse Tvivl er det just vi ved kyndige Mands Erfaring kan faae oplyst, og det vil vist ikke blive os vanskeligt, at faae dertil passende landoekonomiske Skrifter, ligesom vi ganske vist heller ikke behøve at frygte at vi forgjæves skulle blade derudi.

Men spørger Du videre, er det vel mueligt at en fattig Bonde kan efter disse Skrifter forandre sin Plan saaledes, at han kan indføre den deri saa anbefalede Vexeldrift og Sommerstadsfoering? Hertil svares: der ligger ganske vist adskillige Hindringer i Veien for Bonden i Almindelighed, strax at indføre denne uden al Tvivl saare fordeelagtige Dyrkningsmaade, men desnagtet troer jeg at det baade er mueligt, og vil i sin Tid blive almindeligt, kun blot at den ganske Uformuende med smaae og efter hans Omkændigheder passende Skridt nærmer sig Maalet, uden nogenstinde ved nogen Ansudssteen at tabe det af Sigte, thi Agerdyrknings-Gled udfordrer just ikke, at vi strax skal tilside sætte alle de Regler i Agerbruget, som vi hidindtil have fulgt. Nei, den opfordrer os kun til at vi skal forandre vore Planer dithen, at vore Jorder kan forberedes og blive stikkede til paa en fordeelagtigere Maade at afbe-

nyttet, og dette er just hvad man for Tiden vilde kalde en fornuftig anvendt Flid. Saaledes ville vi ved at betragte Eæden paa Marken, ofte finde større eller mindre Strækninger hist og her, som altid viste sig fortrinlig frodig af Vext; det vilde maastee slet ikke være vanskeligt for os at undersøge Jordens sande Fortrin paa disse Steder, og med det samme kjendte vi den slettere Raboejords sande Mangel, og kunde altsaa saameget desto bedre om mueligt afhjælpe den. Saaledes vilde det desværre ikke være nogen Sjeldenhed at antrefte Strækninger af sure og vandagtige Steder, hvor vi aldrig havde seet reent og godt Korn; disse maatte altsaa forsynes om ikke med lufte, saa dog i det mindste med aabne Vandafledninger, ja maastee der paa vor Mark hist eller her kunde gives enten et raadent Kjør, eller en gammel opstaaen Lørbemose, som vi enten havde udgravet, eller som ved en usædvanlig Tørke var bleven frie for Vand, af hvilke vi kunde opkaste en Deel Mudder, der beluftet og tørt, paakjort Ageren i tilstrækkelig Mængde om Eksteraaret og udspreddet, kunde, om ikke, som jeg villig indrømmer, gjøde den, saa dog ved sin Tildækning, og den vist indeholdende noget gjødende Kraft, virke saa meget, at vi til næste Aar desto bedre kunde gjøde den tilstrækkeligt. Ja i Gaarden kunde vi maastee virke noget til Gjødnings Formærelse, maastee Møddingsstedet ikke er henjægtsmæssigt indrettet, maastee Gjødningsvan-

det bortsniger sig ubenyttet, maaskee Strælsen bruges uordentligt, undertiden formeget og undertiden intet, hvorved Urinen ikke til hver Tid bliver opfanget. Ja jeg troer neppe at der kan anvendes for megen Flid paa Gjødningens Formerelse og Forbedring, da det er just det Væsentlige, vi mangle til et forbedret Agerbrug. Saaledes see vi at der aldrig kan fattes os Leilighed, til at anvende fornuftig Flid paa vor Agerdyrknings Fremme, og jo mere vore Jorder forbedres, jo mere erfare vi den vigtige Sandhed, at Naturen har nedlagt store Rigdomme i Jordens Skjød, der ligesom venter paa, at vi med alvorlig Flid skulde opsoge og afbenytte dem. Men en almindelig Marsag, som hindrer mange gode og nyttige Foretagender og som jeg ønskede meget gjerne iværksfatte er denne: Vi fatte nemlig mange gode Forsætter, men vi forsomme saa ofte at sætte dem i Verk. Saaledes kan vi ved første Øjekast blive denne eller hiin Mangel vaer; vi see at den Tid, Umage eller Bekostning, som udfordres til at afhjælpe samme, aldeles ikke kan sættes i Sammenligning med de deraf flydende Fordele, sølgelig bør dette Fretagende iværksættes, men da det just for nærværende Tid ikke er saa beleiligt som man ønsker, saa faaer det at være indtil videre, maaskee naar dette eller hiint forhaanden værende Arbeide blev forrettet, der da kunde gives bedre Tid, men hvad sker? Den bestemte Tid kommer og der er

Endnu ligemeget sa maastee mere i Weien. Dette vidner om en altfor liden Driftighed, der er saa nødvendig for enhver, som vil fremad. Nei, la der os hellere med Flid bruge den Dag i Dag, end opsætte Arbeidet til imorgen; thi vi veed ikke hvad den vil fere med sig; men vor Flid bør være passende med vort Kald; vi bør altsaa ikke anvende den paa de Ting, som ikke hører hertil. Men vor Flid maae være fornuftig, vi bør have en vis Hensigt med alle vore Foretagender, og denne Hensigt maae være saaledes bestaende, at vort eget og det Almindeliges Vel, derved kan befordres; Den maae være stadig og uafbrudt, vi bør altsaa afbenytte enhver Tid og Leilighed til at virke. Men den maae nemlig ogsaa være af største muelige Varighed, vi maae altsaa, naar vi ere komne saa vidt at vi kan kjende, at vor Agerdyrkning saa meget har forbedret sig, at dens rigere Afgrøde allerede spaaer os bedre Aaar, da ikke standse med Fliden, og tænke nu er alting godt. Nei, dette bør os ikke, thi, deels kunde endnu et ikke sjeldent trykkende Tilfælde, saasom: Misveer, Sygdom, Banheld, en eller anden uforudseet, eller uoverlagt Befkostning o. s. v. sætte os i vor forrige kummerfulde Forsatning, deels var det nu egentlig Tiden paa hvilken vi bedre end hidindtil kunde forbedre vor Agerdyrkning. Nu havde vi mere Mod, fordi vi just ikke befandt os saa yderlig fattige, nu kunde vi maastee anstaafe os nogle

Medstaber, som vi hidindtil havde manglet, nu
 var vi og virkelig fligere, fordi vi allerede havde
 erfaret nogle Forandrings Udfald, og kunde der-
 ved gjøre noget sikrere Regning paa fleres, nu var
 maastee og Eiden kommen paa hvilken vor Jevn-
 lige, der hidindtil havde beleet vor Flid og Afvi-
 gelse fra det Almindelige, ikke længere kunde holde
 Dinene tilkuffte for Fordelens indlysende Straaler.
 Nei, have vi først vundet Seieren da lad os ende-
 lig forfølge den. Men Du vilde vel sige, vore
 Manddoms kraftfulde Dage ere saa faae, snart
 ere vore Kræfter i Aftagende, og Legemets Svæk-
 kelse gjør da den idelige Virksomhed kjedsommelig.
 Men nei, intet mindre, det er med Dyd og Ret-
 skaffenhed ligesom med Laster og Udsvævelser, bli-
 ver man først ret vant dertil, og øvet derudi, saa
 mener jeg man kjedes ikke derved, sørend man kje-
 des ved al Verden. Men Du spørger vist frem-
 deles, for hvem arbeide vi som ere Kæstere, naar
 vi med Elid og Slæb ved Flid og Vindstibelig-
 hed have bragt det saavidt, at vore forhen forqvælede
 Jorder ere komne i en fordeelagtigere Stilling;
 da maastee vi ere ikke mere; ogsaa maa selv vore
 Børn temmelig dyrt betale vor Flid, isald de vil
 nyde Frugten deraf. Det vil sige, naar et af vo-
 re Børn skal fæste Gaarden og tage den i Besid-
 delse efter os, hvilket vi naturligtvis ønskede, saa
 vil Godseieren i Betragtning af Markens bedre
 end forhen indeholdende Kraft og Godhed, og i

Forhold hertil vide, at forhoie saavel Indfæstning som aarlig Landgilde. Og jeg tilstaaer at denne Indvending af alle vil blibe meest vanstelig tilfredsstillende at besvare.

Dog vil jeg svare Dig: Ligesom ethvert Lem paa vort Legeme, har sine egne og fra de øvrige Lemmer særskildte Forretninger, og virke dog alle til et fælleds Maal, nemlig Legemets Vedligeholdelse, saaledes har enhver Stand i en Stat, sin Birkfreds, sin egen og fra de øvrige Stander særskildte Maade at gavne paa, og virker dog alle tillige til et fælleds Maal, nemlig Statens Vedligeholdelse; men hvorledes enhver Stand i Staten har Indflydelse paa og er afhængig af hverandre, udfordrede en vidtsæftigere Afhandling end her enten er væssende eller fornøden, allerhelst da jeg ikke tør tvivle at selv Du, mit medværende Jævnlig, meget let indseer, hvilken fordeelagtig Indflydelse enhver anden Stands redelige Klid og Bestræbelse for sine borgerlige Pligters Opfyldelse, har paa vores sande Velværd. Jeg vil sætte f. Ex. dersom Kongen, og enhver af ham underordnet Øvrighed ikkuns vilde (det Gud forbyde) lade sig Bondens Bæe og Bæl være ligegyldigt, mon vi da vel med al vor Klid vilde kunne befordre vor Velstand og Lykke? Nei, intet mindre, og dersom Du selv, som jeg haaber, noget nære vil tage denne Gjendstand i Betragtning og Overveielse (at sige upartist) saa er jeg overbevist

om at Du villig tilstaaer, at vor Flid og Velstand har Indflydelse paa de øvrige Stænder, om ikke for andet, saa dog fordi vi med desstærre Villighed, kan gjøre Krav paa deres Virksomheds gavnlige Indflydelse paa os igjen; desforuden er Gode eiernes Eiendoms Rettighed, enten arvet, kjøbt eller fortjent, og de ere jo i ethvert Tilfælde i lovlig Besiddelse deraf. Følgelig antager jeg, at Du vil tilstaae og føle dig overbevist om, at vi med ingen Grund kunne undslaae os for vor Agerdyrknings Forbedring, og at samme ligesuldt har vor egen Velstand til Formaal; thi skulde det end imod Formodning blive Tilfældet, at en eller anden mindre ædeltænkende Godeseier skulde vide at afbenytte sin virksomme Fæstebondes Flid til sin egen Fordeel allene, da vilde vel vor aarvaagne, vise og gode landsfaderlige Regjering vide at raade Bod derpaa, og i al Fald, vilde den fattige Bondesøn søge sin Virkekreds, hvor han i det mindste kunde blive Mednyder af sin Flids Frugter, medens bemeldte Godeseier lod sin istandbragte Fæstegaard tage i Besiddelse af en anden, som mueligt ligesaa snart kunde bringe den i sin forrige Forfatning igjen. Skulde imidlertid Du min Broder, have flere Indvendinger, end de imellem os allerede noget examinerede, imod Flid og Vindstibeligbed i vort Kald at erindre, saa kan jeg foreløbig sige Dig, at ingen af dem kan være grundig, eller paa nogen Maade blive antagelig; thi Menneftet er

Skabt til Arbejde ligesom Fuglen til Flugten, og Gud, Naturen og vor egen Bølfærd byde os med hai Koft at vi ftulle være flittige og troe; bruge og vel anvende de Evner Skaberer nedlagde hos os, for derved at glæde og gavne baade os selv og andre. Men unøgtelig er den Sandhed, at dersom vor Flid skal tilveiebringe os den faa længe anftede Velftand, da maae vi være i Befiddelfe af den hos mange favnede Dyd, nemlig Tarvelighed.

Vi maae ingenlunde gjøre os det til nogen Fornødenhed fom virkelig ikke er det, hertil regner jeg Kaffe, The og mange Kryderier, der burde være en fhelden Læfferhed for de Fornemme, og ganffe ubekjendt for os. Men fee kun, i hvor langt det hentes i hvor dyrt det kjøbes, i hvor lidet det nytter os og i hvor ftor og almindelig Penge- trang vi have, faa forbruges der dog vift en anfeelig Mængde deraf i vore danffe Provindfer; men at dette ikke er os nogen nødvendig Fornødenhed, dette fees lettelig ifald vi ville behage at fafte et Blik tilbage paa Forfædrene, der uagtet de neppe kjendte end fige brugte diffe Luxusartikler, faa vare de dog arbeidsomme, funde, ftærke, varige og vilde i det mindfte ikke have givet efter for en forfjælet Efterføgt. Men naar vi derimod faa meget mueligt indftærker vore Fornødenheder til hvad der opfødes, avles og frembringes hos og omkring os selv, faa troer jeg at vi ikke lettelig overftride Tarveligheds Grændfer, (misforftaae mig

ikke! Uordentlighed, Umaadelighed, og virkelig Graadsferie er og vil stedse blive en vederstyggelig Last) vi kan jo selv spise den fedeste Mælk og Smør, vi kan jo til eget Brug beholde Kjærnen af de svangreste og fuldkomneste Ær, og deraf tillave sundt og godt Brød, en feed velmagende og meget god Drif Øl, og flere kraftfulde, nærende og behagelige Spiser; ja, ikke Planteriget allene, men ogsaa Dyrriget med sine endnu kraftfuldere Næringsmidler, staaer jo til Tjeneste for vort Kjøkken, et feedt Sviin, en slet ikke mager Koe, nogle Faar og Lam, med lidt Sjedderkræ og andet: skulde det maastee ikke være passende for vor Sundhed? Men, maastee Du troer jeg ogsaa vil berøve Dig Brændeviinen, Du vilde vel spørge, om jeg aldrig drikker den? Jo! men med Maade. Jeg vilde ellers at en meer en almindelig god og sund Drif Øl, skulde de allerfæreste Tilfælde gjøre Brændeviin ufornoden. Dog vilde jeg slet ikke at vi, som ere i den arbejdende Klasse ganske skulde undvære den, saasom i Høe og Kornhøsten, og ellers naar et noget vedholdende strengt Arbeide foresfalder. Men ved Selskaber, Besøgelses og Gjæstebude, hvorledes mon Farvelighed her iagttages? Her samle endeel saakaldte gode Venner sig, disse ere enige, om ikke i andet, saa dog derudi, nemlig at virke med Flid til hverandres Ødelggelse, her fortæres saameget paa engang, som den daglige Huusholdning længe kunde have havt godt af, ja underti-

den nødvendig behøvet, og desforuden meget, som ikke horer til daglig Snusholdning, og altsaa kommer paa Skillingen an. Gjaesterne finde sig ikke besviede til at spare; thi baade bedes de meget om at vise sig ret slittige, og tillige veed de at de om kort Tid selv skal agere Bert.

Maae jeg vel spørge, hvormegen sund Eftertanke behøver man vel at bruge for at indsee Daarligheden heraf. Men alt dette sagt, vil jeg dog troe, at selskabelig Omgang med gode Venner kan i sig selv være baade fornøielig og nyttig. Ved fortrolig Omgang meddele vi hverandre vore Tanker om dette og hiint, vi bedømme det paa forskjellige Maader, vor Slutning bliver ikke een-
 sidig, altsaa mere grundet, vi blive næpære bekjendt med hverandres Forsatning, vi sammenligne dette med vort Forhold, vi opdage Fortrin og disses Marsag; Mangler og disses Marsag, og den Fornuftige veed at drage Nytte deraf, vi kan saaledes gavne og fornøie gjensidig, uden at gjøre det paa hverandres Bekostning, (hvem siger at det just skulde være et Bøjskærs Indgreb, at nyde en Mandfuld Brød i en Bøjs Høus) og jeg veed ikke hvormegen Oprigtighed og Trost, man vel torde love sig af den hvis Venstebanden enten ene bestod i, eller i det mindste var forbunden med et unaadeligt Hæderie.

End mere var det ikke usædvanligt, om der ved Bryllupper og slige Sammenkomster toges nogen

Hensyn paa Earbelighed, og kunde ikke vore vise Loves Haandhævelse hertil være anvendelig? Men det vil blive for vidtløftigt, at gennemgaae enhver Raade paa hvilken Guds Gaver forødes ved Overdaandighed i Mad og Drikke; vi vil derfor bryde af, for at tage Klædedragten noget i Betragtning, som vi vist heller ikke holde inden Earveligheds Grændse. Men her maa jeg være meget kort; thi jeg seer alt, at jeg slet ikke vil komme godt affted hermed, allerhøjest da der i Henseende til de mangfoldige Forandringer i Klædernes Snit og Skikkelse, som udgjør det der kaldes Moden, næsten altid kan siges noget baade for og imod, thi nødes jeg til at lade vore Knøse og Tøse forandre efter Behag, det de dog mig uadspurgt alligevel gjøre. Jeg ønskede blot gjerne hvad Fruentimrene angaaer, at de vænne sig til at lade Operationen gaae for sig under deres egen Haand. Hvad vi Eldre angaaer, da nærer jeg nogen Frygt, at der iblant os ogsaa kunde findes en virkelig Klædenar. Denne vilde jeg raade, at vise sig i et ubekjendt Selskab i gamle smudsige Klæder, hvor han altsaa ikke nød nogen Agtelse, og derpaa atter vise sig i en for vor Stand overdreven smuk og modens Klædning, den jeg ikke tvivler paa at han jo alt har beløftet, og blev han da (som jeg tænker) agtet efter Ønske, saa vilde jeg spørge min velpaaklædte Nar, om han vel heraf kan drage anden Slutning end denne, at det ikke er Perso-

nen, men blot Klædningen, som Selskabet bærer
 Agt for? Nei min Broder, vor Mode bør være
 denne: Klæderne skal være hensigtsmæssige til at
 skjule, og bedække Legemet, for Luftens umiddeibare
 Paavirkning, de maae være mageligt og beqvemt
 indrettede, saaledes at de ikke skulle være os hin-
 derlige i vore mangehaande Forretninger, saa ere
 de os tjenlige. De maae bestaae af vore egne
 Faars Uld, og den Hår, der voxte paa vor egen
 Mark, tilberedet af egne Hænder (undtagen det
 Fortjeneste, som Væver og Skrædder kunde gjøre
 Fordring paa); saa ere de os ikke kostbare; hvad
 øvrigt som blot Indbildning forestiller os at høre
 til Belanständighed, byder Lævelighed os at spare.
 Foragtes vi enten fordi vor Klædedragt, Talemaa-
 de eller deslige ikke er efter den fine Sman, saa
 veed vi jo, at den Nederdragtiqes Agt og Foragt
 er os af ikke en Skillings Værd; lad os bære Med-
 lidenhed med den, hvis Forfængelighed ikke tillod
 ham at betragte os af nogen Værd, skionde vi ved
 Glid og Eved aftvang Jorden den Brødbid, som
 iblant hans fine Ketter blev ham den allernød-
 vendigste. Men der gives desuden saa mange
 Maader paa hvilke Bonden kan vise Overdaadig-
 hed i Opsørsel. Jeg vil for Kortheds Skyld kun
 nævne en af de meest løynesaldende nemlig, hvor,
 mangan kunstig Uhrmagers og Guldsmeds Haand,
 sættes ikke stundum i Bevægelse, for til rette Tiid,
 at forstaae vor duunhagede Knos, ja selv vor bel-
 det Mindes 2de Hæfte,

bede Dreng sit Lommeuhr, og sin solvbeslagne Meerskums Tobakspibe. Men dette ogsaa kunde med Gode regnes til den sande Tarvelighed, og mon man virkelig gjør disse stakkels Ynglinge Uret? Jo, jeg bør allerede antage, at Du vil tilstaae mig, at vi ved Gliid og Tarvelighed kan tilveiebringe virkelige Fordele, kun blot (jeg igjen tager det) at vi ingentunde vove, at henfalde til forrige Magelighed og Overdaadighed; thi saa ere vi tillige snart i vor forrige kummerfulde Forsatning igjen. Men hvortil skal vi anvende de første Frugter af vor Gliid og Tarvelighed. Jeg skal sige det. Hvad Gliiden tilveiebringer, maa sætte os istand til i rette Tid, og uden Restance at svare enhver hvad vi bør — og hvad vi ved vor Tarvelighed spare, det skal anvendes til vore Redskabers Istandsættelse, samt gavnlige Nyes Forsærdigelse; men selv herudi bør vi at bruge Gliid og Tarvelighed, det første, ved selv at kunne tilgavns forsærdige Vogne, Plove, Harver med meget mere. Isærdeleshed bør de til den egentlige Jorddyrkning brugelige Redskaber, kunne forsærdiges med egen Haand, (med Undtagelse af det egentlige Hjulmands og Smeddearbejde) paa det at vi deslobedre kan forstaae tilgavns at bruge dem, og tillige reparere, forbedre og forandre dem efter Behag. — Og det sidste, ved at lade disse Redskaber saaledes indrette, at de kan være stærke og varige, passende, hensigtsmæssige, magelige og bequemme til deres

Brug, uden at vise nogen overflodig Pragt, eller fordre nogen unyttig Bekostning. Men see nu min Broder, ere vi nu istand til, at svare Konge og Husbond, samt enhver anden, hvad vi bør, saa kan der vist ikke tvivles paa, at jo ogsaa vore Creature (i Forhold til den Forbedring, som vi i Henseende til vor Agerdyrkning have gjort) ere hvad de bør være, og vore Medstaber tillige ere tilstrækkelige, gode og uden Mangel, og saa ere vi jo allerede i Besiddelse af hvad vi kan kalde Velstand.

Men jeg vovede i Begyndelse af vor Samtale, (om jeg ret erindrer), at tilføie det Ord, Lyksalighed, som kan ikke sige mindre, end at befinde sig i en særdeles god, og meget behagelig Kortatning. Det kommer nu an paa, om vor Klid og Tarvelighed ogsaa er istand til at skaffe os i Besiddelse heraf. — Lad os see til. — Som Klittige bestræbe vi os for, at virke saa meget mueligt, til vor egen og vore Medmenneskers sande Nytte; som saadanne sysselsætte vi os villig og med Lyst, den ganske Dag, med saadanne Forretninger som vort Kald, efter Tid og Omstændigheder, opfordrede os til; ved Dagens Slutning føle vi den behagelige Nathed, der altid gaar foran en modig Træthed, hvilken forkynder os den tilstundende Hviles velgjørende og behagelige Virkning; her kaste vi et Blik tilbage paa Dagens nyttige Anvendelse, og vor egen Bevidsthed indgyder os den salige Fornemmelser, at vi i Dag have handlet, som vi burde,

dette beroliger vor Samvittighed, og glæder vort Sind, hvorfor vi ogsaa i det Dieblif vi hellige Gud vor sidste Tanke, sødt indslumre, uden at ængstes af foruroligende Droume; vederqvæget af Sønnen, og med vel fornnyede Kræfter opvaagne vi, og efter at vi have helliget Gud Dagens første Dieblifke, følge vi glade og muntre Naturens Kald, der byder os at forskætte vore Forretninger, hvilke forskaffe os megen Fornøielse, ikke allene, fordi de med Munterhed, Lyst og Iver forrettet, gaae raft fra Haanden, og sikrer os undeblikelige Fordele, men ogsaa fordi vort Arbeide giver os fortrinlig Leilighed, til at betragte Guds vise og gode Bestyrelse med det Hele, og saaledes opmuntrer os til, med barmhellig Tillid, at overgibe os til det faderlige Forsyn, som vi daglig ere Diensvidner til, der paa den smæste og kjærligste Maade, bærer Omsorg endog for de mindste Skabningers Forsorg, Beskjærmelse og glade Livs Vedligeholdelse.

Som Tarvelige, nedsætte vi os ved det med funde og nærsomme Retter dækkede Bord, og antaamme med Taknemmelighed Guds Gaver, uden at misunde den fornemme Standsperson sine flere finere, og mere krydrede Retter; vi spise med behagelig Appetit, fordi vor jevnligge Legemsbevægelse og Arbeide satte Fordøieredskaberne i den Orden og Kraft, at de nærende Dele af sidstnydte Maaltid allerede ere affondrede og anviste sin naturlige Plads i Legemets Dele, og altsaa tilfredsstill

Naturens Krav, med de Episer vi nu nyde, der vist ogsaa vil bekomme os ret godt, da vi nyde dem med et glad Hjerter.

Vore stærke og varme Badmels Klæder, betrygge os, for et mueligt paakommende Uveier, medens vi arbeide i Marken, og ingen Ustandighed formener os, at aflægge saa mange deraf, som ere os besværlige indtil Uveiret kommer; ere vore Klæder end ikke stedse fuldkommen rene, saa hidrører dette som oftest fra vort Arbeide.

Men for ikke at opholde os ved smaae Ting, da lad os betragte vor Forsatning i det huuslige og daglige Liv. Her forekommes vist den slittige og tarvelige Huusfader af al en kjærlig Egtesælles Umhyggelighed og Trostak. Ved Hunsflid, Orden og Sparksomhed vil Hustruen i sit Fag vist ikke give Manden noget efter; begge sigtende og ilende til eet Maal, ere de velfornøiede med hverandres Forhold, og tilfredse med sig selv, der findes altsaa ingen Uforligelighed Sted imellem dem, men i dets Sted gjensidig Fortrolighed og Kærlighed. Vore Born og Tjenestefolk, som vort Forhold daglig virker exemplarisk paa, og vist allerede har begyndt at smage Dydens og Rettskaffenhedens sunde Frugter, vil i Følge den Tillid de har fattet til, og den Agt de bære for os, lade vort Formaal være deres, og til vor sande Glæde stedse tiltage i Indsigt og Flid. Saaledes vil det Kjærligheds- og Enigheds-Baand, der sammenbinder vor

huuslige Kreds, stedse knyttet fastere, jo mere vi for bestandig blive Dyden troe. Na iea vilde spørge, hvem har vel nogenfinde taget Deel i disse huuslige Glæder, uden at troe, at her var (Sjont i en strantættet Leerhytte) Lykkeligheids rette Boelig? Men som en Krone paa alle disse lykkelige Fordele, vil jeg til Slutning tilføie. Som stittige og tarvelige, ere vi og sunde og ikke nær faa mange Sygdomme, eller Ubehageligheder og smertelige Kælelser paa Legemet underkastet, som om det modsatte havde Sted. Vor bestandige Legems-Bevægelse, og til Waade nyde usforkostede Spise er Aarsag hertil. Nei Kliid og Tarvelighed skal føre Betsignelse og Lykkelighed med sig, paa enhver Tid, til ethvert Sted, og under hvilke som helst Omstændigheder. Ved Kliid og Tarvelighed, skulle vi sunde og raske opnaae en høyere Alder (under ellers lige Omstændigheder) i hvilken vi gradeviis og næsten usformærket, opofre de naturlige Kræfter og Evner, indtil vi omsider ikke længere ere stikkede for det Nærværende, men desto bedre overbevist om, at have her forberedet os til at begynde et fuldkomnere Liv, hvor vi vil tilbagefalde i Grindring, vor Kliid og Trostab i vort jordiske Kald, og derved nyde de saligste Kælelser. Men inden vi tage Afsteed, min Broder, vil Du vist fremføre dette Spørgsmaal, nemlig: om jeg og virkelig selv er i Besiddelse, af de her forefævne Dyder, og som en Folge heraf, har erfaret

den deraf flydende Velstand og Lyksallighed? Men jeg maae sige Dig, at dette Spørgsmaal besvares jeg slet ikke. Mine Grunde herfor ere disse: fandt jeg mig besejret til at besvare det med ja, da laae jo derudi en Ubestedenhed og virkelig Selvroes, maatte jeg derimod besvare det med nei, da tabte jo derved det hele Foredrag sit Værd; desuden, er Du mig nær, saa kom og see, er Du mig fjern, saa kan jeg ikke exemplarisk virke paa Dig, men Du har blot med Fornuft og Eftertanke at overveie om det foreskrevne er overeensstemmende med Sandhed, eller ei. Saaledes overlades det ganske til dig selv at bedømme, enten Du tør antage, at jeg af Erfaring og Deeltagelse har nedskrevet disse Linier, eller og at den blotte Forestilling om, hvordan vi bor være, har foranlediget mig hertil.

Terp i Schisholm Sogn i Sjælland i Martz 1819.

Niels Kemmer.

Schweizeriske Oste og Smør-Fabrikker.

(les fruitieres.)

I nogle Egne af Schweiz findes i de fleste Byer eet eller flere Selskaber bestaaende af Landmænd, som have forenet sig om, dagligen at sende til eet Sted, Oste og Smør-Fabrikken, den Mælk, der er holdes af deres Kæer og bliver tilovers fra det daglige Forbrug, for der at lade denne Mælk forædle til Ost og Smør, ved en heri kyndig og af Selskabet lønnet Mand. Morgen og Aften bringer ethvert af Selskabets Medlemmer sin Mælk til den fælles Oste og Smør-Fabrik, hvor den maales; og bliver regnet Eieren tilgode. Hver Dag bliver Productet af den Mælk, som alle Medlemmer den Dag have leveret, givet til den eller de, som have forud ydet den største Mængde Mælk.

Disse Selskaber have Love, der bestemme Medlemmernes Pligter og Rettigheder. Nedenstaaende er en saadan Lov.

Forenings-Act.

- 1) Undertegnede N. N. forene sig herved til et Selskab, for at anlægge en Smør- og Oste-Fabrik, og at lade der forædle deres Kæers Mælk
- 2) Selskabet styres af en Commission, bestaaende af 4 Medlemmer og en Præsident, udvalgte

af Selskabet. Der udvælges 2 overtallige Commissions-Medlemmer, for at kunne træde i Commissaireernes Sted, saafremt nogle skulle være syge eller fraværende, naar Ting af Bigtighed forefalder.

- 3) Commissionen modtager Regnskaberne over Omkostningerne med Etablissementet, og fordele dem paa enhver af Medlemmerne efter Kæerens Antal.
- 4) Commissionen slutter Contract med Fabrikøren (le fruitiere.)
- 5) Den vaager over nærværende Loves Efterlevelse.
- 6) Den dommer i Tilfælde at Reglementet overtrædes og straffer Overtræderne.
- 7) Commissionen dommer mellem Medlemmerne i de Stridigheder, der kunne opstaae, i Anledning af deres fælles Andeel i Fabrikken.
- 8) Commissionens Kjendelse er uden Appel. Ved at indtræde, som Medlem i Selskabet, forpligtiger enhver sig til i alle de Stridigheder, som opstaae i Anledning af deres fælles Interesse i nærværende Selskab, ikke at søge sin Ret for Domstolene, men derimod at erkjende og antage Commissionens Bølgift.
- 9) Medlemmerne antage i et og alt følgende Reglement.

Reglement.

- 1) Ethvert Medlem bringer hver Dag, Morgen og Aften, sin Mælk til Fabrikken, og til den Tid, som Fabrikkeren bestemmer.
- 2) Mælken skal bringes i Kar, som omhyggeligen ere vaskede.
- 3) Ingen maa bringe til Fabrikken Mælk af en Koe forinden 12 Dage efter Kalvningen.
- 4) Ingen maa bringe til Fabrikken Mælk blandet med Sjede- eller Faare-Mælk.
- 5) Ethvert Medlem maa beholde den Mælk, som er nødvendig til hans Huusholdning, men han maa ikke deraf lave Ost eller Smør hos sig.
- 6) Ethvert Medlem skal bringe til Fabrikken sin Mælk reen, ublandt og uskummet. Fabrikkeren kan enhver Dag undersøge ethvert Medlems Mælk. Dersom han formoder noget Bedragerie, skal han underrette Præsidenten og Commissairerne derom, der skulle lade foretage i deres Overværelse een eller flere Prover med den mistænkte Mælk, og føre de dermed anstillede Undersøgelser til Protocol. Deraa skal, i det mindste, tvende af dem, begibe sig ved Mælkeriden til det mistænkte Medlem, og lade Kørene malke i deres Overværelse, for at sammenligne Mælken af denne Mælkning, med den mistænkte. Dersom Commissionen efter anstillet Probe finder, at

den første Mælk har været falsk, da skal den erklære den Skyldige udelukket af Selskabet, og skal consistere til dets Fordeel al den Mælk, som skyldes ham, og hele det Forraad af Smør, Ost og Vasse, som han kunde have i Fabrikens Magasin.

- 7) Ved Mælkens Modtagelse skal Fabrikøren maale den, og fore ethvert Medlem tilgode det Quantum han har didbragt. Oste- og Smør-Fabrikens hele Produkt skal for hver Dag tilhøre det Medlem, til hvem Fabrikken skylder meest. I Tilfælde, at flere have ligemeget tilgode, skal Produktet tilhøre den, som har bragt sin Mælk tidligst til Fabrikken. Der, som den Rængde Mælk, hele Selskabet har bragt er større end den, der skyldes det Medlem, som erholder den Dags Produkt, saa skal Forstjellen afregnes ham ved de følgende Leverancer. Er derimod i Fabrikken mindre Rængde Mælk, end der skyldes den, som erholder den Dags Produkt, da skal Forstjellen regnes ham tilgode.
- 8) Ingen maa bringe til Fabrikken Mælk af andre end egne Køer. Ingen maa laane Mælk af et andet Medlem. Opdages at nogle af Medlemmerne overtræde nærværende Lovbud, skal det angives for Commissionen, som skal undersøge Sagen. Bestaaes det, at Overtrædelsen virkelig har fundet Sted, da skal

Commissionen erklære Overtræderen som udelukket af Selskabet, og skal consistere, ligesom i Art 6, alt det han kan have at fordre hos Selskabet af Melk, Smør, Ost og Valle.

- 9) For at kunne erklære nogen udelukket af Selskabet og hans Tilgodehavende forbrudt, udfordres, at Commissionen maa bestaa af 5 Medlemmer eller Overtallige.
  - 10) Selskabets Medlemmer forbinde sig til at opfylde med Fabrikøren den Contract, som er gjort med ham. Ved nærværende Akt forbinder enhver sig til i de Stridigheder, som kunne reise sig mellem ham og Fabrikøren, med Hensyn til hvad der angaaer Fabrikken, at erkjende og antage Commissionen som Voldgift i en Appel.
  - 11) Efter Ostens Saltning, skulle de af Fabrikøren udleveres til Eieren mod en skriftlig Ordre fra Præsidenten. Ethvert Medlem er forbunden til at lade blive i Magasinet i det midste een Ost, som skal tjene til Sikkerhed for Opfyldelse af hans Forpligtigelser med Selskabet. Han kan og stille tilstrækkelig Sikkerhed for sig.
  - 12) Ingen maa nægte Commissionen, til enhver Tid at kunne gaae ind i Stalden.
  - 13) Hver 6te Maaned skal Commissionen eftersee Selskabets Røer.
-

Saameget mueligt søger man at lade Fabrikken være midt i Byen eller Districtet *). Paa nogle Steder have Byerne, Districterne eller Private opført Bygninger til dette Brug, og leie dem da bort; paa andre Steder, og det som oftest, er det Selskaberne selv, der have ladet dem opføre, de have da laant Penge dertil, og afbetale Capitalen og Renterne ved at tilbageholde af de forædlede Produkter. Fabrikens Lokale bestaaer af et Kjøkken, et Melke og et Østekammer. Kjøkkengulvet er steenlagt. Ved den ene Side er Skorstenen i Form af en Nische, hvis Gjennemsnit svarer til Østekjedelens, og det saaledes, at der ikke bliver stor Afstand mellem Væggen og Kjedelen, end at Luften og Røgen kan staae op om denne. Dette er forenet med Brændsel-Besparing. Ildstedet er paa Gulvet. Ved Siden af Skorstenen staaer en Træarm, som dreier sig paa en Top, og paa hvis Armspidse Østekjedelen hænges paa en Krog, der kan hæves eller sænkes. Paa denne Maade kan Kjedelen lettelig særes over Ilden og tages derfra, samt stilles til forskellige Høider over Ilden.

Østekjedlen er af Kobber, dens Bund er meget bred og hvalvet, for at give Ilden en saameget større Overflade at virke paa. Omkring Kjedelens Hals er en Jernring, hvorom Kobberreter bøiet, og hvori en Jernhank er fastgjort. De Kjedler jeg har seet, have kunnet indeholde 500 Potter Melk.

*) Undertiden har man en heel Milt, at bære Melken.

I Kjøkkenet staaer Østepressen. Denne er anbragt oven over et Bord, som er efter Længden kraat og med opstaaende Kande. I Bordpladen, hvis ene og laveste Ende er tilspidset, ere nogle Furer indgravede, og som lede til Bordspidsen. Pressen bestaaer af en Planke, i hvis ene Ende er fastgjort en Hævestang, den anden Ende hviler paa en Everbjelke. Paa Planken lægges Steen til Tryngde. Lige under Pressen og paa Bordet lægges Østen i Formen. Over denne og under den med Steene betyngede Planke stilles en Stang, hvorved Pressen kommer til at virke paa Østen. Ballen, som runder ud, flyder ned paa Bordet, i det Kender, og derfra i et nedenunder staaende Kar. Østformen er en Ring af bølligt Træ, 20 til 25 Tommer i Gjennemsnit, $3\frac{1}{2}$ til 5 Tommer bred, og 3 Linier tyk. Denne Ring gjøres større eller mindre ved en Snoer, der gaaer omkring den, er befæstet med den ene Ende i Ringen, og den anden, hvorpaa der er en Løkke, fastes omkring et rundet Træ, som med et Baand er hæftet til den modsatte Ende af Ringen. Denne Ring med Østen i sættes mellem 2 Træbunde, som rage et Par Tommer udenfor Ringen. I denne er Østen indsvøbt i et Klæde.

Men Hensyn til Magasin-Kammeret, da søger man at erholde det nogenlunde stort, saa at deri kan gjemmes eet Aars Produkt, for at Selskabets Medlemmer kunne lade al deres Ost blive der,

da de bevares bedre i et saabant, til dette Brug, indrettet Kammere, end i de fleste Landmænds Bøfliger.

Hvad Fabriksøren angaaer, da har man fundet, at det er bedst, at give ham en fast Løn; thi at betale ham efter Mængden af det af ham producerede, giver Anledning til Misbrug, da han kan forsøge den paa Godhedens Betsning, ved ikke nok at fuge eller presse Osten, ved at vadste Smørret slet ic. Selskabet indkøber for fælleds Regning Salt, Lærred, Lys ic. og Betsningerne hermed fordeles paa Hovedernes Antal. Et af Selskabets Medlemmer maa dagligen stiftes til at gaae Fabriksøren tilhaande ved Smørrets Rjering og Ostens Lavning, maa jdmaale til hans Salt, levere Brændsel til Fabriken m. m.

Til en bestemt Tid maae Medlemmerne bringe deres Melk til Fabriken, for at Maalingen kan skee uafbrudt. Den af Medlemmerne, hvis Løns det er at gaae Fabriksøren tilhaande, bringer Melken fra Kjøkkenet, hvor den modtages og maales, ned i Malkestuen. Ved Modtagelsen undersøger Fabriksøren om Melkebotterne eller Karrene ere rene. Dersom han finder noget at udsætte, slaaer han Melken i et Kar for sig, og dersom den da bliver snur naar den er stummet, forkastes den og er tabt for Eieren. Kornemmeligen undersøges, om Melken er reen og uforfalsket. Den, som er vant dertil, kan strax stielne, enten ved En

eller Smag, mellem god og forfalsket Mælk; for dog at handle med mere Sikkerhed, bruges en Mælkprober.

Enhvert af Selskabets Medlemmer har sin særstillede Regning med Fabrikøren, for den Mængde Mælk, han har leveret. Den der, for hver Dag, har den største Mængde Mælk tilgode, erholder den Dags Mælkprodukt. Fabrikøren lægger det hele Quantum af den Dag leveret Mælk sammen, drager derfra den Mælk, som er leveret af den, der har erholdt hele Produktet; for den Mængde Mælk han har erholdt for meget, bliver han da Selskabets Skyldner. Den Mængde Mælk, han siden dagligen bringer, drages fra Sjelden, og naar denne er betalt, bliver han igjen Selskabets Creditor og erholder dagligen meer og meer tilgode, indtil den Dag hans Mælleleverance igjen bliver den største, og han sølgelig erholder den Dags Mælleprodukt.

Næste Dag erholder den Produktet, som har leveret meest Mælk i de foregaaende Dage, og saaledes fortsættes. Enhvert Medlem bliver paa denne Maade afvekslende Selskabets Creditor og Debitor. Jo mere Mælk han bringer, jo oftere gaaer han over fra den ene til den anden Stilling.

Ofte hænder det sig at et eller andet Medlem ikke kjender Tal; man har derfor udsundet følgende Maade at holde Bog paa.

Man tager en $1\frac{1}{2}$ Fod lang firkantet Stok, klover den til $\frac{2}{3}$ af dens Længde, affjærer det forreste Stykke, og erholder derved 2 Stokke af ulige Længe. Paa den længste Stoks Hoved udfjæres Eierens Navn. Naar Fabrikøren har maalt Melken, lægger han begge Stokkene sammen, og paa deres fælleds Overflade skriver han med rødt Skridt et X for at tilkjendegive halve Potter, og lige Streger, for at bemærke hele Potter. Krydsningspunktet i X er der, hvor Stokken er klovet fra hinanden, og paa hver Deel staaer følgende $\triangleright$. Naar et Medlem har tilgode hos Selskabet, tager han med sig den store Stok; men skylder han, da den lille. Den tilbageblivende Stok gjevnes under Laas og Lukke i Fabrikken. Paa en stor Stok bemærker Fabrikøren det Quantum Melk, som den Dag er leveret, og beregner derefter det Medlems Gjæld eller Tilgodehavende, som erholder Produktet. Gjalden fradrages den Mængde Melk, hvoraf han har erholdt Produktet; hans Stok betegnes dermed, og hver Dag udslettes fra Gjaldstokken den Mængde Melk, han leverer. Det han har tilgode bemærkes paa den Side, hvorpaa Navnet staaer; det han skylder, paa den modsatte Side. Naar Aftenmelken er afleveret, maalt og sammenregnet, eftersees Medlemmernes Stokke og Fabrikøren underretter da dem, som han befindet at have meck tilgode, om at han erholder næste Dags Melkeprodukt.

adet Binds adet Heste.

(II)

Den schweizerste Oste-Tilberedning forbigaaes her, da den allerede er længst bekjendt i Danmark, og med Held der udøvet.

Ballen benyttes af disse Selskaber paa forskjellig Maade. Nogle tilberede deraf et Slags Ost, som spises af Landalmen, andre sælge den, atter andre opføde dermed Sviin, hvilket er dens fordeelagtigste Anvendelse. Sælges Ballen, da sluttet almindeligen ved hvert Aars Begyndelse Contract derom med een eller flere, som dermed opføde Sviin, og 1 Frank til 1 Frank 25 Cent. kan saaledes vindes paa hver Koe. Bruger Selskabet selv Ballen til samme Brug, da habes nærved Fabrikken en Svinestald. Commissionen indkjøber Sviin, Korn, Bølgfrugter, m. m. da Ballen ene ikke er tilstrækkelig Føde, og sælger siden de fedede Sviin. Fabrikøren maae give Svinene at æde, og den af Medlemmerne, hvis Tour det er at gaae ham tilhænde, maa gjøre Stalden reen. Den rene Fordeel, der udkommer ved de fedede Sviins Salg, kommer Selskabets Medlemmer til gode. Man regner paa denne Maade at vinde 3 Frank eller noget mere for hver Koe.

Disse schweizerste Foreninger om at forædle Melken, ere nu, skjøndt deres Oprindelse ikke er meget gammel, dog almindeligen udbredte, og udbrede sig mere og mere. I Pays de Vaud findes ingen Landsbøye, uden den jo har eet eller flere af disse Selskaber, de findes endog i Stederne. I

de til Schweiz grændsende Dele af Frankrig blive de og hyppigere.

Jo større Antallet er paa Medlemmer i et saadant Selskab, jo større Fordeel er der; thi de aarlige Omkostninger ere næsten de samme, hvad enten der ere mange eller faa Medlemmer. Almindeligst er det dog, at man ved et saadant Selskabs Stiftelse søger at samle 50 til 100 Køers Mælk, der medgaaer til een Ost, da det ikke er godt at gjøre flere Oste om Dagen; thi en Fabrikør kan ikke overkomme meer Arbeide, naar det skal gjøres godt: dog steer en Undtagelse heri om Midtsommer, da den største Mængde Mælk høves; men da ere og Dagene langst, og der kan ostes 2 Gange daglig. Paa den Tid af Aaret da kun lidet Mælk høves, og den daglige Leverage ikke er tilstrækkelig til een Ost's Tilberedning samles Mælken for flere Dage.

Paa Steder, hvor locale Omstændigheder forarsage, at ifkun Faae kunne forene sig i et Selskab, da Omkostningerne ellers bleve for store, er man kommet overeens om, at den, der har det største Mejerie, modtager de andres Mælk, og lader den forædle tilligemed sin egen. I øvrigt ere disse mindre Foreninger indrettede paa samme Maade som de større.

Fordeelene ved disse Selskaber ere meget væsentlige og ere det saavel for Medlemmerne i særdeleshed, som for Staten i Almindelighed. De

bestaae i at Melke-Produkterne blive meget bedre, end sædvanlig ellers er Tilfældet. Formedelst den Mængde Melk, der dagligen kan forædles, vinder Smørret i Godhed, og det i Forhold til jo friskere Fløden bliver. Osten bliver mere velsmagende, naar dertil ikke bruges Melk, som formedelst sin Ælde allerede har begyndt at undergaae nogen Forandring i sine Bestanddele. Osten har mindre Værd, naar den er liden, end naar den er stor, da den tørres hurtigere, og snarere fordærves. Osten bliver endeligen bedre, naar den kan gjemmes paa et passende Sted, og passes med Omhu. Naar der arbejdes i smaae Partier, vindes ikke megen Værd, som dog anvendt i det Store kan udbringes til betydelig Værd. Da Fabrikøren kjender til den, i de største Schweizeriske Meierier, for bedst antagne Fremgangsmaade ved Smørrets og Ostens Fabrikation, saa vinde Produkterne herved i Kuldkommenhed, og de erholdes af fortrinlig Bestaaffenhed; Fabrikøren, som ingen anden Sysselsættelse har, kan nu anvende saamegen mere Flid derpaa, og opnaae større og større Færdighed i sin Kunst. De enkelte Medlemmer bortbytte nu al den Melk, som er falden hos dem i flere Dage, mod Produkterne af en lignende Melk, malket samme Dag og forædlet af en kyndig Mand, hvorved de altsaa have erholdt større Værd. Hvo der blot har en Koe, har for ringe Mængde Melk til af det han har tilovers fra det daglige Brug hver Dag deraf

at tilberede Smør og Ost. Han maa derfor samle for flere Dage. I de varmeste Sommer, Maaneder, hvori dog den meste Melk havees, kan han ikke samle fra en Dag til den anden, fordi den vilde bedærves, han nødes derfor til at fortære det, han ellers havde gjemt til Vinter, Forraad. Ved at indtræde i et saadant Selskab kan han dagligent bringe et nok saa ubetydeligt Quantum Melk til Fabrikken, og derved sikre sig et godt Udbytte. Endvidere opnaaes herved, at han, som maastec ellers ikke havde noget Melkeprodukt at sælge, nu kan indhøste en for ham ikke ubetydelig Fordeel, hvorved, for endeel, bortfalder den Indvending mange politisk, oeconomiske Skribentere gjøre mod smaae Brugseiere, at de intet bidrage til at forøge et Lands Handelsprodukter. Disse Selskaber bevirke endvidere, at der vindes for Landets Handel et større, langt mere forædlet og derved mere indbringende Produkt. Da disse Produkter ere stikkede til hurtig og let Transport, opmuntres Landmænd, endog i de fjerneste og for al anden Farsel ellers besværlige Egne, ved disse Selskaber til at lægge Vind paa dem, hvilket har været Tilfældet i Schweiz, hvorved dette Lands Osteproduction er tiltaget. Fabrikken bliver et Samlingssted for Selskabets Medlemmer, som ved fælles Fordeel nøiere forenes. Fordelene ved Melkens rigtige og gode Behandling bliver dem indlysende, deres Mejeris, Indtægter stige, de op-

muntres til at bære mere Omhu for det, til at forøge Qvæg-Bestanden, hvilket igjen har Indflydelse paa det øvrige Agerbrug. Det er saaledes en Kjendsgjerning i Schweiz, at overalt, hvor disse Fabriker ere indførte, der ere Kværnes Antal forøgede, Qvæggræsset er bleven bedre, den behandles med større Omhu og Agrensens Cultur er tiltaget.

For Lande, som mangle Brændsel, ere disse Fabriker ikke heller, med Hensyn til Brændsel Besparing, uvigtige. Set i Fabrikken rigtigheden indrettet Arnested forbruger næsten ikke mere Brændsel, end der ellers forbruges hos ethvert af Selskabets Medlemmer for at lave Ost.

Forklaring over Figurene.

Fig. 1, forestiller Ostekjedelen A, hængende paa Træarmen B, der dreier sig om Tappene c, c. a er Krogen, hvorpaa Kjedelen hænges. Krogen er gjenneumboret med Huller, i hvilke stiktes en Jernpind b. høiere eller lavere, ligesom det gjøres fornuddent.

Fig. 2, Regnskabsstokken. A, den større, B, den mindre Deel.

Fig. 3, Ostepressen A, er Bordet, hvorpaa Osteformen B, sættes. C, er Osten imellem begge Bundene a, og b. D, er Pressen hvoraf E, er Planken, der nedtrynges af Stene. G, er Hæbestangen til at løfte Planken. Hæbestan-

gen hviler paa en Jernstang, som er fastgjort i 2 Opstandere H, I. — K, er en Stang, der fikkes mellem Pressen og Østeformen, og hvorved hiin virker paa denne.

Fig. 4, er Ringen, der omgiver Østen.

Fig. 5, viser i en større Maalestof, hvorledes denne Ring kan gøres mindre eller større, ved at faste Løkken a, om en af de øvre eller nedre Lænder.

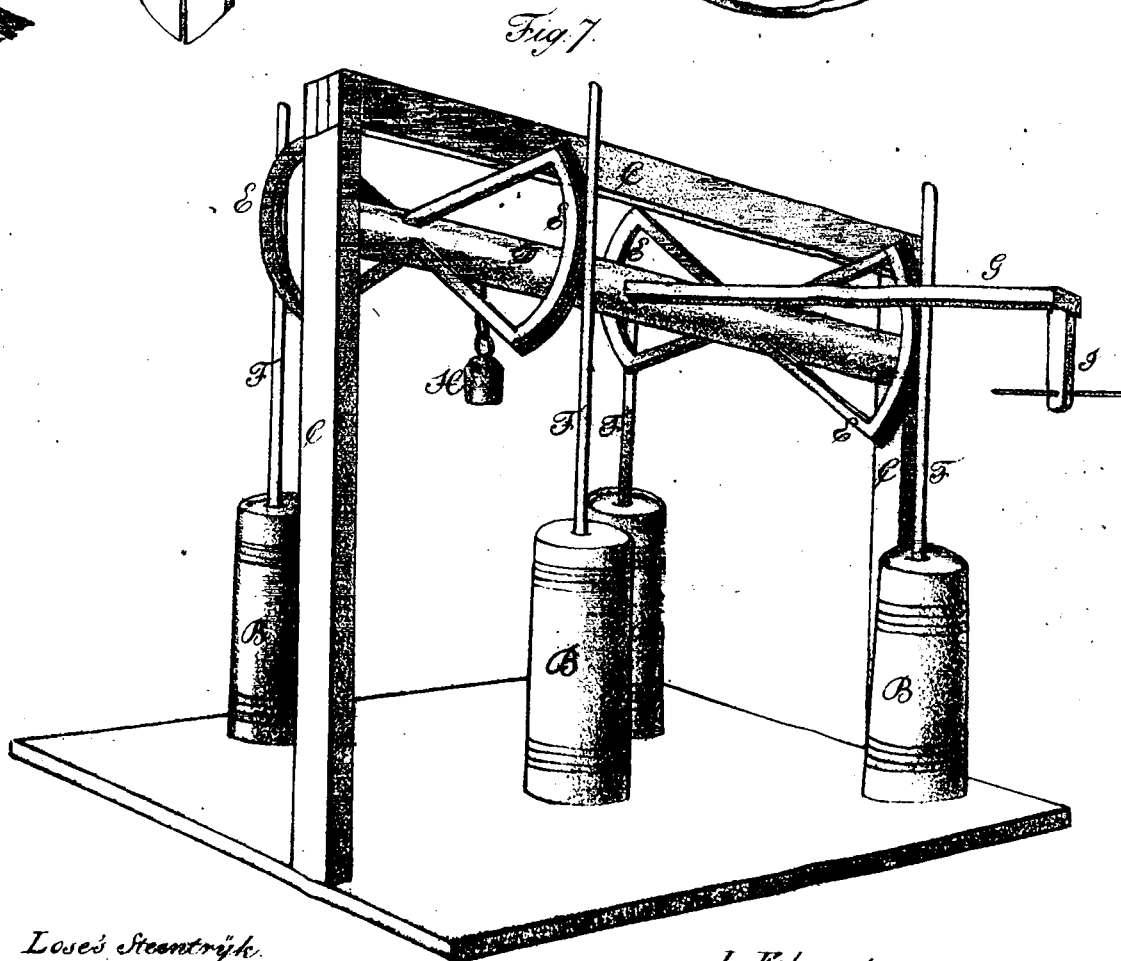
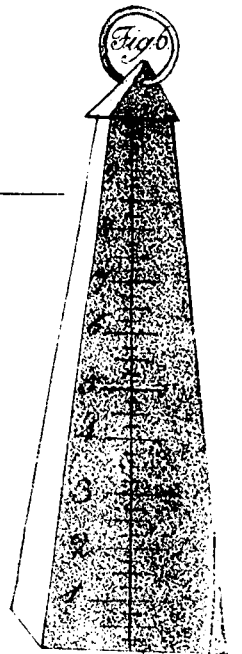
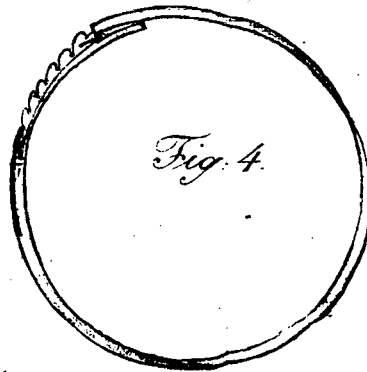
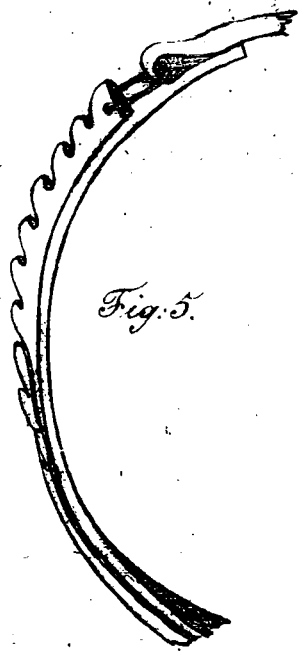
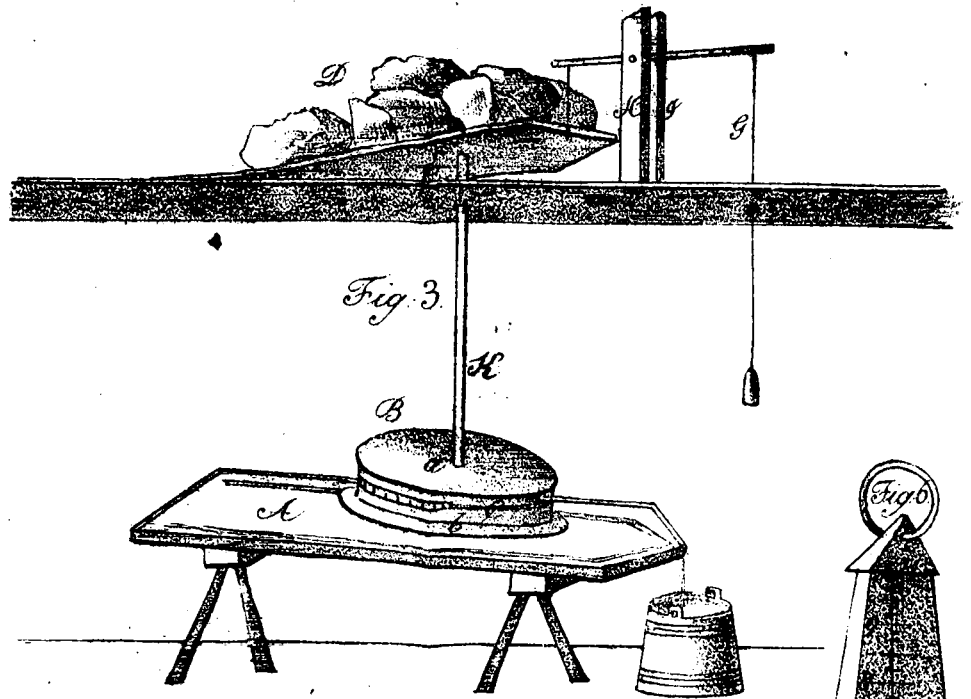
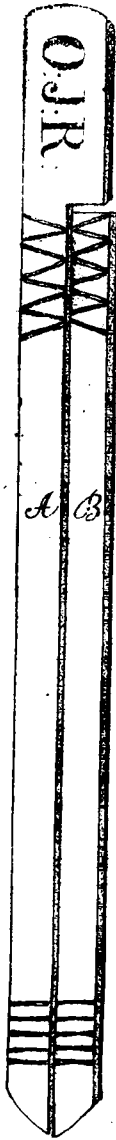
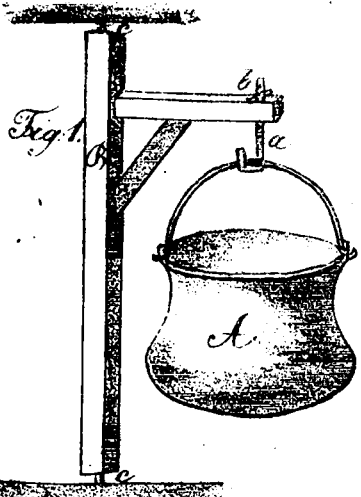
Fig. 6, Melkemaalene. Naar man, for at maale Melken, stedse vælger Kar, som ere af eens Størrelse, spares megen Umage ved, istedetfor at maale hver enkelt Pot, at lade sig gøre en Tin-Maalestof, hvorpaa indgraves Potte Antallet til det Punkt, som Forsøg lære, at et vist Maal naaer til.

Fig. 7, er en paa nogle Steder i Tydskland brugelig Kjerne-Maskine, og hvorved eet Menneske udretter 4 Andres Arbeide, og det med mere Lethed, end ved den almindelige Maade. Paa et firkantet Plankegulv A, staaer 4 Kjernebotter, B, B. — I et Gestel C, C, dreier sig en Axel D, hvorpaa er fastgjort 4 Cirkelbuer E, E, som paa deres Omkreds have en Fals, hvori sidder 2 Kjæder, hvoraf den ene er fastgjort til den øvre Deel af Kjerne stammen F, F, den anden til den nedre Deel; denne hæver Stangen, hiin fører den ned. I Axlen D, er fastgjort en Stang G,

som gaaer gjennem Axlen, og paa hvis ene Ende sidder et Haandgreb I, paa den Modsatte hænger en Vægt H. Ved denne Stang sættes Maskinen i Bevægelse, naar Stangen er nedtruffet, bringer Vægten H, den tilbage til sin forrige Stilling. Med Axlen D, dreier sig Cirkelbuerne E, E, og ved disse føres igjen Sjernestangerne op og ned.

Denne saare simple Maskine forstjente at efterlignes ved store Mejerier.

Robert
Kammerjunker.

Lose's Steantrijk.

L. Fehr. cop.

Et Brev til Udgiveren fra Hr. Cancellie-
raad Bedege, angaaende den, ved Wei-
arbeidet paa gamle Kjøbenhavns Amt,
foretagne Inddeling.

For Meddelelsen i Nye Landoeconomiske Tidender af Hr. Pastor Konne Brev angaaende Wei-
Arbeidets Fordeling paa de mindre Landeveie,
Amtsvæie og Biveie paa Kjøbenhavns Amt, og
Deres Velbyrdigheds tillige yttrede Velbillie og
Interesse for Tingen takkes forbindtligst

Da Hr. Pastor Konne imidlertid i Hen-
seende til det af ham i en tilføiet Note Anfor-
te, "at den omhandlede Fordeling af Veiarbei-
det endnu ikke havde erholdt Høie Vedkom-
mendes Approbation, men var taget under
Overveielse,„ ikke er rigtig underrettet, finder jeg
det nødvendigt, da Amtets Bedoere bifalde Forde-
lingen, og 3 Aars Erfaring har viist Nyttten der-
af, herved at meddele det Kongelige Rentekam-
mers Skrivelse af 9de Mai 1818, hvorved, med
nogle Forandringer med Dyrehaugsveiene og Kjøge
gamle Landevei, betragtet som Bivei, Inddelingen
i Henseende til de øvrige Wei-strækninger approbe-
res, hvilken Resolution er mig communiceret, ved
Amtets Skrivelse af 12te samme Maaned, saale-
des lydende.

”Det Kongelige Rentekammer har under 9de d. M. tilskrevet mig saaledes:”

”Ved Deres Excellences behagelige Skrivelse af 28de Marts d. A. er indstillet til Kammerets foreløbige Approbation, den paa gamle Kjøbenhavns Amt foretagne nye Inddeling af de mindre Landeveie, nemlig Helsingøers gamle Landevei, Fridrichsborgs gamle Landevei, Friderichsunds Landevei, og Kjøge gamle Landevei, samt af Amtsveie gamle Kongevei, Sothaabsveien, samt Dyrehaugsveien. I Anledning heraf skulde man ikke undlade tjenstligst at melde, at Kammeret, i Henseende til General-Beicommisſionens Skrivelser af 30te Mai og 27de Juni 1807 til daværende Stiftamtmand over Kjøbenhavns Amt, Kammerherre Hauch, betræffende hvorvidt Kjøge gamle Landevei fremdeles skulde vedblive som mindre Landevei, ikke kan fravige den ved fornævnte Skrivelser vedtagne Bestemmelse, at fornævnte Veie i Fremtiden skulde ansees og behandles som Bivei, da denne Bestemmelse grundede sig paa den eenstemmige Formening af begge daværende Amtmand over Kjøbenhavns og Roeskilde Amter. I denne Henseende vil derfor den foretagne Inddeling være at forandre i Overensstemmelse hermed, og kunde de paa denne Veie værende Broer først istandsættes for Amtets Regning, men deres fremtidige Vedligeholdelse vil siden paaligge de vedkommende Veie

pligtige. Ligeledes kan Kammeret heller ikke bifalde den foretagne Inddeling af Dyrehaugsveien, paa hvilken Wei Høietostrup og Glostrup Sogne ere tildeelte Weiquarteer, da disse Sogne ere Veien længere fraliggende, end de ved Placaten af 4 April 1800 befalede $1\frac{1}{2}$ Mil i lige Linie til Arbeidsstedet, og man forventer derfor at Deres Excellence ogsaa i denne Anledning vil, ved en forandret Inddeling af denne Weistrækning, søge den anordningsmæssig fordeelt paa de Arbejdpligtige. Iøvrigt har Kammeret intet at erindre mod den påsærede Inddeling af de øvrige ovennævnte Weistrækninger, da samme er grundet paa Anordningerne, og hensigtsmæssig med Hensyn til Arbejdets Lettelse for vedkommende Hærtornbrugere, som have erholdt Weiparter til Vedligeholdelse.

Hvilket meddeles Hr. Cancellieraaden til fornøden Efterretning.

Stellands Stiftamtmandskab,
den 12te Mai 1818.

Bülow.

Til

Hr. Cancellieraad og Politimester
Wedege.

Vanstæligheden formedelst Localiteten, med at tildele Glostrup, og især Høietostrup-Sogne Parter paa de mindre Landeveie, eller Aantsveiene,

foranledigede, at der ved den i Hs. Excellence Stiftamtmandens, Hr. Capitain Wenzels og samtlige Sognefogders Overvarelse, derover afholdte Forretning blev ventileret om, at disse Sogne kunde faae Veiparter i Dyrehaugen, hvorved de vel fik en længere Wei at kjøre, men meget lettere Veiarbeide, hvilket Glostrup Sogn strax antog. Til de ved Dyrehaugsvociene befalede Forandringer ved bemeldte Ver-Inddeling, er der gjort Forslag, som gaaer ud paa at sætte Veiarbeidet paa den Deel af Hoved-Landeveiene, der staaer under Amtets Bestyrelse i Forbindelse med Arbeidet paa de mindre Landeveie, hvorved de Sogne, som ligge nærmest ved Dyrehaugen, f. Ex. Sjentofte, Lyngbye, Søllerød, Gladsaxe med flere kunde erholde Dyrehaugsveien til Vedligeholdelse imod et forholdsmæssigt Afslag i Arbeidet paa Hovedlandeveiene, især paa Roeskilde og Kjøge-Hovedlandeveie, og de Sogne, f. Ex. Glostrup, Hvietsrup, Thorshunde med flere, som ligge ved bemeldte Hovedlandeveie, igjen i deres Sted, faae en lige forholdsmæssig større Part til Vedligeholdelse paa samme, imod at fritages fra den dem ifølge Anordningerne tilkommende Andeel i Veiarbeidet paa de mindre Landeveie og Amtsveie.

Derved opnaaes Eenhed og Lighed i Arbeidet, og megen Kjørsel spares. Den eneste Waade at lette en saa betydelig, men nødvendig, offentlig Lyngde paa, som Veiarbeidet er for Landmanden,

er at lagttage, at de derved forbundne Byrder, ligned og fordeles saaledes, at de blive saalidet trokkende, som niueligt, hvilket man ved den foreslagne Fordeling har søgt at udbirke.

Friberichsberg,

den 4de Octbr. 1819.

ærbødigt

Bedige.

Til

Hr. Kammerraad Drewsen
paa Strandmøllen.

Om Rentefodens Frigivelse.

Forøger ikke ved forsættlige Kunstgreb deres Tal,
der skulle angsteligen skulle!

Tale paa Nytaarsaften 1817 af D. A. Secher.

J Nye Landoeconomiske Tidender, har Hr. Pastor Kanne meddeelt en Afhandling om Rentefodens Bestemmelse, der efter sin Lændens ei kunde andet end fremkalde forskjellige Betragtninger. Laus-
hed maatte let ansees som Bisald, og det er naturligt, at Afhandlinger af denne Art ei kan vinde samme udeelt. Til nærværende Djævlis er det mig ubekjendt, at Nogen offentlig har yttret sin Mening herimod, og overveiende mine Egners Uformuenhed, føler jeg fuldkommen, at jeg ikke er i Besiddelse af de Kundskaber, der kunne have mig Ret til at bestride en saa hæderværdig Mand's Meninger; men fordi Fremstillingsmaaden ei har Lærdoms Præg eller er affattet efter Konstens Regler, skulle det ei derfor være tilladeligt at fremkomme med et simpelt og velmeent Offer paa Sandheds Alter? Som den kundskabsfulde og sandhedshjertlige Mand er den ærede Forfatter mig bekjendt, og jeg tør vist med Grund andtage, at han ikke vredees ved her at finde Ytringer, der ere modstridende hans; og ligesom jeg er forvisset om, at den ærede Forfatter ikke holder til den

Evaghed, at ansee sine Meninger for uforgribelig rigtige, saa langt være det fra mig at besjeles af samme Evaghed.

Forfatteren begynder sin Afhandling — om hvilken jeg fristes til at sige: den er et skrøbeligt Legeme ifklædt et smukt Klædemøn — med den Bemærkning, at der i de sidste henrundne Aaringer er skrevet og talt meget om Pengevæsenet. Kan det vel spørger jeg, forundre os, at denne Sag har været Gjenstand for flere Røds Tænken og Gransken? Saalænge Penge skal være Udbyttet for enhver Stands Arbeidsomhed og Flid, saalænge maae det og blive et nationalt Anliggende, og som saadant er det vigtigt for Staten i Almindelighed og for hver dens enkelte Borgere i Særdeleshed, at Landets Pengevæsen indrettes saaledes, at det ei beriger Enkelte i det Mangfoldige ødelægges. Med Pengevæsenet forholder det sig, om jeg saa maa sige, som med den Syge: anvendes og prøbes uheldige Midler desto flertere bliver den Syges Tilstand, og i nærværende vort Pengevæsens sygelige Periode at anbefale Rentefodens Frigivelse er, efter min Synsmaade, et saare farligt Lægemiddel. Jeg nævnede den nærværende Tid, som vort Pengevæsens sygelige Periode, og blot et eneste Exempel er tilstrækkelig til at bevise min Menings Rigtighed: i dette Aars Juni Termin bortskjødte en Mand 400 Rbdlr. R. W., han havde dem ikke, og for at være ærlig Mand laante han disse Pen-

ge hos en Anden. Lovene byde, at dette nye Bevis udstædes i Sølv, og med undersaattelig Tillit til Nationalbankens alpari Cours forpligter han sig til i December Termin at tilbagebetale denne Sum. Hans oprindelige Gjæld var med Renter 410 Rbdlr. i Sedler, ved denne Forandring af Creditor bliver den derimod, efter nu gjeldende Kvartal Cours 535 Rbdlr. 3 Mk. Sedler og Tegn. Har denne Debitor nu ei virkelig forøget sin Gjæld betydelig, og mon han vel kunne være tjent med herforuden at være underkastet Creditors vilkaarlige Bestemmelse om Renten? Dog — jeg erkjender med den ærede Forfatter, at der er skrevet mangfoldig om Pengevæsenet, og langt fra mig at forsøge denne Mangfoldighed, kun dette maane være enhver Fædrenelandets rette Borgers varme Ønske, at en vis og god Regjerings faderlige Bestræbelser for at tilveiebringe Fasthed i Pengevæsenet maa blive lønnet med et lykkelig Udfald!

Jeg kan ikke andet end indvillige, at dersom Mager nogensinde skal findes undskyldelig, da hentes Beviset vist ei urigtigen fra Moses og det Folkeslag, der fra ham har dannet sig sine Love. Menestelig er det altid, at Moses forbyder at tage Rente af sin Beslægtede, Ven og Bekjendter; men naar han derimod tillader at tage Rente af den Fremmede, (som vel her maa være Ikkejæden), da synes det, som han har kjendt sit Folks Lyst til

Kager, og at han ved denne Tillæbelse har villet give dem en foranstet Erstatning for den Fordeel, de broderligsindet maatte savne hos deres Egne. Christelig synes denne Lov mig ikke at være!

Det synes billigt og retfærdigt, at en Mand drager den Fordeel af sin lovlige Eiendom, som han bedst veed, vil og kan, og saaledes maatte det ogsaa synes billigt og retfærdigt, at en Capitalist gjorde ved saa høie Renter som mueligt sin Eiendom (Capitalen) saa frugtbringende som skee kunde, og sandelig! naar Capitalistens Fordringer ei overskrede Billighed var det en saare velgjørende Sag; men hvad skulde her sætte Grændser for ubillige Fordringer Naaske skulde sagkyndige og upartiske Mænd danne hvorvidt Rentefordringen var billig eller ikke? For en Creditor underkaster sig ei, sga vilkaarlig Dom, tager han vist heller sin Capital tilbage, og lader sin trængende Medborger staae hjælpeløs. Laae Perus guldsvangre Miner indenfor vort Fædrenelands Grændser, da ville jeg troe Renten burde være fri; thi da ville vist nok den ene Creditor — efter den ærede Forfatters skønne Ideal — concurrere med den anden, om at see sine Capitaler udsatte; men tælles vort Fædreneland ei blandt de pengerige Stater, hvor meget mere er det da ei nødvendigt, at der fra Lovgivningens Side omhyggeligt sørges for, at den formuende Borger ei ved ubillige Renter kan gjøre Penge- laan end mere trykkende og besværlig at tilveie-
(12)

bringe? Være Menneskene saa gode og belys-
kende, som de burde være, da ville denne Reli-
gionens blide og simple Lov: ikke at gjøre andet
imod Andre, end vi ville de igjen skulle gjøre imod
os, være mere end tilstrækkelig til at værne mod
menneskelige Mishandlinger, saa og mod en Cre-
ditors utilfredsstillende Attraae efter høie Renter:
men desuovære bliver det en bedrovelig Sandhed,
der stadfæstes gennem alle Tidsaldere, at dette
den christelige Religions Bud ei ene har været
tilstrækkelig. Dog maaføe vi mere nu end forhen
skulle bygge paa menneskelig Redelighed og sælles
Sjærlighed? Ja gid det var saa, da var det pri-
selige Følger af Oplysningen! Kun at vi ikke byg-
ge saadanne Forhaabninger paa — en usikker
Grund!

Historien kan fortælle os, at i vort Fædrene-
land har Rentefoden fordmum været frigiven; men
den fortæller os og, at deraf fulgte mange Ulyk-
ker. Med Rette regnes det blandt Eredie Chri-
stians store Fortjenester af sine Riger, at han be-
stemte Renten, og derved standsede hiint Onde-
"Christian — saa taler denne ypperlige Konges Min-
detaler Henrik Kampmann — saae endnu en an-
den Misbrug, som var Handelen ikke mindre til
Hinder, end Hansfæsternes Privilegier. En riig
Kand fandt større Fordeel ved at aagre med sine
Penge, end ved at sætte dem i Handelen. I en
ubirksom Magelighed behøvede han ikke at foretage

sig andet, end beregne sine Capitaler, og foreskrive
 Renter, for at forøge sin Formue, saa høit hans
 Lykke. Der var ingen anden Lov, som indskræn-
 kede dette, end hans egen Barmhertighed. Over-
 bevist om at hoi Renter ere Handelens Dod, for-
 bød Christian, at ingen herefter maatte tage mere
 end Fem af Hundrede. Belgjorende Lov! Endog
 i sine egne Dage saae han dens udbredte Nytte
 og heldige Virkning. Den, som for intet turde
 begynde af Frygt for at bedrage andre eller sig
 selv, fik nu baade Lyst og Mod til at bøde noget
 til sin og Statens Fordeel. Den, som for havde
 beriget sig med andres Svæd, og uoverholdt sin
 Dovenkab med den ubarmhertigste Ager, maatte
 nu enten lade sig nøie med mindre Vinding, eller
 og ved sin Gjerrighed nødes til at ophjælpe Hande-
 len. Den, som for nedjank under Vægten af en
 paadragnet Gield, kunde nu ved Sparisomhed og
 Glid afkaste denne trykkende Byrde. Og jeg vilde
 forgjæves søge at opregne Fordelene af saa nyttig
 en Indretning. Saa meget vil jeg allene sige, at
 det Folk, hvis Handels-Skibe besøge alle Kyster
 paa Jordkloden, hvis Land er et Skatkammer for
 hele Europa, dette Folk har de laveste Renter.*
 Hvo kan lase disse Mindetalerens Ord uden i
 Hjertet at hde den forevigede Konge den varmeste
 Tak, at han reddede vore Fædre fra Aaerkarlens
 grusomme Tyrannie, og gav sin Trones kongelige
 Arvinger en Lov, de kunne vodligeholde? Da

Femte Christian gav vort Fædreland en Lov-
 bog, mon han da glemt ved denne at værne mod
 Nager? Efter D. L. 2-5-25 Art. hører Nager-
 karlene blandt de der gjøre sig uværdige til at nyde
 Nadverens Sacramente. Man vil heraf letteligen
 indsee med hvilken vel fortjent Haan vore Fædre
 have anseet Nager! Gaae vi længere frem i Tiden,
 da ville vi finde, at Femte Frederik ved Forord-
 ningen af 14de Mai 1754 ei mindre staansom
 har betragtet Nager. Det er tydeligt af hvad jeg
 her fortelig har anført, at Sjette Frederiks konge-
 gelige Fædre have været lige enige i at betragte
 Nager, som en stammelig Handling, den har til-
 intergjort og vil tilintetgjøre Drift, Kluud og Vind-
 stibeligbed i enhver af de Stænder, der sælles ud-
 gjøre Landets Støtte. Nei Nager er det, naar
 der tages hviere Rente end de Landets Love tillade,
 og vist maae det være, at da Regenten i sin
 Wiisdom bestemte en vis Rentefod, har han taget
 lige Hensyn til sælles Tarv.

Jeg kan ikke her forbigaae at bemærke, at
 Nager uden Tvivl hyppigen fandt Sted i Krigs-
 aarene fra 1807 til 1814; men horte man da
 Klage over samme, eller fandt Angivelser om Nager
 da saa jævnlig Sted som nu? Sandhedens Ven
 maae ustridigen besvare dette Spørgsmaal med
 nei, og jeg spørger da: ligger Grunden hertil ei
 tydeligen deri, at paa den Tid var det mulig for
 Debitor at gjøre den laante Capital saa frugt-

bringende, at deraf kunde drages mere end almindelig Fordeel, og kan dette ei ansees som Marsag til, at Debitor just paa den Tid villigen fandt sig i den høiere Rentesvarelse? Ombendt er det derimod nu, da næsten ethvert Foretagende — Pengenegocen undtagen — giver et saare ringe Udbytte, ja bedrøvelige Sandhed! stundom lønnes den vindstibelige Mand med Bettelstaven. Hvad Under, at Nagerkarlens høje Renter ei blive betalte! Lenuvede Nagerkarlene den høie Rentesvarelse efter Debtors Erhvervskilde, da ville det stee, hvad jeg nyligen sagde fandt Sted i Krigsaarene; men desværre en saadan Beregningsmaade finder ei Sted. I et Misveertsaar kræver Capitalisten ligefulde sin Rente, i hvor misfommelig den end kan have været for Debitor at tilveiebringe, og mon Noget vel ville være saa daarligen at troe, at Nagerkarlen under samme Tilfælde viste Skaansomhed? En saadan Troe røber liden Kjennekundskab; eller maae den der vedbliver en saadan Mening, være et Lyffens Barn, der aldrig har følt og aldrig kjendt Mangel. Er Debtors Forlegenhed stor, da vil Nagerkarlens Fordringer ei blive mindre, og hvad enten denne, nemlig Nagerkarlen, bekjender sig til den christelige eller mosaiske Troe vil han vist ei lade Sengeteppet nrørt, og for den utyffelige Debitor bliver kun tilbage en Hjops Trøst: nogen kom jeg til Verden og nogen skal jeg igjen forlade den!

At en Capitalist ikke maae contrahere med Debitor om Rentesvarelsen, men at samme i de fleste Stater er ved Lovene bestemt, dette finder Hr. Pastor Ronne at være for stor en Indskrænkning i Eiendomsretten; men forbigaaet, at denne Indskrænkning er et nødvendigt Onde, vil jeg her til bemærke, at i andre, som oftest langt mere retfærdig erhvervede, Eiendomme finde ligesaa store Indskrænkninger Sted. Kan, for Exempel, en Eier afhænde sin lovlige indkjøbte Eiendom i saa mange smaae Lodder, som han efter de locale Omstændigheder maatte finde fordeelig? Ligger Statens Love ham ei herved Hindringer i Veien til at gjøre sig sin lovlige Eiendom saa fordeelig, som muligt? Overhovedet er Capitalisten ikke saa indskrænket, som den ærede Forfatter afmaler; thi for Capitalisten er betegnet en langt hæderligere Bane, ei vartet med fattige Medborgeres Taarer, end den Ager fører til. Mener Capitalisten ikke af Landmanden eller Fabrikanten at modtage den Rente hans Capital bor indbringe, forudsætter jeg billigen, hvis Ager ei behersker ham, at han ved at ytre en saadan Mening, har Kundskab om Eiendommens eller Fabrikens virkelige Indtægt; og kan disse afgive en bedre Indtægt end den almindelige Rente, da handler Capitalisten rigtigere mod Staten og hæderligere mod sig selv, naar han tilkjøber sig en saa indbringende Eiendom. For Staten er det bedre, at Capitalis-

ferne concurrere med hinanden om at sætte deres Capitaler i Eiendomme, end at de concurrere om, hvo af dem, der kan erhverve den høieste Rente!

Ei kan jeg forglemme de Fortjenester Hr. Pastor Rønne har af Landvæsenet ved sine mange og lærerige Afhandlinger: men i det jeg taknemmeligen erkjender samme bliver jeg Sandhed lige usfravigelig troe, naar jeg tilstaaer, at denne den ærede Forfatters Afhandling deri er sine Forgjængere ulig, at den ikke har talt Landmandens virkelige Gavn. Et Beviis herfor soler jeg at skyldes den ærede Forfatter. Ikke alle Eiendomme kan være lige gode, eller afgive lige stort Udbytte, men alle kan være lige deri, at de ved Sparommelighed og Flid kan give et tarveligt Udkomme, beregnet efter den lovbefalede Rentefod. Er det overladt til Capitalisten at tage saa høie Renter, som hans unættelige Attraae maatte ønske, da vil han naturligviis sætte sine Capitaler hos de Debitorer, der kan svare en høi Rente, og hvad vil Folgen blive for de Debitorer, der have Eiendomme, som ei kan taale at svare den høie Rente? De vil naturliggen odelægges, og skeer da ikke det modsatte af hvad Hædrenelands Bønnen ønsker, at alle Landets Jorder maatte opdyrkes, og derved berige Staten? Hvad Eiendommene ikke allerede ere faldne i Prisen, da maatte de end mere falde, naar Agerkarlen ved Rentefodens Frigivelse fik det lange attraaede Episkerum. Hvad Penge ikke

allerede i Virkeligheden ere saa og vanskelige at tilvejebringe, da ville de end mere blive det; og vanskelig ville de fremlokses af Nagerkarlens Pengestrin, naar han ei hørte en bedende Stemme, der forsikrede: at have Vandt mere end fire dobbelt af Værdie, og ville give f. Ex. otte Skilling af Rigsbankvaleren maanedlig!! For Samvittighedens Domstol skjelver Nagerkarlen ikke; hans Penge er hans Gud, og med Velbehag seer han om sig de Eiendomme, han ved Nager har ranet fra sine redelige og vindstibelige Medborgere. Ei formaaer min svage Pen at asmale Nagerkarlen, som han virkelig er; men i det jeg takker Forsynets Gnyelse, at jeg ikke hidtil har af egen Erfaring kjendt Nagerkarlens umenneskelige Handlinger, undlader jeg ikke at ønske, at enhver af mine Medborgere ved Regjeringens vise Foranstaltninger maa vorde befriet fra dette Dunde, der vist nok i sin hele Rædsel vilde indfinde sig, naar Rentefoden blev frigivet!

Neget trykkes Landmanden af Tidsonskæmdighederne, og upaatvilelig ville naar Rentefoden frigaves Nagerkarlene betage enhver Landmand det Haab, han skjøndt svag endnu kan have om sin Fremtids bedre Skjebne. Enhvert landoekonomisk Forpagende træver Driftcapital, og skal denne Dyrefjæbt tilvejebringes af Nagerkarlen vil den af sig selv bortfalde. Vore Eiendomme vil upaatvilelig falde tilbage i det Chacé, hvorfra de lang-

somt gjennem Aarhundrede ere fremdragne, og enhver af de Forhaabninger Patrioten har gjort sig om et forbedret Agerbrug, vil da kun blive en Drøm. Uden Noie vil Agerkarlen drage Debitorernes Eiendom til sig, og naar han har tilraaet sig disse stemmer det ei med hans Karakter ved Arbeide at forbedre disse. Vel ønsker han, at drage den meest muelige Fordeel af sine Eiendomme, men, tør han vove noget i saa Henseende? Ager er Ladhedens Koster, og gladelig overlader derfor Agerkarlen til den Vindstibelige at saae, for desto lettere og rigeligere at kunne høste. Uroffelig Sandhed blive disse Tredie Christians herlige Windetalers kraftfulde Ord: "Landmanden er Statens Styrke, det er ham, som ernærer Kunstneren, ham, som giver Handelen Liv, ham, som opdrager Krigere til Hæren, ham, som sørger for den Kædes Beqvemmeligheder, ham, som udfører Statsmandens Planer. Und ham, og alt vil trives; nedtryk ham, og det Hele vil snart blive vanmægtigt og svagt!"

At Capitalisternes Tal skulle kun være liden, synes ikke trolig. Vel overbeviser daglig Erfaring os om, at Armod og Elendighed udbreder sig trindt omkring; men i hvor bedrøvelig denne Afveksling end er kan og maae dog Capitalerne finde et Sted hen; de kunne dog ei forsvinde som Dug for Solen. De gaae ud af den daglige Circulation, og forarsage derved naturlig en større Mængde

gel; men hvad er Aarsagen hertil? Penge bør efter den første og egentlige Bestemmelse være et Middel til at lette og fremme Handel saavel mellem enkelte Personer, som mellem Stater, de ere altsaa ikke Handelsvahre; men som Tidens skabende og ofte ødelæggende Haand intet skaaner, saa er og vore Penge blevne forandrede. De ere istedenfor at være et Middel til at fremme Handel tværtimod blevne sande Handelsvahre, og saalænge der for Speculanten ved Coursens Forandringer er Fordeel at vente tør vi vist nok ei haabe, at Capitalierne i Almindelighed skulle sætte deres Capitaler i Eiendomme. Et stort Onde for Staten er dette Misbrug af Penge, men mon Rentens Frigivelse vel havde dette Onde? Cours-speculanten og Naagerkarlen arbeide for meget til et Maal — egen Fordeel og Medborgeres Undertrykkelse — til at jeg kan troe andet, end at Rentens Frigivelse ogsaa i denne Henseende vil forsøge det Onde. De, der befatte sig med Pengespeculation og Nager, ere samvittighedsløse Mennesker, og som Lahedens Børn drive de deres Haandtering, ikke agtende paa den hellige Skrifts Lærdom: i Dit Ansigts Svend skal Du æde Dit Brod!

Ikke er jeg saa ubesteden, at troe, at der jo mueligen kunde fremføres vægtigere Grunde for Rentefodens Frigivelse, end de jeg her kortelig har tilladt mig at anføre for dens Ikkefrigivelse; men indtil dette Stør ville man tillade, at jeg baade

troer og siger, at jeg troer: Rentens Frigivelse vil lede til en almindelig Nager, og denne quæle ethvert gavnligt Foretagende, saavel som bringe Fædrelandet i den sorgeligste Forfating. Ei har Partiskhed ledet min Pen. Jeg har efter min Evne talt og fremstillet Sagen saaledes, som den efter min Synsmaade forekommer mig at være, og hvorvidt jeg har feilet vil Tiden vise! Deri er jeg ganske enig med Hr. Pastor Ronne: "at Danmark pleier ikke at være det sidste Sted, hvor Sandhed og Retfærdighed erkjendes og hyldes. Dets Konge horer gjerne hiin, og udøver denne med Glæde!!"

Katholm den 4de Octbr. 1819.

J. B. Secher.

Et Brev til Udgiveren, med Spørgsmaal angaaende St. Hans Rugen, og dens Svar.

En Landmand, der i 10 Bange har følgende Sædliste, nemlig:

- 1) Grønlands Havre.
- 2) Grønne Vikker som gjøres til Høe, samme Aar anden Afgrøde af Spergel, naturligviis sel gjødet.
- 3) Toradet Byg med Klover.
- 4) Klover.
- 5) Rug.
- 6) Erter.
- 7) Havre med Klover.
- 8) og 9) Klover til Græs.
- 10) Græs.

og ønsker at indføre St. Hans Rug paa sin Mark, tillader sig at anmode Deres Velb., at meddele, gjennem Deres Landoeconomiske Tidender, Svar paa følgende Spørgsmaale:

- 1) Kan St. Hans Rugens Product betale Taabet af Kloverens Efterslet, der gaaer tabt, fordi Rugen bgr saaes, saasnart Kloveren er slaaet første Gang? Vel kunde man saae Boghvede i Rugen, som Thær tilraader, og derved erholde endnu samme Aar en ligesaa god Slet, som Kloverens anden, men derved

sandtes vel intet fordi man af den allerede bekostede Kloverlød var berettiget til at vente den Slæt, som man her ikke kan faae, uden at bekoste en nye, nemlig Høghveden, eller

- 2) For man haabe uden isaaet Høghvede, at høste af den blotte St. Hans Rug, en saadan Slæt endnu samme Aar, som Klovren vilde givet? og i hvilket af Tilfældene, der end bliver at tilraade:
- 3) Kan St. Hans Rugen, med sin høiere Værd, tyndere Udsæd og fleersfoldige Udbytte, erstatte, hvad der i selve Udbyttet gaaer bort ved det større Areal, den optager imod almindelig Rug?
- 4) Eller: kan St. Hans Rug ikke gøres til No. 3, og saaes Aaret forud istedetfor Spergel? Herved maae dog mærkes, at Vifterne neppe ere slagne og af Ageren før sidst i Juli, og at, naar No. 3 igjen skulde gøres til No. 5, saa fik man ingen Klover til No. 4; thi St. Hans Rugen kunde vel ei om Foraaret i det tredie Aar saale at behandles til Kloverlød? — Samt at Rug efter Vælgfæd er Vifter vel er farligst, for de graae Snegles Skold?

Da Besvarelsen heraf uden tvivl vil interessere flere end Spørgeren, saa turde denne Gjenstand's tilstrækkelige Oplysning, være et Bidrag mere til den Gavn Tidenderne stifte. Hvad der

dil synes klart for den ældre, erfarne Landmand, er det ikke for alle Læsere, og dette anbefales, som en Grund til at Spørgsmaalene ei maae betragtes uwaardige til at forundes en Plads blandt de mange fortreffelige og vigtigere Afhandlinger, Deres Velb. Gavnelyst har beriget Tidenderne med.

Med megen Forbindelighed
og Hoiagtelse ic.

* * *

S v a r .

Paa de af den mig ubekjendte Spørger frem-
satte Spørgsmaal har jeg den Ære at svare,

til 1) som jeg forstaaer saaledes: Om St. Hans Rugen, samme Efteraar den er saet, kan give en Afgrøde, der kan erstatte den Kloverafgrøde, som ved anden Slet paa samme Tid kunde være erholdt? At dette efter min Erfaring, paa endog ret gode og kraftfulde Jorder, aldeles ikke er Tilfældet. Kun naar Jorden er overordentlig kraftfuld, godt beliggende og har Lye, giver St. Hans Rugen, saet efter første Kloverstet — altså i Juli Maaned — et nogenlunde Product, hvori dog, — om jeg maae bruge et sædvanligt Udtryk, — ikke er meget Forslaa. I Almindelighed kan det som fremvojer første Aar ikke afhugges, men med Waadehold vel afgræsses. Jeg troer derfor

ikke, at den Landmand, som med Vished kan gjøre Regning paa den anden Kloverstet vil i St. Hans Rugens Afgrøde første Aar, finde Erstatning for den tabte Klover.

Ønster han derimod, at saae St. Hans Rug, saa kan han meget gjerne tage anden Kloverstet og da tørst saae Rugen, uden derfor at frygte for, at denne skal mistykes; thi saavist det er, at denne Slags Rug, om den en Tidlang saaes paa den Aarstid, da vi sædvanligen nedlægge vor Vintersæd, taber sin Evne til at bukke sig saa stærkt som ellers, og maaſte endog sit meget høie Straae, saa vist er det, at denne Egenſkab ikke tabes ved et Aars tidligere Udsæd. En Landmand behøver derfor blot, at saae et saa stort Stykke St. Hans Rug ved rette Tid, som det hvorfra han kan tage sin Udsæd. Han bevarer da St. Hans Rugens Egenſkaber, saavel som sin anden Kloverstet, og kan uden Betænkning dyrke denne Sædart.

Andet Spørgsmaal er allerede i det foregaaende besvaret, og man troe ikke, selv ved at saae Boghvede, som jo dog koster Sæd og Arbeide, at saae Erstatning for en god Klover Afgrøde, hvor man kan gjøre sikker Regning paa denne.

Til 3). Efter det jeg har erfaret, maa jeg troe, at St. Hans Rugen, som saa meget andet, er af Nogle roest over Fortjeneste og af andre dabled for meget. Hos mig har den, efter Arec-

let — med Guld har jeg intet at gjøre, da disse blot staae i Forhold til Udsæden, og altsaa uden at Productet bliver større, dog ere flere eftersom Udsæden formindskes — ikke givet meget mere Kjerne, end den sædvanlige hvide Rug jeg avler. Dog troer jeg, at St. Hans Rugen, Skjøndt den hos mig ialmindelighed veier et Lixpund mindre end min egen Rug, dog giver ligesaa meget, undertiden endog noget mere end denne, naar man regner efter Vægten. Dette kan, som man letteligen vil indsee, kun være Tilfældet ved at give nogle Lønder mere af et ligestort Areal. Al Koes fortjener den imidlertid, ved sin — man kunde sige — overordentlige Mængde Halm. Den har hos mig naaet en Høide, af mere end $3\frac{1}{2}$ Alen, og det er indlysende, at den altsaa virker særdeles gavnlig til Sjodningens Forøgelse og var det end blot herfor, fortjener at dyrkes.

Man vil heraf see, at jeg formener, at St. Hans Rugen — hvis høiere Værd forresten bortfalder, naar den ikke mere med Begjerlighed søges til Sæd — kan ligesaa godt, hvad Kærnen angaaer, betale sin Plads som anden Rug, og bedre end anden Rug, hvad Fodermængden angaaer. Saaer man St. Hans Rugen paa den Tid man sædvanlig saaer Vintersæden, saa er det raadeligt, at faae noget tykkere, hvilket især gælder overalt, hvor man ei har fuldkommen Markfred.

Eil 4). Dette Spørgsmaals første Deel kan, som mig synes, meget godt besvares med: Jo! St. Hans Rugen kunde jo aldrig faae en bedre Plads end efter godt gjødede Vifter. Faren ved de graae Snegle er, i det mindste saa vidt jeg veed, ei hyppig; men ere disse almindelige i en Egn, da var det ikke raadeligt at faae Rug efter Vifterne. Kun to Aar har jeg lidt af denne Plage, og begge Aar især paa samme Ager.

I den anden Deel af dette Spørgsmaal siges: at naar No. 3 igjen skulde gjøres til No. 5 — det vil sige, naar man i 3die Aar avlede Rug og i 5te Byg — saa fik man ingen Klover. Dette grunder sig paa den Formening, at Rugen i det tredie Aar ei kunde taale den Behandling — formodentlig Koraarsharvning — som var nødvendig til Kloveren; men heri kan jeg ikke være enig med Brevets Forfatter: thi efter min Erfaring lykkes Kloveren steds ligesaa godt, ofte bedre, saaet i Rugen end i Byget, og det er vist, at Koraarsharvningen er meget gavnlig, naar Winterfæden kun ikke staaer alt for tyndt, — thi nogle Planter udrybes steds paa luse Jorder — men for Kloverfrøet er den ikke uundgaaelig nødvendig — kjødt ogsaa gavnlig — naar man blot iagttagetager at faae Kloveren meget tidlig om Foraaret, medens Jorden endnu er vaad, og paa en Aars tid, da Regn kan ventes. Frøet fæster sig da letteligen til Jorden, og Planten har inden Som-
 zdet Vindz zdet Heste. (13)

mertorlen indtræffer saadan Styrke, at den, naar den ofte henvisuer i i Bygget, staaer sig i Rugen.

Behageligt skulde det være mig, om jeg maatte erfare, at mit Svar har været Spørgeren fyldestgjørende.

Strandmøllen i Decbr. 1819.

Udgiveren.

Beretning, aflagt til den første Klasse af National-Institutet i Frankrig, om Hr. Bridets Anlæg til at tørre og pulverisere menneskelige Excrementer, til Brug som Gjødningsmiddel under Navn af Poudrette.

(Af Annales de l'agriculture française,
Tom. 2, Pag. 139.)

(Indsendt.)

Vi Understrevne have været udnævnte af den physiske og mathematiske Klasse af National-Institutet, for at besvare de Spørgsmaal, som ere blevne dem forelagte af Hr. Bridet, der indbyder Institutet til at giennemgaae de Skrifter, der have omhandlet menneskelige Excrementer som Gjødningsmiddel, for at afgjøre, om den Methode, som disse Skrifter maatte anbefale, er den samme, som han bruger eller ikke? Han ønsker tillige, saakremlig Institutet maatte finde hans Methode forskjellig fra hines, at det da vilde tilkiendegive, hvori denne Forskiel fornemmeligen bestaaer, og hvilke de Forbedringer ere, hvis Opfindelse kunde tilskrives ham. Det forekom os vel i Begyndelsen tilstrækkeligt, aarske at holde os til Hr. Bridets Spørgsmaale men da Gjenstanden er af saamegen Vigtighed for Agerdyrkningen, have vi troet

det passende, at behandle Sagen med mere Udførlighed, og fremfor alt at gjøre Hr. Briders Anlæg bekjendt, tilligemed de Fordele, der flyde af hans Behandlingsmaade i Særdeleshed. Vi ville derefter overgaae til at undersøge, hvad saavel ældre som nyere landoeconomiske Skribentere have sagt om denne Materie, for at Institutet intet skal mangle, for med Sagkundskab at kunne afgive sin Betænkning.

De menneskelige Excrementer henhøre under den almindelige Benævnelse af dyrisk Gjødning. Paa Landet bruger man ikke at samle dem særskilt; men kaster dem ordentligviis paa Møddingen, hvor de blandes med Dvæg Gjødningen, men i Byerne, hvor Keenligheden kræver en anden Orden, udbringes de særskilt fra Priveterne. De føres da ud til saakaldte Renovations-Bassiner, hvorfra de Landmænd i Omegnen, der kjende sammes Værdie, afhente endeel, for dermed at gjøde deres Jorder. Man maae imidlertid glæde sig over at Algerdyrkningen har gjort saa megen Fremgang hos os, at denne Gjødning nu søges istedetfor at den forhen kun meget lidt blev brugt; Ikke desto mindre udbredes den som oftest paa Jorden i samme Tilstand, hvori den bringes fra Priveterne, og det er kun for nyelig at man har begyndt med, at tørre den hurtigen paa en Maade, der anvendes i det Store. Man tæller virkelig flere Anlæg af dette Slags, hvilke alle støl-

des Hr. Bridets Indsigt, og hvoraf det ved Paris er det betydeligste. Et Interessentskab havde nemlig erholdt Privilegium paa, til dets Fordeel, at sælge disse Excrementer, imod at holde Renovationens-Bassinet vedlige. Det afstod sin Rettighed til en Landbruger i Omegnen af Vire navnlig Bridet, der benyttede sig deraf til, paa Renovationens-Pladsen i Montfaucon, den eneste, der nu er ved Paris, at gjøre et Anlæg i det Store, til at fordampe de flydende Dele ved disse Excrementer, og pulverisere det Tykke, som derved blev tilbage. Mogle Banstueligheder, som opstode i Aaret 1788 formedelsk Vandets Aflob over Nabernes Grund, gave Anledning til at indhente det medicinske Facultets Betænkning, der i saa Henseende udnævnte en Commission, bestaaende af Dhr. Dehorne, Fourcroy, Hall: og Mour't. De gennemgik hele Hr. Bridets Behandling, og aflagde en fortreffelig Beretning, som Facultetet antog. Det vil være nok for os, at gjøre enkelte Udtog deraf, for at give et fuldstændigt Begreb om dette Anlæg. Vi kunne, dersom det var nødvendigt, end ydermere selv bekræfte de Data, vi efter denne Beretning ville anføre, da vi mere end een Gang have haft Leilighed til at bese det Locale, og den der brugte Fremgangsmaade.

Renovationens-Pladsen i Montfaucon ligger nordost for Paris. Dens Skraaning, som vender imod Osten, er deelt i forskjellige Affætninger, hvor

paa der er udgravet Bassiner, der tillade Vandet at løbe fra de høiere i de lavere. Af disse Bassiner ligge to paa det høieste Sted, de tjene til Afslæsningen af Renovationen, saaledes som den indbringes dertil fra Paris; de ligge ved Siden af hinanden i Nord og Syd. Naar et af disse øverste Bassiner er aldeles fyldt, lader man Massen staae deri nogen Tid for at sætte sig; de tykke og tunge Dele falde da tilbunds, hvor de udgjøre et Bundfald af 8 til 10 Fods Høide, hvorpaa svømmer det flydende, som udgjør 12 til 15 Fod, og dækkes af en 2 til 3 Fods Skorpe af tykke men lette Dele, som stige til Overfladen, hvor de tørres af Luften. Imedens denne Operation eller Afsondring foregaaer i det ene Bassin, tjener det andet til den daglige Afslæsning, og naar hiin Afsondring er tilstrækkelig foregaaet, lader man det flydende udløbe gjennem en Rende, der er anbragt ved det nordøstlige Hjørne af det Bassin, som ligger imod Norden. Dette Vand løber da i et af de lavere liggende Bassiner; af disse ligge to paa en Platform eller Terrasse, der har en Skræning imod Midten; de ligge ogsaa ved Siden af hverandre i Syd og Nord. Den ene, hvortil Renden gaaer, er ikke meget stor, den anden derimod er større. Renovations-Pladsen i Montfaucon var indskrænket til disse forskjellige Bassiner, saa længe der var en anden sendt for Paris, men da man havde forenet dem begge i Montfaucon, byg-

gebe man et nyt Bassin for at modtage Vandet, og lade det bundfalde. Dette Bassin er anlagt i Ost og Vest umiddelbar under det sidste, hvorom vi have talt. Det har en betydelig Udstrækning, og da en temmelig stor Qvantitet Vand, som havde samlet sig i disse Bassiner, engang truede med at oversvømme Naboe-Grundene fandt man det nødvendigt at anlægge et nyt Reservoir for at modtage samme. Man valgte dertil adskillige tilstødende Grunde, som man udgravede til omtrent 2 Fods Dybde. Den Jord, som blev opgravet, anvendes til at danne et Dige 5 til 6 Fod høit, som blev beplantet med levende Gjerde; man gav dette Bassin en stor Overflade, fordi man i samme vilde fordampe Vandet, som Diget indsluttede. Dette er Hr. Bridets Anlæg til at tørre Excrementerne; man bruger de faste Dele, saavel dem, der danne en Skorpe paa Overfladen, som dem, der udgjøre et Bundfald; man udbreder denne Masse paa de høieste Steder af Bassinerne, eller i dem, der ikke ere fyldte, for at tørres i Solen, den omstikkes Lid efter anden med Skovler eller ved Harver, der trækkes af Heste, og saaledes udfat for Luften tørres den, og beholder indtil halv tør sin stærke grønbrune Couleur som Roemsg, derpaa bliver den graaagtig som tørret og pulveriseret Jord. Paa 3 til 4 Dage er Torringsen fuldkommen, og da bringer man den under Tag eller i et Skuut, der paa begge Sider er

forsynet med mange Abninger, hvor den forbliver opdyngtet indtil Taget; derved tager den betydelig Varme, og den Lugt, som den her giver fra sig ligner den af Løv, og har ganske tabt sin forrige saa særdeles modbydelige Stank. Ved at borttage en Deel af Overfladen indtil $\frac{1}{2}$ til 1 Fods Dybde, seer man en stærk meget varm Røg udstrømme, og den blottede Deel har saa megen Varme, at man ikke med Haanden kan holde derpaa. Udseendet er som gammel men fugtig Gjødning, og Dampen er feedagtig og klæber ved Hænderne, Lugten er stærkere end ellers, men dog alligevel den samme som Skorpens eller Overfladens. Paa denne høie Grad af Varme er det umiskjendeligt, at der foregaaer en betydelig Gjæring i Massen. Denne Gjæring varer i flere Dage. Massen formindstes eller synker forholdsmaassigen sammen. Varmen aftager omsider og ophører endeligen ganske efter en vis Tid, og da bereder man denne Gjødning til umiddelbar Brug; man lader den i saa Henseende gaae igjennem et Sild eller en Harpe for at stille den ved alle fremmede Dele, som man bortkaster og de store Klumper lader man male i en Rulle. Excrementerne saaledes tilberedte kaldes Pondrette; de have ikke mere nogen særdeles modbydelig Lugt og ligne i Udseende tørret og pulveriseret Jord. Man havde bemærket, at Heden undertiden steg til 80, 90 ja 95 Grader og blev endog saa stærk, at

nogle Grader høiere vilde have sat Massen i Brand, hvilket ogsaa virkelig engang skal have været Tilfældet i Montfaucon tæt ved en af Murene i Skuret, hvor man maae formode, at Fugtighed var trykket ind. Bjelkerne bleve ved denne Leilighed beskadigede af Heden. I 20 til 30 Minuter kunde man fuge Æg haarde ved at stifte dem $1\frac{1}{2}$ Fod dybt i Massen. Lugten, som denne Masse udbredte, hvoraf en Deel var nyeligen oplagt, syntes foruden Forvelugten, der var den prædominerende, at have nogen Lighed med Bark eller brændt Læder. Man bemærkede at den Damp, som udstrommede naar man aabuede Overfladen var fedtet og klæbrig, og havde paa nogle Steder, hvor den steg op af sig selv, og gjennemtrængte Overfladen, befugtiget, hvad der laae ovenpaa, saavel som Bjelkerne i Bygningen; det lignede omtrent Virkningen af Røgen af langsomt brændende Sod.

Dette er i Forkortning de vigtigste Omstændigheder ved Hr. Bridets Anlæg ved Paris efter den ovenanførte Beretning. Hr. Bridet havde gjort Begyndelse med et saadant Anlæg ved Caen og et andet ved Rouen i Aarene 1785 og 1786 og paa Grund af sammes heldige Fremgang anlagde han i 1787 det som nu er i Gang i Montfaucon. Ved denne korte Fremstilling er det allerede klart, hvor nyttigt Hr. Bridets Anlæg er, til bestandigen at formindske Massen af de Urenligheder, der aarligen udføres til Renovations Pladsen. Det

i Montfaucon kunde endog være saaledes indrettet, at det hvert Aar forvandlede ligesaa meget til Poudrette som blev udført dertil fra Priveterne i Paris. Ved at forfølge denne Idee, var det mueligt, at alle de mennesselige Excrementer, der i saa mange Byer aldeles spildes, hvor de opfyldte Renovations-Pladserne, besudle Gaderne, inficere Luften, og fordærve Vandet, blev ved lignende Indretninger benyttet til Gavn for Jorden som Gjødning. Paa denne Raade vilde man formindste disse anstikkende Beholdninger, der, om de endogsaa ikke kunde ansees for at være saa farlige for Sundheden som man forhen har troet, dog i det mindste ere hoist ubehagelige for Beboerne.

Vi vide, at et saadant Forslag er bleven gjort af Hr. Bridet, og at det allerede vilde have været bragt i Udførelse i alle større Stæder i Frankrige, dersom ikke Hindringer, som han ikke var Herre over, havde modt dette Foretagende, der dog var saa gavnselig for Landets Agerdyrkning i det hele. Det er vel sandt, at Hr. Bridet derved kunde have gjort sig betydelige Fordele, men naar ved disse Fordele det Heles Vel befordres, saa bør man istedetfor at undertrykke og hindre samme, meget mere opmuntre og begunstige slige Foretagender, og enhver Ven af det Nyttige og Gavnlige kan ikke andet end ønske dem, der udføre saadant, det bedste Held.

Dr. Bridet kan anføre flere Vidnebyrd til sin Fordeel, nemlig fra Agerdyknings Selskabet i Rouen, fra Lycée des arts i Paris, der tilkjendte ham en Medaille som Premie. Imidlertid er hans Bekjendtgjørelse om den af ham tilberedte Poudrette og sammes Anvendelse altsor sangvinist. Efter samme Skal Poudrette indeholde frugtbargjørende Salte, den skal fremfor al anden Gjødning for bestandig berige Jorden saa at den til alle Tider derefter skal kunne give større Afgrøder; for 20 Franker Poudrette, som er Prisen for 2 Setiers Pariser Maal skal man kunne gjøde en Ager paa 900 □ Toiser, og deraf spore samme Virkning som af 6 store Læs almindelig Gjødning, der vilde koste 48 Franker, og da een Vogn kan føre 40 Setiers Poudrette, der skulde være tilstrækkelig til 20 Agers Gjødning maatte Fordelen derefter være ganske overordentlig stor ved at benytte sig af samme; endelig skal den kunne anvendes paa Jord, hvor man vil saae Hvede, Rug, Byg, Havre, Boghvede, Hør og Hamp, Urter, Bønner, Løg og andre Værter; ligesom det ogsaa skal være fordelagtigt, at strøe samme paa Klover, Luserne, naturlige Enge, ved Roden af Blomkaal, Abelsin og Figentræer, Binstofte, i Plante-skoler, i Melon, Urtestok og Asparges Bede, men man kan, som sagt, ikke uden Indskrænkning antage for godt alt, hvad bemeldte Bekjendtgjørelse indeholder; thi en Mand, der er entusiastisk for

for sin Kunst, og, som naturligt, varm for at gjøre sin Opfindelse gieldende, vil altid søge at anvende den paa saa mange Tilfælde som mueligt, men hans Enthusiasme, der maae gjøre os varjomme i ligesrem at antage alt hvad han siger, kan dog ikke være nogen Grund til at forkaste hans Foretagende eller engang nedsætte den virkelige Fortjeneste deraf. For at være billig, er der kun Spørgsmaal om at sætte den rigtige Pris paa den af Hr. Bridet tilvirkede Poudrette og nøyagtigen angive de Omstændigheder, hvorunder den kan og bør anvendes. Man indseer let, at man fra Hr. Bridets Angivelse, maae udelukke de af ham saakaldte frugtbargjørende Salte, saavelsom den udmærkede Egenkab for bestandig at kunne berige Jorden, samt den besynderlige Passelighed Poudretten skulde besidde til alle Slags Jordsmøen og alle Slags Planter. Efter vores nærpærende Kundskab kunne vi ikke mere antage Saltene som Vegetationens Principer, og Poudrette kan ligesaa lidt, som enhver anden god Gjødning for bestandig frugtbargjøre Jorden. Paa visse Aigre ere 2 Setiers ikke tilstrækkelige, paa nogle udfordres 3, hvilket giver $2\frac{1}{2}$ som Middeltal, og det er umueligt, at der ikke skulde være Jordsmøen eller visse Slags Planter, hvortil den aldeles ikke passede sig.

Vi formene, at Poudrette kan sættes ved Siden af Duemøg, der er et af de bedste Gjødnings-

midler og at den kan anvendes i de samme Tilfælde. Dette er at give den en indmærket Plads blandt Gødningemidlerne, og at sige nok, for at anbefale dens Fordele; naar man dertil foier Letheden i Transporten over hele Frankrige, den ringe Lugt den afgiver, den Besparelse i Gødste og sølgelig i Forbruget af Halm, som derved kan finde Sted, saa vil man blive overbevist om, hvor megen Priis man bør sætte paa den, og hvor megen Nytte der kan høstes af de Anlæg, der kunne forøge den.

Den Detail, hvori vi have troet at burde gaae, vil tilstræffeligen have gjort Institutet bekendt med det Anlæg i det Store, som Hr. Briet har gjort ved Paris, for hurtigen at tørre de menneskelige Excrementer, med den Fremgangsmaade, hvorved han erholder det saakaldte Poudrette, og med de Fordele, som dette Gødningemiddel besidder. Det staaer os altsaa kun tilbage at aflægge Beretning om, hvad vi ved vores Undersøgelse have fundet, af landoconomiske Skribenter at være skrevet om denne Materie for derefter at kunne afgjøre de til vores Undersøgelse opgivne Spørgsmaal.

Et Sted hos Ramazini, i hans Afhandling om Arbeidernes Sygdomme, lærer os, at man i Hesiodus's Tid brugte menneskelige Excrementer til Gødning for Jorden; ipsam quoque *ſ*iger hannagrorum stercorationem damnabat Hesiodus, con-

sultum magis volens salubritati quam soli foecunditati. Det Hesiodus levede til samme Tid som Homer eller først 100 Aar efter ham, gjør ikke syn- derligt til Sagen; thi det er derfor ikke mindre sandt, at man i Grækenland enten 60 Aar før Roms Foundation eller 40 Aar efter denne Re- publik's Foundation, brugte at føre de menneskelige Excrementer paa Jorden som Gjødning, hvilket er et gammelt Datum at begynde med. Varro, som levede i Italien under Julius Cæsar og Augustus, siger blot i den første Deel af hans Landoecono- mie, Capitel 38, at, efter Cassius, kan de menne- skelige Excrementer som Gjødningsmiddel sættes næst efter Duernes Urentlighed. Cassius secundum Columbianum (stercus) scribit esse hominis. Hos Columella, født i Gades, og som levede under Claudius's Regje- ring, finder man to Steder, hvor der er Spørgs- maal om menneskelige Excrementer. Han sætter dem efter Fuglenes og sørend Nvægets. Man regner, siger han paa det første af disse Steder, menneskelige Excrementer for den næst bedste Gjød- ning, da de ere ved dem selv alt for varme, og vilde folgelig forbrænde Jorden, naar de bleve brugte alene, imidlertid er menneskelig Urin ypper- lig naar man lader den blive gammel. Maxime tamen columbinum (stercus) probamus, secundum deinde quod faciunt homines, si et alius villæ purga- mentis immiscentur, quoniam per se naturæ est fer- ventioris et idcirco terram perurit; aptior est tamen

surculis hominis urina, quam . . . mensibus passas fueris veterascere. Ved at tale om Granat-Træets træet, i 5 Bogs 10 Capitel, siger han: dersom dets Frugt er snur eller mindre sød, saa kan man komme det til Hjælp paa følgende Maade: man spreder over Rødderne Svine Gødning, menneskelige Excrementer og gammel Urin. *Malum punicum . . . si acidum aut minus dulcem fructum feret, hoc modo emendabitur: Stercore suillo et humano urinaque vetere radices rigato.* Det heder endnu et andet Sted i samme Capitel, at saasnart Figentræerne ere bedækkede med Blade, vil det være godt at blande Jord med Bundsaldet af Olie, og lægge denne Blanding paa deres Rødder tilligemed menneskelige Excrementer. Saa vidt er der intet, som man seer, der hentyder paa, at de Gamle brugte menneskelige Excrementer i en tørret Tilstand. Hesiodus taler kun om denne Gødning for at laste Brugen deraf; Varro nævner den kun som næst efter Due Møg i Virksomhed, og Columella vil, at man skal blande den med andre Substantser.

De nyere Skribenter udlade sig vidtløftigere om denne Materie. Vi have læst flere af dem fornemmelig Olivier de Serres, de franske Landoeconomers Rader, hans Bog om Landoeconomien 1651, Trevoix's Dictionaire af 1732, Chomels landoeconomiske Dictionaire af 1732 og 1767, Duhamel Dumonceau om Jordens Dykning,

Roziers fuldstændige Agerbrug, la maison rustique 1775, og den ældre Encyclopedie.

For ikke længere at opholde Institutet, ville vi indstrænke os til, at vedføie denne Beretning en Afskrift af hele Texten af de respective Steder i de ovenangivne Skrifter. Man vil deraf see, at der i et af disse Skrifter, nemlig Olivier de Serres's, kun siges, at Privat-Utrenligheden gjør en god Gjødning naar den blandes med andre Substantser, at der i et andet nemlig Treboux's Dictionnaire ved Ordet Poudrete ikke er Spørgsmaal uden om dette Ords Behandling, der saaledes er affattet: det er Menneſte Excrementer, naar de ere meget tørre og pulveriserede, pulvis stercoreus; at det i et andet hedder, at disse Excrementer ikke lade sig anvende med mindre man lader dem helligge, atter i et andet, at de ere meget søgte, men at man maae være meget bange for at bruge dem friske, og derfor lade dem i lang Tid være udsatte for Luften, for at de kunne sammenbrændes og tørres til den Grad, at de kunne pulveriseres; I et andet, at det bedste og meest useilbare af vores Gjødningsmidler er Urinen af Qvæget, Køer, Heste o. s. v., som man samler i Cisterner, saavelsom Menneſte Excrementer fra de større Stæder, sont Lille, Douai, Arras, Ypres, Menin o. s. v., hvor denne Gjødning fordeeltigen anvendes, og hvor Priveterne i Casernerne og Hospitallerne bortforpagtes til en høi Pris; I et andet, at man til

raader at blande Jord og Menneske Ureenlighed med hinanden Lag for Lag med Halm iblandt og derved vedligeholde Fugtigheden; I et andet, at man fordrer, at de menneskelige Excrementer efter at man har udført dem fra Priveterne skulle udsættes for Luften i 2 a 3 Aar, at flere Gartnere og Landmænd lade dem fuldkomment tørres i Luften og pulverisere dem for at betjene sig deraf som Due Møg. I et andet, at man indskrænker sig til at sige, at Menneske Excrementer udgjøre et meget fedt og varmt Gjødningsmiddel, som man med Fordeel anvender i Omegnen af Paris, i hele Flanderen og andre Steder, og at der, for at undgaae de Ueiligheder, som man tilskriver det, ikke behøves videre end at lade det henlige paa et af sides Sted førend man bruger det eller blander det med anden Gjødning. Alt hvad man kan slutte af disse Udladelser er, at Bruagen af Menneske Excrementer, saavel i en vand, som tør Tilstand, har været kjendt tilforn, hvilket Hr. Bridet selv indrømmer; at man antog, at de maatte i lang Tid udsættes for Luften for at tørres, og at de flestes Mening har været for deres Brugbarhed som Gjødning. Men intet Sted have vi fundet mindste Spor til noget Anlæg, der i nærmeste Maade lignede dem, der ere gjorte af Hr. Bridet, der, istedetfor at bruge et eller flere Aar, som Landmændene før behøvede, for at tørre disse Excrementer, nu i en Tid af 14 Dage forvandler en 2det Bindes 2det Hefte.

umaadelig Mængde til et Pulver, som er baade let at behandle og transportere.

Ved at gennemløse Beretningerne om Chineserne trykket 1786 have vi Pag. 226 i den 1ste Deel fundet, at dette, saa vindstibelige og i Ngerdyrkningen saa indsigtsfulde, Folk allerede for mange Eder siden have benyttet Ureenlighederne fra Priveterne i de større Byer, fornemmeligen i den nordlige Deel af Riget til Gjødning. Chineserne bruge samme fornemmeligen paa kolde og vaade Jorder og i smaa Qvantiteter, i det de blande samme med et Slags guult Kridt; de bringe dem i Form af Kager, for at transportere dem til de sydlige Provindser. Det som er det besynderligste i hvad Forfatterne til disse Memoirer fortælle er, at disse Chinesernes Poudrette, Kager, efter dem, skal have en Viol Lugt. De paastaae denne Besynderlighed med saa meget mere Bestemthed, som de forsikre, ikke at have villet troe det førend de ligefrem overbeviste sig derom. Hvad Hr. Bridets Poudrette angaaer, da have vi vel fundet, at den ikke mere har den bløde eller friske Ureenligheds modbydelige Stank, men langt fra at give en behagelig Lugt har den faaet en anden, der vel er mindre modbydelig, men dog alligevel ubehagelig. I hvordan det saa er, saa er Chinesernes Behandlingsmaade ikke beskrevet i ovenmeldte Værk. Hr. Bridet har ikke fundet efter-

ligne den, og endstjant det maaskee var ham let, at give sin Poudrette Form af Kager, har han dog større Fordeel af at forsende den i den Stand, hvori han tilbereder den. Prisen hvortil den ved hint Haandarbeide, der er meget dyrere her, end i China, vilde stige, maatte i al Fald betage ham enhver Tanke derom.

Vi troe nu at have anført nok om denne Materie, for af den ovenanferte Fremstilling at kunne uddrage følgende Svar paa Hr. Bridets Spørgsmaal.

- 1) hans Anlæg i det Store, fornemmeligen det ved Paris, ere af den største Nytte til hvert Aar at befrie Byerne for alle de Menneske-Excrementer, som disse afgive.
- 2) Den Poudrette, som han tilbereder, er et hyperligt Gjødningsmiddel, let at transportere uden meget ubehagelig Lugt og passende til mange Slags Dyrkning.
- 3) Endstjondt man vel forhen har kjendt Fordele af Poudrette i Almindelighed og mange Landmænd ikke engang brugte Menneske-Excrementer uden i en tørret Tilstand, saa har der dog ikke existeret nogen Methode, til at fremskynde Operationen paa, ved at udsætte Excrementerne for Luftens Indvirkning under en Uendelighed af Overflader, ved

at lade dem gjære og de større Stykker knuse ved Mølleværk.

- 4) Den Methode, hvoraf Hr. Fridet betjener sig, for at udføre dette, er ikke angivet af nogen landoeconomist Skribent.
- 5) Denne Methode, hvad Operationen angaaer, maa ansees som en Opfindelse, der er ligesaa nye som nyttig, og især hvad Forringen angaaer, han frembringer, som en stor Fuldkommenhed, istedetfor den langsomme Maade, som til Aaret 1785 fandt Sted, og snarere var Naturens Værk end Kunstens.
- 6) Anvendelsen af hans Methode paa den Ureenlighed, som Priveterne i Byerne afgive, kan blive af den yderste Vigtighed for Landvæsnet; thi han forsikrer, i forrige Aar at have afgivet 72,000 Setiers Poudrette eller Gjødning til 30,000 Acre, endstjændt Omstændighederne kun tillod ham at forvandle til Poudrette en Deel af Forraadet i Caen, Rouen, Paris og Versailles, paa hvilket sidste Sted han har gjort et Anlæg senere end det i Paris.
- 7) Endelig er denne Opfindelse og Methode saa meget nyttigere, som Agerdyrkingen

nu, mere end nogenſinde før, trænger til
Gjødning iſtedetfor den, ſom Duerne forhen
afgave.

Givet i National-Inſtitutet i Paris,
den 16de Fructidor Aar 5.

Leſſier og Parmentier.

Om Markfred.

Over dette Emne indkom i Maret 1818 en Afhandling til Landhusholdnings Selskabet, forfattet af Sognepræst Weinschench til Krummerup og Fugleberg Menigheder i Sjælland. Af denne Afhandling er det Efterstaaende et Udtog.

* * *

Korfatteren forudstikker nogle Bemærkninger om Markfredens Bigtighed, om den betydelige Skade, som Ufreden föraarsager, og de Hindringer, som den lægger i Weien for Agerdyrknings Fremskridt. Han beklager hvor langt den danske Bonde endnu, tildeels formedelst Ufredens Ødelæggelse, er fjernet fra det Maal, som han bør opnaae, samt den uhyre Afstand, der findes imellem en Belgisk og en Sjællandsk Bondes Agerbrug, og ønsker at den kunde hæves.

I nærværende Afhandling opkastes de tvende Spørgsmaale:

- 1) Er Markfreden allerede opnaaet ved Ed. af 29 Octbr 1794, og 9 Juli 1817?
og, i modsat Fald:
- 2) Er det mueligt, at den kan opnaaes ved disse Anordninger?

Korfatteren fvarer til det forftnævnte Spørgsmaal, at Erfaring vidner om, hvorlidet Hensigten med de nævnte Kdr. er opnaaet, og at efterat Kd. af 1817 var bekendtgjort, har Ufred og Uvret, fom fædvanligt raftet overalt (?) med frygtelig Vælde og ondskabsfuld Raadhed. Hvor flor Ufred er ifær om Natten, er næften utroligt.

Om Scummeren skjuler den høie Sæd Ufredens førgelige Udelæggelfe, hvorfor det er vanffeligt, endogsaa om Dagen at nyde Fred paa Agrene. Bonden har i Almindelighed en betydelig Mængde af Lam, fom han lader gaae løfe hele Sommeren. Vel har han en faakaldet Vogter, et Barn, der fkal paffe baade paa Lam og Gjæs, men Een kan aldeles ikke vogte dem alle tilgavns, og Barnet veed desuden, at Bonden ikke regner det faa noie, om Lam og Gjæs æde ligt Sæd. Barnet paffer desuden fkjodesløft paa, hvilket Raboerne føleligt maa erfare. Næften uophørligt feer man om Sommeren bifsende Kæer og andre Creature fpringe i Bondens Sæd, og beflagelig er den Ufred, fom diffe forarfage. Om For- og Efteraaret samt om Vinteren tilføies ikke allene Agrene, men endog Haver, betydelig Skade ved Sviin, af hvilke Bonden i Almindelighed holder for mange, fom han ofte ikke felfv kan underholde, men fom han foder paa Raboernes Bekofning; kun Steengjerde kan beftaae imod dem. Bonden har faaledes ingen Tid af Aaret fuldkommen

Markfred. Tildeels kan Grunden saavel dertil som til de fledeste andre Feil i Bondens Bedrift, søges i hans Lyst til Fælledskab, som vel er op-
hævet, men hidindtil mere tilsyneladende end vir-
keligen. Fælledskab og Været troer han at være
aldeles nødvendige Betingelser ved et fordeelagtigt
Agerbrug. Det er derfor, at han bestræber sig for,
at gjøre Væretstiden saa langvarig som mueligt,
ved at pløie og saae for tidligt om Foraaret og ved
at ile med at faae indhøstet.

Kun saa vove at mulctere Eieren af optag-
te Kreaturer i Overeenstemmelse med Lovgivningen,
af Frygt for hans Hevn, som der ofte kan frem-
byde sig Leilighed for ham til at fuldføre.

Det andet af de opfastede Spørgsmaal: Om
Markfred kan opnaaes ved de foranførte Anord-
ninger? besvarede Forfatteren ligeledes benæg-
tende. Han støtter sin Formening paa følgende
Grunde:

- 1) Den seneste Lovgivning om Markfred gaaer
ud fra den Synspunkt, at Ufreden kun her-
sker i visse Egne af Landet.
- 2) At de Bønder, som oprigtigen ønske Mark-
fred, ere for saa i Forhold til dem, som ikke
ville have Markfred, men som elske Været, og
leve af dets Uordener, hvilket endog lader sig
bevise af Bondens Besætning og Mødning.
Kun saa Bønder i Hese Mueligheden af, at
kunne undvære Været. Han har derfor i

Almindelighed Hang til Uret og Ufred, og Fordom imod Markfred, hvilket ogsaa grunder sig i hans Forkjærlighed for det Gamle, Frygt for det Nye og Mangel paa Kundskab om, hvorledes han i Fremtiden skal indrette sin Bedrift, samt Ulyst til at gjøre noget, hans Naboer ikke vil.

- 3) Vanstueligheden af endog ved Hegn at forebygge, at Bondens uvane Kreature komme paa anden Mands Lod. Kan end Hegnet staae sig mod disse, saa kan det dog ikke undgaaes at det tager Skade, derved, at naar Bonden skal fra et Sted til et andet, styder han stedsse over Markerne, og gjør Overgange paa Hegne hvor han finder for godt.
- 4) Den væsentligste Marksag, hvorfor Lovgiverens Hensigt ikke kan opnaaes ved de gjældende Anordninger om Markfred, er uden tvivl den, at disse skal haandhæves af private Mænd, saaledes at nemlig Enhver skal haandthæve Markfred paa sin Mark, ved at optage fremmede Kreaturer og mulctere Eierne. Dette Middel havde vel virket, dersom Ufred kun var kommet fra Haa, men naar den forarsages af Alle, virker det intet. Saalænge Ovrigheden ikke sættes til at vaage over Lovbudets Efterlevelse, hvilket fandt Sted efter den ældre Lovgivning, opnaaes

derfor ikke Markfred. Dersom en enkelt Mand end ved Mulcten vil tildvinge sig Markfred, maa han, endog ved den største Forsigtighed, vente at blive Gjenstand for en Andens Hevn.

- 5) I Henseende til Fkd. af 9de Juli 1817 bemærkes, at den udkom for sildigt paa Aaret til, at den for samme Aar kunde tages til Folge: thi Bonden var i Juli Maaned aldeles ikke beløbet paa at undvære Voret. Ved at forbyde ham dette, sættes han i den Nødvendighed, at maatte lade Kreaturene sulte ihjel om Vinteren. Bønderne bleve derfor, med fælleds Samtykke, enige om at opgive Voret 1817. De indsaae, at de ustraffet kunde gjøre det, da Forordningen ingen Straf bestemmer for det Tilfælde, at alle Bønder bleve enige om, at overtræde den, og at de fleste udenfor Bondestanden nødvtvungne samtykte det. Paa denne Maade kan Ufreden uafbrudt rase, saalange Øvrigheden ikke sættes til at vaaage over, at Anordningens Bud efterleves.

Efter saaledes at have søgt at bevise, at Markfred ikke er opnaaet, og ikke kan opnaaes ved de anførte Fkd, strider Korf. til Undersøgelsen om, ved hvilke Midler vi da kunne erholde Markfred.

Ufredens Aarsager have vi opdaget, det er dem, som man maa søge at borte. .

Det vil kunne skee paa følgende Maade:

- 1) Alle optænkelige Midler burde hurtigen anvendes, for at indføre en almindelig Markfred, og var det umuligt, at udføre dem over hele Danmark paa eengang med Kraft, saa kunde Begyndelsen og Proben gøres med Sjælland, som er den Provinds, der meest mishandles ved Ufred. For at lede til Maalet burde Bonden vindes for den gode Sag og understøttes med al muelig Snildhed og Kraft, f. Ex. ved Præmier, Hæderstegn, Eftergivelse i Skatter o. s. v.
- 2) Regjeringen selv bør haandhæve Lovene med Strengthed og Kraft, ved at gjøre enhver Øvrighedsperson, fra den høieste til den laveste, det til Pligt, paa det nøieste og med største Ansvar at vaage over Lovens nøiagtigste Efterlevelse. Men det maa ogsaa gøres mueligt for Øvrigheden, at opfylde denne Pligt. Angivelser, saavel aabenbare som hemmelige, burde derfor indføres, og belønnes, f. Ex. derved, at Mulcterne for Lovens Overtrædelse tilfalde Angiveren.

Den, som oftere taalte Ufred, uden at melde det til Øvrigheden, burde selv mulcteres. Drogav hele Byer eller Sogne Været med fælleds Samtykke, burde de behandles

som Oprørere og Voldsmand. Ufred om Ratten burde straffes langt haardere end Ufred om Dagen s. Ef. med Slaverie. Enhver, som til Hest eller Fods banede Wei over Hegn, burde straffes paa det haardeste.

- 3) Alle Huse burde snarest muligen, ved Kongens, Landhuusholdnings-Selskabets og Gods-eiernes Bestræbelser, udflyttes, og enhver nye Huusmand forpligtes til at udflytte Huset i det første Aar.
- 4) Anordningsmæssigt Hegn burde overalt være fuldført, inden en vis, bestemt, men kort Tid. Hegn er endog høist nødvendigt, endog blot af den Grund, at al sandselig Levning af Fælledsskab derved kan udryddes. Dog kan Hegn allene ingensunde være nok til paalidelig Markfred. Det burde derfor forbydes, at Creature gaae løse om Ratten, og om Dagen ikke uden under streng Bevogtning, saaledes at Raboerne kunne være fuldkommen betryggede. Et saadant Lovbud vilde lede til det fuldkomneste Middel hvorved Markfred opnaaes, nemlig Staldfodring. Jo mere denne indføres og bliver almindelig Bane, desto tryggere Markfred ville vi erholde. Og Staldfodring haade kan og bør almindelig indføres, og det saa meget mere, fordi den er uadstillelig forenet med Markfreden, Gjødningens Formerelse og Forbedring o. s. v.)

og fordi den kan og bør være Grundvolden til al sand Forbedring i Landbruget, ja, naar den bringes til Fuldkommenhed, Landvæsenets non plus ultra.

5) Skal Bonden indføre Staldfodring og Markfred, udfordrer det Forandringer i hans Bedrift, som, i hvor simple og lidet bekostelige disse end ere, dog kræve nogen Opoffrelse og Tab for Diebliffet. For at opmuntre og understøtte Bonden herved, var det derfor ønskeligt, om Landhuusholdnings-Selskabet i nogle Aar vilde anvende Renten af de 40000 Rbd., som Kongen gav til Landvæsenets Løb, til at fremme og understøtte Markfred hos dem, som tabte mest, og i nogle Aar at anvende alle dets Præmier ene og allene dertil, eller i det mindste aldeles ikke at hælde nogen Landmand med Præmie, som ikke fuldkommen beviste, at han ganske havde afskaffet Ufred.

6) Saalænge det vrangte Begreb om Lovrets Uundværlighed, er almindeligt blandt Bonden, er det ikke nok, at han tvinges til Fred ved uimodstaaelig Magt, men han bør ogsaa vannes til Fred ved fattelig Veiledning. For altsaa at komme den Enfoldige til Hjælp, for desto hurtigere at gjøre Markfred til almindelig Bane, var det hensigtsmæssigt, om der til enhver Bonde yddedes en kort og simpel,

men tydelig og fattelig Anviisning til Markfred og Staldfodring, s. Ex. Zeuthens Anviisning til raae Jordlodders Dyrkning, Drewsen om Staldfodring eller maaskee en nye.

Enhver, som var istand dertil, burde desuden opmuntres til, at give Bonden saavel praktisk som theoretisk Veiledning i denne Henseende, ; saaledes at han blev overbevist om Markfreds og Staldfodrings Nodvendighed og store Fordele.

Om Faarenes Folding,

med mere Faarene angaaende.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 309

Faarenes Foding, med mere Faarene an-
gaaende.

Mine Forsøg med Faarenes Foding og Foldsfor-
ring bekjendgjorde jeg i Landoec. Tid. 2te Binds
1ste Hæfte, og da adskillige Aar siden den Tid ere
henrundne, og jeg har haft Leilighed til senere at
erfare Adskilligt saa anseer jeg som passende, atter
at bringe denne Sag paa Bane og det saameget
mere, som adskillige Landoeconomer have spurgt
mig, om jeg endnu vedbliver at folde mine Faar,
og om jeg, i saa Fald endnu er tilfreds dermed.

Fra den Tid jeg begyndte med Fodingen og
til nu, har jeg aarlig iærksat den, fra den Aars-
tid, da Foderurterne vare fremvoxne og indtil
Faarene kunde græse paa Eødsstubbene. I Aaret
1818 var jeg dog ligesom i sidste Sommer nødt
til at lade dem en Tidlang græse paa nogle udnyr-
kede Jorder. Aarsagen var, at Spergelen, hvor-
af jeg meget betjener mig, formedelsi Torken alde-
les ikke kom op i Sommeren 1818 paa de fleste
Jorder hvorpaa den var saet. Herved tabte jeg
Foderurter paa 20 Tønder Land. Sidste Sommer
2det Binds 2det Hæfte. (15)

kom den kun meget langsomt og sildig i Værk. Forresten har det især i de første Aar jeg foldede mine Faar, hænder mig, at de dem bestemte Afgrøder bleve hurtigere afædte, end jeg havde ventet, og at jeg altsaa en kort Tid maatte slippe dem løse, indtil den næste Afgrøde naaede passende Høide.

Jeg har nu i 9 til 10 Aar fortsat Faarefoldingen, og om jeg end har forandret nogle af mine første Meninger, hvad Jværfættelsen angaar, saa anseer jeg den dog nu som forhen, for et saare fordeelagtigt Foretagende. Ved den bliver det mueligt at holde store Faarestokke paa indskrænkede Arealer; de blive ikke en intensiv Drist til Hinder, men tværtimod fremme den, og ved Faarefolding har man, til raae Jorders Opdyrkning, et Middel ihænde, der er saare vigtigt og næsten uundværligt, hvor Mergel fattes, og Gjødning eller Koder ei kan faaes tilkjøbs; thi hver omstændende Agerdyrker vil saare tage i Betænkning, at anvende den Gjødning paa nye Jorder, som endnu med Fordeel kan anbringes paa Gamle. Da det desuden, ved raae Jorders Opdyrkning, om denne skal drives noget i det store, er saa vigtigt at frembringe den første Joderafgrøde, saa er, ogsaa fra dette Synspunkt Faarefoldingen af megen Betydning, da den derved faldne Gjødning kan strækkes længere, end ellers var mueligt, uden at dog Kraft fattes i Jorden, til at frembringe en

god Høst af Foder, der maae levere det til videre Opdyrkning nødvendige første Gjødningsprodukt.

Inden jeg kjendte Gaarefoldingen var det mig umueligt, at tænke mig nogenlunde betydelig Gaareavl forenet med energisk Drikt. Til store Gaareflokke behøves, uden denne, vidtstrakte Græsgange, og efter mit Billede af kraftfuld Drikt, burde Ngerlandet uafsladeligen benyttes til veksellende Afgrøder af Fæd og Foder uden at man — med Undtagelse af meget lette Sandjorder, eller nyligen opdyrkede raue Jorder — tillod Græsset atter at sammenbinde det, engang fuldkommen smuldrede Jordsmun. — Paa ganske andre Lænder bragtes jeg ved at indsee Mueligheden af at fodre Gaarene i bevægelige Følge, hvorved de indskrænkedes til smaa Arealer, der umiddelbart nøde godt af den Gjødning, som de foldede Gaar tabte, og derefter ydede de skjønneste Sædafgrøder.

Jeg indrømmer imidlertid, at Gaarenes Følgeforing ikke passer overalt eller under alle Forhold. Paa stærkt lerede Jorder kunde de maastee — jeg siger ndtrykkeligen maastee, fordi jeg ikke kan tale af egen Erfaring — sammentræde Jordsmunnet saa stærkt, at det ikke, især i en tør Vårstid kunde atter tilstrækkeligen vorde smuldret, inden Vintersæden skulde nedlægges, ligesom denne Sammentræden ogsaa kunde hindre Foderurternes Gjenbæret eller Gjenfaaning. — Ligeledes anseer jeg Gaarenes Følgeforing for upassende, naar Gaareflok-

fene ere saa smaa, at de ikke kunde gienerstatte den Udgiwt, som et Menneske, der uafsladeligen kan forblive hos dem, foraarsager; thi naar et Menneske, der har andre Fortæeninger, tillige skal flytte Gaarene, saa forsømmes de, faae snart for lidet, snart for meget, blive magre midt i tilsyneladende Overflodighed og hente ofte saaledes den Sygdom, hvorfor de næste Vinter maae bukke under. En anden Sag er det med en Huusmand, naar han paa sin liden, tæt ved Vaaningen liggende Jordlod sætter sine Gaar i Fold, og lader sin Kone eller sit Barn flytte dem. Evertimod den almindelig antagne Mening, at store Gaarestofke ikke kunde foldfores, formener jeg, at naar Fodret blot ikke fattes, kan ingen Gaarestof være for stor til at foldes.

Med Gaarestoffenes Størrelse betinges naturligvis Foldenes Antal og det til deres Foring nødvendige Areal.

Da jeg første Gang forsøgte at fodre mine Gaar i Fold, havde jeg en Blok af omtrent 30 til 40 Stykker, som jeg satte paa en med Vikke, havre besaaet Mark, i en eneste Fald, hvis trende Sider forbleve ubevægelige, medens den forreste Side flyttedes fremad, eftersom Gaarene havde afædt Planterne, og først naar denne var kommen til Sideskykkernes yderste Ende, flyttedes en Deel af disse fremad, og Bagdelen med dem, hvorved Falden altsaa for Dieblikket blev mindre,

men atter større eftersom Fordelen atter flyttedes. — Men snart indsaae jeg, at det var bedre at danne en sammenhængende Fold, som kunde fremstundes paa Kuller. Da jeg Aaret derefter havde forøget mine Faars Antal, indrettede jeg Folde paa Kuller, og gjorde dem saa store at 50 Faar kunde rummes i enhver. Men disse Folde, som desuden vare forsynede med en Hække, hvori det afbuggede og tilbragte Foder lagdes, vare saa tunge, at de maatte fremtrækkes af en Hest. Aarsagen, hvorfor jeg anbragte en Hække ved disse Folde, var, fordi jeg derved blev istand til at henbringe Faarenes Gjødning paa hvilken endog ubesaaet Uger jeg onskede, og saaledes at gjøde Uger; uden at Foderurter vare dyrkede derpaa. Men da jeg lærte at kjende Spergelen, denne nælsomme Plante, der, naar Sommeren blot er nogenlunde fugtig, yder, endog paa meget slette Jorder, et ikke ubetydeligt Produkt, og jeg ved denne indsaae Muligheden af, endog paa de daarligste Jorder jeg har, at frembringe Goderafgrøder, hvorpaa Faarene kunde fodres i Folde uden Hækker saa forfattedes disse. — De Folde, som jeg dernæst indrettede gav jeg Danneelse af en langagtig Kierkant, og de bestode af et Stakit, som var forenet ved fire Stolper, hvori smaa Hjul vare anbragte. I en saadan Fold rummedes 30 Faar. — Denne Form har jeg siden beholdt, men gjort Foldene saa smaa at de nu blot rumme 16 Faar hver. Deres Længde er 6 Alen,

Brede $2\frac{1}{2}$ Alen og Hoide $1\frac{1}{2}$ Alen. Da disse Kolde, der ikke behøve at have svære Stolper, ere saare lette at flytte, og endog letteligen fremskydes af Faarene selv, har jeg maattet borttage Hjulene, og gjøre Stolperne spidse, at de kunde nedtrykkes i Jorden. Drengen, som passer Faarene flytter først den ene Ende af Kolden, og dernæst den anden. Saadanne smaa Kolde ere varigere end de større, lettere at bevæge, og bør altsaa gives Fortrinnet. Medfølgende Tegning Fig. A. B. C. viser, hvorledes disse Kolde see ud.

Skulde Lammene indsluttes i Koldene med Modrene, saa anbringes den Indretning paa Koldenes Korside, som Fig. D. E. er afbildet. Denne hindrer Lammene fra at krybe ud af Koldene, uden at forbyde Faarene, at stikke Hovederne ud og foran Kolden at afæde Foderurterne.

I saaledes indrettede Kolde, der paa en med Foderurter, eller naturligt Græs bevoxet Ager, sættes ved Siden af hverandre, indsluttes Faarene og forblibe Nat og Dag deri. Rød og hvid Klover, Bikkor, Bikkoblanding, Spergel og Raigræs, (*Lolium perenne*) ere Planter, hvorpaa Faarene trives særdeles vel, vorde uldrige og fede. Boghveden, der er saa gavnlig for Hornkvæget, er derimod i høieste Grad skadelig, for Faarene. Men i hine Planter have vi ogsaa tilstrækkelige Midler til at kunne fortsætte Fødslingen. Den

Periode, hvori man, naar man aldeles ingen Græs-
marker har, dog kan komme i nogen Forlegenhed
med sine Faar, er Foraaret. Vel kan man, naar
man er forsynet med Rodfrugter, uden Skade for
Faarene holde dem paa Stald indtil Rangræsset
eller Kloveren er tjenlig, men Lammene trives dog,
som mig synes, bedre, naar Faarene komme paa
Græs, og de ere da ogsaa sikrede mod den Lam-
hed i Venene, hvoraf det spanske Lam lettigen
angribes og dræbes. For tidligere at skaffe mig
Grønt til mine Faar, har jeg derfor i dette Efter-
aar saaet Rug paa 5 Edr. Land, der, naar Ru-
gen er afædt, besaaes med Spergel og saaledes
giver mig to Foderafgrøder i samme Aar.

Vil man folde sine Faar paa Klover, saa
bør man ikke tove dermed indtil den er udvøxen;
thi da vilde den største Deel snart blive for gam-
mel og grov til Faarene, og maatte følgelig giv-
res til Høe. Sætter man derimod Faarene paa
Kloveren, naar den har naaet omtrent halv Høide,
saa æde de den med største Begjærlighed og skjøndt
da behøves daglig et større Areal, end om den
var udvøxen, saa tabes dog ikke meget derved; thi
dens Sjenvæxt er saa meget hurtigere og den an-
den Afgrøde bliver desto rigeligere. Paa denue
Maade have Faarene hos mig i samme Sommer
afædt tre Kloverafgrøder paa samme Ager. Man
behøver ikke at frygte for Faarenes Opblæsning
ved at sætte dem i Fald paa ung Klover; naar man

blot iagttager ikke at fodre dem for stærkt i Forstningen. — Hvad her er saet om Kloveren gjelder ogsaa for de andre Planter, hvis Gienvæxt kun er sikker og hurtig, naar de afædes i ung Tilstand. Svergelen behøver ei at gjenaaes, naar Kaarene afæde den inden den sætter Frøe. Den fremvoxer da hurtigere fra sin Rod end om Ugeren pløides og besaaedes paa nye. — Rangræsset bør ligeledes tidligen afbides; thi da danner det en Bux af Blade, der til sildig om Efteraaret atter fremsthyder og giver den skønneste Græsning. Denne Plante kan, til Græsning for Kaarene, ikke roefes for meget, da den til Aarets vanskeligste Tider, Foraar og Efteraar, yder rigeligt og godt Foder.

Hvor stort et Areal man behøver for derpaa at foldføre et vist Antal Kaar, kan ikke ubetinget bestemmes. Ugerens Kraft og Veirliget hvorved Afgrødens Størrelse betinges, maae tages i Betragtning. Kun saameget i Almindelighed: Tretten Kaar af spansk Race æde ligesaa meget som to Køer af Middelsstørrelse, der behøve hver 80 Pd. altsaa omtrent 12 Pd. grønt Foder daglig, og naar vi antage at en Kloverager, en Tønde Land stor, frembragte i to Aarøder 24,000 Pd. grønt Foder, saa kunde 22 Kaar fodres derpaa i tre Maanedre, fra midt i Juni til midt i August og da havde man endnu Tid til ved een Pløining — meer behøver en saadan Kloverager ikke — at tilberede Jor-

den til Vintersædens tidlige Gaaning. Jeg gjen- tager imidlertid, at ligesom man sikkerligen ved en rigere Kloverafgrøde kan fodre et større Antal Faar, saaledes maae det ved mindre Afgrøde naturligvis vorde mindre, ligesom naar man holder en Faarerace, der behøver mere Foder, end det spanske Faar.

Jugen Koringsmaade er imidlertid mere sparsommelig end Koringen i Fold, naar den paa rette Maade iværksættes. Ikke det mindste kan spildes, da man kan nøde Faarene til at afæde Planterne lige til Jorden; intet kan nedtrædes, da Foldene blot sættes tæt til Planterne, men ikke flyttes ind i dem. Faarene stikke Hovederne ud igjennem Foldens forreste Side og afbide Planterne $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$ Alen langs med Folden. Naar den, der passer Faarene, seer at de have reent opædt, saa flyttes Folden saa langt frem, at dens Kor- side atter berører Foderurterne og saa fremdeles. Kun til Faar, som have Horn, eller til Bøddere og Bøder er man nødt at give Foderet ind i Foldene, og man bør da iagttage, at de ikke faae mere end de hurtigen kunde æde; thi ellers nedtrædes de frodige Planter og forsmaaes siden. Har Gaarredrengen holdt sig Korstrivten efterrettelig, og blot flyttet, naar Faarene have aldeles afædt Planterne, saa skulde den, der ikke før har seet en Afgrøde benyttet paa denne Maade, troe, at der intet havde været paa Ageren, ligesom at de faar

Iedes afødte Planter umuligen kunde atter fremt-
 flyde; og dog ere otte Dage neppe forsvundne,
 især om Regn falder, før end Planterne atter med
 fornyet Kraft, danne vægtig Top. Man for-
 kauses over en saa tynd Gjødsnings underfulde
 Kraft!

Jeg har sagt, at man ved Hjælp af Faa-
 refoldningen sættes istand til at opdyrke Jor-
 der, som ellers af Mangel paa Gjødning skulde
 forblive uopdyrkede og jeg bør nærmere forklare,
 hvad jeg i saa Henseende har tænkt og erfaret. —
 Det Jordsmon skal nemlig være saare slet, ja!
 maaste saa slet, at det aldrig fortjener at komme
 under Ploven, hvor ikke Spegelen giver en Af-
 grøde, stiftet til Faarenes Foldsoring. Blicher den
 end blot nogle Sommer høi, saa kan den dog i
 Aaringer, hvor Regnen ikke aldeles fattes, blive
 tæt, og yde mere Foder end man forestiller sig.
 Sættes Faarene i Fuld paa en saadan Afgrøde,
 saa beriges Jordsmonnet allerede noget ved deres
 Gjødning og Spegelens anden Opvæxt, denne
 være nu fra samme Rod, eller efter gjentagen
 Saaning, bliver allerede noget bedre. Gjødningen,
 som falder efter denne, naar Faarene atter sættes
 i Fuld derpaa, beriger Jordsmonnet end mere,
 og naar dernæst saaes Rug, med hvid Kløver og
 Raygræs, som bliver i nogle Aar uopbrudt og
 afødt af foldede Faar, saa er Opdyrkningen alle-
 rede grundlagt, og man behøver blot at vælge en

berigende Sædfolge for, Nar efter Nar, meer at berige Jordsmonnet.

Ved disse Fordele synes Faarenes Folding en saare vigtig og god Sag, dersom Faarenes Sundhed, eller Uldens Godhed ikke lider derved. Erfaringen har lært mig, at i denne Hensende er der intet at befrygte. Jeg har foldet mine Faar saavel i den vaade Sommer 1817, som i den tørre og hede 1819 og har aldrig sporet den mindste skadelige Virkning deraf for Faarene. Man sikkes tværtimod ved Foldingen mod de farligste Faaresygdomme, mod Forraadnelser, Sygen, der hidrører fra sids Græsgange, hvorpaa Faarene da ikke kunne komme ved Vogterens Skjodesløshed; mod Skab og Kopper, som hidrører fra Smitte ved Berørelse; ja, man bliver ved Foldingen sikket mod den Fortred, at see en fremmed Vædder komme til sine Faar. Da jeg begyndte at folde mine Faar spaaede man mig vist nok alt uueligt Uheld; man forsikrede mig, at de ikke kunde taale Kloveren eller andre saadanne saftige Planter, ja, det er endog skriftlig forkyndet, at de skulde faae de saakaldte Glyndere (Iglar) i Leveren m. m. Men intet af dette bekræftede sig. Da jeg imidlertid for 4 Nar siden fik Skab imellem mine Faar, saa raabte man: det er Foldingens Folger; den maae yttre sig paa en eller anden Maade. Men Sandheden var, at Skaben var kommen i min Flok med et tilkjøbt Faar, og at den, da jeg

ei kjendte den, var allerede temmelig udbredt inden jeg mærkede den. Det Faar, som bragte Skaben, var i den Grad angereben, inden jeg blev det vaer, at Ulden var over hele Ryggen aldeles sammenflistret.

Til Advarsel for Andre og til Hjelp for den, som er saa uhaardig at have faaet denne Sygdom i sin Flok, bær jeg lidet dvæle ved det, der haendte mig og ved den Naade hvorpaa jeg frelste næsten alle mine Faar.

Skaben begynder paa enkelte Dele af Legemet, sædvanligen forrest ved Bøvene og paa Manken. Man seer Faarene kløe sig næsten uafsladeligen og med et Slags Raserie. Rører man ved det syge Sted, hvor Huden befindes stiv og ligesom tyk, endskjondt den naar Skindet aftages, er meget tynd, saa mimrer Faaret med Læberne og vil strax kløe sig med Foden. Saar fremkomme, og naar Sygdommen naaer en høi Grad, saa kan man gjennem disses Aabninger fremtrykke megen Materie. Det var omtrent ved Nytaarstider at jeg fik Mistanke om, at mine Faar havde Skab. En duelig Dyrelæge gav mig Recepten til et Bad for Faarene; men dette kunde ikke vel iværksættes paa denne Aarstid, da jeg ikke efter Badningen kunde bringe Faarene i Barmen. Jeg henvendte mig derfor til Veterinairkolen, og Hr. Professor Wiborg havde den Godhed for mig, selv at tage

min Faarestok i Dieshn, *) og at give mig en Mercurialsalve, hvormed de syge Dele bleve indsmurte. Vi begyndte med at sjerne de Dyr, der i mindste Maade syntes mistænkelige, fra de friske. 40 halvbedle Faar, som vare i fuldkommen god Stand, men som mistænktes, folgtes strax til Slagt, og herved vandt vi Plads i Staldene. Efter en Uges Korløb smurtes Faarene igjen; Flokken gjen-nemsøgtes atter og de, hos hvilke Sygdommen nu var kjendelig, bleve satte til de Syge. Mercurial-salven vilde imidlertid ikke virke ganske efter Ønske; thi uagtet hver Plet, som blev smurt dermed helbrededes, saa gaves der dog stedse syge Steder, som skjultes af Ulden, og hvorfra Sygdommen atter fremkom. Men ved Salvens Hjelp hindredes dog Sygdommen fra at tage Overhaand, og Narstiden, hvori Faarene kunde klippest, kom. I Mai Maaned besluttede jeg at klippe alle mine smittede Faar, 80 i Tallet, og at bryppe dem i det Bad, som jeg allerede har omtalet. Dette tilberedtes af 4 Dele Kalk, 5 Dele Potaske, 6 Dele Hjortetakolie, 4 Dele Tjære, 200 Dele Kocurin og 800 Dele Vand. Senere udelod jeg Tjæren, da

*) Sandhed bør ikke fortie, at enhver, der henvender sig til Veterinærskolen, ydes derfra Hjelp med en sielden Redebønhed, selv naar den, der trænger til Hjelp i Raad og Daad, boer Mile fra Skolen, og for en saa ringe Betaling, at man blot kan ansee den som en Erstatning for Medicamenterne.

jeg ikke ret kunde faae den til at forbinde sig med det Dørige, men tvertimod saae den i Klumper hænge sig ved Faarene, der tilsmurtes. Virkningen forblev ikke desto mindre at være den samme. I denne Suppe, som isorveien varmedes, dyppe des Faarene lige til Vinene. Syv Dage derefter, da den anden Dypning skulde foretages, vare allerede mange af Faarene fuldkommen helbredede, men de dyppe des dog for Forsigtigheds Skyld. Da den tredie Dypning, den 14de Dag, skulde iværksættes, gjenneisøgte Faarene, og den største Deel, som nu vare fuldkommen friske, bleve ikke dyppe de, men hensatte i et Klukke for sig selv. Efter den tredie Dypning vare alle Faarene aldeles helbredede med Undtagelse af det Faar, der havde bragt Smitten i Flokken; thi hos dette var Sygdommen gaaet saa vidt, at mange og store Bylder sadde under Skindet. Skjøndt dette Faar ikke var meget værd, vedblev jeg dog Dypningen, for at see om denne var virksom mod Sygdommen i saa hoi Grad, og efterat jeg havde dyppe det 8 a 10 Gange var det fuldkommen helbredet. Ved dette Middel frelste jeg altsaa min Faareflok, og Enhver, der forsøger det, skal erkjende dets Virksomhed. Faarene taalte særdeles vel Dypningen og kun nogle faa, udlevede, tildeels tandløse Dyr døde efterat de vare dyppe de en eller to Gange. Hverken før eller siden har jeg havt Sygdom mellem mine Faar, hvilket end ydermere kan tjene

til Bevis for, at Foldingen ingen Deel havde i denne.

Med Hensyn paa Uldens Godhed og Mængde virker Foldingen ligesaa lidet skadeligt, om det end ei kan nægtes, at nogen Jord kan fæste sig til Bugulden og til den nederst paa Laarene, især naar Aaret er vaadt. Dette betyder imidlertid ei meget, da Væstningen, som under nærværende Forhold overensstemmende med vor egen Fordeel bør iværksættes, bortskaffer saavel denne, som anden Ureenlighed. Skadede Foldingen Uldens Egenskaber, saa vilde det see ilde ud for den preussiske og mecklenburgske Uld, da Faarene der, som jeg selv har seet, lægges overalt i Ratsfolde. — At Faarene ved hensigtsmæssig Folding forblive fede og uldrige, veed jeg af Erfaring. Jeg har i Almindelighed havt $6\frac{1}{4}$ à $6\frac{1}{2}$ Pd. Uld efter Middelvægt, af Stykket.

Et Spørgsmaal bør endnu besvares, nemlig, om Lammene bør indsluttes med Modrene i Foldene? eller om de bør forundes Frihed til efter Behag, at gaae ind i og ud af Foldene? Dette beroer efter min Formening paa den Omstændighed, om Lammene tillægges tidligen eller sildigen. Godes de tidligen og følgerigen ere store naar Faarene komme i Fold, saa bør de indsluttes med Modrene, da de ellers vilde gjøre megen Skade; men tillægges de sildig, som er Tilfældet hos mig, saa har jeg fundet, at Friheden er dem saare

gavnlig, og jeg lader dem uhindret gaae foran
 Goldene og plukke Kløverens Hoveder. — Efter
 nemlig i et Par Aar at have mistet den største
 Deel af mine spæde Lam, ved hiin frygtelige Lam-
 hed, besluttede jeg at forsøge om sildig Tillægning
 ikke kunde sikke mig derimod. Jeg havde lagt
 Mærke til, at Sygdommen ikke angreb de Lam,
 der vare friske, naar de kom paa Græs, og dette
 Forsøg faldt saa heldigt ud, at jeg siden den Tid
 end ikke har seet et eneste Lam angrebet af denne
 Sygdom. — Jeg sætter Bædderne til mine Faar
 den 1ste Decbr. og Lammene fødes altsaa i Mai
 og Juni, og naae ikke desto mindre, ved at græsse
 frit paa de rige Fodermarker stor Størrelse inden
 Vinter og fuld Kraft til at gaae denne i Væde.
 findes imidlertid nogle svage Subjecter ved Vin-
 terens Begyndelse mellem dem, saa sættes de alene
 og faae daglig et Foder Oliemeel, omtrent $\frac{1}{2}$ Pd.
 og Kartofler efter Behag, hvorved de i kort Tid
 blive fuldkommen i Stand. Jeg kan ikke nok
 anbefale Oliemelet af Hørfager som Foder for
 Faar, der særdeles ynde det, og trives deryaa.

Et andet Spørgsmaal, som jeg for nogle Aar
 siden gjorde mig selv, var: Virker Goldgødningen
 meest naar den nedpløies, eller naar den forbliver
 liggende paa Jordsmonnet? Efter det jeg har
 hidtil seet, maae jeg svare, at den virker tiensøn-
 ligen stærkere, naar den forbliver unedpløiet. —
 Jeg har forsøgt at lægge Faarene i Gold paa en

Ager, som skulde besaaes med Rug; og, efterat den var overgjødnet, at ploie og besaae den. Ved Siden heraf ploiede og saaede jeg, og lagde dernæst Faarene i Fuld paa den saaede Rug. I det ene Tilfælde kom Fuldgjødningen nogle Sommer dybt i Jorden, men i det andet forblev den aldeles udæftet. Her saa jeg, at den unedploiede Fuldgjødning virkede langt stærkere end den nedploiede, ja, saa stærkt, at Rugen efter den unedploiede Gjødning endog var betydeligen bedre, end den Rug, der stod paa den øvrige, med 50 Læs Gjødning paa 100 Land, gjødede Deel af Marken. Siden denne Tid behandles en større eller mindre Ager aarlig paa denne Maade. I det sidst forløbne Efteraar har jeg, ved at lægge mine Faar, der om Dagen græssede paa Stubbene, om Natten i Fuld, gjødset omtrent 2 Eder Land Rugfod. Herved er at iagttage, at Rugen saaes Tid efter anden og blot saa meget ad Gangen, at Faarene kunne i otte Dage, naar Nattefolden flyttes hvede Dag, overgjødse det saate; thi Rugen maae naturligvis ikke være opkommen medens de ligge derpaa. Indtræffer Regn, saa kunne Faarene sammentræde Jorden saa stærkt, at Rugen undertiden vanskeligen opkommer, og virkelig plettevis bliver borte. Det er da hensigtsmæssigt, med Harven at bryde Skorpen paa et saadant Stykke.

Jeg har endvidere forsøgt, naar mine Faar om Foraaret have græsset, at lægge dem i Nattefold paa det Aar og det Hest.

paa allerede lagte Kartofler og heraf har jeg ligeledes sporet den herligste Virkning. — Endelig fremmes Græs væxten i høi Grad, naar Kaarene lægges i Fuld paa en Græsmark, og jeg har endog seet at hvid Klover er fremkommen derefter.

Mine Læsere ville forresten have bemærket, at her er ikke Talcn om Foring i Fuld, men blot om Kaarenes Indelukning i en Natfold, der opsættes i en Firkant af løse Fuldstykker, som støttes ved Pæle og daglig flyttes. En saadan Folds Storrelse betinges af Kaarenes Antal og jeg har fundet Virkningen af en saadan Gjødsning tilstrækkelig, naar hvert Faar har have 1½ □ Alen hver Nat at gjødste; hundrede Faar bør altsaa have en Fuld, som indeholder 150 □ Alen. — Fuldgjødsningen bør i alt Fald, kun let nedpløies. — Engländerne, navnlig John Sinclair, have samme Mening.

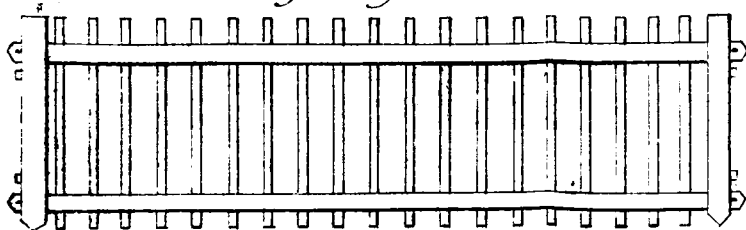
Endelig kan til Fuldningens Fordeel anføres, at dette Foretagende ikke er kostbart, da de simple Folde ikke koste meget og ere temmelig varige, og da een Dreng mageligen kan passe 300, ja, naar Foderurterne ei staae slet, vel 600 Faar.

Med fuldkomneste Overbevisning tør jeg altsaa svare Enhver, der har spurgt mig eller fremdeles spørger mig om Fuldforingen, at jeg anseer den som et saare gavnligt Foretagende, ved hvis Hjælp de større Avlsgaarder kunde holde tallose Hjørde og hver Bonde, der nu har saa Stykker,

(See Page 230.)

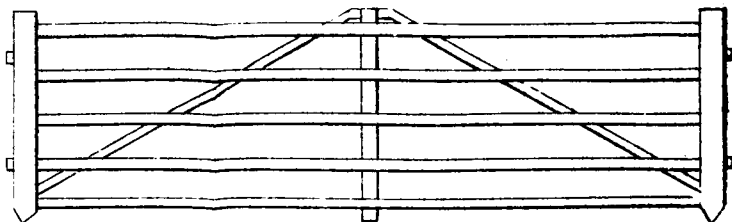
A.

Földens forreste Side.

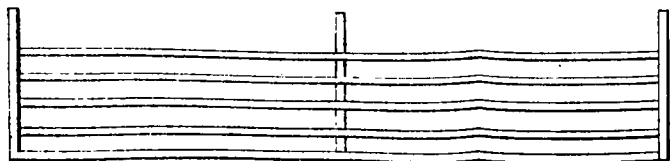
B.

Földens bagerste Side.

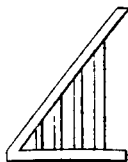

D.

Indretning hvor ved Lammene indsluttes i Földen.

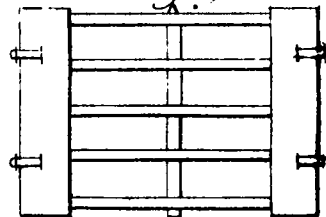

E.

C.

Et Endestykke.

kunde holde 100 og derover, og Danmarks Uld-
 Frembringelse mange Gange fordobles. — Vel for-
 udseer jeg at nogle ville spørge: Hvorfra skal Vin-
 terfoderet tages til den store Kaarestof? Men
 disse svarer jeg da: fra Kartoffelageren. Holdes
 Kaarene end uafbrudt 6 Maaneder paa Stald,
 saa fodrer man dog daglig 100 Faar med 2 Eder
 Kartoffler og 12½ Lpd. Halv, eller med 1 Eder Kar-
 toffler og 6 Lpd. Hø. Altsaa med en Kartoffel-
 afgrøde, der kunde avles paa 3 til 4 Eder Land. —
 Erfaring har lært mig, at det ægte spanske eller
 forædlede Faar meget godt trives paa Kartoffler,
 og kan endog være uldrigt paa dette Foder, naar
 de blot ordentligen fodres. De kunne vist nok
 fortære mere, og have godt deraf; men dette er
 tilstrækkeligt.

J. E. Drewsen.

Efterretning om en Oversættelse af Dr. L. H. Tobiesens Skrift, "Auf Theorie und Erfahrung gegründete Anweisung zum Mergeln."

Merglingens Gavnlighed kan ikke mere kaldes i Tvivl; men det er ligesaa bekjendt, at Mergelens Misbrug, kan have de sørgeligste Folger. Ogsaa er det en Sandhed, at Merglingen skaffer os større eller mindre Fordele, i Forhold til den Kundskab, hvormed vi, naar et Valg er os tilladt, vælge den til vort Jordmon meer eller mindre passende Mergel, og behandle den meer eller mindre hensigtsmæssigen. For altsaa at hofte fuld Gavn af et i sig selv kostbart Foretagende og for at undgaae de Farer, som Misgreb og Vildfarelser kunne paadrage os, bør vi gjøre os vel bekjendte med Sagen inden vi stride til dens Iværksættelse. Vel er det sandt, at det her sagte, ei blot gjalder om Merglingen, men om ethvert andet af vore Foretagender, men da Merglingen fordrer temmeligt Udlæg, meget Arbejde, og vi desuden ved Mergelens Misbrug kunne paadrage os positiv og næsten uerstattelig Skade, saa bør vi særdeles omhyggeligen udruste os med Kundskaber om denne vigtige Jordsforbedring.

Men, da vi ikke kunne haabe, ved et hos os temmelig usædvanligt Foretagende, at have gode

Raadgivere ved Haanden, og Erfaringens Vej, om end den sikreste, dog tillige er den længste, saa bliver os intet tilbage, for snarligen og sikkert at naae vort Maal, end at gjøre os bekendt med det, som Theorie og Erfaring allerede have lært andensteds,

I det ovenfor nævnte Skrift finde vi en sikker, paa Theorie og Erfaring grundet Veiledning til Mergling, og i det jeg anfører at dette Skrift vandt den, for Besvarelsen af det, ved det Schlesvig-Holsteenske patriotiske Selskab, opkastede Spørgsmaal, udsatte Præmie, troer jeg allerede at have anført nok til Bevis for dets Hensigtsmæssighed, ligesom at have sagt nok om dets billige Pris, ved at annoncere at det overensstemmende med Subskriptions-Planerne, ikke skal overstige 8 s. Selsk. Arket, eller hele Skriftet koste mere end omtrent 1 Rbd. Skriftet udkommer med det Første.

Allerede længe har jeg, deels ved Læsning, deels ved Erfaring følt mig fuldkommen overbevist om, at ved Mergling og Sjodkning i Forening udrettes det, som ved blot Sjodkning, den være endog saare stærk, neppe nogensinde udrettes; men ved en Tour, som jeg i den sidst forløbne Sommer gjorde gennem Holsten, til en Deel af det nordlige Endskland og Preussen, fik jeg et endnu meget høiere Begreb om Merglingens Værd, end jeg hidtil havde havt. Hvad der ved dens Hjælp er iværksat i Holsten, er os noksom bekendt, og

behøver ei atter her at auføres. Men ikke mindre forbausende fandt jeg dens Virkning i Mecklenburg, hvor man nu mergler saa almindeligen, at en Landmand, der ikke mergler, efter det jeg kunde skjonne paa min Bei, horer til Undtagelserne, skjondt Merglingen efter det man sagde mig, først i de sidste 5 à 6 Aar, maaske fra den Tid Nixen, efter Thaers Onke, gjorde sin Tour til Mecklenburg, er kommen ret i Gang. — Paa af Naturen maadelige, ofte endog slette Jorder, saae jeg rige Afgrøder rundt omkring de i hver Mark aabne Mergelgruber. Men efterat vi vare passerede Schwerin, begyndte Afgrøderne at vorde flattere, ligesom Mergelgravene at tabe sig, og endelig forsvandt begge aldeles, og lod os blot see ussel Eed, paa elendige Sandmarker. — Senere traf vi hiit og her, midt imellem elendig Eed, ualmindelig skjonne Afgrøder, men opdagede da ogsaa i Almindelighed de benyttede Mergelgrave, eller Landmændene ifærd med at udfjøre Mergelen paa deres Brakmarker, ved hvis Valg jeg endog fandt dem saa lidet vanskelige, at jeg endog saae temmelig sandet Mergel ligge paa meget sandede Marker.

Men det meest paafaldende Exempel paa Mergelens, man kunde næsten sige, vidunderlige Virkning, saae jeg i Prignitz, nær en liden Bye ved Ravn Kriwig, hvor vi havde havt Matteleie. Et lidet Stykke Bei fra denne Bye saae jeg ganske

ubentet en Habreager, hvis tærsluttede Vært og blaaegronne Farve vidnede om Kraft i Ugeren; tæt ved denne en udmærket fajn Hvedeager, og ved Siden deraf en Urteafgrøde, der kunde henregnes til de allerfjønneste og kunde staae ved Siden af dem, jeg senere saae i den frugtbare Egn ved Magdeburg. Paa den anden Side af Weien laae Markerne til Græs og frodigt Grønt, for en stor Deel hvid Klover, dækkede Ugrene. Hvad der gjorde dette Frugtbarheds- syn end behageligere, og, havde jeg ikke allerede kjendt Merglingens Virkninger, maaske vilde have forekommet mig vidunderligt, var, at vi midt imellem disse rige Afgrøder saae vor Bogn synke næsten til Rørlerne i sin rød Sand, gjen- nem hvilken vore Heste kun med stor Anstrængelse slæbte den!!

Allsaa Hvede, ja endog Urter paa saa usælt et Jordsimon, blot ved Hjælp af Mergelen; thi at denne ogsaa her spillede Hovedrollen, derom overbevistes jeg, ved at reise mig i Bognen, og saaledes mellem den høie Sæd, at opdage Mergelgrave i hver Mark. Jordens naturlige Stær- ked bevidnedes, saasnart vi overstredede dette Gods- ses Grændser, ved de over al Maade flatte Afgrø- der vi saae derpaa, og ved Græsmarker, der i denne Sommers Hede end ikke frembødte et grønt Straae, til de hungrige Faar.

Aldrig har jeg mere levende end her følt Kun-
stens Triumph over den raue og umilde Natur, og
jeg anseer det for umueligt at erholde et kraftigere
Bevis for, hvad ved Werglingen kan udrettes, end
det, jeg her saa sandseligen modtog, og ønskede at
kunne meddele mine Læsere.

J. C. Drewsen.

Saponaria officinalis, (Læge Sæbeurt).

Det tydsk Landoeconomist Skrivt fandt jeg Efterretning om, at Roden af en Saponaria ægyptiaca var tjenlig til Vaskning af den spanske Uld, og da een af Aarsagerne, hvorfor vor gode spanske Uld ikke finder heldig Ufsætning til Udlandet, er, at den er ureen, eller i det mindste ikke saa reen, som den tydske, navnlig den sakske, saa var denne Efterretning mig særdeles velkommen. — Jeg gjorde strax Forsøg paa at faae Roden af denne Saponaria fra et Apothek i Kiøbenhavn, men da man ikke havde denne sendte man mig Roden af Saponaria officinalis.

Denne Rod knuste jeg, og oversøfte den med kogende Vand, hvilket snart, som Sæbevand viste sig faldet mellem Fingrene. Efter nogen Tids Forsøg dnyppede jeg nogle Totter spansk Uld deri, lod dem fuldkommen gjennemblødes og skyllede dem dernæst i koldt Vand. Til min Fornøielse saae jeg denne Uld, at blive fuldkommen reen.

Jeg ønskede nu at gjøre et Forsøg, meer i det store og efter at jeg ved Hr. Professor Hornemans Godhed havde lært at kjende Planten, som voxer vild hos os, samlede jeg omtrent $\frac{1}{2}$ Pd. Rod, som jeg behandlede, som allerede anført og hvorpaa blev slaaet en Spand fuld af kogende Vand. Jeg lod dette henstaae til den følgende Dag og tog da et af mine mest finnyldede Faar,

som jeg satte i et Kar, og overrøste med Vaskvand. Snavset løsnedes strax fra Ulden, og da Faarets Pels var fuldkommen gjennemblødt, bragtes det ud i Naen, hvor jeg holdt det saalænge, indtil Vandet, naar jeg trykkede Ulden mellem mine Hænder, kom aldeles reent derfra. Faaret bragtes paa et reent Sted, og da Ulden var tør, viste den sig fuldkommen hvid, og havde snarere Udseende af Bomuld, end af Uld.

Senere spurgte jeg mig selv, om Toppen af Saponaria ikke ligeledes vaskede og til min Fornøielse fandt jeg ogsaa dette, ved et Forsøg med nogle Uldtrotter, bekræftet.

Denne Sag fortjener sikkerlig deres Opmærksomhed, som ere stinuldede Faareflokke; thi ved denne Plantes Hjælp, sættes vi istand til, at levere et fuldkommen reent Produkt, der maae kunne bane sig Veien til fremmede Markeder. Behageligt er det mig, at kunne tilføie, at det Faar, som saaledes vaskedes aldeles intet leed derved; ogsaa dets Lam trivedes fuldkommen vel.

Man kunde maaske formene, at det var bedre at vask Ulden efterat den var afflippen; men saa rigtigt dette end under visse Forhold kan være — Det Kongelige Skaferies Uld er med fuldkommen Held i nogle Aar vasket af Hr. Inspektør Nielsen — formener jeg dog, at Pelsvasken i Almindelighed og især under nærværende Handelsforhold, fornemmelig fordi Engländerne bestemt

erklære sig for den paa Kroppen vaskede Uld, bær gives Fortrinet, og derfor er det vigtigt at vide, at Faarene uden at tage Skade paa deres Sundhed — for saavidt dette kan antages som vist efter eet Forsøg — kan saale at vaskes i denne Erbeurts Vand.

- For dem, der ikke eie Hr. Prof. Hornemanns Skrivt og dog ville søge denne Plante, tilføies efterstaaende Beskrivelse uddragen deraf.

”Koden er lang, krybende. Stængelen opret, rank, leddet, knudret ved Leddene, glat, trind, bladet, i Enden modsat grenet, i til $1\frac{1}{2}$ Fod høi. Bladene modsatte, ved Grunden sammengroede, heelrandede, trenærvede, glatte, spidse. Blomsterne sidde i en mangeblomstret Top i Enden af Stænglerne og de korte Grene. Bladene ved Blomsterne lancetformige. Kronbladene rødagtig hvide, lidt udrandede, med kronet Svælg og lange hule Negle, hvori Støvtraadene indsluttes. Gleeraarty. Blomstrer i Juli og August.”

”Den findes hist og her ved Byer i god Muld, jord; s. Ex. ved Lyngbye (Springforbie), Ruderød, dal, Arlose, Antvorskov, Qvistlemark, Bømmelstoft, i Egen ved Odense, Rønninge og Uggeretev.”

”Man har den i haver som Zurplante, hvort der og findes en søldt Afart.”

Hos mig beplantes til Kornæret et Stykke Jord dermed, og med Kornøielse overlader jeg Enhver der henbender sig til mig derom, en Plante, at de, der ikke efter Beskrivelsen kunne søge den, kunne lære at kjende den.

Strandmøllen, 1 Octbr. 1819.

Udgiveren.

Blandinger.

Skadeligt Vandets Bortledning ved Nedsænkning.

Det skadelige Vandets Afledning er det første Skridt der maae gjøres til Jordernes Forbedring. Saalænge Vandet kan, om end blot til visse Aars-tider, eller i fugtige Aargange, forblive paa Ageren, er selv den omhyggeligste Pløining og kraftigste Gjødsning forgjæves. Men undertiden er det saare vanskeligt at bortskaffe Vandet, som f. Ex naar lavtliggende Ager begrændses paa alle Sider af hviere liggende Jorder. I dette Tilfælde nødes man da til at gjennemstikke een af de tilgrændsende Bakker, men naar en Grovt skal graves der igjennem, saa dybt at dens Bund ligger lavere, end det lavtliggende Jordsmøn, hvorfra Vandet skal ledes, saa bliver dette Arbeide ofte saa besværligt og saa kostbart, at Afgravningen ganske undlades.

Et Middel, hvorved Afgravningen ofte paa saare simpel Maade kan iværksættes, maae altsaa være kjærkomment. — Dette bestaaer deri, at man paa laveste Sted graver et Hul i Jorden, som en Brønd, og saa dybt, at man gjennemstikker det Leerlag, der hindrer Vandet fra at synke i Jorden, og naaer et Sandlag. Det gravede Hul fyldes

da med Steen, hvorpaa lægges et Lag Halm eller Tang, og tilsidst, saa megen Jord, at man, uden at røre Stenene eller Halmen med Ploven, kan ubindret ploie. — Vandfurer trækkes da til det udgravede Sted, hvor Vandet synker og Nigeren altsaa tørres. — Denne Fremgangsmaade er anbefalet af Elkington, Chaer og Klere.

Udgiveren.

Krudt blandet med Saugspaaner, til Stenes Sprengning.

En Major Barnhagen, en Tydsker af Fødsel, men nu i brasiliansk Tjeneste, beretter, at da han i Marts 1810 kom fra Portugal til Brasilien, saae han at man i Steenbruddene ved Rio de Janeiro blandede tørret Meel af Roden af *Latropha Manehot* L. mellem det grove Krudt, hvormed man sprængte Stenene. Han spurgte, hvorfor dette skete og fik til Svar: For at forstærke Krudtet. Det var ham besynderligt, men han gjorde ikke desnomindret Forsøg, og fandt, at de Ladninger, hvori Meel og Krudt var blandet, gjorde bedre Virkning end de med blot Krudt.

Da han senere overdroges af Kongen at anlægge et Jernværk, og derved blev nødt til at sprænge en Rængde Stene, saa randt dette ham i Tanker; men han havde ikke hiint Slags Meel,

og faldt derfor paa at forsøge Saugspaaner. Han blandede 1 Maal Krudt, med 3 til 4 Maal grove Saugspaaner, og fandt, at denne Blanding virkede endnu bedre, end en Blanding af Krudt med hiint Weel. Saugspaaner af bløde Træsorter, saasom af Rod, og Hvidgran og af Lærketræet fandt han at være bedst. 3 Huller som vare borede 2 til 2! Rod dybt fyldtes 3 til 4 Tommer af denne Blanding, hvori ikke var mere end 1 Lod Krudt, og Virkningen var fuldkommen.

Selv for Landmanden er denne, i det mindste mig, nye Opdagelse ei uvigtig, da meget Krudt ofte maae bruges til de store Kartstens Sprængning. Et Forsøg er Sagen stedse værd, ligesom det i sin Tid vilde være behageligt at erfare Udfaldet.

Udgiveren.

Et Middel mod de nøgne Snegle.

En tydsk Landmand beretter, at han har opdaget et Middel, hvorved Vintersæden kan beskyttes mod den Skade, som undertiden tilføies den af de nøgne graae Snegle. — Han bløder nemlig Sæden med Vand, hvori knuste Hvidlog have lagt i 24 Timer; men hvormange Hvidlog, hvor stor Portion Vand der behøves til et vist Maal Sæd, anmærker han imidlertid ikke; kun forsikrer han, at medens Sæden paa de omliggende Aagre fordarvedes af Sneglene, blev hans aldeles forstaaet.

Simpelt Middel, hvorved en Koe, der er vandt til at slaae naar den skal malkes, afvendes derfra.

Man lader sig gjøre en Rem omtrent en Alen lang med et Spende. Den behøver hverken at være stærk eller bred. Denne spænder man temmelig fast oven over Knæet paa det Been af Koen, der vender fra Malkepigen (Det maae formodentlig være paa Bagbenet). Saaledes staaer Koen stille og afvender sig, naar dette nogle Gange er brugt, ganske fra at slaae. Er den meget vild, kan man ogsaa spænde den en Rem om det andet Been.

Et Forsøg vord.

Udgiveren.

Om Tangens Anvendelse til Gjødning paa Thorseng og Strynøe.

Stiont Tangen i et Land, som Danmark, der næsten paa alle Sider omkyles af Havet, og paa hvis Kyster aarlig saa mange tusinde Læs af denne Strandplante opkastes, vist nok vilde kunne blive et vigtigt Middel til Jordens Forbedring i alle de Egne, der ligge nær ved Havet, saa er dette dog ikke Tilfældet. I mange Egne kjender man saa godt som intet til Tangens Anvendelse som Gjødningemiddel; man udrækker derfor neppe Haanden for at gribe en Skat, hvilken Havet vel til sine Tider giver, til andre Tider derimod igjen selv borttager.

I andre Egne, hvor man vel har hørt om Tangens Anvendelse, herse Gjordomme, som lægge Hindringer i Veien derfor; uden at kjende Tangens sande Bestaaffenhed holder man Tangen, især paa visse Slags Jorder, for at være skadelig; man troer at dens Brug overalt forarsager den sandt og det Binds 3dis Heste.

skadelige Qvikrod, en Mening, der kun for saavidt er grundet, at Tangen, i det den stjørner og forbedrer Jorden, beforder hiin Græsbrods frodigere Vext, naar den alt i Forveien, efter flette Afgroeder, vaade Somre og milde Vintre, findes i Jorden. — Naar jeg undtager Hr. Pastor Rønnes Beretning om Tangens gavnlige Anvendelse hos Søren Jensen Klarstov ved Isefjorden, Hr. Pastor Wedels meget korte Berørelse af denne Sag i hans Landoeconomiske Samlinger og von Essens Efterretninger, i hans mærkværdige Jordbrug, om Tanggjødningen paa Dreyse, saa er det mig ikke bekjendt, at landoeconomiske Skribentere have omtalt, eller bestemt anbefalet Tangen som Gjødningsmiddel; Selv Thær nævner neppe engang Tangen blandt de Midler, hvorved Gjødningsmassen kunde formeres.

Da man imidlertid længe har kjendt Gavnligheden af Salt i maadelig Qvantitet, til at befordre Jordens Frugtbarhed, saa have sindrige og virksomme Landmænd gjort Forsøg, deels med Tangastens deels med Tangsaltets Anvendelse til Gjødning. Saa indlysende som nu især Nyttens af Tangsaltet ved disse Forsøg synes at være bleven, og saa vist som det er, at dette Gjødningsmiddel, hvor det kunde bruges, meget vilde være at foretrække for det rene Salt, der heriilands vilde blive altfor kostbart; Saa vist og af sig selv indlysende er det paa den anden Side, at den

raae Tangs Anvendelse, uden al Bekostning med at forvandle den enten til Salt eller Aske, er allerfortrinligst, forudsat at dens Virkning paa Jorden er ligesaa velgjørende.

Det formodes altsaa at ethvert, endogsaa nok saa lidet, Bidrag til Oplysning om Tangens Anvendelse i sin raae Tilstand til Jordens Forbedring maae være Landoeconomierne velkommen, og da Forfatteren af disse Linier, der har Embeds-jord at dyrke, i over 14 Aar har anvendt Tang og desuden boer i en Egn, hvor Tangen ganske fortrinlig skattes og bruges til Jordforbedring, saa holder han det for sin Pligt, at offentliggjøre sine Jagtagelser og Erfaringer herom.

Brugen af Tang til Gjødning, især paa de heromkring liggende Smaaser Drepøe, Skarøe, Hjortøe, Birkholm og Strynøe, hvorfra den nok senere er gaaet over til den større De Thorseng, strækker sig uden Tvivl meget langt tilbage i Tiden; skriftlige Efterretninger derom ere her vel ingensteds at finde; men de ældste Folk, med hvem man i disse Egne taler derom, berette, at Tangen paa Smaaserne har været brugt fra de ældste Tider og ingen kan mindes en Tid da den slet ikke brugtes til Jordforbedring. — Det er ikke blot den egentlige Bendel-Tang (*Zostera marina*), men ogsaa Kløer-Tangen, især *fucus vesiculosus divoricatus*, som er anvendelig til Gjødning. Skjøndt man forhen her i Egnen skal have for-

kastet Kløver-Tangen, saa bruges den dog nu næsten af Alle i Forening med Vendeltangen, ja foretraktes endog af nogle for denne. En Hovedsag ved Tangens Anvendelse til Gjødning er, at bringe den i en saadan Tilstand, at den kan raadne eller dog i det mindste blive skjær.

Man har derfor at vogte sig for at den Slim, som findes paa den nyelig opdrevne Tang ei skal indtørres deri, hvorved Tangen bliver seig og modstaaer i den Grad Forradnelsen, at man, i flere Aar efter at den er bragt paa Jorden, endnu kan finde den liggende ganske heel i Skikkelse af lange hvide Bendler. Hvorlænge Vendeltang kan holde sig heel i denne Tilstand, sees ogsaa paa baade paa Tanggjærder og Hnusrøgninger af Tang, der som bekjendt kunde blive meget gamle. Finder man altsaa lang løs Tang ved Stranden, som alt er tørret og bleget, da vil dens Anvendelse til Gjødning lidet eller intet nytte. Det er derfor alle omhyggelige Tangbrugeres første Omhu strax at komme i Besiddelse af den Tang Stranden opkaster, ikke allene for at Høvdandet ei igjen skal borttage den, men ogsaa for at kunne strax faae den saaledes sammenhobet i Dyrger, at den ei skal hentørres. I slige Dyrger bliver den grønne Tang snart varm og gaaer over i den Gjøring, hvormed dens Forraadnelse tager sin Begyndelse. Om den Slim, der findes paa Tangen, bidrager hertil eller ikke, er mig ubekjendt, men

at den i det mindste ikke i Dyngen hindrer Forraadnelsen, er en Erfarings-Sandhed. Tangen opsamles her baade om Vinteren og om Sommeren, men den er ingenlunde til enhver Tid i lige brugbar Tilstand, til strax at anvendes.

Vil man bruge Tangen strax til Blanding med anden Gjødning, ligesom den findes ved Stranden, uden i Forveien at sammenhobe den, hvilket ofte skeer her paa Thorseng, saa holdes den Tang, der oplastes om Sommeren fra Slutningen af Mai indtil en Maaned efter Høsten, for den tjenligste, da denne Tang meget ofte kan findes alt at være fort og skjor. Allerkræftigst holde Øboerne Høsttangen for at være; omvendtjønt denne Tang ikke selden er meget lang, er den dog skjor og meget impregneret af Salt, hvilket vel har sin Grund i, at den, som en Plante fra det forrige Aar, længe i visfnet Tilstand, har kunnet gjenstrænges af Havsaltet.

Efteraars- og Vintertangen, er i Almindelighed lang og grøn, i denne Tilstand er den ei tjenlig til strax at blandes med anden Gjødning; thi den forraadner da ikke let. Blander man Møgdyngen dermed om Vinteren vil man efter et halvt Aar finde Tangen ligesaa grøn og uforraadnet, som den blev nedlagt. Men de vindstibelige Øboere vide ligesuldt paa denne Aarstid, at føre sig Tangen til Nytte; Undertiden, især naar Veiene ere flette og Transporten vanskelig, sammen-

hobe de Tangen i de ovenomtalte Dyrger ved Strandbredden, for der at opbevares og sammenbrænde, som de kalde det, indtil de om Sommeren ville bruge den. Til andre Tider, naar Kjorselen dermed er mindre besværlig, føre de Tangen ligesaa lang og grøn som den er paa deres Gader og Veie i Nærheden af Gaardene, ja endog i Gaardene selv; her kjøres og trædes et Lag deraf meget snart istykker, hvorefter et nyt Lag hentes, saa at Gjødningsmassen derved paa adskillige Steder bliver betydelig formeret.

Koruden dette Brug af Tangen, fører man den ogsaa i grøn Tilstand under Evinene; disse, som her bestandig holdes indelukte i en temmelig snever Kold, indhegnet af dobbelt Steengjærde, æde endeel især af Kløvertangen og kunne meget snart saaledes søndertræde og gjennemrode det svrige, at det blandet med Evinemoget, bliver en fortreffelig Gjødning. Under 2 Evin kan ugentlig et Læs Tang saa stort, som et Par gode Heste kunne trække det hjem forvandles til Gjødning. For Reenligheds Skyld udkastes gjerne det gamle Lag, før det nye indlægges. Der maae nu være kommet nok saa lidt af den egentlige Evingjødning blandt den udkastede Tang, denne gaaer dog i den Dyrge, hvori den udenfor Evinestien ophobes, altid herligt i Forraadnelse hvad enten den ved at anvendes til Strøelse har været grøn eller eller visken; Man kan derfor ikke let strø for megen Tang

under sine Sviin; thi den Sjødning som derved vindes bliver ikke blot god, men endog fortrinlig. Den betydelige Mængde af god Sjødning, der saaledes aarlig kan tilveiebringes under Svinene ved Langstrøelse har maaske ledet Deboerne her til den uden Tvivl meest oeconomist rigtige Maade, at holde dette gavnlige Huusdyr paa. De lade nemlig aldrig Sviin staae i Løier endnu mindre gaae løse i Gaardene eller paa Markerne. Hr. Hæghs Ønske, i hans Anviisning til et vel indrettet Jordbrug "At Sviin maatte erklæres fredløse ethvert andet Sted end i deres Indelukke!" er her gaaet fuldkommen i Opfyldelse. Man har ikke en Gang nær saa stor eller kostbar en Indretning til Svinene, som Hr. Hægh foreslaaer; 2 Sviin faae i Almindelighed kun et Indelukke af omtrent 60 Kvadrat Alens Størrelse; dette er vel brolagt og omgivet med et nogenlunde høit dobbelt Steengjærde, hvorover Svinene aldrig forsøge at stige, da de alt som Smaagrise ere vant til at være deri. Grisene kjøbes enten om Efteraaret og opfødes da om Vinteren med lidt Sæd, Affald i Huusholdningen og Kartofler, eller og, hvilket er det almindeligste, man kjøber Grisene om Foraa-ret og faaer dem endda, med omhyggelig Pleie med Sæd og Melk om Sommere til, i Efteraaret at give fra 6 til 10 Lpd. Kjøst og derover. Haabende Læserens Tilgivelse for denne lille Digression om Svineavlen her, fordi samme staaer saa

noie i Forbindelse med Tangens nyttige Anvendelse, gaar jeg igjen tilbage til denne nærværende Afhandlings egentlige Gjenstand. Foruden den Maade at forvandle Tangen til Gødning under Evinene, som ansees for den allerfortrinligste, bruge Deboerne her ogsaa Tangen i deres Blandingsmøgdynger.

Saa snart Vaarsæden er lagt, udfører enhver Gaardmand sin Gødning paa den Mark, hvor den om Efteraaret skal anvendes. Tangen blandes nu lagvis med Gødningen, i det Forhold, at man til 100 Læs Gødning tager fra 10 til 20 Læs Tang, eftersom man med Hensyn til den Marks Størrelse eller Bestaenhed, der skal gjødes, snfter Gødningen stærkere eller svagere. Tangen findes i Almindelighed i disse Blandingsmøgdynger om Efteraaret meget vel forraadnet især naar den for Blandingen har været passende til sin Bestemmelse. De omhyggeligste Tangbrugere stræbe, før de begynde deres Gødningskjørsel, af og til, naar Leilighed kan gives, at sammenføre saamange Læs Tang, som de troe at kunne bruge, tæt ved den Plads, hvor Dyngen skal blandes. Have de nu de før meldte, om Vinteren sammenførte Tangdynger ved Strandbredden, komme disse dem vel tilpas, hvis ikke, sanke de rundt omkring den brugbareste korte fjore Tang de kunde finde. Quantiteten af Tang, som paa denne Maade gjøres til Gødning, er ikke ubetydelig; af Jorddyr-

ferne her i Bjerrebye Sogn, hvis Hartkorn er henved 500 Edr. er indeværende Nar kjort over 2000 Læs Tang og Skiont her gives Udskjellige, der deels fordi de ere saa langt borte fra Stranden, deels af andre Aarsager, kunns forbruge lidet, saa gives her paa den anden Side ikke saa, hvis aarlige Tangforbrug udgjor meget over 100 Læs, og den Tid er neppe langt borte, da man med Begjærighed vil opsamle hvert Læs Tang som Stranden opkaster paa Thorsengs Kyster. Foruden den Tang, der rundt omkring paa Strandbredderne her aarlig opkastes, findes ved Byen Wemmenes, i Nærheden af Stranden en Strækning underjordisk Tang, som bedækkes af en Græsflade af et Qvarteers til en halv Alens Tykkelse; denne Tang er hvidbleget, tæt sammentrykket, men derhos dog fuldkommen stjør og anvendelig som den er til Jordforbedring, hvilket synes at bevise, at selv den lange af Solen hentørrede hvide Tang dog tilsidst paa en Maade forraadner og kommer Jorden tilgode omendstjont det er sandsynligt, at vel en heel Menneftkalder, ja maastee længere Tid, forløber inden dette skeer. Da Wemmenes er den yngste Bye paa Thorseng, saa er rimeligviis denne Tang, for Byens Anlæg, bleven opdyngtet i en Deel Nar uden at afbenyttes indtil den blev overgroet med den Græstov der nu bedækker den. Den første, som blev opmærksom paa den var den af von Essens mærkværdige Jordbrug fordeelag

tigt bekjendte Bonde og Skovfoged Lars Masmussen i Bemmenæs, som begyndte at anvende den til at ophøje nogen sid liggende Kaaljord i sin Have, hvorefter Havesagerne i nogle Aar have groet meget godt. Siden er den med Rytte brugt til at skjorne seige lerede Jorder, men dens Anvendelse er endnu for nye, til at man skulde turde afgjøre, om den har nogen anden end en blot mekanisk Virkning paa Jorden.

En ganske fortrinlig Anvendelse af Sommer-tangen, som i de senere Aar her er forsøgt er dens Brug til Stroelse under Kreaturene ved Sommerstaldforingen. Naar man til dette Brug blot sørger for at den bliver hjemført tør og henlagt under Lag paa et tørt Sted, saa opfylder den meget vel sin Hensigt. Kreaturene kunne ved dens Brug, som flere Aars Erfaring har lært, holdes fuldkomment reene og Gjødningsmassen forsøges saameget mere derved, da en stor Rængde Tang baade kan og bør anvendes, hvilken tvende Gange daglig udført og blandet med Kreaturets Sommergjødning saa herligt forraadner, at man endog paa hvert fra Stalden udført Gjødningslag desuden kan sprede endnu et tyndt Lag Tang, der sikkert, især hvis man lader Sommergjødningen blive paa Stedet indtil næste Aar, vil findes i forraadnet og brugbar Tilstand. Her er ei Stedet til at vise Sommerstaldforingens Rytte i et velindrettet Agerbrug; Vigtigheden af at kunne

vinde flere Maaneders disponibel Gjødning af den hele Besætning og at kunne føere sit Qvæg med det grønne Foder, hvormed man, naar det om Vinteren er tørret, kunß føder det, er saa indlysende, at enhver, der just ikke har Fordomme mod Sagen, maae kunne fatte den.

Men ligesaa iudlysende maae det synes, at Staldforingens Rytte bliver dobbelt, naar man ei fra Vinterforingen behøver at afknappe den betydelige Mængde Foder, som behøves til Strøelse, og man kan anvende Tang, som Agerlandet ei frembringer, hertil. Paa saadanne Steder, hvor Tang kan haveß, bliver Staldforing saa meget mere nyttig fordi den kan bringe en langt større Mængde Tang i Korraadnelse end ellers var mueligt og Tangens Brug saa meget mere fordeelagtig, fordi den afgiver et overflodigt Middel til Strøelse, hvis Mangel, især i Fodertrange Aar, er en væsentlig Hindring for Commerstaldforingen. Endnu maae jeg, før jeg forlader Beretningerne om Tangoeconomien paa Thorseng berøre et lidet Forsøg, som hermed i sidst afvigte Aar er gjort: Da Saltet, efter John Sinclairs, Thærß og flere Ryeres Mening beforder Jordens Frugtbarhed og da man ligeledes holder Jordens Bedækning om Vinteren med et eller andet Legeme for at være nyttig, saa har Thorsengs Eier, Hs. Excell. Hr. Generallieutenant v. Juel, Storkors af Dannebrogen &c., der alt for længe siden forsjent af

Fædrenelandet, som en af det nyere Agerbrugs første og virksomste Befordrere, endnu gjor Landoeconomien til sin Vndlingsfysfel foreslaact, at forsøge, om Jordens Bedækning med Tang kunde opfylde begge ovennævnte Viemeed og denne saaledes virke gavnligt, deels som Bedæknings-Middel, deels derved, at Regn og Sne-Vandet affkyllede dens Saltdele til Bedste for Jorden. 9 Bønder her i Sognet have i sidste Vinter, efter Hs. Excellences Anordning, foretaget dette Forsøg, hvoraf de 4, nemlig: Niels Hansen Møller og Jens Davidsen i Wemmenees, Niels Skarøe og Lars Hoytes Enke i Waarøe, have erfaret gode Virkninger af Tangpaalægningen, de 4 have ikke bestemt kunnet erklære sig, og kun een Mand erklærede Tangen aldeles uden Virkning. Paa et lidet Stykke Jord af 900 □ Alens Størrelse gjorde jeg ogsaa Forsøget med Tangpaalægning. Jorden var efter 2 Aars Græsleie fældet om Efteraaret til Byg; Tangen blev paakjort midt om Vinteren ganske grøn lige fra Stranden i den Qvantitet, at den ganske bedækkede Jorden, den blev borttaget, da den første Pløining om Foraaret skulde skee. Da det isaaede toradede Byg var nogle Sommer høit, var Forskjellen mellem det og det øvrige Byg paa samme Ager paafaldende; det stod meget tettere og frodigere, men havde isvrigt en ikke saa mørkegrøn Farve, men snarere et blegt og guult Udseende; det vedligeholdte sig lige indtil Høsten langt frodi-

gere og bedre i Vext. Ved Tærskningen befandtes de 900 □ Aens Afgrøde at være $5\frac{1}{2}$ Skpr. Byg imedens et ligestort Stykke af Ageren, der ei havde været bedækket med Tang, kun afgav 4 Skpr. Byg. Bedækningen havde vedligeholdt den underliggende Jord fugtig og tjenlig til Udsæden, imedens den øvrige Ager i Sædetiden var tør som Aske.

Paa de heromkring liggende Raboe, Der, Strynøe, Birkeholm, Hjortøe, Skarøe og Dreyøe spiller Tangen en endnu langt betydeligere Rolle i Agerbruget end paa Thorsøng og ingen som noie kjender Tangens Anvendelse paa disse Der, vil kunne nægte dens udmærkede Værd, som Sjødningsmiddel. Jeg forbigaaer samtlige Dreyøe Sogns Ders Tangoeconomie, da samme alt have bestrevet af v. Eksen og indskrænker mig allene til at ommelde Tangens Anvendelse paa Strynøe. Denne Øe udgjør tilligemed en anden lille Ø, Strynkalo, der kun har 3 Gaarde, et Sogn paa 121 Edr. Hartkorn. Da det Antal Mennesker en Jordbund kan føde, uden Hjælp af andre Næringsveie, afgiver en temmelig sikker Maalestof for dens Frugtbarhed, saa vil Strynøes Frugtbarhed fremfor det nærliggende Thorsøngs bedst skjønnes deraf, at hiin lille Øs 968 Edr. Land,

søder i Forening med lidt Fiske 500 Mennesker
 imedens Bjerrebye Sogns 4000 Ldr. Land paa
 Thorseng kun søder 1250 Mennesker. Og hvor-
 fra har nu Strynøe faaet dette store Fortrin i
 Frugtbarhed? Dens Jordbund er neppe i Almin-
 delighed af oprindelig bedre Bestaaffenhed end den
 Thorsengske; Strynboerne ere i Almindelighed ret
 driftige og vindskibelige Folk, men dette samme
 kan siges om Thorsengs Bønder; Udførelsen,
 som er mange Aar gammel paa Thorseng, er først
 ganske nyelig iværksat paa Strynøe; Kløveravlens
 drives lige omhyggeligt begge Steder; Skjøndt
 Strynøe har en for Agerdyrking beqvem Belig-
 genhed med Heiden mod Stranden og deraf fly-
 dende Affald for overflødig Vand, saa mangler
 den dog ganske Læe mod skarpe Vinde, da den
 har næsten slet ingen Træer og de levende Hegn
 ere ganske i deres Barndom; Thorseng har deris-
 mod begge Fordele, baade Læe og Hæding mod
 Stranden. Jeg kan altsaa ikke tænke mig nogen
 anden Aarsag til Strynøes større Frugtbarhed
 end den, at man paa denne De i længere Tid og
 omhyggeligere end paa Thorseng har benyttet Tan-
 gen, til Jordsforbedring. Dette bliver endnu mere
 indlysende af den saare mærkelige Omstændighed,
 at Strynboerne formedelsi Mangel af anden Ild-
 brændsel, brænde en betydelig Deel — jeg tør nok
 sige $\frac{1}{2}$ af den Føring deres Jorder aarlig afgive

og desuden bruge følgende, temmelig anstrengende og betydelig Gjødning udfordrende Drift:

1ste Aar, Byg hele Marken.

2det Aar, Kug gjødet hele Marken; det halve besaaes med Klover.

3die Aar, Værter i den halve, Klover i den halve Mark.

4de Aar, Byg gjødet i den halve Mark; Byg uden Gjødning i den øvrige Mark.

5te Aar, Kug gjødet i hele Marken.

6te Aar, Klover i hele Marken.

Hvorledes ville denne Drift, der udfordrer $2\frac{1}{2}$ Gangs Gjødning i 6 Aar tilligemed hiint aarlige $\frac{1}{3}$ Læs af Føring som brændes, hvortil endda kommer de to Tiender, der hidtil meestendeels er ydede in natura, kunde forenes med den Frugtbarehed, som Strypnø fremviser, naar der ei brugtes et saadant Gjødningsmiddel som Tangen og naar dette ei virkede særdeles meget?

Strypnøboerne ere ogsaa selv saa overbeviste om Tangens Gavnlighed for deres Jorder, at de ikke let lade noget eneste Læs deraf gaae tilspilde. Alle Dens Kyster ere deelte i Tanglodder, hvoraf enhver Gaardmand og Huusmand, baade med og uden Jord, har sin, og aldrig saasnart er Tangen opdrevet, førend den bliver opsamlet og lagt i Hobe, om den ikke strax med Vogne kan afhentes. Huusmændene bære ikke sjelden Tangen hjem, og de, der ingen anden Jord have, benytte den til

deres Kummenshaber, hvorpaa de lægge den i Stedet for anden Gjødning, naar den kun i nogen Tid har siddet i en Dyrge. Ja! ei alene at Strynøes egen Tang bliver paa det omhyggeligste afbenyttet, men, saa begjærlig er man efter den, endog adskillige Beboere, som have Baade, hente sig dermed Tang baade fra Thorsengs og Langelands Kyster. Saaledes har blandt andre Gaardmanden Niels Mortensen forsikret mig, at have hentet fra andre Der i dette Aar 80 Læs Tang, foruden den, hans egen Tanglod afgav til hans Jorders Forbedring.

Den Anvendelse som Strynøeboerne gjøre af Tangen er i øvrigt ligesom den paa Thorseng ovenfor beskrevne; dog er man paa Strynøe gaaet saa meget videre, at man endog anvender Tangen til at gjøde med, uden at den i Forveien er blandet med nogen Slags animalisk Gjødning, naar den blot har siddet et Aars Tid eller længere i en Dyrge, hvor den er blevet vel forraadnet.

Den nærværende Cognepræst Hr. Jensen forsikrer, saaledes at have gjødet med ublandet Tang under Urter og deraf at have svoret fortrinlige Virkninger ikke blot paa den første, men ogsaa paa den efterfølgende Grøde; paa en liden Ende af hans Kartoffeljord fandt han endog Aigrøder efter den ublandede Tang bedre end efter virkelig Gjødning. At af tvende øvrigt ligegode Bygagre,

den, der er gjødet med ublandet Tang, stedse bærer Fortrin i Afgrøde for den, der ingen saadan Gjødning har modtaget, er en paa Den almindelig Mening. Enhver indseer imidlertid let, at den Virkning, sliq ublandet Tang frembringer ei i Almindelighed kan ligned med den animaliske Gjødning. Dog virkede end Tangen ei andet ellers mere end ublandet forraadnet Koder, saa vilde dette jo allerede være nok til at sætte Tangens store Værd i Agerbruget udenfor al Tvivl; men den virker vist i nogle Henseender med mere Nytte end det blotte Straae; thi den forøger ei alene, som forraadnet Vegetabil, i samme Grad som Straaet, Massen af humus, men gjør uden Tvivl ogsaa, hvad ei er Tilfældet med Straaet, formedelst sine Saltdele Jorden mere vandholdende og frugtbar, forbedrer saaledes selv sandige og lette Jorder og skjønner desuden i høi Grad de lerede og alt for seige.

Hovedresultaterne af nærværende Beretning om Tangen ere da i Korthed følgende:

- 1) Tangen bør strax, naar den opflyder, sammenhøbes, jo friskere og grønnere den hertil tages fra Strandbredden, jo bedre forraadner den.
- 2) Den vel forraadnede Tang, kan bruges som den er til at befordre Jordens Frugtbarhed.

- 3) Med endnu mere Rytte blandes den med den øvrige Gjødning til Mæssens Formerelse.
- 4) Har man ingen Tang til Blandingsgjødynger faaet sammenhobet, saa er den forreste og skjæreste Tang man midt i Sommeren kan finde, den anvendeligste.
- 5) Til Blandingsgjødynger maae ikke bruges grøn ei heller den lange hentørrede hvide Tang, der modstaaer Forraadnelsen.
- 6) Den tørre Tang kan derimod vel bruges til Strøelse ved Sommerstaldføringen, hvortil den er bekvemmet. Den modstaaer saaledes brugt ikke Forraadnelsen.
- 7) Jordens Bedækning med Tang om Vinteren synes efter de gjorte Forsøg, nyttig.
- 8) Al Slags Tang forraadner og skjernes let ved at lægges under Sviin, hvorved den i høi Grad kan forøge Gjødningsmæssen. Naar den er grøn, æde Svinene en Deel af den.
- 9) Tangen frembringer ikke Græsrodde, men nærer maasse disse, naar de efter flette Afgrøder eller af andre Aarsager alt findes i Jorden.

Dersom disse Beretninger maae blive til nogen Rytte for dem af mine ærede Lands-

mand, der boe i Nærheden af Stranden og endnu ei have havt Leilighed til, ret at kjende, hvad Fordeel Tangen, rettelig brugt, kan bringe, skulle det meget glæde mig, da derved den Hensigt opnåes hvori de ere skrevne.

Maarsø, den 21de Novbr. 1819.

J. G. Møller.

Nogle med den grønne Bøghvede anstillede Forsøg, som Fodringsmiddel for Faaret, Svinet og Geden. Meddeelt af Professor Carl Viborg og oplæst i det Kongelige Landhuusholdnings Selskab.

Den, formedelst den velsmagende Bøghvedegrød og andre gode Egenstaber, yndede Bøghvedeplante har i den senere Tid tildraget sig saavel Lærdes som Uærdes Opmærksomhed, og foraarsaget adskillig Uenighed. Især er den kommen i et meget slet Rygte for den farlige Indflydelse, den i grøn Tilstand skal have paa nogle af vore Huusdyr. Men ogsaa her ere Meningerne deelte. I Nye Oeconomiske Aalers 2det Bind 3die Hefte Side 234, advarer Professor Oluffen mod Bøghvede til grønt Foder. Kammerraad Drewsen bekræfter i Landoeconomiske Tidender 6te Bind 1ste Hefte den grønne Bøghvedes skadelige Virkninger saavel paa Faaret som Svinet, men tilføjer tillige, at den ikke angriber de af de sidste, som ere sorte eller forbrøgede. Statsraad Viborg har udgivet et lidet Skrivt om Bøghvede, Markmuus og Spelt. Denne Forfatter troer det er Bieslik og ikke den grønne Bøghvede, der frembringer de anførte Tilfælde. Herimod har Kammerraad Drewsen taget til Gjenmæle i Landoeconomiske Tidenders 9de Bind 3die Hefte. Kammerraaden paastaar som

forhen, og beviser endog ved Forsøg, at ikke Bierne men Boghveden sætter hiine Dyr i en sygelig Tilstand. — Hvad den Ene antager, benægter den Anden, og Stridshandsken er fastet paa en Maade, der burde være fremmed for videnskabelige Uenigheders Afgjørelse. — Er det da, som det lader, grundet, at en saa almindelig udbredt Plante, som Boghveden, kan være Huusdyrene skadelig, maae det være vigtigt, at faae Kundskab om, hvorledes den virker, og hvori dens skadelige Virkning ligger. Erfaringsveien bliver vist nok her den sikreste at følge, og er maaske den eneste, der leder til det rigtige Maal.

Erfaringer bør ei forkastes, men værdiges Opmærksomhed, hvad enten de iagttages af Lærd eller Læg, Mænd. Herpaa anfører Selskabets hæderlige Præsident Hr. Kammerraad Drewsen et meget indlysende Exempel i Landoeconomiske Tidenders 6te Bind's 1ste Hefte Side 33, i det han tilstaaer, at den Jagttagelse, der undgik hans granskende Die, blev bemærket af hans Røgter. Forsøg, som anstilles med Sandhedskjerlighed, og ikke ledes af nogen eensidig Anskuelse, maae her gjøre Udslaget, og give disse os end ikke altid et saa fuldkomment afgjørende og tilfredsstillende Resultat, som vi ønske, føre de os dog Sandheden nærmere.

Hr. Kammerraad Drewsen har som sagt allerede i Landoeconomiske Tidenders 9de Bind's 3die

Hefte, bekjendtgjort nogle paa Svinet anstillede Forsøg med den grønne Boghvede, og det kunde altsaa synes overflødigt at anstille flere. Den her omtvistede Sags Afgørelse forekommer mig imidlertid at være af saa megen Vigtighed for den praktiske Landmand, at den fortjener at flere beskæftige sig med samme. Dette, i Forening med den Tankte, at jeg tillige kunde gjøre Stiftelsens Elever, som udgaae til Rigets forskjellige Provindser, bekjendte med Boghvedens Virkning paa nogle af Huusdyrene, bestemte mig til at anstille de Forsøg, som jeg her har den Ære at forelægge Selskabet, og som de Hrr. Etatsraad Collin, Professor Oluffen, Kammerraad Drewsen og Hr. Lieutenant Holmblad gjorde mig den Ære at bivaane, da de bleve foretagne.

Første Forsøg.

Den 24de Juli 1819, da Boghveden stod i fuldeste Blomster, blev et Lam, som hidtil havde gaaet paa Græs, indsat, for at fodres med den grønne Boghvede i en styggefuld Stie. I Boghveden var nogen Melde, men Lammet lod disse ligge og aad med Begjerlighed Boghveden. I de første Dage sporedes ingen Virkning af denne Plante.

Den 7de August, altsaa efterat det allerede i 15 Dage havde nydt hiint Foder, begyndte Lammet at fradse sig noget bag Ørene, men der frem-

fom ingen Saar, og Klsen tabte sig i faa Dage saa at den den 10de August igjen var aldeles forsvunden. Den engang begyndte Fodringsmaade blev endnu fortsat til den 24de August, men uden at den havde mindste skadelig Indflydelse paa Dyrets Velbefindende. — Et andet Lam blev fodret paa samme Maade fra 19de til 29de August altsaa i 10 Dage med lignende Udfald.

Andet Forsøg.

Kor at overtyses, om den paa Hoden staaende Boghvede havde en anden Virkning, blev det først anførte Lam den 25de August sat ud i samme. Boghveden blomstrede endnu tildeels. Heden var som bekjendt i disse Dage meget stærk. Den 26de indfandt sig en heed udbredt smertefuld Hævelse som indtog Over- og Underlæben, samt begge Ørene. Den 27de August var denne Hævelse udbredt over hele Hovedet. Næseboerne vare næsten tilsluttede af Hævelsen, Slimhinden i Næsen leed, og affondrede en vandartet Vædske. Nandedraget var kort og benaet. Den 29de revnede Huden især paa Ørene. Øinene vare stærkt betændte og næsten tillukte. Dyret søgte bestandig at kradsse sig og herved fremkom, saavel paa Ørene som paa Hovedet almindelig udbredt, blodende Saar. Det syge Dyr var meget dorst, men blev, naar Klsen paakom det, meget uroligt og styrtede paa Hovedet i en Art af Raserie. Klsen tiltog

endnu bestandig, og Lammet søgte ei allene at kradsse sig med Bagbenene, men gned sig imod enhver Gjenstand. Saarene vare almindelig udbredte paa Ørene, Panden, Isfen og omkring Lindingerne og selv Benene og Albuehulen vare ei frie for samme. Paa Midten af høire Øre og Randen af det venstre Øre sad derimod en udbredt sort Plet hvor intet Saar indfandt sig. Ede-lysten tabte sig, og Drobtbygningen var i Uorden. Den 3die Septbr. begyndte Saarene at sætte Skorpe, men den vedvarende Kløse fristede Dyret altid til at kradsse samme op paa nye og de fik derfor ei Tid til at læges. Naar Skorpen var afredet, udflod af Saaret en rød vandladet Væd-
 ske, men ingen virkelig Materie. Lammet skar Lænder af Smerte og Kløe. Betændelsen i Dinenene tiltog i den Grad, at den forreste Deel af Diet blev aldeles uigjennemsigtig. Dyret blev blindt, men beholdt dog Diebollerne (bulbi oculi). Den 6te Septbr. indfandt sig stærk Regn og Kulde, hvorfor Lammet blev indtaget. Det stod paa Stalden indtil den 10de, og Skorpen begyndte i denne Tid at løsne sig paa enkelte Steder og Saarene at udtørres.

Lammet blev nu sat paa Græs, da Voghveden begyndte at gaae med. Saalange der endnu var Varme i Veiret, vedblev det lidende Dyr bestandig at kradsse sig og Saarene kunde ikke læges. Da Kulden derimod indfandt sig, udtørredes Saa-

rene uden nogen Hjælp fra Kunstens Side. Kaa-
ret lever endnu, er blindt, men noget magert. Det
befinder sig i øvrigt aldeles tilspindelende vel.
Paa Hovedet, men ei paa Ørene er Ulden frem-
kommen.

1. Tredie Forsøg.

Jeg havde en hemmelig Ahnelse om at Bar-
men maatte kunde være med i Spillet, for at frem-
skynde hin farlige Virkning af Boghveden og an-
stillede derfor endnu et andet Forsøg.

Et Lam blev den 27de August sat ud i den
paa Marken staaende Boghvede. For at Heden
ei skulde virke paa samme, kom det først ud om
Eftermiddagen Kl. 5, stod Matten over, og blev
derpå indtaget næste Morgen Kl. 9. Den 30te
August indfandt sig ligeledes nogen Klæ omkring
Ørene men aldeles ingen Hævelse. Klæen tiltog
i de følgende 3 til 4 Dage, og der indfandt sig
små Saar omkring Ørene og paa Hovedet.
Udelysten og Drøvbygningen leed intet. Paa
dette Lam fandtes enkelte sorte Plætter paa Ørene
og Panden, men her var ikke Spor til Saar.

Forsøget blev saaledes fortsat indtil den 10de
Septbr. altsaa i 14 Dage, men uden Forandring.
Saarenes Rængde var ei betydelig men Klæen
stærk.

Den 11te Septbr. blev Lammet sat paa
Græs. Saarene lægtes lidt efter lidt uden nogen

Behandling, saa at de den 21de, altsaa efter 11 Dage, alle vare forsvundne.

Fjerde Forsøg.

Den 24de Juli blev et aldeles hvidt Sviin der i Korveien allene var vant til animalisk Føde indsat, for ligeledes at fodres med grøn blomstrende Boghvede. Det syntes i Begyndelsen at ville brage Boghveden og foretrække Mellden, men da det først fik Smag paa den grønne Boghvede, aad det samme med megen Begjærlighed. Indtil den 7de August (i 15 Dage) bemærkedes aldeles ingen Forandring ved denne Fodringsmaade. Nu lod det, som om der indfandt sig nogen Kløe omkring Ørene, men her fremkom ingen Saar og diæse Tilfælde forsvandt reent efter nogle Dage. Fodringen med den grønne Boghvede blev fortsat til den 19de August. Somet uod altsaa i 26 Dage dette Foder uden mindste Skade.

Femte Forsøg.

Et forbroget Sviin blev indsat tillige med det hvide. Dette begyndte den 12te August at faae nogen Kløe bag Ørene, som vare hvide, der vedvarede i nogle Dage, men tabte sig uden at efterlade Saar eller andre Sygdomstilfælde. Forsøget blev fortsat til den 10de Septbr. med samme Udfald.

Sjette Forsøg.

Det til Forsøget No. 4 brugte hvide Sviin, blev den 20de August tvoret i den grønne Boghvede. Svinet blev allerede paa anden Dag meget uroligt, skreeg bestandigen og borede sig under bestandig Rystelse med Hovedet ind i Boghveden. Det aad ei meget af samme. Disse Tilfælde syntes at være hæftigst i Solheden, da Dyret derimod Morgen og Aften var mere roeligt og aad bedre. For at affjole sig, lod jeg det fore i en nærliggende Dam, hvorved det folte megen Lise. Den 25de August havde Dyret indviklet sig i Tvoret, og blev derved kvalt. Ørene vare røde men endnu ei saarede.

Syvende Forsøg.

Da Forsøget No. 6 ved det tilstodte Uheld ei med Visshed beviser, om de anførte Tilfælde vare en Folge af den grønne Boghvede eller ikke, blev dette Forsøg gientaget.

Et hvidt Sviin blev den 29de August tvoret i den grønne Boghvede. Det vragede i Begyndelsen dette Foder og søgte som det forrige at bore sig ned i samme. Den ved det foregaaende bemærkede Uroe og Skrigen indfandt sig derimod ikke ved dette. Svinet blev staaende i Boghveden indtil den 10de Septbr. altsaa i 13 Dage, uden at der ved samme var midste Tegns til nogen sygelig Tilstand.

Ottende Forsøg.

En sort Geed og et hvidbroget Kid stod hele Sommeren toiret i Boghveden og befandt sig der ved meget vel.

Niende Forsøg.

To Lam bleve i en Tid af 14 Dage fodrede med Boghvedehalm. Da de kom fra Græsset ind paa det tørre Foder, vragede de dette i de første Dage, men aad det dog siden efter ret godt uden at de deraf bleve syge.

Af disse Forsøg troer jeg der kan drages følgende Resultater.

- 1) At den grønne Boghvede ei er saa farlig for Faaret naar det nyder den afbugget i Skygge, som naar det staaer toiret i samme.
- 2) At dette Foder ei ytrer sin farlige Virkning meget heftigt paa hiint Dyr, naar det aleue toires i samme i Kjøligen.
- 3) At den grønne Boghvede derimod skader Faaret meget, naar det staaer i samme hele Dagen udsat for Soelhedens Indvirkning.
- 4) At den, ved et ellers haardt angrebet Faar, ei virkede paa de enkelte sorte Pletter, der fandtes paa samme.
- 5) At dette Foder ikke har vtiist nogen synderlig skadelig Virkning, hverken paa de hvide eller fortbrogede Sviin, som brugtes til hine Forsøg.

- 6) At Geden og Kiddet uden Skade kan nyde den grønne Boghvede.
- 7) At Fodring med Boghvedehalm i 14 Dage ei har sat Lam, som hele Tiden stode i Stien, i nogen sygelig Tilstand.

Udfaldet af disse Forsøg have tildeels bekræftet de Erfaringer Hr. Kammerraad Drewsen allerede har anført om den grønne Boghvedes skadelige Virkning, især hvad Faaret angaaer. Ved Svinet har denne Forfatter derimod seet slemmere Folger efter hiint Foder, end de anstillede Forsøg have bevirket. Det der her er meest paafaldende er Bekræftelsen paa den af Hr. Kammerraaden alt fremsatte Erfaringsætning, at den sorte Farve afviser den grønne Boghvedes skadelige Indvirkning.

Hvad der ved den grønne Boghvede egentlig frembringer de ovenanførte Tilfælde, er endnu indhyllet i Mørke. Jeg tillader mig til dette oplyste Selskabs nærmere Undersøgelse at fremsætte, om ikke Insekter i det mindste hos Faaret skulde være her med i Spillet? Skabmiden er meest virksom naar den lever i en til dens Oplivelse passende Temperatur og derfor føle Skabpatienterne en vedvarende Uro, naar de ligge i de varme Døner, da denne derimod mere taber sig naar de ere ude af Sengen. Faaret leed næsten intet da det stod paa Stalden i Skygge, ved at indtages i den stærke Hede formindstedes dets Lidelser, men

disse vare utaalelige i Soelheden. Denne min For-
 modning bekræftes endnu ved hvad en Landmand
 i Sommer fortalte mig om Fodring med Boghvede-
 halm. En Deel af hans Faarestof vare Vinteren
 igjennem fodrede med Boghvedehalm, da de andre
 derimod intet havde faaet af hiint Foder. En
 varm Foraarsdag lader han alle Faarene lukke
 ud, og efter at de med Boghvedehalm fodrede Faar
 havde opholdt sig nogen Tid i Soelvarmen bleve
 de rasende; de andre derimod gif ganske roelige.
 Har Soelvarmen ikke her sat de endnu ukjendte
 Insecter i Virksomhed, som laae i Obale medens
 Faarene stode i Stalden? Deconomiske Korfattere
 paastaae ligeledes at Sviin, som fodres med skraaet
 Boghvede eller Boghvede Avner, skulle i Foraaret,
 naar varme og soelstjensfulde Dage indfinde sig,
 tumle omkring, falde omkuld og strige saa jammer-
 ligt, at deres Død maatte formodes at være uund-
 gaelig. Var det Nydelsen af Boghvedehalmen,
 der virkede skadeligt, hvorfor skulde dens skadelige
 Virkning da ei allerede før have viist sig? Hvor-
 for leed det Lam som i de anstillede Forsøg under
 Soelhedens Indvirkning nød den grønne Boghve-
 de saa meget, medens det, som i Kjølningen fortæ-
 rede samme, næsten intet følte til dens skadelige
 Virkning, og da det, som stod i den skoggefulde
 Stald ikke havde nogen ubehagelig Kornæmmelse
 af dette Foder? Professor Pohl har, som Kam-
 merraad Drewsen bemærker, ogsaa især lagt Mærke

til at Heste, Køer og Sviin. lide af Boghveden, naar Veivet er varmt, og denne Forfatter paa staar ligeledes, at først efter Kyndelmisſe naar Tøvedir, altsaa mere varmt Veir, indfinder sig, yttre Boghvedehalm sin farlige Virkning. Hr. Profeſſor Hornemann, som jeg meddelte min For modning om Aarsagen til Boghvedens ſkadelige Vigning, har i dette Eſteraar havt den Godhed, under det i den Botaniske Have vrende fortræf felige Mikroskop at underſøge enkelte grønne Bog hvedeplanter, uden at finde ſlige Inſekter paa ſamme. Det lader ſig derfor imidlertid vel tænke at diſſe, ſjont forſvundne ved Eſteraarskulden, kunde findes paa Boghveden, og leve vel under Sommerens Varme. Hvad der er vanſkeligt at forklare, ſaavel ved denne Theorie ſom ved enhver anden, er, hvorfor den forte Farve værner mod den grønne Boghvedes ſkadelige Indvirkning *). Archiator Fiſcher troer, at Dyr af denne Farve have Muſkler og Kar af en finere og mere fulſom Natur. Skulde den forte Farve ikke have en ubehagelig Uddunſtning, ſom var Inſectet modbyde lig? — at Regerne have en ubehagelig Uddunſtning er bekjendt — eller ſkulde maatte den ved den forte Farve vrende stærke Varmegrad, iſær i Solheden, forhindre at de ei ſøgte ſamme?

*) See Etatsraad Viborgs Bidrag til Boghvedens oeconomicke Beſkrivelse i Oluffens Nye oeconomicke Aualer 4de B. 1ſte H. S. 52.

I Folge Kammerraad Drewsens Jagttagelser lide Lammene og Grisene mere af den grønne Boghvede end Faarene og Svinene. Dette taler ogsaa for Insektheorien, thi hvo veed ikke at Skabmiden hyppigere hjem søger BARNET og det yngre Dyr end det voksne Menneske og det ældre Dyr.

For at gavne den gode Sag og komme Landheden nærmere, har jeg anstillet de anførte Forsøg. Ikke har jeg en saa ubestreden Selvtillid, at jeg skulde ansee disse for tilstrækkelige til at afgjøre de omtvistede Meninger, og med Fornøielse modtager jeg derfor enhver Bemærkning, der kan lede til at gjøre dem fuldstændigere og mere afgjørende.

T i l l æ g.

• Ved forestaaende Forsøg er min i Landoeconomiske Tidender bekjendtgjorte Erfaring, at den grønne Boghvede virker skadeligen paa Faaret og Svinet, end mere bekræftet, og selv den, vist nok endnu uforklarlige Omstændighed, at de Dele, som ere sorte paa det lidende Dyr, forsvaanes for Boghvedens Virkning, tillige beviist. — Jeg tilføier endnu, hvad Afhandlingen ikke omtaler, fordi det først opdagedes i Landhuusholdnings Selskabets Sal, hvor Hr Professor Viborg fremviste det ene af de Lam, hvormed han havde gjort Forsøg: At dette paa Ørene havde smaa, ei større end Er-

ter, sorte Pletter, rundt om hvilke Sogdommen var gaaet, uden at berøre dem. Dette Lam havde imidlertid været saa stærkt angrebet, at Huden havde været borte af Ørerne og af Overhovedet, hvis Skind nu var rynket og blottet for Haar, undtagen paa de sorte Pletter; ja at det havde endog aldeles mistet Synet. At Boghvedens skadelige Virkning vorder større, naar Dyret er udsat for Solens umiddelbare Virkning paa Hovedet, synes ogsaa beviist ved Hr. Professorens Forsøg.

Skjøndt jeg, som jeg troer, er den første, der har bemærket, at Boghvedens skadelige Virkning modificeres ved Dyrets Farve, saa er jeg dog ikke den eneste, der har kjendt dennes Virkning. Da jeg sidste Sommer var paa Wögelin, spurgte Hr. Prof. Kørte mig, om jeg vidste noget om, at Boghveden var skadelig for Faaret, og da jeg sagde ham, hvad jeg i den Anledning havde erfaret, svarede han mig: "De er den Tredie, der har sagt dette, og nu skal vi gjøre Forsøg." Men da jeg fortalte ham, hvorledes jeg havde seet Boghveden være næsten aldeles uskadelig for sorte eller sortebrøde Svin, smilede han, og sagde med den Godmodighed og Ligefremhed, hvormed denne Mand bliver saa æltskærdig; "Havde jeg ikke, inden De kom her, allerede hørt Dem roses af Deres Landsmand for Sandhedskjærlighed, vilde jeg have tvivlet paa Rigtigheden heraf."

2det Bind 3die Hæfte.

(19)

Da jeg paa min Hjemreise opholdt mig nogle Dage hos en Elægtning i Hannover, kaldt Samtalen paa Boghveden, som der dyrkes i Mængde. Saare naturligt spurgte jeg, om man vidste af nogen skadelig Virkning deraf paa Huusdyrene. O ja! var Svaret, naar Kalkunerne komme paa en nyelig høstet Boghvedeager, hvor megen Kiærne er affalden, saa faae de hæstigt Kløe i Sovedet, og Kløe sig da indtil Blodet løber ned af dem! Man forsikrede mig forresten, at naar man om Vinteren gav Kalkunerne tørstet Boghvede, saa var den aldeles uskadelig. Jeg spørger: hvorfor? Er det fordi Boghvede-Kiærnen da har tabt en skadelig Substant, som den i frisk Tilstand har, eller spiller den, om Efteraaret ofte endnu brændende Soel, der om Vinteren har tabt al Varme, ogsaa her en Rolle? Jeg vover ikke at svare, men anbefaler denne interessante Sag til grandstende Landmands Forsøg.

Udgiveren.

Om Høbjerging.

Hr. Pastor Ronne har i Landoeconomiske Tidender anbefalet en Raade at behandle Høe paa, der vist vil have opvakt alle opmærksomme Landmænds Tankksomhed; men, om den er bleven saa almindelig forsøgt og anvendt i Praxis, som den fortjener, er et Spørgsmaal, som nok desværre maae benægtes. Da imidlertid den af Hr. Ronne anbefalede Fremgangsmaade fortjener særdeles megen anbefaling og sikkert aldrig vil blive forladt af den, der een Gang har prøvet den, troer jeg det at være saa meget mere Pligt for mig, offentlig at bekjendtgjøre, hvad jeg i 2 Somre om denne Sag har erfaret.

Som bekjendt var Sommeren 1817 særdeles fugtig og Høbjergingen gik for sig under de meest ugunstige Omstændigheder. Derimod befordrede Sommeren 1818 særdeles meget Høbjergingen, saaledes at de Forsøg jeg under saa forskjellige Omstændigheder har anstillet, maae afgive et saa meget mere tilfredsstillende Resultat. Jeg omtaler først Hr. Ronnes Forslag, at lade Græsset ligge paa Skaar.

I begge Somre har jeg ikke mærket Græsset tog nogen Skade af at ligge paa Skaar. Undertiden blev vel i Sommeren 1817, i de Enge, hvor Vandet af Mangel paa Grave ikke havde Aflob nok, det nederste Græs noget gunst, naar

det for Veirligets Skyld maatte ligge for længe paa Skaar; men det samme var ogsaa Tilfældet der, hvor man fulgte den almindelige Fremgangsmaade at sprede, eller, som det her kaldes, at halme Græsset. Derimod var den Beskyttelse Græsset havde imod Veirligets Indsydelse, langt betydeligere end mangen Uerfaren maaske vil troe, og det saa meget mere, jo tykkere Skaarene laae. Mit Høe, behandlet paa denne Maade, tabte aldrig sin Farve, selv i vedvarende suigt Veirlig; da derimod Høet hos Andre var farveløst og uden Bellugt. Selv i tørt Veir høstedes den Nytte, at Dugens skadelige Indvirkning blev forhindret. Jeg vilde derfor allerede ansee det, som en stor Binding for Landet, om man i Almindelighed ikke halmede Græsset eller Kloveren, men lod dem visne paa Skaar, og derpaa, efterat have vendt dem, samlede Høet i store Stakke.

Da denne Fremgangsmaade imidlertid endnu er langt fra Guldkommenhed, maae Hr. Rønnes andet Forslag, være os saa meget kjærkommere. Som bekjendt bestaaer det deri, at man paa 3die Aften ja 1ste Dag, river det slaaede Græs uden foregaaende Halmning i smaa Stroestakke.

Ingenfinde tog hos mig Græsset mindste Skade i disse smaa Stakke. Ingen nok saa stærk Regn eller Dug skadede dem, selv naar Veirliget i 8 til 10 Dage forbyd at røre ved dem. Efter nok saa stærk vedholdende en Regn, gjennemblæ

stes dog disse smaa Stakke saa hastigt, at man aldrig mærkede de bleve vaade; og var end Græsset nok saa friskt og saftigt, naar det samledes i Stakke, veiredes det dog saa godt, at siden udsat nogle faa Timer for Solens Indflydelse, havde jeg altid det fortræffeligste og fuldkomneste Høe. Kort, ved Hjelp af disse smaa Stakke avlede jeg i det vanskelige Høenaar 1817 ligesaa grønt og, efter det udbortes Udseende, ligesaa godt Høe, som i den tørre Sommer 1818. Saaledes har jeg ogsaa fundet denne Methode med samme Fordeel anvendelig, ved Kløverens Forvandling til Høe.

Det har altid hos mig, viist sig fordeeltigt at haaze med at samle Græsset i smaa Stakke, ja om mueligt paa 1ste og 2den Dag efter at det var flaaet. Høet beholder da bedst sin grønne Farve. Denne grønne Farve og i Almindelighed Høets Godhed, befordres saare meget, naar Græsset er tørt i det Øjeblik det samles i smaa Stakke, derfor har jeg altid først vendt Skaarene i Middagsstunden, naar jeg agtede at samle Græsset. Imidlertid har jeg dog undertiden ikke taget i Betænkning, under mindre gunstige Omstændigheder, ja selv i Regnveier, af Frygt for det ustadige Veirligs Bedvarende, at samle det halv visne Græs eller Høe*). Den smule Guulhed, ja selv

*) Ikke det friske Græs, da det som bekjendt uden synderlig Skade taaler megen Regn saa længe det ikke er visnet.

undertiden naar det varede for længe, Muggenhed, Høet i Staffene antog, viste sig altid mindre skadelig end den totale Udludning Regnen forarsagede paa Høet, naar det laae halmet over hele Engen, og naar disse smaa Staffe paa en kjon Dag bleve adsplittede og vendte, avlede jeg altid ulige bedre Høe, end der hvor man overlod Høet til sin egen Skjæbne. Endog i den tørre Sommer 1818, hvor vi under hele Høebjergningen aldeles ingen Regn havde, blev Høet langt grønnere i Staffene end halmet over hele Engen. Dugens skadelige Virkning er større end Mangen troer!

Erfaring har lært mig, at naar man paa 1ste 2den eller 3die Dag efter at Græsset er flaaet, vender Staaerne, inden Aften samler Græsset radviis i smaa Staffe, hvor det efter Omstændighederne, forbliver kortere eller længere Tid; Derpaa en kjon Dag ved Hjelp af Heste og et Læstræ samler eller, som det her kaldes, slianger disse smaa Staffe, saaledes at de concentreres paa et mindre Rum, stiller dem ad, og om behøves atter vender Høet; Derpaa inden Aften opfører store Staffe; da har Erfaring lært mig at denne Fremgangsmaade i Henseende til Virkning, fuldkommen kan sættes ved Siden af den holsteenske, hvor man idelig samler og atter adstiller Græsset og bebyrder sig med en stor Mængde Arbeide.

I Henseende til den Arbeidsforsøgelse, man maaſte tillægger Hr. Konnes Fremgangsmaade i

Sammenligning med den almindelige, da er den kun tilsyneladende, og vil aldrig paastaaes af den, der practisk kjender den. Det Arbeide, som Opførelsen af de smaa Stakke forarsager, opbeies igjen ved den Uleilighed man ellers har med at halme Græsset *), og om man ogsaa efter Konnes Forskrift vender Høet 2 Gange, saa er Høemassen igjen saa meget mere concentreret og Arbeidet derfor saa meget lettere. De øvrige Arbeider, som foresalde ere, nøie taget, eens for begge Fremgangsmaader.

Til Slutning anbefaler jeg atter den omtalte Sag. Enhver, der har nogen betydelig Høeslæt, vil ogsaa have erfaret, hvor vigtigt det er at faae Høet godt bjerget, og maae derfor lægge sig paa Hjertet at prøve Hr. Konnes Fremgangsmaade. Man lade sig kun ikke afskrække af Tjendets Indvendinger, ihvor vel meente de maatte kunde være. Deres Frygt for at Græsset eller Kleveren, paa Ekaar eller i smaa Stakke, vil brænde sammen er

*) Man kan i et Par Timer opføre en utrolig Mængde smaa Stakke. Arbeidet er meget let. Efter at Høet er revet i Klamme, tager hver Mand en Rad og river deraf saa meget sammen som behøves til en liden Stak, nemlig 2 til 3 gode Armsfuld. Er en Rad særdeig begyndes paa en anden og saa fremdeles. Kunsten stikker ved disse smaa Stakkes Opførelse, bestaaer i at give dem den størst muelige Høide i Forhold til Bredden.

aldeles ugrundet. Jeg kan dristig tilraade enhver at følge Anviisningen. Ikke vil jeg derfor sige, at man i ethvert Tilfælde bogstabeligen skal rette sig efter Forskrifter. Kun have man altid for Øje, at forhindre den skadelige Virkning af Regn og Dug og derimod at benytte enhver klar og stjern Sommerdag. Ingen Ting i Verden er saa mange Forskjelligheder underkastet som Agerdyrkingen i dens Udførelse. Den tænkende fordomsfrie Landmand vælger eller forkaster efter Omstændighederne og kjenner ingen andre Regler end dem hans Fornuft og Erfaringer dictere ham.

Albedertøiminde i Februar 1819.

E. Dalgas.

Det offentlige Uld-Oplag og Uld-Vaskerie i Paris.

De Fremmskridt, som i de sidste Decennier ere gjorte i Klædefabrikationen og den Fuldkommenhed det dertil brugte Maskinerie har opnaaet, og hvorved de finere Klædesorter have erholdt en hidtil ukjendt Grad af Fuldkommenhed, saaledes at vi i disse Dage have seet i Aviserne, at Klæde er i England betalt med 7 Pd St. eller 28 Specier en Alen, have udstrakt Eogningen efter de finere Uldsorter og givet dem et høiere Værd. Fordeierne have derved erholdt en større Opmuntring til at tillægge af de ædleste Faareffolke, og disse findes nu talrige paa flere Steder i Tydskland, Schweiz, Italien og Frankrige: endog ved det Sorte Havs Bredder vandre nu Faar, som maaste give den ypperste Uld, og nedstamme fra eller udgjor en Deel af Genferborgeren, Victets, berømte Hjarde. Denne, den forædlede Faareavl's store Udbredelse og Bigtighed har i flere Lande gjort den til Gjenstand for Landbrugernes Undlingsyskel, og ladet Selskaber opstaae til Faareavlens endnu større Forædling.

Iklandt disse Lande spiller Frankrige heri en stor Rolle. Ved Napoleons Krige i Spanien fik de spanske Faar en større Udbredelse i Frankrige, da store Flokke af de ædleste Stammer brage

tes did og udbredte sig i de forskjellige Departementer saavel paa Regjeringens, som paa Privates Eiendomme. — Den Priis Ulden var i, siød imidlertid ikke for Landmanden i Almindelighed i Forhold til dens virkelige Værd, da Fabrikanten vel betalte den, men den ikke kom Producenten tilgode. I Lande nemlig, hvor der avles megen Uld, hvor ingen Uldmarked findes, og hvor meget Klæde tilvirkes, s. Ex. i Frankrige, er opstaaet en Mellemmand mellem Uldproducenten og Uldmanufacturisten, Uldhandleren, der affjober hiin Ulden, sorterer og vasker den, og sælger den igjen til denne. Denne Mellemhandler beregnede sig fra 20 til 100 pCt. Fordeel og denne store Fordeel var det, som nedtrykkede den Priis Landmanden erholdt for sin Uld. Da nu saa mange og tillige indsigtsfulde og formuende Mænd vare blevne Eiere af store, forædlede eller reent-spanske Faare-Hjorde, begyndte de at tænke over Uldhandelen, undersøge dens Tilstand og efterforske Marsfagerne til dens Møbler. Det blev dem derved indlysende, at et Middel maatte findes til at skaffe Uldhandleren en Concurrence, som tvang ham til at nedsætte sin Fordeel, skjøndt det paa den anden Side tillige maatte erkjendes, at det var af største Vigtighed for Uldproducenterne og Manufacturisterne, at der var en tredie Person, som vilde paatage sig at samle Uldforraad, sortere og vaske den, hvilke sidste Dele Landmanden kun

fielden selv kan gjøre, og Manufacturisten ikke altid forstaaer eller vil gjøre

Dette blev Oprindelsen til det i Paris værende offentlige Uldovslag og Uldvæstere (L'Établissement du défilé des laines et lavoir public.

I 1814 satte nemlig Præsekten over Seine Departementet, Grev Chabrol, den 1de i Forening med flere formuende Mand at bringe tilveie i Paris et Sted, hvor Landmanden, Uldhandleren eller Fabrikanten kunde fra Frankrigs forskjellige Departementer fremsende sin Uld til Salg eller lade den sortere og væste. Denne Anstalt, der staaer umiddelbart under Seine Præsecten, er blevet et offentligt Institut, og har efter flere Forandringer opnaaet den Grad af Fuldkommenhed, det nu har, og hvorved det virker til saamegen Gavn for Frankrigs Uldproduction, Uldhandel og Uldfabrikation.

Depoet er beliggende ved Seinen, og i Nærheden af den Botaniske Have; det forestaaes af en Directeur med en Bogholder og Kassierer. Til Depoet indsendes Uld saavel fransk, som fremmed, saavel til Salg, som til Sortering, Væstning og Salg tillige, eller til hvilken af Delene Eiereren forlanger. Ved Uldens Ankomst erholder den sin egen Conto; derved anmærkes Dagen den ankom, Eierens Navn, Ballernes Antal, Art og Vægt. Heraf meddeles Eiereren en Afkrift, og hvad Be-

stemmelse han end har forordnet med Ulden, kan han fordrø den udleveret, naar han vil.

Skal Ulden sorteres og vaskes, bliver den først lagt paa et Hordeslag eller et stort Bord, hvis Plade bestaaer af flækkede Grene. Her sorteres en Pels almindeligen i fem til sex Dele; af et stort Partie Uld gøres derimod ofte, efter Uldens Bestaaffenhed, fiorten til sexten Dele. Er Sorteringen (le triage) færdig, begynder Vaskningen. I Seinen ligger til det Viemed en stor Pram med Dæk, hvorpaa staaer flere indmurede Kjedler; ved Siden af disse ere store Kar. Midt i Prammen er et Slags Kabyt for Ovsplummanden. Langs med Siderne af Prammen og ved Vandgangen er en Flaade, hvori sidder endeel Tønder, og i enhver af disse staaer en Arbejder, som fylder den vaskede Uld. Hver Skyller har en Vidiekurv foran sig, i Seinen, og befæstet ved Flaaden. — Første Gang Uldvaskningen begynder, fyldes Kjedlerne med Urin, som koges; er dette skeet, hældes Urinen i Karrene ved Kjedlerne, og Ulden, som kastes deri, vaskes nu i den varme Urin, ved at omrøres med Stokke. Denne Vaskning varer kortere eller længere Tid efter Uldens forskjellige Bestaaffenhed. Naar Urinvaskningen er færdig, sættes en Kurv over Kjedlerne, og Ulden kastes op i den, for at Urinen kan afdroppe og nedskyde i Kjedlerne; thi det er kun første Gang at frisk Urin bruges; siden opvarmes den engang brugte, med Und-

tagelse af den Tilfætning, som Fordampningen og Spildingen gjør nødvendig.

Den afdryppede Uld bringes nu til Skyllerne, som staae i de ovenomtalte Tønder i Flaaden og disse kaste den i Kurven, de have for sig, og skylle den i Seinen.

Er Ulden reen nok, danne Skyllerne Bundter af den, som de lægge paa Flaaden, hvorfra tvende Karle tage dem, for i en Kurb at bære dem til Torrestedet, der om Sommeren er den frie Mark, om Vinteren en Torrestue, hvori der ere mange Hylde af flækkede Grene, den ene over den anden; kunstig Varme bruges ikke. Naar Ulden er tørret, bringes den til Fruentimmere, som nsie eftersee den, og afplukke det, der kan være undgaaet Sorterernes Opmærksomhed. Den Uld, som sidder ved Halsen, er sædvanligen meest blandet med fremmede Dele, hvilket kommer af Goderet. For at stille disse fra Ulden, kastes den i en Vulf, paa hvis Axel sidder lange Trækjæppe. Paa denne Maade renses Ulden fuldkommen og nu er den færdig for Handelen.

Bed Depoet modtages og Kaare og Lamme- Skind med Uld paa, for at denne kan blive aftaget. Til dette Diemed blandes Kalk og Træasse sammen, og dermed belægges Kjod siden. Skindet slaæes derpaa sammen, og bliver saaledes henliggende nogle Timer, sædvanligen i fire; herved bliver Ulden saa løs, at den letteligen lader sig

afplukke med Haanden, hvilket skeer efterat Skindet er lagt over en skraa Bænk, liig Garvernes Skræbebænk.

Omfostringerne med disse forskjellige Behandlinger beløbe sig omtrent til 6 pCt. Vil Uldens Eier have, at Depoet tillige skal sælge den, skeer og dette, mod at ham derfor beregnes 1 pCt. for den Uld, som er sorteret og vasket i Depoet, eller sælges, som den kommer fra Klipningen; men 2 pCt. for alt det, som allerede er vasket og som ikkun sendes til Oplag.

I Depoet har Regjeringen ladet nedlægge Prober af de forskjellige Slags spansk Uld, for at Kjøberne kunde sammenligne Uldsorterne med disse; af den Uld, som sendes det til Forhandling, tages ogsaa Prober, naar det vides fra hvilke Hjørde den kommer, thi ved saaledes at samle Uldprober i en Række naar kan Publicum faae Leilighed til, stedse at have en Oversigt af Uldproductionens Tilstand i Frankrige, og iagttage, hvorvidt en eller anden Hjord er i fremskridende Forædling, Stillestaaen eller Afstagende.

Foruden at Depoet besorger Ulden sorteret, vasket og forhandlet, betragtes det tillige, som et Middelpunkt, hvorom alt, hvad der angaaer Faareavlens, dreier sig. Hvo som onsker det, underrettes hver Maaned af Directeuren om Uldpriserne, om hvad der betales, for de forskjellige Slags

Kaar, han meddeler enhver Raad om Hjordenes Pleie og Behandling m. m.

Dette Institut har allerede stiftet overmaade megen Nytte og dets Nytte stiger dagligen. Det har bidraget til at Uldproducenterne finde det mere lønnende at lægge Vind paa deres Hjordes Forædling, hvorved denne allerede vigtige Gjenstand, bliver saa meget vigtigere; den har givet Fabrikanten Leilighed til, til alle Tider at forsyne sig i smaa og store Partier, med hvad Slags Uld han behøver. I Lande, som mangle en saadan Indretning, maa en Fabrikant vente, ved at kjøbe et Parti Uld, deri at finde den af forskjellig Bestaafenhed, hvoraf meget, ofte ikke er tjenlig til hans Fabrikation, og hvorved igjen de tilvirkede Toier blive kostbarere og mindre gode, end de i modsat Tilfælde vilde have blevet. — Ved det at Arbejderne, som ere i Depoet, have i flere Aar ene selskabet sig med de heri forekommende Forretninger, have de derved erhvervet sig saadan Færdighed, at de fleste store Uldhandlere i Frankrige nu sende deres Uld hertil, alene for at sorteres og vaskes, da de selv ikke kunde gjøre det saa fuldkomment og tilige saa billigt. Naarligen er derfor og det Quantum Uld, som bringes til Depoet, tiltaget, og det beløber sig nu til flere Millioner Frankers Værdie. Da Depoet er herved blevet Hovedoplagstedet for Uld i Frankrige, søge Uldkjøberne alle-

tider hertil, og derved blive Udsælgerne saameget sikkrere og hurtigere af med deres Uld. Det at Depoet staaer under Regjeringens Garantie, giver Udsælgerne Sikkerhed for hvad de betroe det, og at Uldens Behandling skeer omhyggeligen, og Salget redeligt, derfor er dets Tilværelse Borgen; thi, i hvilken som helst af Delene der skee en Forsømmelse, kom det i Miscredit, Ulden sendtes det ikke mere, og det Hele ophørte derved af sig selv.

Naar vi betragte, hvormange Strækninger i Danmark, der ere fortrinligen stikkede til Faareavl, og naar vi tillige see, hvor lidet indbringende denne Gjenstand er for de fleste Landmænd, istedetfor at den kunde, som i nogle andre Lande være deres vigtigste Indtægtskilde, endog i Tidspunkter, som ere mindre ugunstige for Kornproductionen, end de nuværende, maa man med Ret forundres. Ved at undersøge Marsagerne hertil, findes, iblandt andre, den, at Landmanden ikke veed at fortære og vaske sin Uld, og, om han og vidste det, vilde det, med Hensyn til det lidet Quantum han i Almindelighed kan have, ikke lønne sig; hertil kommer og, at han for den forædlede Uld ikke allestider opnaaer dens virkelige Værd. Det vilde altsaa være et mægtigt Fremstød til en bedre Faareavls Udbredelse i Danmark, naar her fremstod en den ovenbetyvne noget lignende Indretning, og at tilveiebringe en saadan, bliver, troer jeg, en uundgaaelig

Nødvendighed. Udførelsen heraf maatte maasse rigtigst staae i Forbindelse med mere direkte Bestræbelser for Kaareavlens Forædling i Almindelighed, og, hvorledes dette kan skee, og Forslag til Iværksættelsen skal blive Gjenstanden for en anden Afhandling.

Kawert.
Kammerjunker.

Om nye i Eugland opfundne Tilberedningsmaader for Hør og Hamp.

(Udaf: *Journal of Science and the Arts, edited of the royal Institution of Gr. Britain, No. VIII. 1818.*)

Man har opdaget, at den nu brugelige Fremgangsmaade ved Hørens og Hampens Tilberedning, at sænke eller brede den, er aldeles unødvendig; og at disse Planter ei allene lade sig tilberede, men yde endog en ligesaa stor, om ikke større Mængde af bedre og stærkere Streng, uden at behandles paa hine langsomme, vanskelige og usikre Maader.

Denne Opfindelse skyldes James Lee, Esq., som i 1812 erholdt Patent derpaa, hvorhos det ved en særskilt Parlaments-Act tillodes, at Patentets specielle Indhold i 7 Aar ei blev offentlig kundgjort, tværtimod den i slige Tilfælde sædvanlige Fremgangsmaade.

Man kjender derfor endnu kun saa meget af det Særegne ved denne Opfindelse, som Hr. Lee har fundet fornødent at bekjendtgjøre for at kunne sætte den i Udøvelse, hvoraf, sees, at den gaaer ud paa den tørre Tilberedningsmaade af Hør og Hamp, samt det dertil brugelige Maskinerie. For det, som saaledes er kommet til det Offentliges Kundskab, har han upaatvilelig Fordring paa dets varmeste Taknemmelighed.

Hr. Lee har, ved Forsøg, der sætte Sagen udenfor al Tvivl, lagt for Dagen, at naar Hampaen eller Hørren er moden, saa har Landmanden intet videre at gjøre, end at ruste. sprede og tørre den i Solen paa samme Maade som Høe eller Sæd, og blot tillige passe, at Rødderne komme til at ligge i een og samme Retning, for at forebygge saameget mueligt, at Stenglerne ikke knækkes eller indvikles i hverandre. Naar de ere tilstrækkeligen tørre, sankes de enten i Stakke, eller i Laden. Her behøves ikke nogen Canal eller rindende Vand, ingen Tidsspilde, ingen Forsinkelse af anden Høst eller andet Arbeide. Og efterdi det umodne Frøe, og de nærende Bestanddele, som Planten indeholder, nu ikke mere oplooses og bortskylles, saa forskaffe disse (opfodrede) saa megen Gjødning, at Hør og Hampa derved snarere blive en berigende end en udmagrende Afgrøde; thi, efter Hr. Lees Indretning, kan Affaldet af Stengler og Frøe, der ved den tørre Tilberedningsmaade beholder sin fulde Kraft, som Gøder for Dvæg, sættes liig en Havre Afgrøde *). Hele dette Affald koster desuden naturligtvis aldeles intet.

Iblandt de vigtigere Fordele, hvilke denne Opfindelse fører med sig, er: den, at de skadelige Uddunstninger og det usunde Arbeide, som vare

*) Denne flygtigen henkastede Maastrand foranlediger i det mindste Spørgsmaalet: Hvormeget Affald er liig en — hvor stor, Havreafrøde?

forbundne med den forrige Hør-Tilberedning, derved ere hævede, saavel som og, at en nye Winter-Bestjæftigelse med at bryde og tilberede Hørren til Spinding derved opstaaer, et Arbeide, som man altid kan tye til, naar Leilighed gives, og naar Folkene, ved Aarstidens Umildhed eller af andre Aarsager, hindres fra anden Gjærning. Saaledes tilbyder sig en nye Kilde til virksom og fordeelagtig Eyselsættelse for Landmanden, ved hvis Benyttelse, han om saa Aar kan selv være i Besiddelse af den uhyre Capital, som nu gaaer ud af Landet for Hør og Hamp fra fremmede Steder.

I Opførelsen af det Raffinerie, der skal bruges til Hørrens og Hampens Brydning og Bearbejdning, efterat den er tilberedet paa den tørre Maade, synes Hr. Lee ikke strax at have været heldig, de første af ham indrettede Maskiner til bemeldte Bjemmeed vare i Hensyn til Brydnings-Maaden meget lidet forskjellige fra den Methode, som i rum Tid har været anvendt baade i Europa og i Amerika. Hr. Lee synes ved Erfaring selv at være bleven overbevist om hans første Raffineries Ufuldkommenhed. Han bruger det nu ikke mere, men udfører hele Operationen ved Hjælp af en Række smaa rullede Jern-Ruller, satte parviis sammen og gribende ind i hinanden, deels med større, deels med mindre Nabning imellem sig, saa at større og mindre Portioner Hør

kunne gaae derigjennem. Endskjøndt slige ristede Waltser til Hørs og Hamps Brydning længe have været brugte, især i Skotland, saa er dog Maaden, hvorpaa Hr. Lee anbringer og ordner dem, nye, sundrig og fuldkommen svarende til Siemedet.

Istedetfor, som sædvanligt, at bruge eet eller to Par Waltser, foreslaaer han, at sætte flere Par ved Siden af hinanden og holde dem alle i Gang ved et Vandhjul eller anden primitiv Kraft; og istedetfor at lade Hørren gaae igjennem Waltserne i dens naturlige lige Form, blive Enderne, naar de komme ud paa den modsatte Side, sammenlagte eller blandede med de faaregaaende, (Intermixed and overlayed, or, as it is technically called, tailed on,) saa at de danne en rund Tot eller et Røgle, hvilket, som om det ingen Ende havde, vedbliver i nogen Tid at dreies om mellem Waltserne. Paa denne Maade kan et Barn passe ti til tolv Par Waltser; thi naar han har sat Hør paa til den første Tot ved det første Par, kan han gaae til det andet Par og gjøre ligeledes, og saa fremdeles, til han kommer til det tiende eller tolvte, da den Tot, som var sat paa den første Waltse, imedens er tilstrækkeligen brudt, afgnedet og rensat. En nye Portion Hør paasættes da, hvorefter han skrider til næste Waltse og dens Tot, som nu er færdig, gjør det samme der, og saaledes efterhaanden ved dem alle. Ved denne Methode bliver en meget betydelig Qvantitet Hør

renset og tilberedet ved meget ringe Arbeide; dog feer man let, at dette Maskinerie ikke er indrettet til at sættes i Gang ved Haan: kraft, men at det, for at være tilstrækkeligen virksomt, fordrer en stærk primitiv Kraft.

Da en lidet bekostelig, virksom og hurtig Maade at bryde og tilberede den raa Hør og Hamp paa er af stor Vigtighed, saa kan man ikke undres over, at mange findrige Mechanici have henvendt Opmærksomheden paa denne Gjenstand. Adskillige Modeller til Maskinerne ere i dette Viemeed blevne foreviste, og deriblandt ogsaa de af Bond og Durand, hvilke findes bestrebne i Transactions of the Society for the Encouragement of Arts, Manufacturs and Commerce, *) vol. 25, p. 152, og vol. 31, p. 269. I Særdeleshed mærkelige ere dog de af de Hrr. Sill og Bundy, fra Byen Camden nærved London, opfundne Maskiner, af hvilke Hr. Bundy nyeligen har erholdt Patent, gjældende for Storbritanien og Frankrige, og, som med Hensyn til der Rye i deres Indretning, og den saare hurtige og virksomme Maade, hvorpaa Viemeedet ved dem opnaaes, fortjene nærmere at kjendes.

Disse Maskiner ere, en Brydnings og en Snide-Maskine (A breaker and a rubber). Den

*) Afhandlinget ved Selskabet til Handels, Fabrikeres og Kunstens Fremme.

førstes Bestemmelse er, som sædvanligt, at bryde Horren, men paa en nye Maade: den andens, ved Gnidning og Treblernes Adskillelse, at give Horren den høieste Grad af Fuldkommenhed og tilgavns at rense den, førend den bliver heklet.

Vi ville først beskrive Brydemaskinen, som den der bruges først, og det vil da sees, at skjønde den fornehmeliges bestaaer af riftede eller med Tænder forsynede Cylindre, saa er den dog forskjellig fra alle andre ældre Maskiner af dette Slags, derved, at Dybden eller Spillerummet mellem dens Tænder ikke er eens, og at Cylindernes Bevægelse paa engang er baade reciprok og progressiv, ifødetfor at den ved alle ældre er blot progressiv. Paa denne Maade opnaaes den heldigste Virkning.

Fig. 1, viser denne Brydnings-Maskine fra Siden efter en Maalestok af $\frac{1}{2}$ Tomme til een Fod. A. A. A. er Scillalet, som er af Lømmen og tjener til at bære de fem Bryde-Cylindre eller Valtser C. c. D. E. E, hvilke dreie sig paa Tappe. C. D. og c. gaae i Metalbøsninger, fastgjorte paa Underlaget, B, paa Maskinens modsatte Side; Cylindrene E. E. ligge blot ovenpaa og imellem CD. og DC. og holdes fast mod disse ved de to Stænger F. F. Dises nederste Ender ere sammenfiede ved en Tværstang, der hviler paa en anden nedgaende Stang, hvis underste Ende er

ved en dobbelt Skrue Q. fastgjort paa den horizontale Løstestanga HI. i Nærheden af dennes Hvilepunkt, H. Paa Løstestangen HI. hænger Vægten J. Med en lignende Løstestang paa hver Side af Maskinen nedtrykkes de fire Ender eller Tappe af Cylindrene E. E. og begge disse Løstestangers Ender sammenholdes ved en Tværstang nærved I. saa at en og samme Vægt J. virker paa dem begge, og deres Tryk gjøres eens ved en Skrue, liig G. paa hver Side. Kl er en under Maskinen anbragt Løstestang, hvis ene Ende fastholdes til Vægten J. saaledes, at naar man trykker den anden Ende L. ned, hæves J. i Veiret, hvorved de øverste Cylindres E. E. s. tryk paa de under dem værende Cylindre, C. D. c. siekliffeligen ophøre at bevæges og Maskinens Gang til enhver Tid kan standses. Bryde-Cylindrene ere omtrent 18 til 20 Tommer lange, gjorte af Bogetræ eller andet haardt Træ; de ere alle eens i alle Dimensioner og have eens Brydere, der virke som Tænder, og strække sig, lig fremragende Klader, hele Cylindrens Længde igjennem parallel med Aksen. Disse Brydere eller Tænder ere gjorte af tyndt Plade-Jern; med deres halve Brede staae de i Skurer i Cylindrene og holdes fast paa deres Sted ved Jern-Paand, lagte om hver Ende af Cylindrene; de staae omtrent en halv Tomme fra hinanden; deres fremstaaende Kant er vel afrundet, for ei at skjære Hørrer, og de ere vinkelviis hviere og

lavere, eller meer og mindre fremragende, de høiere omtrent $\frac{1}{2}$ Tomme, de lavere omtrent det halve. Naar man anbringer de nederste Fryde-Cylindre, maae man see noie til, at de ei komme i Berøring med hinanden, efterdi deres Tænder blot maae staae i Forbindelse ved Nællekomst af de to øverste Cylindre, som trykke paa dem. Hølen af Cylindren eller Valsen D. er længer end de øvrige Cylindres, og gaaer paa begge Sider udenfor. Paa hver Ende er fastgjort et stobt Jern-Hjul, hvorved denne Cylindere sættes i Bevægelse, og ved den igien alle de andre. Begge Hjul ere af eens Diameter, men det ene er et Spær-Hjul (Fig. 1. D.), det andet paa modsatte Side derimod et Drivehjul eller almindeligt Tandhjul, saaledes, som sees Fig. 2, der forestiller de Dele paa Maskinens anden Side, som ere væsentlige for dens Bevægelse. De samme Bogstaver, som ved første Figur, betegne de samme Dele.

Maskinen faaer sin første Bevægelse fra Jern-Spindlen O. Fig. 1, hvilken kan drives ved et Haandgreb eller ved en Snoer og et Svinghjul, saaledes som ved P. Den kan ogsaa forbindes med et Drivehjul og en Regulator, som sees paa Fig. 1, for at understøtte dens Beværelse. Paa hver Ende af den nederste Spindel, dersom man bruger en sliq, er et Knæ, som ved Q (Fig. 1.) fastgjort til en Connections-Stang V, hvis modsatte Ende er paa Maskinens Side (Fig. 1.) for

bunden med en lille Hæve, eller Løstestang, som dreier sig om Centret S, saaledes, at naar O. eller OO. dreies, saa vil Enden af denne Løstestang beskrive en saadan Deel af en Cirkel, som er betegnet ved den puncterede Linie TA, samt gribe ind i Spær-Hjulet M, og dreie det et Stykke rundt. Paa den anden Side af Maskinen, foresstillet ved Fig. 2, gaar paa samme Tid Connections-Stangen V. fra Knæet ved O. til et med Tænder forsynet Cirkel Segment U, hvis Tænder gribe ind i Tænderne af Drivhjulet N, der sidder fast paa den modsatte Tap af Bryde-Cylindren D. Connections-Stangen paa denne Side af Maskinen, maae saaledes afpasses i Længde, at naar den bevæges udad, saa maae den Tænd af Segmentet U, som er yderst mod A, netop være ude af Hjulet Ns Tænder, for strax at begynde den modsatte Bevægelse indad, fra T. mod A. Dets Tænder maae da gaae nsigtigt i A's Tænder og ikke forlade dem, saa at N. altsaa i den Tid har aldeles samme Bevægelse som Segmentet U.

Connections-Stangen QV. maae ogsaa saaledes afpasses i Længde til den lille Løstestang S, at den faaer dennes Tænd til vedblivende at virke paa sit Hjul M, indtil een Tænds Længde af N. (Fig. 2.) — endnu efterat Segmentet U. er kommet ud fra Hjulet N. Og skjøndt saaledes U's Bevægelse vil fremvirke en tilbagegaaende og en fremgaaende Bevægelse paa dens corresponderende

Hjul N, og paa Bryde Cylindren D, og folgeligen paa alle de øvrige Cylindre, saa udrettes dog ved Etervirkningen af S. paa M, at Valtfen D. og dens Hjul N. maae, for hver Gang O gaaer rundt, avancere et saadant Stykke frem, som een Lunds Brede af N. Paa denne Maade ixtes Cylindrene i en langsom, men regelret fremaaens de Bevægelse paa samme Tid, som Oscillations- eller Svingnings Bevægelsen foregaaer. Hørrer bringes i Maskinen ved at stikke en Haandsuld efter en anden i Canalen Z og ved at sagteligen trykke den ind mellem Valtserne C. og E. Den kommer da ud mellem Valtserne E. og c, ved Enden af Maskinen i Nærheden af L, saa tilstrækkeligen brudt, og affondret, at den nu kan modtages af Rensnings- eller Gnidnings- Maskinen. Det her beskrevne Maskineris Fortrin for de almindelige ristede Valtser behøver ei noiere at forklares, efterdi Afstanden mellem Tænderne, og Rystelsen ved Cylindrens dobbelte Bevægelse, fuldkomment frembringer den Virkning, som er bedst stikket til at bryde og affondre Skjæven, hvilken, naar Hørrer er tør, er ganske stiv, og falder ned paa Bunden af Maskinen. Det er i Almindelighed nok at lade Hørrer eller Hampen blot gaae eengang giennem Valtserne, men fuldkomnere er dog Virkningen, naar man lader dem gaae anden Gang igiennem og Trevlerne lide ingenlunde noget derved.

Ideen til Kædnings- eller Snidnings Maskinen har Opfinderen faaet ved den fordeeltige Virkning, han fandt det havde paa brudt Hør, naar man gneed den mellem Hænderne paa samme Maade, som Løi gnedes naar det vaskes. En sliq Snidning renser ei allene Hørrn for de smaa Levninger af Skjæven, som hænge ved den, men aabner og deler tillige Frevlerne, saaledes at de kunne frembringe den fineste Traad. Maskineriet og hele Operationen, anvendte paa Hør og Hamp ere aldeles nye, og man er forviist om, at Brugen af denne Maskine vil yde betydelige Fordele. Den vedsiiede Figur, viser denne Maskine fra Siden, eller rettere i Gjennemsnit, efter en Maalestok af en Tomme til en Fod. Stillaadet er betegnet ved a; b. er Underlaget for de tre Valtserode, anbragte paa samme Maade som ved Bryde-Maskinen, men her tjene de allene til at trække eller føre Hørrn gjennem Maskinen, da Brydningen antages alt at være foregaaet ved den nyeligen beskrevne eller hvilkensomhelst anden Fremgangsmaade. Disse Valtser eller Cylindre maae være ristede paa samme Maade som Bryde-Cylindrene, men med meget kortere Tænder, der maae have eens Længde og være af et finere Slags. f. er en Skive, hvilken maae kunne gives en meget hurtig Cirkel-Bevægelse, den hænges paa en Axl, der gaaer i Metalbøsninger og er fastgjort til Stillaadet a. Paa Enden h. af denne Axl er

en Krue uden Ende, som dreier et lille Hjul i, fastsat paa den nederste Ende af en Jern Axl k, gaaende i Bøsninger og med et Svøb paa dens øverste Ende førende til det udvendige Hjul n, hvilket er fastgjort paa een af Tappene af den riffede eller tandede Cylinder e, saa at saa tit Skiven f. omdreies, hvorved dens Bevægelse er meget hurtig, meddeles Walserne cde. en meget langsom Bevægelse. Den væsentligste Deel af denne Maskine udgjøre Gnidnings- Bretterne (rubbing boards) opqr, hvilke ere anbragte i Maskinens Front, og ere i nærværende Afriids syv i Tallet, men kunne være flere eller færre, alle af omtrent en Tommes Tykkelse. De kunne gjøres af Bøg, Eeg eller andet maadeligen haardt Træ. I Tegningen kan allerede deres Yderkanter eller Gjennemsnit sees, men deres Længde kan være fra otte Tommer til een Fod eller mere. Brettet o. sidder fast paa Stillaset a. og er ubevægelig, de med ppp. betegnede Bretter, bæres af de to stærke cylindriske Jernnagler s, der ere faststruede paa Stilladset a, og gaae igiennem passende Huller ind i Bretterne ppp, saa at disse sidste kunne bevæges til Siderne i større eller mindre Afstand fra hinanden, men ikke op eller nedad. De mellemgaaende Bretter qqq. ere saa meget kortere, for at kunne passere mellem Jernnaglerne s, og for at kunne bevæge sig op og ned mellem ppp. I dette Diagramm sammenholdes de alle ved en

Jerngaffel x, fastsat paa øverste Ende af Connec-
 tionsstangen u, hvis nederste Ende virker paa et
 Knæ i Midten af den første Axel, paa hvilken
 Skiven f er anbragt, saaledes at ved hver Om-
 dreining af f drives de bevægelige Bretter qqq.
 op og ned mellem de mere faste Bretter ppp. og
 det ene Bret, som er fastgjort ved p. Samtlige
 Bretter holdes ind mod o ved Hjælp af en Stang
 paa hver Side af dem, hvilken gaaer igjennem
 PPP. og o, og paa hvilken virkes ved r. enten ved
 Lodder eller ved Metaltraads Spiralsjedre (spiral
 wire springs). Ligeledes ere i samtlige Bretter, i
 lige stor Afstand fra hvers Top og nær ved den,
 anbragte Spalter eller Nabninger, fire til sex Tom-
 mer lange, i Forhold til deres Brede, og omtrent
 $\frac{1}{4}$ Tomme vide. Kanterne om disse Spalter eller
 Nabninger ere alle nsigtigen afrundede. I Folge
 heraf vil, naar det før nævnte Knæ er i en hori-
 zontal Stilling, alle disse Spalter træffe sammen,
 men naar Knæet vender nedad, som paa Tegning-
 en, saa ville Spalterne i qqq. (hvilke Spalter
 her sees blot i Gjennemsnit) komme nedenfor dem
 i PPP. og o, og derimod naar Knæet vender opad,
 ville hine komme ovenfor disse. Det indsees nu
 let, at naar Hor, eller noget lignende boieligt Ma-
 terial, gaaer gjennem Nabningerne i det de træffe
 sammen, og da ledes ind mellem Tand-Rullerne,
 saa ville Bretterne pp, qq, bc, formedelst deres

hurtige Bevægelse opad og nedad, imedens Balthserne drive Hørrer langsom omkring gjennem Maskinen, kraftigen gnide og rense denne Hør fra enhver fremmed Materie, som maatte vedhænge den, og tillige aabne Trævlerne. For desbedre at kunne efter Behag styre hele Operationen, er nedenunder anbragt en Løstestang eller et Trædelag, v; ved at trykke paa dette hæver man Bægten w, der tvinger den øverste Balthse d. ned, i Beiret, hvorved Balthserne ophøre at gaae, uagtet Gnidningen ved Bretterne endnu vedbliver. Saaledes har Opsynsmanden det steds i sin Magt at styre Hurtigheden, hvormed Materialet gaar gjennem Maskinen, uagtet Gnidningen bestandigen vedbliver.

For at kunne fra først af sætte Maskinen i Gang og anbringe Hørrer til Gnidning, ere de øverste Ender paa alle Gnidnings-Bretterne bevægelige og indrettede til at skilles ad ved de i dem anbragte Nabninger. De ere derfor sammensæiede i den ene Ende ved stærke Hængsler (hinges) og fastgjorte i den anden ved de Lommelsfruer (thumb-screws), som sees paa Tegningen, eller ved andre tilstrækkelige Midler. Dog er det allene fornødent at aabne dem, naar Maskinen skal begynde at gaae; thi al den øvrige Hør, man vil have i Maskinen, behøver kun at forenes med det, som allerde er der, paa samme Maade, som oven for er be-

skrevet ved at omtale Hr. Lees Opfindelse Hørreren bringes til Maskinen ved at sætte den paa en bestandigen omlobende med Klæde berruffen Rulle eller Valtse, eller saakaldet feeding Table, som er sat i Forbindelse med Maskinens Ende α . og med eet af dens Hjul. hvilket sætter hun Valtse i Gang. Men dette findes ikke paa Tegningen, da det ikke vedkommer Opfindelsen selv, og er almindeligt i alle Hør og Bomulds-Manufacturere.

Vi ville i vort næste Hefte meddele Efterretning om, hvormeget Arbeide disse Maskiner ere istand til i en vis Tid at fuldføre, samt om andre Enkeltheder ved dem. Hr. Bundy har ligeledes opfundet en meget sindrigh Maskine til Hør-Hegling, som ogsaa i et følgende Hefte skal beskrives.

Middeltallet af det Quantum, som i England er høstet efter Udsæd af tre Skjepper Hørfrøe paa een acre Land, er 3000 Pd. Hørstengler, hvilket, brudt og tilberedt, yder fra 10 til 13 Cwt. (s: 1120 til 1456 Pd) *) Hør, skiftet til Hegling. De træagtige Bestanddele, som falde gennem Maskinen, vil give fra 90 til 100 Skjepper Affald af Fiset brugeligt til Koder for Heste og Qvæg, og fra 35 til 40 cwt. Affald af Stenglerne, hvilket giver en kraftig Gødning.

*) Cwt. 3: Hundred weigth = 4 Quarters
= 112 Pd.

Det ovennævnte Product af Hør, tilberedet til Hegling, formindskes nu igjen ved denne til omtrent 450 til 480 Pd. fint langt Hør, flittet til deraf at spinde til de fineste Traade; altsaa udfloomer efter Heglingen kun lidet mere end $\frac{1}{11}$ af de oprindelige Product, men desuagtet siges dog Kroet Affald og Blaar, hvilket er Affaldet ved Heglingen, rigeligen at erstatte dette tilspindelende Tab.

De menneskelige Excrementers Pulverisering og Anvendelse til Gjødning.

I dette Binds 2det Hefte er indrokket en Oversættelse af den Beretning, som i den franske Republik's 5te Aar (1797) aflagdes i National-Institutet om Hr. Brides Raade at tørre og pulverisere menneskelige Excrementer til Brug som Gjødningsmiddel, under Navn af Poudrette. Da den heri anførte Fremgangsmaade er noget afvigende fra den nu brugelige og da denne Beretning om en for Agerbruget saare vigtig og for dens Udøvere fordeelagtig Gjenstand mueligen kunde bevæge nogen til her at ville iværksætte den, troer jeg, for at de ikke skulle vildledes, det ikke uhensigtsmæssigt, her at bekendtgjøre, hvorledes den nærværende Fremgangsmaade er, til hvilket Diemed jeg afskriver, hvad jeg fra Paris i en af mine Indberetninger til General-Toldkammeret og Commerce-Collegiet har anført om denne Sag.

De menneskelige Excrementer ere blandt de fortrinligste Gjødningsmidler, og som have i Mængde ved folkerige Stæder, men hvor de, som oftest til Stam for disse og til Tab for Landet, ikke afbenyttes eller, hvor der er Floder i Nærheden, bortskalles, ved disse. Længe er der ført Klage over, at Staden Kjøbenhavn ikke sørgede for dens RattsRenovations Benyttelse, eller, om og nogle vind-

stibelige Amagere gjøre Brug deraf, at det ikke skeer almindeligere, og at heller ikke andre end Amagerne kunne afbenytte den, hvortil dens nu, værende Bestaenhed maa være Aarsag. Haven, de den næsten uafbenyttede Velstands Kilde for Dje, som Ratternovationen tilbyder Staden Kjøbenhavn's Kasse, og den danske Ugerbruger, har jeg ladet det mig være magtpaaliggende, ogsaa om denne Gjenstand at indhente Efterretninger paa min Reise. Det er ligeledes først i Paris at jeg har fundet, hvad jeg søgte *).

I 1788 anlagde en Hr. Bridet udenfor en af Paris's Barrierer, ved Foden af Montmartre et Etablissement, for at gjøre Brugen af de menneskelige Excrementers Anvendelse til Gjødning almindeligere. Det er deels den ilde Lugt, som dermed er forbunden, deels deres flydende Tilstand, der er Aarsag i, at de ikke bruges. Disse Mangler søgte Bridet at raade Bod paa ved Lørring. Til dette Hjemmed indrettedes flere store Bassins, det ene ved Siden af det andet. Renovationen styrtedes i de største. Her gives den Tid til at sætte sig; de tættre Dele synke tilbunds og

*) Den ufuldkomne og for Kjøbenhavn's Beboere saare ubehagelige Maade, hvorpaa Ratternovationen nu udføres, bevægede mig til at være opmærksom paa, hvorledes den udføres eller bortskaffedes i andre Lande; herom har jeg indberettet til ovenansførte Collegium, og hertil er det, at her sigtes.

de flydende Dele ledes gennem med Sluser forsynede Canaler ind i et andet Bassin, hvor de paa nye sætte sig; de endnu flydende Dele ledes ind i et tredje Bassin. Her skeer igjen Bundsætning og Bortdunstning og endeligen afledes alle de endnu tilbageværende flydende Dele. I disse Bassins forbliver Materien 3 til 4 Kar, alt eftersom den er bleven mere eller mindre kompakt. Naar Massen befinde sig at have sat sig tilstrækkeligen, tages den op af Bassinerne, og udbredes tyndt paa en Mark, for at tørres, hvilket skeer i 8 til 14 Dage. Er Massen tørret, dannes deraf en stor Bunke, i hvilken Materien kommer i Gjæring, under hvilken den næsten taber sin Lugt og indsvinder betydeligen. Naar Bunken har staaet 3 til 4 Kar omgraves den, de sammenhængende Dele smuldrer til Pulver med Koller og de fremmede Dele, som Been, Steen &c. frastilles og nu er den færdig til Salg. 1 Setier koster paa Stedet 7 fr. *).

Naar Sæden er lagt i Jorden, strøes Pulveret med Haanden ovenpaa, og det er saa kraftigt, at 2 Setiers ere tilstrækkelige til at gjøde en Acre **).

*) En Setier er 12 Skjepper, og 7 fr. er 2 Rbd. 32 f. rede Sølv.

***) En Acre er 6 Skjepper Land.

Ved flere store Steder i Frankrige findes nu Etablissementer, for ved Tørring at gjøre Nat-
 terrenovationen til et almindeligt og kraftigt Gjøb-
 ningsmiddel. Det Interressentskab, som eier Eta-
 blissementet ved Paris, betaler Staden Paris aar-
 ligen 100,000 fr. for Renovationens Afbenyttelse
 og dets Udgifter med Arbejds løn ic. beløbe sig til
 300,000 fr. om Aaret. Denne de menneskelige
 Excrementers Tørring og Pulverisering indbringer
 Staden Paris aarligen saaledes en betydelig Sum,
 for en ikke for afbenyttet Ting, den forebygger
 for en stor Deel den ilde Lugt og de dermed for-
 bundne Ubehageligheder, da Stanken nu undgaaes
 ved en fremsthyndet Tørring og Gjaring, den haver
 gavnlig Indskyndelse paa Algerbruget, endog paa det,
 som er i temmelig Afstand fra Paris, da man
 henter det 20 til 40 Lieues borte, ja udfikber det end-
 og til Guadeloupe den har endeligen dannet en nye
 Næringsvei, som skaffer en Mængde Mennesker, der
 arbeide i Etablissementet, deres Livs Ophold."

Ved at sammenligne Ovenstaaende med den
 Side 195 indrykkede Beretning, vil det sees, at
 Fremgangsmaaden ved Poudrettens Tilvirkning
 er den samme, men at Tiden, hvori det skeer, er
 betydelig forskjellig, da det nu medtager 8 til 9
 Aar, istedetfor de angivne 14 Dage, heraf følger
 altsaa og, at der udfordres et saa meget større
 Areal til Basins m. m, for at modtage en saa
 meget større Mængde af Excrementer. Jeg kan ikke

andet end troe, at der i Begyndelsen er arbeidet med en ubetydelig Mængde, der har gjort det lettere, at tørre den, men at der tillige er anvendt mere Arbeide, altsaa og større Arbeidsløn end nu, og at dette maa have været Tilfældet, bliver indlysende, ved at sammenligne den ældre Priis paa Poudretten med den nuværende; hiin var 10 fr. pr. Setier, denne er 7 fr. og det uagtet der nu maa bæres 9 Aars Capital Rente m. m. for næsten ingen. At tilvirke efter den ældre Fremgangsmaade den store Mængde Excrementer, som nu udføres fra hele Paris til Montfaucon, vilde vanskeligen paa et Sted lade sig udføre.

At der, formedelft den flydende Tilstand, hvori Excrementerne almindeligen udføres, medgaaer saa lang Tid inden de kunne tørres og pulveriseres, er alle Tider en stor Besværlighed, og afholder maaskee flere Byer, fra at foretage en saadan Poudret Tilvirkning; men denne lange Tid vil betydeligen afforktes, naar den fortrinlige Indretning til at opsamle de menneskelige Excrementer, og hvorpaa de Hrr. Cazeneuve et Comp. i 1818 erholdt Patent i Frankrige, bliver almindelig. Indretningen bestaaer i tvende med Jernbaand forsynede Egekar, hvoraf det øverste, som hviler paa et Støtstads, staaer lodret, det andet derimod lige under det Første ligger paa Siden. I det øverste Kar er tre lodrette Rør af Zink, som gaae gjennem Bunden under hvilken er en Tragt, der

med sin End gaar ned i det liggende Kar. Sinkrørene ere giennemhullede, hvilket bevirker, at Excrementerne ved deres Redfalden strax adskille sig; de flydende Dele rende giennem Rørene ned i det nederste Kar, de fastere Dele blive tilbage i det øverste Kar. Naar Karrene ere fyldte, borttages de paa en Waade, der er saa aldeles uden noget modbydeligt, og med en saadan Lethed, at ingen deraf har nogen Uleilighed.

Denne Indretning finder megen Bifald i Paris, da den indtager liden Plads, kun nogle Quadratalen, kan hensættes hvor man vil (der fjøres endog omkring i Gaderne dermed til de Gaaendes Ubenyttelse) og da den ingen Lugt udbreder.

Formedelst Adskillelsen af de menneskelige Excrementers faste og flydende Dele, vil det nu blive lettere i langt kortere Tid at tilvirke Poudretten, og sandsynligviis behøve de ikke at være længere end et Par Maaneder i Bassinerne, istedetfor 3 til 4 Aar. De flydende Dele kunde ogsaa anvendes til Gjødning, saaledes, som Tilfældet er i Glanderen, i nogle andre Dele af Frankrige, i Toscana og Neapel, eller og ved Manufacturerer.

Da det ikke alene var indlysende for mig, at Poudretten var et fortreffeligt Gjødningsmiddel, og den af alle jeg derom i Paris henvendte mig til, rostes derfor og tillige folgetes til langt billigere

re Priis end anden Gjødning *), da den lettere kan transporteres, da den kan afbenyttes af Landmænd, langt borte fra Tilvirkningsstedet, da Salget af den raa Masse indbragte Stadens Kasse en ikke ubetydelig Sum, og altsaa bidrog til at formindste Commune-Udgifterne, troede jeg, det kunde være ønskeligt, at Kjøbenhavns Ratternovation saaledes forædledes, og gjorde det derfor til Gjenstanden for en Indberetning til det Collegium, under hvilket jeg sorterede, og som igjen gjorde vedkommende Authoriteter opmærksomme derpaa. At denne Sag hos disse har været under Ventilation, veed jeg, men Udfaldet er mig ubekjendt.

*) Følgende Sammenligning med Omkostningerne gjøres i Paris:

Det antages, at der behøves 7 til 8 store Karrelæs Møg til at gjøde en Arpent (12 Stjepper Land), hvilket er for 10 Arpent 80 Karrelæs. Et Karrelæs Møg koster nu paa Stedet 10 fr. (2 Rbdlr. 2 Mk. r. Sølv), altsaa . . . . . 800 fr.
Bognleie 12 fr. pr. Læs . . . . . 960 fr.

bliver altsaa 1760 fr.

40 Setiers Poudrette (der behøves blot 4 paa en Arpent) læsses paa 2 Bogne, og koster derfor i Transport blot . . . . . 24 fr.
Indkjøbsprisen à 7 fr. pr. Setier . . . . . 280 fr.

i Alt 304 fr.

Følgelig bliver paa 10 Arpent en reen Fordeel af 1456 fr.

Ligesom jeg dengang tilbød, med Raad og Daad, at hielpe enhver, der her vilde udføre Poudret-Tilvirkningen, saaledes gjentager jeg mit Tilbud. Hvorvidt det er tilraadeligt her at indlade sig paa en saadan Tilvirkning, vil beroe paa, hvorvidt Poudretten her vil finde Ufsætning. Da alle Danmarks Agerbrugere her kunne være Concurrerende, troer jeg, den vilde være affattelig; thi det lader, som der nu mere almindeligt end før skjønes paa, hvad Slodning er og hvad den bevirker.

Kawert,
Kammerjunker.

Et Brev fra en Godscier til Udgiveren
angaende Boghvedens skadelige Virk-
ning paa Faarene.

Foranlediget ved Deres Opfordring, Side 360 af
de Landoeconomiske Tidenders 9de Binds 3die
Hefte, — som jeg ved et Tilfælde, først nu har
læst, — giver jeg mig den Frihed, at anmeldte fol-
gende, med Hensyn til den skadelige Virkning, Bog-
hveden, anvendt som Grønsoder, udtreer hos Faa-
rene.

I Maret 1816 havde jeg en temmelig bety-
delig Flok, for en stor Deel spanske Faar, som jeg
en Tidlang foldede paa en Boghvede-Ager, der
nyeligen var gaaet i Blomster. I Forstningen
vilde de aldeles ikke æde Boghveden; men da jeg
var af den Formening, at deres Ulyst maatte til-
skrives den Omstændighed, at de indtil de bleve
foldede, havde gaaet paa en god Græsning, tog
jeg ingen Notice af deres Modbydelighed, den de
omfider ogsaa syntes at have overvunden. Efter
nogle Dages Forløb blev mig imidlertid meldt, at
de vare ligesom gale, og var jeg selv Vidne til at
de sprang omkring, som vare de vilde. Uvidende
om, eller rettere sagt, ikke ahnende Boghvedens
Skadelighed, indbildte jeg mig, at der imellem
denne voxte een eller anden ufordeelagtig Plante,
fremloftet ved Oppløsningen af en Jord, paa hvil-

ken der forhen havde staaet Skov, og uden videre at eftertænke Sagen, slay jeg dem ud af Foldene, hvilket jeg ansaae for nødvendiger, da jeg ikke havde undladt at bemærke, at mange af dem havde Saar, som jeg holdt for Skab, og derfor affsondrede de dermed besangte fra de øvrige.

Om Efteraaret besøgte een af mine Naboer mig, og da jeg fortalte ham, hvorledes det var gaaet mig, sagde han mig, at det i de Egne af Jylland, hvor Boghveden dyrkes, var almindeligen bekjendt, at naar en Faareflof tilfældigviis kom ind i en dermed besaaet Mark, bleve Faarene ligesom berusede ved at nyde af denne Plante.

Denne min Erfaring bekræfter altsaa aldeles Deres Velb. Jagttagelse.

Den følgende Vinter mistede jeg over $\frac{1}{4}$ af min Flof, hvorfor jeg dog ikke tør give Boghveden Skyld, da flere af mine Naboer skal have haft samme Uheld.

Englændernes Mening om Rustens Aarsager.

Nos os er den Mening, at Rusten ene forarsages af Berberisens skadelige Virkning paa Sæden, temmelig almindelig, om just ikke erkjendt af Alle som rigtig. Da det, som John Sinclair siger i den Anledning, indeholder de engelske Agerdyrkeres Meninger, og er indhentet fra Landets forskjellige Provindser, saa troer jeg at gjøre vel i at meddele dette, skjondt jeg ikke i alle dets Dele vil underskrive Esterstaaende.

Udgiberen.

* * *

Vi ville nu gennemgaae: 1) Rustens Natur; 2) Aarsager; og 3) de mulige Midler imod denne Kilde til saa megen Skade for Landmanden.

I. Rustens Natur. En udmærket Naturkyndig er af den Mening, at denne Syge kommer af en liden Emyltoplante, eller Svamp, der voxer paa Plantens Blade og Stilke; og at Svampens Rødder, ved at tiltrække den Saft, der af Naturen var bestemt til at nære Kjernen, gjør Kornet svangt og skrumpent, og i nogle Tilfælde berøver det aldeles sit Meel *). Og dette er endnu ikke

*) Sir Joseph Banks's Account of the Cause of the Mildew in Corn. Comm. to the Board of Agr. Vol. IV. pag. 399. Ligeledes i Desmazieres

Alt; Straaet bliver sort og raadent, uskiftet til Roder, fordi det ikke er andet end fast og kraftløse Stilke.

En hæderbærdig Geistlig i Devonshire, der har anvendt megen Opmærksomhed paa denne sæd læggende Syge, anmærker, at samme Svamp avles paa mange andre Værter foruden Hveden, saasom paa Træer, Buske, Urter, Græs, o. s. v., men at den er forskjellig af Farve og Størrelse. Disse Værter, der faae Smitten paa forskjellige Tider af Aaret, ere ligesom Ledere fra den ene til den anden, i hvilke Svampene spire, blomstre, kaste Frø, og døe under Aarstidernes Omvekslinger *). Naar Svampen er kommen til Modenhed om Foraaret paa nogle faa Buske eller Planter, modtages dens Frø (?) af den næste fugtige Atmosfære, hvorfra den vrangte Forestilling kommer, at Rusten

Skrift on the Diseases of wheat, foiet til Skriftet: Hints of the agric. State of the Netherlands. pag. 22 Den berømte Lessier var den første Naturkyndige, der henvendte sin særdeles Opmærksomhed paa denne Gienstand, i sit Værk, kaldet: *Traité des Maladies des Grains*. Rust kaldes paa fransk: *La rouille*.

- *) En fortræffelig Afhandling om Rust af Thomas Clack, findes i Devon. Report pag. 438. Den indsigtsfulde Forfatter eftersporende her Svampen paa mange forskjellige Træer, Buske, o. s. v., hvor den findes til forskjellige Aarstider.

eller Meelduggen blot foraarsages af Taagen vistes ud paa de tilstodende Marker, og den nærmest staaende Hvede er sikker paa at lide meest deraf. Ogsaa sætter i fugtigt Værlig Frøet sig umiddelbar paa Løvet af Eræer og Buske, eller paa deres Bark og Krugter, eller paa Planternes Stængler, i de Nabninger, Naturen har forsynet dem med, til at modtage Fugtighed.

Enhver, der undersøger rustbefængte Planter med et tilstrækkeligt forstørrende Mikroskop, vil indrømme, at Pletterne paa Stilkene bestaae af smaa Svampe af Paddehatteslægten, som have deres Rodder i Safkarrene, og derved fortære en stor Deel af Plantens Næring, som Naturen hav, de bestemt til Underhold for Kornet i Aret *).

*) Dorset. Rep. pag. 210. Det fortjener at anmærkes, at de Dele af Straaet, som indhyles af Hvedens Blade, ikke ere rustede. Denne Omstændighed er ugunstig for deres Vaaestand, som mene, at Rusten hverken kommer fra Svampe, eller af atmosfærisk Indflydelse, men fra en Svaghed eller Skrøbelighed, af hvilken som helst Aarsag, som medfører at Hveden henvisner af sig selv. Men naar dette var Tilfældet, vilde hele Planen, enten den var dækket, eller udækket, blive lige meget angrebet deraf. Hvis Afgrøden omhugges, saasnart Sygdommen viser sig, standses dennes Fremgang i Stilken, for saavidt den er skilt fra Jorden; men man paastaar, at, hvis Hvedeplanten faaer Lov til at modne sit Frø, og udsaae det paa Jorden, uden at hugges, bliver

2. *Årsager til Kusten.* Udskillige af de foranførte Tilfælde kunne bidrage til at frembringe Kusten; men en Hoved-Årsag dertil er, at man har gjort Jorden alt for kraftfuld til at bære Korn, hvortil kommer, at Rogle alt for ofte have dyrket en saa udmagrende Afgrøde, som Hvede, især paa svage Jorder, naar de tillige have kunnet gjødste stærkt.

Man har rigtigten iagttaget, at naar man dyrker Afgrøder, der skulle modnes, behøves der blot den Grad af Kraft og Frødighed i Planterne, som er nok til dette Diemed, og hvis Jordsmønnets Frugtbarhed drives høiere, end som er nødvendigt hertil, eller, som er overensstemmende med dette Diemed, saa har man snarere skadelige end gavnlige Følger deraf. Jord kan være for rig til Kornavl, og det er bedre, at holde den i en saadan

Stilken formedelst Ulde angreben af Rust og dennes medfølgende Svamp, og bringes til at henvise paa samme Maade, som ved dens fortidlige Afhugning. Stubben er ogsaa udsat for at ødelægges paa samme Maade, saalænge noget Liv er tilbage i Rodderne, efterat Aret er skilt fra det ved Leen. Stilken og Aret ere, efterat de ere skilte fra Roden, ikke udsatte for Svampens Virkninger. Den Deel af Stilken, som bliver fast ved Roden, er udsat for at angribes, saalænge Livsprincipet bliver i Rodderne, men ikke siden; da angribes den af en anden Slags Svamp. Dette er vigtige Punkter, at faae bragte til Biskhed.

Tilstand, at den kan give et jævnt Udbytte, end gjøre den alt for frugtbar. Den større Mængde Saft og Vædster i Planter, der vore paa særdeles veldyrkede Jorder, maa siensynlig gjøre dem mere stikkede til at modtage Virkningerne af pludselige og store Forandringer, og folgelig mere udsætte dem for Sygdomme. Deuden, da Waddeharre avles paa Mistbænke, saa seer man, at en stor Mængde Gjødning fremmer Svampenes eller Snylteplanternes Vægt paa Hvedeafgrøderne, saasnart de eengang ere smittede. Den Hvede, der avles paa Wøddingesteder, er altid rustet, endog i de gunstige Aaringer; og naar hele Marken er et Slags Wødding, hvorledes kan da dette undgaaes? Den hele Svampeslægts seesielden at groe, uden hvor der findes overflødig vegetabilsk Materie, som raadtent Træ, Tællestraa, fordærvet Hs, eller nogen anden let og feed Materie i Forening med en vis Grad af Varme og Fugtighed; og der er intet, der passer sig mere til at frembringe dette Fordævelsens Foster, end Gjødning.

Naar man alt for hyppig tager Hvedeafgrøder, især naar man gjødster stærkt til dem, for at fremtvinge en Afgrøde, viser sig tit samme Virkning. Rusten var kun lidet kjendt i de vestlige og nordlige Dele af Engeland, eller de sydlige Grevskaber af Skotland, før paa senere Aar, da man anvendte alt, for at forsøge Mængden af denne Sædart. Selv stærke Leerjorder, der ere

faa skikkede til Hvede, have lidt ved saa anstrængende en Dyrkning; men paa svagere Jordsmon, som sandige og kalkagtige skjøre Leerjorder, have Planterne lidt, baade med Hensyn paa Mængde og Godhed.

3. Midler mod Røst. Blandt de Midler, der synes at formindske denne uheldige Sygdoms Virkninger ere følgende især anbefalede *): 1) at dyrke haardførere Hvedearter; 2) saae tidlig; 3) avle tidlige Varieteter; 4) saae tykt; 5) veksle Sædekorn; 6) gjøre Jordsmonnet fast efter Saaingen; 7) bruge saltagtige Gødemidler; 8) forebedre Sædsolgen; 9) udrodde alle de Planter, der ere Tilhold for Røsten; og 10) bestjærme Hvedens Rø og Rødder, ved Rug, Bikket, og andre Afgrøder.

1. Af en Plante, hvoraf der er et saadant Antal Varieteter, som af Hveden, er det aaben-

*) Hr. Benedict Prevost og andre skarpsindige Naturforskere ere af den Mening, at Røst og Brand ere indre Snylteplanter, hvad Botanisterne kalde uredo og puccinia, og at begge kunde forebygges ved eet Middel: Kobberopløsning; men da det Frø, hvoraf man antager, at Røsten frembringes, er langt mindre end det, Branden kommer af, kræver det smaaligere Paapaaenhed, at forekomme hiin Sygdom. Skjøndt slige Opløsninger imidlertid have viist dem virksomme mod Brand, har det ikke hidtil vildet lykkes, saaledes ved dem at forebygge Røst.

bart, der maa være nogle Arter, der ere udmærkede ved visse Egenheder, og sælgelig mindre udsatte for Sygdomme *). Det er vist, at de røde Hvedbearter **) ere mere haardsføre end de hvide, og at de med tynde eller glatte Krokapsler ere mindre udsatte for at rustes, end de med tykke Kapsler. En Varietet af rød Hvede, som kaldes Creeping wheat, ser af denne Aarsag meget dyrket i Yorkshire, paa Grændserne af Engeland og Skotland; og i Worcestershire have Landmændene, for dens Haardsfærd, Forkierlighed for en Art conist Hvede, der er oprindelig fra Curland, og der ikke saa let tager Skade i slet Værlig.

2. At saae Hvede tidlig, er et Middel, der længe er blevet anbefalet, for at Aret kunde være fuldkommet, inden Værliget kan ventes at blive

*) Man paastaar, at Naarhvede er ikke saa udsat for at blive rustet, som anden Hvede, i Dorsetshire og i Sydwaales; men i Derbyshire og andre Egne er den lige saa udsat derfor.

**) Nærved Greter har man nylig faaet en rød udenlandsk Hvedeart, som man siger ikke er udsat for at rustes.

***) Ved tidlig Saening kan Efteraarregnen undgaaes, der sætter Vanten i en saftfuld Forfatning, i hvilken den sælgelig udsættes for Emitte. I tørt Værlig bliver Straaet tættere, og tillader ikke Svampens Frø at fæste sig dertil, hvis Sygdommen paa denne Maade forplantes; hvilket dog ofte kaldes i Lviol.

skadeligt ***). Til Beskyrkelse for denne Lærdom har man anmærket, at i Grevskabet Sommerset modnedes Afgrøderne i forrige Tider meget tidligere end nu (da Hvedehøsten sædvanlig var forbi i Juli Maaned), og at Røst eller Meeldug *) da var ubekendt der.

En Landmand i Essex, som var vant til at saae sin Hvede efter Væner, fik sine Afgrøder bestandig rustede; men blev fri for denne Plage, fra den Tid, da han saeede tidligere, enten i Kloverstrib, eller efter Brak. I Bedfordshire har man bemærket, at Hvede, som i Maanaaned faaer en gulagtig Farve, hvilket i Umundelighed er Følgen af tidlig Saaening, aldrig lider af Meeldug. Det er imidlertid ingen Fordeel at have Hveden alt for fremmelig om Foraaret; og Saaeningen skulde paa Grund heraf ikke begyndes tidligere end først i September, end ikke efter Brak.

3. Da det i visse Henseender er ufordeelig, at saae tidlig (siden Røringen i Jordsmonnet udtømmes af Stikken (?), inden Dannelsen af Sædkornet begynder, og Afgrøden er mere udsat for at tage Skade af Foraarsfrost) vilde det være meget gavnligt, at skaffe en Slags Hvede, — enten fra et fremmed Land, eller tilveiebragt ved et Udvalg hjemme, — der modnedes tidlig, uden at saaes meget tidligere, end nu skeer. Naturen frem-

*) Forf. forstaaer, besynderlig nok, Røst og Meeldug, som dog ere forskjellige Epydomme. Dr.

bringer talrige Varieteter af eet Species der hore til een Hovedart; og det paaligger den oprærksomme og vindstibelige Landmand, at benytte sig af en Duustændighed, hvoraf saa megen Fordeel var at huse.

4. At saae tykt, ansees som virksomt Mid- del til at formindste Faren for Røst eller Meel- dug, da Planterne skjærme hverandre. Tykke Af- grøder ere vel undertiden rustede, men tynde ere det i Almindelighed, mere og mindre *).

5. Da Hvede ikke er en indenlandsk, men en fremmed Plante, vilde den være mindre udsat for Sygdom, hvis man undertiden stiftede med Saaesæd fra fremmede Lande. De bedste flander- ske Landmænd vexle sædvanlig deres Sædekorn hvert andet Aar, og forsikre, at ved saaledes at fornye Sæden, forebygges alle Kornsygdomme. Nogle kibe deres Sædekorn fra Armentiere, nær ved Lille i fransk Flandern, medens andre anbefale Hveden, som voxer i Forderne (et Slags salte Markter) i Holland, og paastaae, at ved Hjælp heraf undgaae de Røsten **).

*) I Cornwall saaes hyppig en Blanding af rød og hvid Hvede, og Afgrøderne ere overflødige, naar disse saaes blandet, end hver for sig. Særskilt er Productionen ikke over 36 Skpr. en Acre; derimod, naar de to Sorter ere blandede, stiger den til 48 Skiepper.

**) Den udmærkede Landmand, Robert Barclay fra Ury i Skotland, bragte sin Saaehvede

Man har ligeledes paa Hiemmel af en berømt Naturkyndig (L. A. Knight, Esq.) paastaet, at man, ved at blande to forskjellige Hvedearter, kan frembringe en ny Afart, som vil fuldkommen undgaae at blive rustet, om end Afgrøderne i Nabolaget, og næsten i hvert District i Kongeriget, samme Aar maatte lide af Rust *). Disse Omstændigheder synes at bevise, at Rusten ikke hidrører fra atmosfærisk Indfyldelse, ellers kunde den ikke forebygges ved Forandringer af Cød, eller ved ny Varieteters Frembringelse.

6. Man har paastaet, at intet vilde bidrage mere til at forekomme Rust paa lette Jorder, end at Jorden blev sammentraadt efter Saaningen, for saaledes fuldkommen at fastne den. Fordelene af denne Maade i Afmindelighed ere allerede blevene udviklede **). Det vil imidlertid ikke være af Veien, at anføre følgende Kiendsgierninger til at

hvert andet Aar fra Engeland, og saae blot engelsk Hvede, fra foregaaende Aars Afl.

*) I Italien anbefales tynd Saaning, og man anfører, at da Smitten kan forplantes fra Aar til Aar, saa udbredes den vanskeligere, naar Aarene ikke komme i Bevægelse. Men denne Lære, synes at være falsk.

***) En Landmand har endog paastaet, at naar Jorden, hvordan saa Jordsmennet er, var tiltraadt af en Flot Heste, eller af en Drift Dvæg, efterat den var besaaet, vilde man neppe vide, hvad Rust var.

understøtte den Sætning, at Tromling vil forekomme Kust. I Aaret 1804 saaede en Landmand Hvede paa 25 Acres Vertestubbe. Efter det sædvanlige Arbejde med Ploining, Gylfirpering, Gjødsning, Saaening og Harving, sammentraadtes Jorden af Gaar, til den var saa fast, som en Landvei. Afgrøden var 64 Skpr. hver Acre. For Sammenlignings Skyld blev en Deel af Marken liggende i løs Tilstand, utraadt, og Sæden derpaa var rustet. Den samme Landmand saaede Hvede paa 14 Acres, hvorpaa stod Kartofler. Kartoffelstoppene bleve oprykkede, og Hveden saet paa Overfladen. Derpaa bleve Kartoflerne opgravede med Grebe, opsamlede, og Hveden nedtraadt i Jorden af de Fruentimmer og Børn, der samlede Kartoflerne. Afgrøden var fri for Kust, og overmaade god. Det er ofte anmærket, at naar Afgrøden paa en Ager har været odelagt af Kust, har den paa Forpløiningerne, som Hestene ved Vendingerne have meget sammentraadt Jorden, i Almindelighed været fri derfor *).

7. Fordelen af at bruge saltagtige Gjødningsmidler mod Kust (en nyere Opdagelse) er en vigtig Omstændighed. Nyttens deraf synes beviist derved, at adskillige Landmænd i Cornwall have med Held brugt, omtrent 14 Dage inden Turnip,

*) Det vilde ikke være vanskeligt, at opfinde en Maskine, der kraftigen kunde sammentrykke Jorden, naar Kusten kunde forekommes derved.

perne saaledes, at udstrøe Saltaffaldet fra Sildesfiskerierne, som Gjødning til denne Afgrøde, i Forhold af 63 Eksp. Salt, paa en Acre. Alle de, som have fulgt denne Maade, ere enige om, at de aldrig have haft Røst paa deres Hvede, skøndt de havde været meget plagede dermed tilforn. Udgiften vilde være ubetydelig, thi, naar Saltet var frit for Paalæg, kunde man faae det fra Liverpool for mindre end $\frac{1}{2}$ Spec. hver Skieppe, og Steensalt endnu bedre Kjøb. Brugen af Salt i det dyrkede Liv beviser, hvor velgjørende det vilde være for Vegetabilierne. Hos Dyrene fremmer det Uddunstningen, hindrer Safternes Fordærvelse, og er folgelig det sandsynligste Middel til at hæmme Forplantningen af Svampe, og forekomme den Forraadnelse og Fordærvelse, som Hveden er udsat for, naar den rustes. Denne Sætning understøttes kraftigen af følgende Kiendsgerninger: 1) Røst spores sjelden i umiddelbar Nærhed af Søen, med mindre Jorden er alt for stærkt gjødtes. 2) Naar Sotang, saaledes som den er svangret med Saltpartikler, bruges til Gjødning, undgaaer Afgrøden i Almindelighed Røst; og 3) denne Sygdom er lidet kiendt i Flandern, hvor man gjødtes med hollandsk Aske fuld af Salt.

8. Da alt for riig Jord er tilbøielig til at frembringe Røst, saa har man fundet, at denne afværges ved, førend man tager en Hvedeafgrøde,

at bruge Gødning til en tærende Afgrøde, som f. Ex. Bikker, Hamp eller Kapsroer paa stærke Jor-
der, eller til Kartofler paa lette. Virkelig veed
man neppe nogensinde, at Hvede, efter Kaps, er
bleven rustet. Den almindelige Dyrkning af denne
Bært, og Brugen af hollandsk Aske, der indehol-
der mange saltagtige Dele, som Gødning, bidra-
ger meget til den Fritagelse for Rust, hvorved
Hveden i Flanderen udmærker sig. Kartofler have
undertiden gjort samme Virkning, naar Afgrøden
var stærk. En Mark var besaaet med Hvede,
deels efter Sommerbrak, deels efter Klover, og
deels efter Kartofler. De to første Dele deraf
befandtes rustede; medens den tredje Deel, der
havde baaret Kartofler, gav svart og eensartet
Korn, og blot en tiende Deel mindre end det, der
sædvanligen høstedes. Men var Kartoffelafgrøden
svag, saa blev Hvedeafgrøden ofte rustet her til
Lands; da derimod i Flanderen hvor Hveden al-
drig faaer betydelig Skade af Rust, Kartofler an-
sees i de bedst dyrkede Egne, (Pays des Waes) som
den bedste Forberedelse til denne Afgrøde. Hvis
formegen Gødning foranlediger Svampens For-
plantning, som man har Foie til at troe kan være
Tilfældet, saa kunne tærende Afgrøder, ved at ud-
tomme og formindske Gødningens Styrke, bort-
rødde denne Virkning.

9. Hr. Clack, hvis lærerige Meddelelse, an-
gaaende Rust, allerede er bleven nævnt, anbefaler

at omhugge alle de Planter, som give Svampene Tilhold, i de forskjellige Perioder af deres Væxt, ja endog i den strengeste Frost, og hvilke, saasnart Værliget om Foraaret er lidt mildt eller fugtigt, ansees for at bidrage til at udbrede, med en forunderlig Hurtighed, Svampene paa de tidligste Blade og Skud af de Planter, der ere beqvemme til deres Forplantelse. Disse Svampe fremvoxe med en saa overordentlig Hurtighed, at de paa een Uge eller to synes at komme til Modenhed og sprede deres fordærvelige Frø over Tusinder af Ager, fra hvilke Landmændene skulle hofte Fordeel, og en stor Deel af Børgersamfundet sit Underhold.

Blandt de almindelige Planter siges Hestehov, og den gule Korntidsel at være saa gunstige for Svampenes Væxt, at ingen Mark kan være fri for Rust, hvor disse findes. Man bør derfor stræbe af al Magt, at faae dem aldeles udroddede.

Nogle bestandig grønne Væxter synes at bevare disse Svampe, endog i de koldeste Aarstider, som Buxbommen, naar den plantes paa lave og fugtige Steder, og fremfor Alt, Brombarbusten, der bør afhugges saa tæt ved Jorden som muligt, i Hækker og Ungskove, og det i det mindste een eller to Gange om Aaret. Ogsaa Solvpoplen og Baandpilen (*salix viminalis*) bør holdes lave, som hørende til de Planter, der fornemmelig befordre Rusten i deres Nabolag.

Paa adskillige Træers Bark finde ligeledes de gamle Svampe Tilhold om Vinteren, saasom paa den sorte El, den almindelige Pål, Haslen, Birken, og undertiden paa ung Egekvov. Berberisken bevarer Kilden til dette Ondt i hver Sprække eller Kløft i sin Bark, hvor den er beskadiget, og hvor der viser sig mange sorte Blegne. Disse bør skræbes ud. Saaledes lade de modsigende Meninger om Berberisken's Virkning, til at foranledige Rust, dem forklare. Hvor Barken er glat og heel, gjør Berberisken liden eller ingen Skade; men hvor den er sprukken, ligger Spiren til Ødelæggelse. Derfor foraarsager Berberisken, mens den er liden, ikke Rust *).

Den Raade, at hugge Hækkene naar Hveden faaes, bør almindelig følges, som en sandsynlig Raade til at formindste den Mængde Svampe, der ellers vilde skade Afgrøden. Denne hensigtsmæssige Behandling af Hækker, skyldes Hr. Clack, paa hvis Marker Hveden fra umindelige Tider var udsat for Rust, og det er ved den, at hans Hvede nu er ligesaa reen, som hans Naboers *).

*) De i Beretningerne fra Grevskaberne Cheshire og Cambridge anførte Kiendsgjerninger synes at bevise Berberisken's ulpkelige Indflydelse, til at volde Rust.

*) I en nys afgiven Beretning af 16de Junii 1817 anfører Hr. Clack, at han i 1811 besaaede en Mark, hvor Hveden altid blev rustet,

10. En selsom og meget vigtig Omstændighed angaaende Rux i Hvede, maae endnu anføres. I de nordlige Grevskaber af England, hvor det er Brug at saae, hvad man kalder Blandform, eller en Blanding af Rug og Hvede, har man lagt Mærke til, at Hvede, saaledes avlet, sielden er smittet af Rux *). Det er synderligt, at den samme Omstændighed er bleven iaactaget i Italien. I en Beretning af den afdøde Prof. Symonds i Cambridge om den Egns Klima, anføres som en bekjendt men besynderlig Kiendsgierning: "at Hvede, blandet med Rug eller Vikke (thi der er det

med Hvede efter Klover; men den Afgrøde, han fik næste Aar, var den bedste i hele Nabolaget, hvilket han tilregner sin bestandige Omhyggelighed for at borthugge saadanne Buste, der vare gunstige for Ruxens Udbredelse, i den tilstødende Understov, og Hække; og til Jordens Fasting, ved at lade Faar sammentræde den, efter Saeningen, til hvilket Viimeed, et Antal deraf maatte samles, og tet sammen drives.

*) Hr. Luke, Den indsigtfulde Forfatter til Northriding-Beretningen, anfører i et Brev til Forf., af 7de Martii 1818, at, indtil Aaret 1815, var Rug, der vorte imellem Hveden, almindelig der i Egnen erkjendt for et sikkert Præservativ mod Rux eller Meeldug; men i det anførte Aar blev den angreben, og kun meget lidt Hvede og Blandingsfæd var i dette Aar, i Yorkshire, fri for Rux.

ofte Brug, at saa Hvede og Vicker sammen) slipper fri for Røst." Det skulde synes, siden Vicker ere saa nyttige, at det maa være Roden, der tager imod Svampfroet, og at det er nok, naar denne er bestærmet. Dette synes bekræftet ved andre Omstændigheder, saasom, at Afgrøden mindre er udsat for denne Syge, naar Jorden sammentrædes, og Hveden saaes tykt, da Udgangen til Rødderne derved gjøres mere vanskelig for Svampenes Fros. Vickersnes Evne til at bevare mod Røst, kan lettelig forsøges *). De dobbelte Afgrøder, der dyrkes i Glanderen, hvor man neppe kiender Røsten er endnu en Omstændighed, der særdeles begunstiger den Tanke, at det er fordelagtigt, at beskytte Hvederødderne for Smitte. Hr. Knight er bestemt af den Mening, at Sygen modtages af Roden, (da ethvert Forsøg, at forplante Smitten fra Straa til Straa, er mislykket) og hvis den fik Indgang giennem Aret, hvor kunde den da nedstige, og blot smitte Straaet? som Tilfældet er, naar Sygen ikke er gammel. Andre udlede Røsten fra Solens Indstråelse paa Rødderne. Heraf kommer da Fordelene af, heller at have en tyk end en tynd Afgrøde; og heraf, siger man, ligeledes de gavnlige Virkninger af at blande

*) Det er en Selsfølge, at Vinterhvede blot kan blandes med Vinter-Vicker, der dog ikke synes at kunne taale vore Vintre.

Rug med Hvede, da Rugens hængende Ix bestjerner Jorden mod Solens Magt.

Endnu bør tilføies, at naar en Mark siensynlig er angreben, og Vegetationen standsat, saa er den eneste Maade til at bevare Straa, og Korn, om dette allerede er dannet, fra fuldkommen Forærvelse, strax at hugge Eæden om den end ei er moden. Straaet er da brugbart, enten til Foder eller Strøelse, og man paastaar, at hvad Næringskraft, der kunde være i Stengelen, gaar over i og føder Kjærnen, og saaledes bringer større Fordeel, end man kunde haabet *).

Ved et eller andet af disse Midler, og ved de Forbedringer, der ved skarpsindige Naturkyndiges Jagttagelser, og ved indsigtfulde Landmænds Erfaringer kunne opdages, har man al Grund at haabe, at Hvedens Sygdomme maa for en stor Deel blive saa formildede i deres Virkninger, at de ikke i Fremtiden ville søles som en Landeplage. Til dette Diemeed er det imidlertid nødvendigt, at den tænksomme Landmand griber enhver Leilighed til at udvide sin Kundskab om Hvedens Sygdomme, optegner alle Omstændigheder, der staae i Forbindelse der,

*) Hr. de Chateaubieux anbefaler at affjære de Blade, der ere rustede, saasnart Rusten viser sig derpaa, som et Middel at hævme Sygdommens Fremgang. *Traité sur le Culture des grains* V. 2. p. 243.

med, efterhaanden som de møde, sammenligner fine Jagttagelser med Andres, at Rüstens Marsager, enten de ere almindelige eller locale, maae, saa meget muligt forekomme *).

*

*

*

Saavidt John Sinclair. Af et Brev fra en meget agtet Correspondent i Jylland uddrages endnu følgende Linier, denne Sag angaaende.

I dette Aar (1819) er denne gode Mand's**), og sal. Pastor Afsens Paastand: "at Rugens Fordærvelse hidrørte fornemmelig fra Nattefrosten og Beirliget uimodsigelig bekræftet. Den Kiende, som vist mange Gange forhen lumskelig har anfaldet Rugen og ladet Berberisserne undgjelde derfor, gjorde i Foraaret sit Angreb, nogle Steder her i Jylland og Slesvig, alt for plad og aabenbart til at den længere kunde blive skjult. End

*) Hobtyns Mening er, at, naar Planten holdes i god Stand, lider den aldrig noget Angreb af Emylteplanter, at den maa have et Anlæg til Fordærv, inden Sygdommen kan angribe den. Hos Mennesket er der ogsaa et Anlæg til adskillige Sygdomme, som i Almindelighed til Smaakopper og tildeels til Podagra; men denne almindelige Sætning hindrer dog ikke omhyggelig Undersøgelse af Midlerne, til at forekomme og helbrede enhver Sygdom.

**) Niels Kemmer.

Skjøndt nu dette vel har haft den Virkning, at jeg i Nar ingen Klage over Berberisferne har hørt, saa har jeg dog ei heller hørt Nogen tage sine Ord tilbage, eller mortificere de mod dem tilforn udøste Skjeldsord, hvorved deres gode Navn og Rygte saa unaadelig er forkleinet.

Et Par mærkelige Exempler paa hvorledes Almuen visse Steder i Jylland benytter de autoriserede Lægers Hjelp i Sygdoms Tilfælde, og nogle Anmærkninger i denne Anledning.

Nylig læste man i et offentligt Blad *), et Forslag om lægekundige Præster i Sverrig. Mon ingen vil fremkomme med et lignende for Danmark? Det kunde ret vel passe sig i Deres Skrivt, da det fornemmelig er Landmanden der lider under, at ingen Læge findes uden i Kjøbstæderne, og at ingen anden tør yde ham Hjelp, uden at ansees som Quakksalver, et Navn, der dog ikke vel passer paa en saa hæderlig og kundskabrig Stand, der ikke for Fordeel, men af Menneskekjerlighed lindrer sin ellers hjælpeløse Sognemands Nød. Hvo der ikke med sl. Tryde anseer det for en Lykke at Sygdomme forthynder vor Folkemængde, uanseet ligesaa ofte Unglingen og Familiens Forsørger, som den ubirksomme Olding, creperer af Mangel paa Hjelp, maa nok ønske andre og nærmere Læger paa Landet end Districts-Chirurgerne, som ikke en iblant 10 Syge bruger. Aarsagerne kunde jeg vel og opgive, hvis denne ei var nok: at hine umulig kan komme til alle Syge i saa store Di-

*) Jeg troer i Morgenblad af Dr. Høst.

stricter, om de end bleve forlangte og tilbudet Befordring og — Betaling.

Jeg (som De veed ikke er Præst, men som dog ikke heller vilde mangle Hjælp for min Person i Sygdoms Tilfælde, altsaa ikke taler af Egen nytte) vilde ansee det som et stort Middel til Landmandens Lykke, og Folkemængdens Conservation, at Præstene bleve opmuntrede til at forskaffe sig Kundskab om de almindeligste Sygdomme og deres Behandling, og at de maatte betjene deres Sognefolk i Sygdoms Tilfælde. De egentlige Quaksalvere vilde saa mindre blive hørte; den kyndige Læges Raad vilde i vanskelige Tilfælde af den retskafne Præst selv blive indhentet; men mange frelste fra Døden, der nu formedelst eget eller sin Forsørgeres Fordom, Ligegyldighed, Fattigdom, eller anden Marsag, ikke vil eller tør søge Hjælp hos den langtfra boende, dyre og desforuden nok som sybselsatte Kjøbstad, og District, Læge. Gud velsigne dem, der bidrage til at afhjælpe denne Landmandens Trang!

I Juli 1819, begyndte en Skarlagen's Feber, og hen paa Efteraadret en Nerveseber, i Byen W, hvoraf 28 Mennesker bleve angrebne, af hvilke 8 allerede ere døde og 11 ere endnu syge. Af samtlige Syge have ikkun 4 søgt Raad hos Lægen, uagtet han boer neppe $\frac{1}{2}$ Mil fra Byen, af hvilke dog een er død, som sik for sildig Hjælp.

2det Bindes 3die Hefte.

(23)

I Byen H, en Hjerdingvei fra Lægen, have i samme Tid og af samme Heber 17 Personer af Almuen været syge, af hvilke 8 have søgt og nydt hans Hjælp. Fire af disse ere døde, af hvilke den ene for sildig fik Medicamenter.

Da nu de saa nær Lægen boende saalidet benytte hans Hjælp, kan man nok slutte hvormedget mindre de søge og bekomme Hjælp der doe flere Mile borte.

Efter Lovens 6-11-13, 14 og 15, straffes med Kette de, som forsonne deres Børns Bevogtning, eller af Uforsigtighed ligge deres egne eller Andres Børn ihjel, men Lovene bestemme ikke nogen Straf for de Huusfædre, der forsonne deres syge Børns og andre Familielemmers Helbredelse, og dog er dette et indirecte Drab. Enten nu Forsømmelsen stæer formedelst muhamedansk Tro paa Tilfikkelse (at hvem der skal leve kommer sig nok uden Lægemidler) eller i den fromme Tank, at de ere bedst forfargede, som fare først Heden, eller af Ligegyldighed, eller af Frygt for Udgifter; er den dog lige beklagelig og formeentlig tilfige uforsvarlig, da Børn og Familie ikke ere Huusfaderens Eiendom, og han ikke er ene Dommer over deres Vel og Veer.

Lægen holder sig for noksom undskyldt, naar han ei kaldes og hentes.

Jeg spørger: Er ikke her Præsten den Mand, som kunde, og hvis han er en retskaffen og sagkyndig Mand, vilde udrette saare meget Godt, naar han blev vedbørlig autoriseret, og ikke skulde ansees for Quakksalver, fordi han søgte at frelse lidende Mennesker, som ellers ingen Hjælp kunde vente, eller til hvem Hjælpen vilde komme for sildig. Tog han sig Kurer for, som han ikke forstod, og uden Nødvendighed, var det tidligt nok at drage ham til Ansvar.

Fattigreglement af 5te Juli 1803, har christelig sørget for den Fattige, og paalagt Lægen og Præsten Pligter mod ham, men den Sidste kun som Tilsynsmand. Placat af 14de Decbr. 1810, har udstrakt denne Omsorg til Tjenestetyende; At denne Placat og Forordningen af 25de Marts 1791, § 19, ikke overholdtes, var at ønske, men om end dette skete overalt, vilde Hjælpen i store Chirurgicaler dog ofte komme for sildig.

Derimod veed jeg ikke at Loven har bemyndiget Noget til at paansøge en Huusfader eller Moder selv Lægemedler, eller antage Læge til deres Børn, naar de ikke henhøre under Fattigvæsenet, og Sygdommen ei er af de egentlige smitsomme.

En Præst, der besad sin Menigheds Tillid, og ansaaes af denne som Fader og Ven, kunde vist her udrette meget.

Lang fra den Hensigt, at ville fornærme, eller fore Anke over nogen Stand eller Person, henstiller jeg disse Kjendsgjerninger og Bemærkninger til sande Vennekjævenners Estertanke, og til de Autoriteters gunstige Bedømmelse, hvem nærmest paaligge Omsorg for Landmandens Lærv.

Skrevet i Januar 1820.

J. L. L.

Fra Landhuusholdnings- Selskabet.

Om

unge Bønderkarles Oplærelse.

For at forsøge paa, at komme et Skridt nærmere det vigtige Maal, at forbedre Agerdyrkningen for den egentlige Bøndestand, henvendte Selskabets Præsidenter sig i Slutningen af forrige Aar (1819) med følgende allerunderdanigste Forestilling til Hs. Majestæt Kongen:

”Allernaadigste Konge!

I hvor meget der end i lang Tid er virket, for at forbedre Agerbruget i Fædrenelandet, og i hvor umiskjendeligt det end er, at det i de sidste 20 Aar har gjort ei ubetydelige Fremskridt, saa er dog Antallet paa de gode Agerdyrkere, i Forhold til disses talrige Classe, kun lidet.

Naar man seer hen til, at $\frac{1}{10}$ Dele af Landets dyrkelige Jorder ere i en Borgerclasses Hænder, som for det meste fra Ungdommen af maa føre et uvissommeligt Liv; som lever i en bestandig Omgivelse af Folk, der have Fordom mod alt Nyt, som, Skoleunderviisningens Fremskridt nægtet, ikke modtager saa megen Forstandsdannelse, der er tilstækkelig til at vække Sands for noget bedre; som tildeels savner Erne til at gjøre det første Udlæg, for at forandre en gammel Driftsmande — saa er Langsomheden af Forbedringerne aldeles ikke paanfaldende.

Da der nu dog kun kan være een Stemme om Vigtigheden af, at Jorden giver rigere Afgrøder, at mere og bedre Qvæg kan holdes, for derved at forsøge Productionen, og saaledes efterhaanden at tilveiebringe en større og lykkeligere Folkemængde, saa maa mange og forskjellige Midler anvendes.

Landets faderlige Regjering har dertil virket ad mange Veie; velsindede Godseiere have arbeidet til samme Maal; mange Landebyepræster, der, ved den Tillid Menighederne have og bør have til dem som Guds Ords Tjenere, kunne virke kraftigen paa Bondestanden, have baade ved Exempel og Veiledning udjaaet mangt et Edekornt, der bar riig Fruat; ogsaa vort lidet Samfund, det tør vi vel uden Ubefædnehed sige, har ikke været forgjeves.

Det, som Bondestanden i de fleste Egne høiligt savner, og som har fremkaldet den almindelige Klage over Bønskeligheden, især for de paa Landet ansatte Embedsmænd, med at faae dygtige ja blot taalelige Nolskarle, er praktisk Kundskab til den bedre Dyrkning, til bedre Qvægpleie, til Brugen af de bedre Redskaber, hvorved Tid og Kræfter spares.

For at afhjælpe dette Savn, har man foreslaaet at indrette Exempel- eller Monstergaarde; men denne Indretning kræver et ikke ubetydeligt Capitalforstød, og dens Held beroer paa et lykkeligt Valg af Bestyrer.

Deres Majestæt gav Landhuusholdningssekskabet for 2 Aar siden en Commission, som har hørt til de behageligste, det har havt at udføre. Det var nemlig, da Deres Majestæt allernaadigst befalede Sekskabet, at sørge for tre unge islandste Bønderfjæders Dannelse. Behagelig var denne Commission baade i og for sig, og fordi Deres Majestæt betroede Sekskabet den; og behagelig har den været, fordi de tre unge Mennesker, som paa vor Opfordring ere hidsendte, ere udmærket lærvillige, opvakte og elskværdige, og ville vist, om Forsynet sparer dem Liv og Helbred, stifte meget Gavn i den Kreds, hvori de komme til at virke paa deres ærbørdige Klippe, og velsigne den Konge, der lod dem komme til Danmark, for at skaffe sig nyttige Kundskaber og Færdigheder.

Denne allernaadigste Foranstaltning for Island har vakt den Idee hos os om, paa en noget lignende, men langt mindre bekostelig Maade, at virke til den danske Bønderstands Dannelse, uden Oprettelse af nogen egentlig Konstergaard.

Dette kunde skee, naar der, under Sekskabets Bestyrelse, valgtes nogle — for det første til et Forsøg kun 10 — slette Gaardmænds sønner af retfærdige, om ei af de meest velhavende, dog ei fattige Forældre, for i 3 Aar at sættes i Lære hos indsigtsfulde Landmænd, for, fremfor alt at gjøre sig noie bekendte med Brakfrugtavl, Commerciell Fodring og Brugen af engelske Plove. For at be-

nytte denne Læretid, skulde de ikke i alle 3 Aar op-
holde sig paa eet Sted; i det sidste Aar maatte de
anbringes saa meget mueligt i Nærheden af Ho-
vedstaden, for at kjendes af Selskabet, og være
under Dettets umiddelbare Opsyn; om Vinteren
maatte de tilholdes, deels at øve sig i at læse og
forstaae almeennyttige oeconomiske Skrifter i Mo-
dersmaalet, deels at forfærdige Agerdykningsred-
skaber især Plove, at tilbugge og sammensætte en
god Vogn &c. En nsigtig Plan for deres Dan-
nelse vilde, hvis Forslaget lader sig realisere, vorde
udarbejdet efter Overenskomst med de Mand,
hos hvem man vilde anbringe dem.

Selskabets Opsyn med dem maatte, i Analo-
gie med andre Lovbestemmelser, ophøre, naar de
havde fyldt det 28de Aar.

Men, Deres Majestæt! Sagen er nye, og i
hvor nyttig den i dens Udførelse end kunde vorde,
vil Forslaget ingen Indgang finde hos Bønderne,
naar det ei strax medfører nogen siebliffelig Fordeel:
Lærlingenes Fritagelse for Værnepligt, ikke blot i
deres Læreaar, men saalænge de for Selskabet be-
piste, at de gjorde sig værdige til denne Kongelige
Raade, ved, som Uvlskarle, enten hos deres For-
ældre, eller for egen Regning, at drive et forbed-
ret Uvlsbrug.

Da denne allernaadigste Begunstigelse er vliift
adskillige Industriegrene, da Bønderkarle, som op-

tages i Skolelærerseminarierne, eller som indkomme paa Veterinairstolen, fritages for Krigstjeneste, saa vove vi at haabe, at Deres Majestæt vil finde den her nævnte Gjensstand ikke mindre vigtig.

Vi have kun omtalt Gaardmands Sønner, deels fordi det er rimeligst, at disse snarest kunne komme i Stand til at virke for dem selv, og derved danne andre duelige Karle, og opvække Sands for et bedre Agerbrug; deels fordi de i deres Læreaar maatte være i Stand til at kunne arbejde uden Løn, for den blotte Kost, ja vel endog for mindre.

Det vilde være glædeligt for os, og vist gavnligt for Fædrelandet, om Forslaget kunde udvides til flittige, lærvillige unge Karle af Huusmandsklassen; men dertil vilde aarligen behøves nogle Hundrede Rigsbankdaler, for at skaffe dem de Fornødenheder, de ei selv kunde forskaffe sig ved deres Arbeide i Læretiden. Da det imidlertid var muligt at en saadan Understøttelse var at tilveiebringe, saa synes de ei at burde udelukkes.

I Tillid til Deres Majestæts landsfaderlige Mildhed, vove vi saaledes i dybeste Underdanighed at anbefale: at de 10 Bønderkarle, helst Gaardmandsønner, som af Landhuusholdningsselskabet vælges til at dannes til fortrinlig duelige Agerdyrkere, maatte fritages for Krigstjeneste, saalæn-

ge dem fra Selskabet meddeles Vidnesbyrd om, at de opfyldte de af dem i denne Anledning indgangne Forpligtelser.

I det Kongelige Landhuusholdnings-
selskab den 24de Decbr. 1819.

Collin. N. S. Ørsted. Drewsen."

Selskabet modtog derpaa under 1ste Martii et allerhøieste Rescript saaledes lydende:

"Vi vilke herved allernaadigst tillade, at et Antal af i det høieste 10 Reserver, som af Landhuusholdnings-selskabet vælges for at dannes til fortrinlig duelige Agerdyrkere, maae i Fredstider og indtil videre fritages for at udskrives til Krigstjeneste ved den staaende Hær, under følgende Betingelser:

- 1) at dertil vælges Reserver under 21 Aar og saavidt muligt Gaardmands Sønner, samt af Landets forskjellige Amter.
- 2) at de antages paa det Vilkaar, at saafremt de forandre deres Stilling inden de af Landhuusholdnings-selskabet eller af de Mænd, samme dertil beskikker, maatte erkiendes udlærte, bør de forlods udskrives til Tjeneste ved den staaende Hær, forsaavidt de ere under 26 Aar efter Lægdsruften, og til Forstærkningsbataillonerne, naar de have fyldt denne Alder.

- 3) at de, som, med Attest fra Landhuusholdningssekskabet for Sessionen godtgjøre, at de have udlært, skulle være aldeles frie for Tjeneste ved de første Batailloner, men ikke ved Forstærkningsbataillonerne, hvorved de iøvrigt behandles efter deres huuslige Stillinger.
- 4) at Landhuusholdningssekskabet maae aarlig inden Julii Maaned til Generalkrigscommissairen i Danmark skriftligen opgive saavel de Reserver, som i det løbende Aar ere antagne, som den Forandring, der maatte have fundet Sted iblandt de allerede i Lære antagne."

Og i Følge deraf er igjennem Statstidenden skeet den fornødne Opfordring, at de Karle, som attraae at tage Deel i dette Gode, kunne melde sig hos Sekskabet, med skriftlige Begjæringer, hvoraf kan sees Ansøgerens Navn, Alder og hvor han hidtil har tjent, samt hans Forældres Alder og oekonomiske Forfatning. De Ansøgende maa tydeligen kunne læse og skrive, være udmærket lærvillige, sædelige og arbejdsføre. Hvilket alt med Attester maa bevises. De maa, enten ved egen eller andres Hjælp kunne tjene i 3 Aar uden Lon. Hos de Mænd, hvor de efter Sekskabets Koronstatning og under dets Bestyrelse, blive satte i Lære og Arbejde ville de werde behandlede saaledes, som gode Tjenestepende fortjene. De Karle, som vise usædelig Opførsel, eller Mangel paa stadig Flid

og Nemme, blive afstedigede, og andre i deres Sted antagne.

Mærkeligt er det, at kort efterat Selskabet havde indgivet sit Forslag til Kongen, indkom til Det Forslag fra 2de bekiendte, fortrinlige Agerdyrkere i Jylland om en lignende Plans Jærksættelse.

Det ene var af 21de Januar 1820 fra Hr. Sognepræst J. B. Krarup i Veirum. Han tilbyder sig at modtage to unge flinke Bønderkarle, for i det første og tredie Aar hos ham, og i det andet Aar hos andre kyndige Landmænd, at erholde den Underviisning og Dannelse, hvorved de kunde vorde duelige og driftige Aalsbrugere.

Det andet var fra Hr. Dalgas, som paa sin Gaard, Aldebertsminde ved Veile, vilde anlagge et Agerdyrknings-Institut for unge Bønder fra Randers, Aarhus og Veile Amter. Han vilde paa tage sig at tage 6 Karle i Lære, og i tre Aar meddele dem Underviisning om Qvægets rigtige Behandling, om Agerbrug og Havenæsen.

Da Selskabet lover sig kraftig Medvirkning til sit Niemeeds Opnaaelse af disse hæderlige Mænd, saa have deres Forslag været Selskabet særdeles velkomne.

Et Brev til Udgiveren indeholdende Bevis for at Hveden kan i meer end 20 Aar beholde Evne til at spire.

Ved en Hændelse har jeg gjort en Erfaring, som jeg tillader mig at meddele deres Velbyrdighed, i den Forvenning, at den vil være ligesaa interessant for Dem, som den har været det for mig. For kort Tid siden afrog jeg et Halmtag, der, efter bekjendte Mænds Vidnesbyrd, i det mindste var over 22 Aar gammelt. Ved at eftersee Halmen, fandt jeg adskillige fyldte Hvedevipper, og da jeg udtog Kjerneerne, forekom disse mig friske og funde.

Jeg besluttede derfor at prøve om de kunde groe. Efterat have lagt dem i Blød i 3 Dage, plantede jeg 70 Hvedekorn, og allerede den 5te Dag vare 10 af dem opkomne. I de to Dage, som jeg endnu kunde opholde mig paa Gaarden, groede de saa frodig, som om det havde været Hvede af Aarets Afgrøde. Om flere siden ere opkomne, fik jeg, formedelst min bestemte Reise hertil, ikke at vide. Da Taget vendte mod Wesien, hvorfra Regn og Storm, saa nær Stranden ofte er alvorlig, og da det i det mindste i de sidste 8 à 10 Aar har været tyndt, saa var det mig høist paafaldende, at Hveden i over 20 Aar har kunnet bevare sin Spirekraft, skjøndt jeg vel begriber, at

den Omstændighed, at den har siddet i sit eget Huns, har bidraget til at conservere den. I flere Aar har jeg saaet siorgammel Hvede, fordi jeg derved var mere Herre over min Saaetid, end om jeg først skulde afvente Høst og Erntning, — en Fordeel der ikke er uvigtig, naar man har sibe Jorder, og det falder i et vaadt Efteraar; og jeg har stedse fundet mig vel derved *).

Ved at henlægge den torstne Hvede i sine Aoner under et Halmtag indtil den skulde bruges, har jeg troet at conservere den bedst. Mange Landmænd frygte dog for at saae siorgammel Hvede, skjøndt de erkjende Nyttten af at have Saaesæden strax ved Haanden, naar Jorden og Veirliget er beqvemt for Udsaaingen. Skulde hiin tilfældige Erfaring ikke kunne give mere Tillid til gammel Hvede?

Er det grundet, hvad man i Holsteen almindeligst troer, at nemlig gammel Hvede er frie for Brand, da var det vel at ønske, at man foretrak den til Saaesæd, fremfor nye Hvede. Jeg kan herom intet sige, da jeg ligesaa lidet har havt Brand i nye, som i gammel Hvede; men at alligevel Funs Valget af Saaesæden deri er Skyld, troer jeg mig overbevist om.

*) Den samme Erfaring har jeg ogsaa havt.
ll dg.

Fremfærdigt i Landvæsenet i Amerika.

(af Bladet *America*, dargestøllt dorch sich selbst 1820
No. 20.)

I.

Staten Nye York har besluttet, i 2 Mar at anvende aarlig 10,000 Rdlr., for at befordre Landvæsenet og huuslige Manufacturer. Denne Sum skal forholdsmæssig fordeles iblandt Statens forskjellige Grevskaber.

Et eller to Grevskaber tilsammentagne skulle danne et oconomisk Selskab. Dets Medlemmer skulle alle være practiske Landmænd. Selskabet udsætter aarlig Præmier, for hensigtsmæssige Opfindelser og Forbedringer til Landvæsenets og den huuslige Industries Bedste. Naar et saadant Selskabs Medlemmer subscribere for en vis Sum til Opnaaelsen af Selskabets Niemed, saa vil Statens Hovedselskab, som har sit Sæde i Albany, forskyde den subscriberede Sum. 1000 Rdlr. ere for hvert Mar anviste til Anskaffelsen af nyt Sædekorn og Redskaber for de forskjellige Selskaber. Alle Selskabernes Præsidentere saules eengang aarlig paa Raadhuset i Albany, for at meddele hverandre Resultaterne af deres Forsøg og Erfaringer. Det Vigtigste bekjendtgjøres ved et Bind oconomiske Afhandlinger, eller gjennem Avisen.

2.

Forstanderen for det oekonomiske Selskab i Massachusetts udsatte Præmier for de bedste Frembringelser i Landvæsenet og i de oekonomiske Kunster, hvoraf vi nævne nogle.

For den bedste Tyr, opfødt i Landet, over 1 Aar gammel	40	Dollars
For den bedste Tyrkalv, fra 5 til 12 Maaneder gammel	15	—
For den bedste 3 aarige Koe	40	—
For den stærkest fedede Oxe	50	—
For det bedste Par Arbeidsøxer	30	—
For den bedste fra Udlandet indførte Tyr	100	—
For den bedste indførte Malfekoe	75	—
Ogsaa bleve Præmier udsatte for de bedste Faar, Sviin og Grise ic.		
For den der dyrker det største Quantum Hvede paa en Acre	40	—

Ligeledes ere Præmier udsatte for den, der paa en Acre dyrker den største Mængde Gulerødder, Kartoffer, Koler; for den, der indfører en nye fortrinlig Græsart, samt for den, der avler det største Quantum af en Væxt, som er tjenlig til Vinterfodring for Creature ic.

Der blev ogsaa udsat Præmier for de bedste Lærskemaskiner, Plove og andre Maskiner, som kunne lette de oekonomiske Arbeider; for alle Forretninger af Uld, Bomuld og Hørgarn. End-

videre for det bedste Smør, den bedste Ost, det bedste Sollelæder og Kalvelæder.

3.

Nærved Boston blev opfodt et Sviin, der tilhorte Hr. Atlas, og veiede 1,105 Pd. I eet Aar tiltog det 510 Pd. Dets Længde var 8 Fod og dets Tykkelse omkring Bugen $7\frac{1}{2}$ Fod. Det blev endnu ikke slagtet, fordi dets Eier vil fodre det saalange indtil det bliver det største Sviin i de forenede Stater.

Efterretning om en Prøvepløining.

*) Den (Ploven) Jordens Kredts har overvundet,
 Den Livet gjør os jevnt og trygt;
 De største Stater har den grundet,
 De ældste Stæder har den bygt;
 Men aldrig har den vppet Krige,
 Og Byer ei i Aftæ lagt:
 Lyksaligt nævnes maa det Rige,
 Som grundede paa den sin Magt.

Schiller.

Talen havde ofte været om at foranstalte en Prøvepløining, for at erfare, hvorledes de Plove, som hertillands bruges, indbyrdes forholde sig. Nu da Landhuusholdningselskabet har gjort Udbredelsen af gode Plove uden Hjul, til en Gjenstand for sin Virken, maatte en Prøvepløinings Vigtighed blive end mere indlysende, og det saa meget mere, som Hjulplovene endnu fandt sine Forsvarere, og mellem denne Egn's Landmænd desuden herskede forskjellige Meninger, om hvilken af de mange Slags Plove uden Hjul vi have, fortjente Fortrinet. De der forsvarede Hjulplovene indskrænkede sig ikke til at ansee dem som et nødvendigt Onde, der ved vore Plovkarles Uvanthed i Brugen af den engelske Plov maatte taales — og dette er det eneste mig bekjendte sande Synspunkt

*) Disse Linier meddeles Udgiveren for at bruges som et passende Motto til den Beretning, der skulde afgives om denne Pløining.

hvorfra de kunde forsvares — men de betragtede dem endog som positiv bedre, end Plovene uden Hiul. — Hvad disse angik, da havde een Landmand faaet en god engelsk Plov fra dette, en anden fra hiint Værksted, og da kun saa havde Leilighed, ei heller enhver Kyndighed til stjensom Sammenligning, saa troede enhver af disse, at hans Plov var den bedste.

Man enedes altsaa om at foretage en Prøvepløining, som det eneste og sikreste Middel, til at forene eller dog nærme saa forskellige Meninger. Hr. Etatsraad Collins aftalede derfor med disse Tidenders Udgiver, at en saadan Prøvepløining skulde holdes paa Strandmøllen, og Onsdagen d. 12 April berammedes dertil. Medlemmerne af Landhuusholdningselskabets Agerdyrknings-Commissioner indbødes til Mødet, ved hvilket desuden adskillige andre Landmænd, Yndere af Landoeconomi, deels indbødes, deels af Interesse for Sagen indfandt sig. Ved Forhandlingernes Slutning, undertegnede de Optegnelserne om Udfaldet til Bekræftelse for det Ansarte.

Til bestemte Tid fandt Mødet Sted, og disse Tidenders Udgiver gjorde Selskabet efterstaaende præliminære Forslag der eenstemmigen antoges.

- 1) Enhver af de fremstillede Plove forsøges,
- a) paa en Græsmark,

- b) paa en fljør og let Mark,
 c) paa en fljørleret Mark *).
- 2) Med hver Plov ploies i det mindste 2 i det høieste 3 Strimler paa hver Ager; men paa Græsmarken ploies to Strimler let, og to Strimler dybt **).
- 3) Enhver der fremstiller en Plov, har Ret til selv at ploie med den, eller at lade sin Karl styre den, om han ikke vil at min (Drewsens) Karl skal holde derpaa.
- 4) Enhver af Selskabet maae have Ret til at criticere enhver Plov, saavel i dens enkelte Dele, som i dens Arbeide, uden at dens Eier derved maa vise sig frænk, da det er os

*) Denne Beslutning maatte formedelst Mangel af Tid, som tildeels forarsagedes ved de mange Plove, der skulde forsøges, deels ved den megen Tid der tabtes ved Hjulplovenes langsomme og ofte meget besværlige Stilling, saaledes forandres, at alle Plovene forsøges paa Græsmarken, men blot de bedste, eller dem, der havde noget særegent ved sig, paa den fljørlerede Mark.

Udg.

**) Mindre end to Strimler kunde ikke ploies, da det kunde være Tilfældet, at den foregaaende Plov ikke lagde sin Strimmel saaledes, at der var Plads til den efterfølgende. Ved første Omgang skulde Ploven altsaa skaffe sig Plads, og ved den anden først bedømmes.

Udg.

Alle blot om Sandhed og vore Kundskabers Forsøgelse at gjøre.

- 5) Enhver Plov forsøges, som allerede anført til let og dyb Ploining, for at erfare, om den maaske er især stiftet til eet af disse Arbejder. — Let Ploining kunde vi kalde fra 2 til 4 Tommers Dybde; dyb Ploining fra 4 til 7 Tommer og derover.
- 6) Ved den lette Ploining kunde Ploistrimlerne, som man vil, gives fra 9 til 12 Tommers Bredde; ved den dybe Ploining ansees 2 Tommers Bredde bedst.
- 7) Ploistrimlens Bredde maales fra Langjernet til den sidst dannede Fures Kant.
- 8) Ploistrimmelens Tykkelse, eller Furens Dybde maales ved Landsiden, uden at tilfældige Forhøininger paa Jordsmonnets Overflade, maae komme i Betragtning.
- 9) Følgende Spørgsmaal maae ved Forsøgene besvares:
  - a) Hvad Kraftanstængelse maae Hestene anvende paa en Ploistrimmel af given Bredde og Tykkelse?
  - b) Vender Ploven den afstaaene Strimmel fuldkommen eller sættes den paa Kant?
  - c) Gjør Ploven reent Arbejde, d: opløfter og henlægger den ordentlig al den Jord, som Langjernet og Stjæret løsner?

- d) Afstjærer den Strimmelen perpendicular ved Landsiden og horizontal paa Jurens Bund, altsaa ikke dybere ved den ene end ved den anden Side?
- e) Er dens Gang stadig, saa at selv den mindre Øvede kan styre den, eller behøver den for at arbejde godt en fuldkommen øvet Haand?
- f) Gaaer den paa Næsen, eller hviler den paa sin Nakke*).
- g) Er Plovens Construction simpel og stærk?
- 10) Hestens Kraftansstrængelse udfindes ved at iagttage det Punkt, hvori Viseren paa Kraftmaaleren længst forbliver. Dens Afvigelser, saavel til Plovens Fordeel som Skade, der ved tilfældige Omstændigheder forarsages, komme ikke i Betragtning.
- 11) Plovene kunde gives Caracteer for den Maade, hvorpaa de ved deres Arbejde, besbare hine Spørgsmaal og disse Caracteerer kunde
- *) Ifødetfor disse i vor Egn sædvanlige Udtryk, foreslaaer jeg for Fremtiden at sige: Ploven gaar paa Taaen eller paa Hælen. Dette er meget bedre betegnende. Løbets Bugdeel kan meget godt betegnes ved Plovens Hæl, og dets Fordeel, hvorpaa Skjæret sættes, kaldes Taaen. Skjæret kan ansees som Skoen paa denne Taae, og naar Ploven egentlig hviler paa dette, kan godt siges, at den gaar paa Taaen.

udtrykkes, foruden med Ord, ogsaa med Tal, f. Ex. 0, 1, 2, 3. Ved hvis Summering en Hovedcharacter kunde findes.

Senere vedtog man endnu, at dersom en Plov forrettede et eller andet Arbeide paa haist udmærket Maade, saa kunde den derfor erholde 4.

Disse præliminaire Bestemmelser forsyndes med samtlige Tilstædeværendes Underkrivter.

Dernæst foreslog jeg (Drewsen), at en Formand til at styre denne Dags Arbeide og Forhandlinger, samt nogle Dommere til at paaagte Plovenes Gang, og, efter Overlæg med de øvrige Tilstædeværende, at sælde Dom, — hvorved da Enhver kunde gjøre opmærksom paa de Fortrin og Mangler han opdagede — skulde vælges. — Til Observatorer og Dommere valgtes Hr. Justitsraad og Stutmester Nielsen, Hr. Professor Hornemann, som i mange Aar har været Landhuusholdningssekskabets Secretair og Hr. Mechanicus W. nstrup, der selv forfærdiger mange Plove; til at lede Forsøgene valgtes disse Tidenders Udgiver.

Florten Plove forsøgtes, nemlig:

a) Hjulplove.

- 1) En indst. Toheste Plov, sendt til Strandmøllen fra een af Jyllands udmærkede Agerdyrkere ved Aarhus.
- 2) En Plov fra Als, tilhørende Hr. Wismer, Eier af Aggershvide.

- 3) En Plov forfærdiget af Hr. Winstrup.
- 4) Den bekjendte Coock'ske Patentplov, med to Hjul under Nafen, og et bag under Plovegemet, laant fra det Classenske Institut.
- 5) En sællandsk Girehesleplov.
b) Styleplove.
- 6) En brabantisk Styleplov; netop den samme som Schwerts saa overmaade meget roser i sit Skrivt om det belgiske Agerbrug. Denne Plov tilhører Hr. Just. Nielsen.
c) Plove uden Hjul eller Svingsplove.
- 7) En bailey'sk Plov, forfærdiget hos Hr. Just. Nielsen efter den af mig fra England forskrevne bailey'ske Plov.
- 8) En Svingsplov af en anden Construction tilhørende samme.
- 9) En stotst Plov med convex Muldfiel, tilhørende samme.
- 10) En bailey'sk Plov, forfærdiget paa Strandmøllen efter samme Plov som No. 6 *).
- 11) En Svingsplov af Hjulmand Jorgen Hansens i Emdrup **). Denne Plov har en Jernbeslagen Træmuldfield, og er af den Slags
- *) Alle de hidtil anførte Plove uden Hjul, saavel som No. 3, 4 og 9 og 12 have samtligen støbte Jernmuldfiele m. m. Udg.
- **) Den var forfærdiget af Thorder Danielsen, een af de tre Islændere, som isølge Hs. Majestæts Befaling, ere hidkomne, for under Landhuusa

B e d ø m m e l s e

over

de ved Pløiningen d. 12te April 1820 prøvede Plove.

(Nye Landøconomiſke Tidender, 2 B. 3 S. S. 377).

	No.	Paa Græs- marken.		Paa Leers- marken.		Kraft- anstræn- gelse. Lpd.	Bemærkninger.	Carac- ter.	Hoved- Carac- ter.
		Pløiftrim- lens Lyd- kelfe.	Bre- de.	Pløiftrim- lens Lyd- kelfe.	Bre- de.				
Den jydſke Hjulplov.	1.	3 6	9½ 9			18 35	Kenſer ikke godt Pløiftrimlen ujevn afſkaaren Gangen uſtadig, ſom Folge af at den gif paa Laaen Vendte Pløiftrimlen temmelig godt Dens Conſtruction er ikke ſimpel men Ploven forreſten ſtark.	1 1 1 2	5
Alſinger- ploven paa Hjul.	2.	2 4½	9 11			16 25	Kenſer ikkun maadeligt Pløiftrimlen ujevn afſkaaren Stadig Gang Vendte ſlet Alt hvad her er anført om denne Plov, gjelder blot for den lette Pløi- ning, da den derimod ved dyb Pløining ei gif ſtadig men paa Laaen og vendte ſlet. Dens Conſtruction var ikke ſimpel og den var mindre ſtark end No. 1.	2 1 3 0	6
Hr. Win- ſtrups Plov paa Hjul.	3.	6½	10			19	Kenſer Furen godt Afſtjærer Pløiftrimlen godt Stadig Gang Vender godt Simpel Conſtruction, let at ſtille, men ſynes ſom Hjulplov mindre ſtark.	3 3 3 3	12

	No.	Paa Græs- marken.		Paa Leers- marken.		Kraft- anstræn- gelse. Lpd.	Bemærkninger.	Carac- ter.	Hoved- Carac- ter.
		Pløiftrim- lens Lyd- kelfe.	Bre- de.	Pløiftrim- lens Lyd- kelfe.	Bre- de.				
Cocks Pa- tent Plov.	4.	3 4½ 6½	9 9 9			16 26 36 25	Kenſer Furen ſlet Afſtjærer ikke Pløiftrimlen ganſke godt Uſtadig Gang Vender meget ſlet Den er ikke let at ſtille, ſtærk bygt, men gif paa Laaen.	1 2 1 0	4
En ſæl- landſt Hjul- plov fra Lundtofte.	5.	4 6	10 10		6 9½	23 30	Kenſer temmelig godt Afſtjærer ikke ret godt Stadig Gang Vender temmelig godt Ikke ſimpel.	2 2 3 2	9
Brabantſk Stylte- plov *).	6.	2½ 5	8½ 8½			16 23	Kenſer nogenledes Afſtjærer ikke Pløiftrimlen ganſke hori- ſontal og perpendicular	2 2	7
Med en For- retning, ſom af Schwerg be- ſkrives og faldes Overbøilen.		6½	8½			29	Nogenlunde ſtadig Vender ſlet	2 1	
Bailenſk Plov fra Hr. Juſt. Nielsen.	7.	3½ 6½ 6½	12 12 9		6 10	16 25 24 19	Kenſer Furen udmærket godt Afſtjærer Strimlen godt Har ſædveles ſtadig Gang Vender udmærket godt Simpel og ſtærk.	4 3 4 4	15

*) Ved denne Plov, ſom Schwerg anbefaler, bør anmærkes, at den formodentlig ikke er ſtillet til en Græsmark, og ikke beregnet dertil, da Belgierne ikke lade deres Jorder hvile. Den anvendte Kraft blev ogſaa ſtørre end ellers vilde været Tilfældet, fordi den var noget ruſtet, og

	No.	Paa Græs- marken.		Paa Leer- marken.		Kraft- anstren- gelse.	Bemærkninger.	Carac- ter.	Hoved- Carac- ter.
		Pløi- strim- lens	Bre- de.	Pløi- strim- lens	Bre- de.				
Evingpløb af anden Construc- tion fra Samme.	8.	3	10			18	Kenfer maadeligt	2	9
		5	10			30	Affjærer maadeligt Temmelig stadig Gang paa Hælen Vender godt	2 2 3	
En flokk Pløb med convex Muldfiel fra samme.	9.	3½	10			17	Kenfer ikke godt	1	9
		7	10			32	Affjærer nogetlunde godt Stadig Gang Vender godt	2 3 3	
Bailey'st Pløb forfær- diget paa Strand- møllen.	10.	3	9			18	I alle Dele som Just. R. Nielsens		15
		7½	8	7½	9	24 17			
Evingpløb af Jørgen Hansens Arbejde.	11.	3½	9			17	Kenfer Juren temmelig godt	2	10
		5½	10½			19	Affjærer Strimlen godt Stadig Gang Vender ganske godt	3 3 2	
Evingpløb af Ole Madsens Arbejde.	12.	6½	8½			26	Kenfer Juren temmelig godt	2	9
				7	9	26	Affjærer Strimlen godt Temmelig stadig Gang Vender temmelig godt	3 2 2	
							Simpel og stærk.		

	No.	Paa Græs- marken.		Paa Leer- marken.		Kraft- anstren- gelse.	Bemærkninger.	Carac- ter.	Hoved- Carac- ter.
		Pløi- strim- lens	Bre- de.	Pløi- strim- lens	Bre- de.				
Hr. Win- strups Evingpløb.	13.	5	11			17	Kenfer Juren godt	3	II
		7	12			25	Affjærer Strimlen godt	3	
						17	Temmelig stadig Vender godt	2 3	
							Simpel og stærk. Ejarets Kerling, som maaske er fornøden, naar den bruges som Hjul- pløb passede ikke naar den brugtes uden Hjul.		
En Pløb fra Hol- steinborg.	14.	2½	10			16	Kenfer ifkun maadeligt	1	6
		4	10			26	Affjærer Strimlen temmelig godt	2	
						16	Gangen ikke stadig	2	
						20	Vender slet	1	
							Gaar paa Læen; men er meget simpel.		

altmaa tillob Jorden at fæste sig bestil. Imidlertid synes det vist, at Schwert, da han satte denne Pløb overst, neppe har kjendt den smaaeste eller bailey'ske Pløb. Udg.

Svingplove, som vi betegne ved Navnet, en Siederplov.

- 12) En Svingplov, ogsaa med beslagen Træmuldfield af Ole Madsens Arbejde og tilhørende Hr. Thomsen paa Væsfelskvinde. En Siederplov.
- (13) En Svingplov af Hr. Winstrups Arbejde, den samme, som allerede under No. 3 er anført blandt Hjulplovene, og ifølge sin lige Naas kan bruges baade som Hjulplov, og uden Hjul.
- 14) En Plov fra Holstenborg, med concav ubeslagen Muldfiel og ubeslagen Landside.

Forsøgene begyndtes paa en treaarig Græsmark; høstaaende Tabel med vedfæiede Bemærkninger viser Udfaldet.

Efterat de, der havde iagttaget Plovenes Gang, havde confereret, indbødes samtlige Tilstædeværende til at underskrive.

Strandmøllen den 12te April 1820.

Collin. Arentz. Nielsen. Harbou.
 J. W. Hornemann. B. F. Rønne. R.
 Holten. L. Holmblad. Nyhre. H. E.
 Ørsted. J. Johansen. C. A. Thomsen.
 Wismer. Koch. Fr. de Coninch. O.
 Winstrup. Bannow. Drewsen. C.
 Viborg. H. Richter.

holdningselskabet's Bestyrelse at undervises. Ploven fører han med sig til sit Fodeland. Udg.

T i l l æ g .

(Af Udgiveren.)

Efter saaledes at have givet en Beretning om det Passerede, være det mig tilladt endnu at tilføie nogle Bemærkninger, som derved ere foranledigede.

Af forestaaende Tabel faae vi et nogenlunde klart Begreb om, hvorledes Plovenes Arbeide har staaet i indbyrdes Forhold. Man valgte at udtrykke deres Egenstabs Værd ved Tal, foruden ved Ord, da en almindelig Oversigt derved lettedes; at en mathematisk Proportion imidlertid derved skulde være udfunden, har vel neppe nogen tænkt paa. Efter det Forestaaende forholdt Plovene, hvad Arbeidets Godhed angik, sig indbyrdes saaledes, at de derefter maatte ordnes paa følgende Maade:

- 1) Den bairnske Plov fra Frederiksborg og Strandmøllen.
- 2) Hr. Winstrups Hjulplov.
- 3) Hr. Winstrups Plov uden Hjul.
- 4) Jørgen Hansens Plov.
- 5) En anden engelske Svingsplov tilhørende Hr. Just. Nielsen; den støtste Plov; den siæl-landste Hjulplov.
- 6) Styksploven.
- 7) Alsingerploven; Ploven fra Holsteinborg.

8) Den jydskke Hjulplow.

9) Den coockskke Plow.

Ei med lige Noiagtighed kan bestemmes, hvilken Plow er den positiv letteste. Det er umueligt, at bringe saa mange og forskjelligene dannede Plove, til at tage lige tykke og lige brede Strimler. Man foreslog vel at multiplicere Strimlens Brede med dens Tykkelse, paa en given Længde, for saaledes at udfinde Cubicindholdet af den, ved en erfaret Kraftansstrængelse opbrudte og vendte Jordmasse, men selv dette vilde ikke bragt os til det forønskede Resultat, da ikke alle Plove kunde gaae i aldeles lige Dybde, og een Tomme, f. Ex. paa 6 Tommers Dybde, koster mere Anstrængelse at affjære og lægge paa sin Plads, da den skal løftes saa høit, end maaske 3 Tommers større Brede paa en Strimmel af f. Ex. 3 Tommers Tykkelse. Cubicindholdet af den henlagte Strimmel kunde altsaa, da hiint Forhold ikke i Forveien var udfundet, ei tjene til Bevis, skjøndt jeg vist nok troer, at man ved mangfoldige Forsøg paa denne Maade kan komme til fuldkomment Lys om denne Sag. Vi kunne derfor blot ansee denne Prøveploining, som præliminair, og benytte de Erfaringer vi ved den have samlet til at gjøre de Følgende fuldkomnere.

Ved nogle af de fremstillede Plove har jeg endna følgende Bemærkninger at gjøre, der ikke vilde undgaaet de mange og oplyste Mænd, der

her være tilstede, om Tiden havde tilladt en Critik af hver enkelt Plov.

Den jydste Hjulplov har foruden de, fra hver Hjulplov uadskillelige Mangler, den Feil, at have en meget lang og ubeslagen Muldsfiel. Som Folge af denne Dannelse, hvorved den bliver uskicket til fuldkommen at vende Strimlen, har man paa dens yderste Ende anbragt et Sykke Træ, der, naar Ploistrimlen er sat paa sin Kant, endnu skal give den et Stød, og faste den omkuld. Men en Folge heraf er, at i dette Muldsfielens — med Hensyn paa det den skal udrette — svageste Punkt lægges en stor Last, hvorved Ploven trykkes saaledes, at den faaer en Tendens fra Landet, og saelig ikke vil tage tilstrækkelig Strimmel. For at have dette, maae Ploven stilles mere til Landet, end ellers var nødvendig, og Plovkarlen maa desuden ofte, med Magt trykke paa den hoire Stiert. At Frictionen derved forøges og større Kraftanstrangelse bliver fornøden, er indlysende ligesom ogsaa beviist med Kraftmaaleren.

Alfingerploven har sine Fortjenester naar man vil have en Plov til let at affrælle Grøndsbaeren; men saalænge vi have Plove, der godt forrette baade let og dyb Ploining, kan den ikke ønskes udbredt.

Hr. Winstrups Hjulplov har, for alle mig bekendte Hjulplove, afgjort Fortrin. Ingen Jord fæster sig til dens godt dannede Jernmuldsfiel, og

ved en særegen Indretning paa Forkjærren, stilles den, uden mindste Hjælp af Riler, langt hurtigere og noiagtigere end de andre Hjulpløve. Den behøver hverken at holdes til eller fra Landet, men gaaer sin Gang ligefrem.

Om den coockste Plov har jeg allerede forbeholdt mig, og har ved de anstillede Forsøg ikke fundet Grund til at forandre min Mening. Kun anmærker jeg, for dem der ikke kjende den, at den, foruden to Hjul foran, har et Hjul bag ved Plovlegemet, formodentlig for derved at lette dens Gang, maasse ogsaa for fra Fure til Fure at lade dette colossale Redskab flyttes paa en mindre besværlig Maade. — Saadanne Kunstlerier nytte til ingen Ting, siger Thæer.

Stylteploven faaer sit Navn af en særegen Indretning, nemlig en Stang, som gaaer ned fra Masens forreste Deel og hviler paa et lidet Stykke Træ, af Dannelselse som en Slædemede, der glider hen ad Furen, og hvorpaa Ploven hviler istedet for paa en Forkærre. — Det er denne Plov, som Schwerg saa meget roser, men, som sikkerlig kun passer til fuldkommen veldyrkede og rensede Jorder, og der dog neppe udretter det, som en god engelsk Plov formaaer.

Ved den engelske Plov, som er forfærdiget hos Jørgen Hansen i Emdrup, er den Indretning, at den har to Muldhele, hvoraf den ene eller den anden, efter som Jordsmønnen er leret eller sandet

kan paafattes, hvorved Hjulmanden har villet opnaar, at den i begge Tilfælde skal arbejde lige godt; men havde han truffet den rette Dannelselse, saa behøvede han kun een Muldfield.

Hr. Winstrups Plov uden Hjul er den samme, som den med Hjul, da Nafsen er saaledes indrettet, at den kan lægges paa en Forkærre, og Ploven da bruges som Hjulplov, og naar Hjulene borttages, som Svingplov. For saaledes at kunne bruge sin Plov paa to Maader, maaske ogsaa for lettere at finde Træe til Nafene, vel og i den Tanke, saaledes at gjøre dem stærkere, har denne Plov en lige Naf. Jeg billiger ikke denne Indretning, og det af følgende Grunde. De krumme Nafse, som de engelske Plove ellers have, kunne vare i mange Aar, naar de ere vel dannede og, om fornødent, belagte med en Jernskinne. For Varighedens Skyld er altsaa denne Forandring ikke nødvendig; men forarsager den Uleiligheder, saa bør den forkastes. Enhver Landmand veed, hvor let Plove stoppe sig, ved Langjernet, naar Ageren er pultet, fyldt med Qværter eller naar lange Stubbe ere bleve staaende. Jo kortere Afstanden mellem Jordsmonnet og Nafsen i dette Punkt er, desto lettere stoppes Ploven, som da udløses af Jorden. Det er ikke omsonst at Englænderne, da de opfandt Svingploven, gav den en bukket Naf, og de maae have havt god Grund, til at afvige fra den lige Naf. End videre troer jeg, at

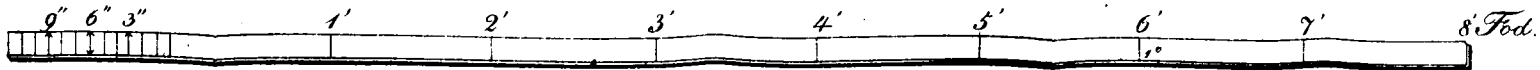
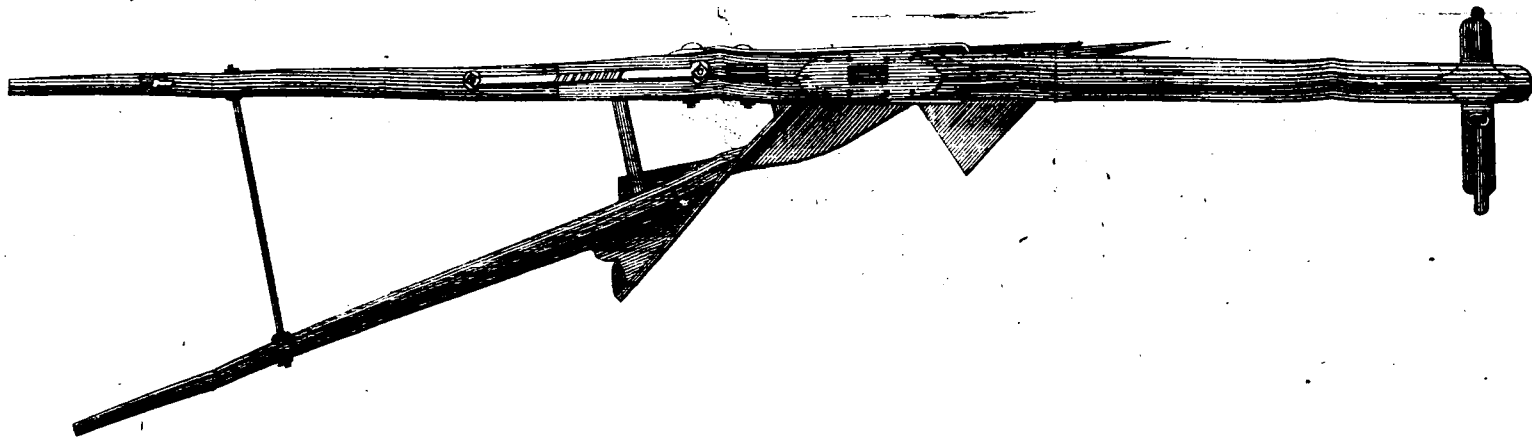
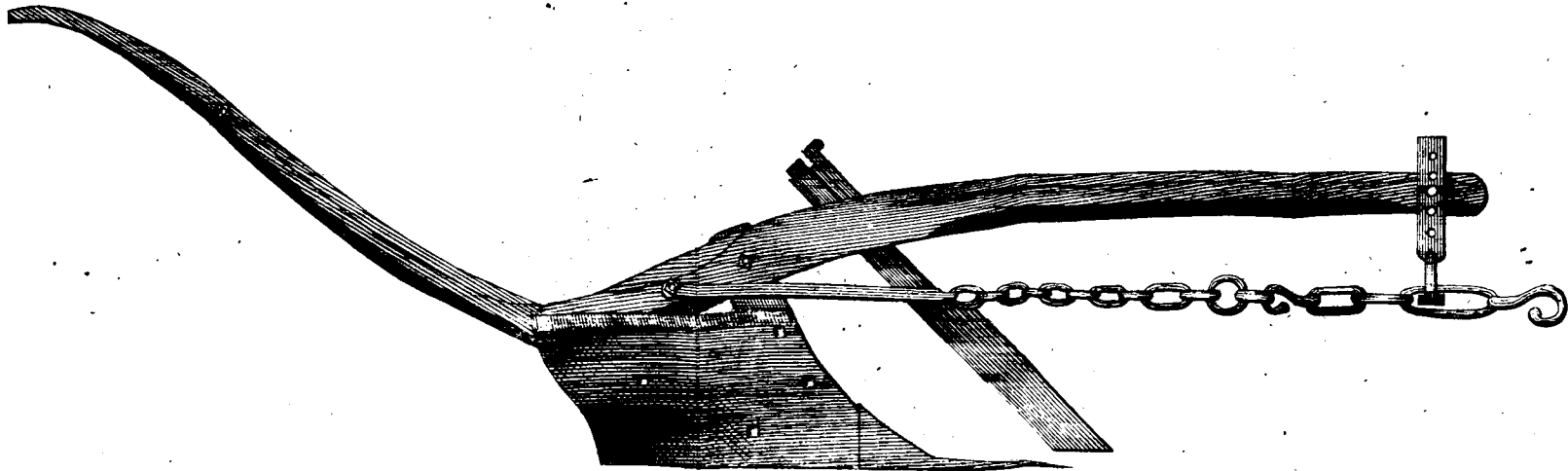
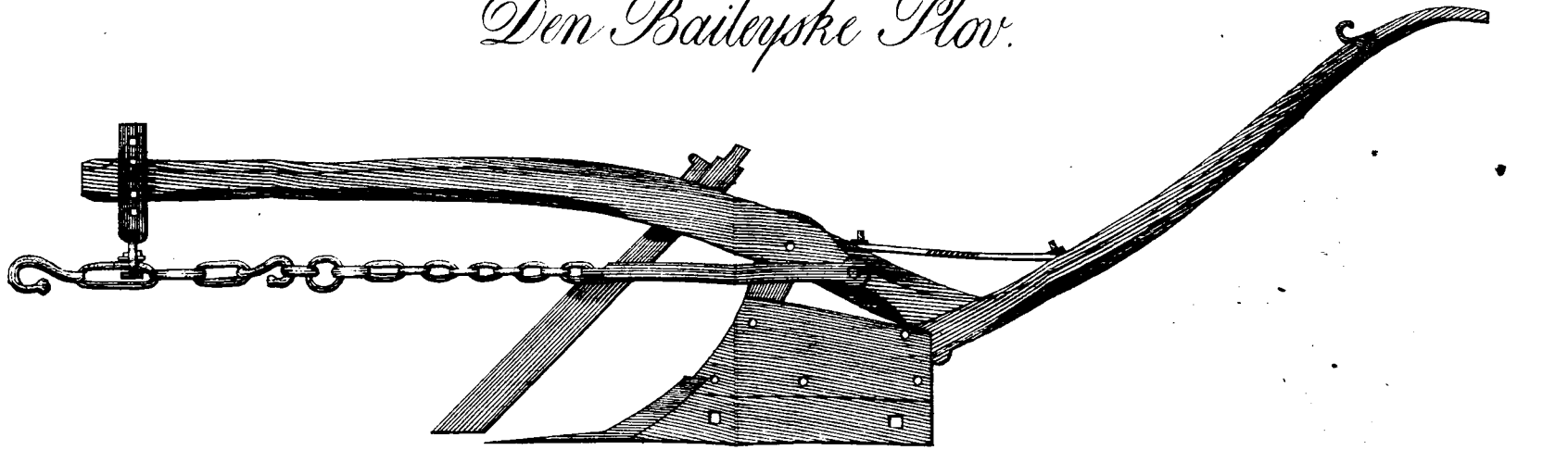
det ikke er hensigtsmæssigt at ville bruge samme Plov, snart med Hjul, snart uden Hjul. For at kunne dette maa Nafsen ligge temmelig lavt; thi ellers maatte Forkærren være meget høi. Men naar Nafsen ligger fortil lavt, saa har Ploven for liden Tendens til Jordsmonnet og for at faae Ploven til at gaae tilstrækkelig dybt, maa en anden Keil begaaes, nemlig at bukke Skjæret ned ad, da Plovens Løb og Skjæret tværtimod bør danne en aldeles ret Linie og Plovens Tendens til Jordsmonnet tilveiebringes ved at reise Nafsen, aldeles ikke ved at synke Skjæret. Vel veed jeg at Thær antager, at Skjærets Spids — aldeles ikke hele Skjæret — maa gives en, skiondt meget liden Retning ned ad; men deels erkjender jeg ikke Rigtigheden heraf, deels har han maaske i saa Henseende forandret Mening, da ingen saadan Bifning sees paa de Tegninger af Plove han har givet os, ligesom heller ingen saadan findes antydet paa de engelske Tegninger, og endelig have de hos Hr. Just. Nielsen og mig forfærdigede bailey'ske Plove i Sierningen bevist, at den er usødvendig for at bringe Ploven i Jorden. Skjærets Bøining nedad havde desuden til Folge, at Hr. Ws. Plov ikke kunde gaae lettere end 5 Tommer, skiondt det i flere Tilfælde er snækkeligt, at kunne pløje meget let. Endelig finder jeg endnu ved denne Plov at anmærke, at Stierterne ere for korte, hvorved Plovmanden har mindre Magt over Ploven, end længere kunde give

ham, og at de sidde for lavt, og nøde en nogenlunde høi Karl, at udstrække Armene for langt, eller, ligesom bag de almindelige Hjulplove, at gaae med en krum Ryg.

Just fordi Hr. Winstrup, ved det han allerede har leveret, viser sig som en duelig og tænkende Arbejder, og som den, der ka. levere en fuldkommen god Plov, naar han vil, og gjøres opmærksom paa det hans Arbeide fattes for at blive fuldkomment, har jeg saa vidtløftig omtalet hans Plov, og ingen skal glæde sig mere end jeg, om han ved Forsøg og Eftertanke engang kan levere os en Plov, der Verden rundt, kan under Navn af den danske, erkjendes for den bedste.

Ploven fra Holsteinborg er ogsaa lærerig: Enhver, der seer den, opdager lettelig, at den til kraftfuldt Arbeide ikke er skicket; men man troer dog, at det den kan udrette, maa den gjøre med særdeles Letthed; men Kraftmaaleren viste, at den til en Plostrimmel af 4 Tommers Tykkelse og 10 Tommers Brede, behøvede 26 Lpd Kraftaustrængelse, medens f. Ex. den baileyske Plov med en Kraftanstængelse af 16 Lpd formaaede at oppløie en Strimmel af $3\frac{1}{2}$ Tommers Tykkelse og 12 Tommers Brede, og fuldkommen at opløste og vende den. Tydeligt bliver herved, at de, der ville bedømme en Plovs lettere eller tungere Gang, efter dens specifice Vægt, saare bedrage sig; thi den baileyske Plov veier paa Vægtskalen

Den Baileyske Plov.

sikkert 4 Gange saa meget som den Holsteinborgske. En af Aarsagerne, hvorfor denne Plov var saa tung at trække, var sikkerlig den concave ikke beslaaede Træmuldsfiel, hvis Hulhed strax fyldtes af Jord, hvorved Frictionen særdeles maatte forøges, ligesom derved, at den paa Landsiden ikke heller var beslagen. Jeg troer, at naar en Træmuldsfiel ikke beslaaes, saa gjør man bedre i, at lade den forblive, som hidtil lige. Ogsaa denne Plov har en lige Aas, og denne ligger endnu betydeligen lavere, ja! saa lavt, at Stillebøilen ved Pløiningen næsten slæbde paa Jorden.

Levende Weie.

En Hr. Blumenwich i Slesien faldt paa den Idee at anlægge saakaldte levende Weie, af Pile, og skal med Hæld have iværksat den.

Hans Fremgangsmaade er følgende: Naar Piletoppene ere afhugne forteres Skuddene, og Qvistene bindes i Knipper, men de Skud, som ere fra 1 til 3 Tommer tykke, bruges til Weiens Belægning. Weien indgrovtes paa sædvanlig Maade, for ikke at lide af Vand, og forhøies, saameget som man anseer fornøden, med en Deel af den udgravede Jord. Den øvrige Jord af Grøfterne lægges i Bunker paa Weien, Pilegrenene lægges dernæst, tæt ved hverandre tvært over Weien, og saaledes at deres ene Ende naaer til Grøftens Kant. For at de ikke ved Kjørseleu skulle skydes ud i Grøften, lægges langs med dennes Kant, de af Qvistene dannede Knipper, og Pæle af de tykkeste Pilegrene nedrammes for at støtte Knipperne. Ovenpaa Pilene lægges da Resten af den udgravede Jord, og om man vil, endnu et Lag Smaaastene eller Gruus, hvormed Weien da er færdig. — Er Jorden, hvori Pilene saaledes ligge, ikke aldeles ufrugtbar, og foretages Anlægget paa en Aarstid, for Exempel Foraaret, hvori Pilene kunne voxer, saa slaae Pilegrenene snart Rødder i stor Mængde, og blive

faste; men fra deres udækkede Ender ved Grøfterne fremskyde de Toppe, der danne Hække paa begge Sider af Veien. — Man forsikker at ved nogen Opmærksomhed ere saadanne Veie — dog vel kun som Biveie betragtede, — meget varige.

Drewsen.

Edderkoppen som Veirprophet.

Hvor vigtigt det er at kunne, om end blot een Dag, forudsæe Veirliget, erkjender hver Landmand. Ved Veirliget betinges mange af hans Foretagender, og naar han i Dag har taget sin Bestemmelse, nodes han ofte i Morgen at forandre den, fordi f. Ex. uforudsæet Regn indtræffer. Barometret er sieldent hans Sag; han forstaaer det ikke, og kan derfor ei drage Fordeel af de Vink, det vel kan give den, der er mere fortrolig med Lovene for dets Afvigelser.

Landmændene have derfor mere agtet paa visse Dyr, som Veirpropheter. Man hører gamle Landmænd, saavel som gamle Sæmænd, ofte rigtigheden at forudsige det kommende Veirlig, og allerede for flere Aarhundreder siden havde de Mærker, hvoraf de sluttede sig til Veirliget. Virgil siger:

Og af visse Tegn enhver kan Veirliget kjende,
Hede og Regn, og de os Kulde tilførende Vinde;
Kaderen selv fastsætte, hvad Maanedens Luna
skal lære,
Hvilket Tegn, der bebuder at Sydvind ophører,
og hvilket
Ofte Bonden advarer, sit Qvæg nær Stalden at
holde.

Strax naar Vinde opstaae, urolig Havet begynder,
Balgende sig at opvoxe; fra høie Bjerge der høres

Smekkende Bragen: med Larm den vidt gjenslyden,
 de Strandbred
 Skummer, og hulere fiedse tiltager Skovenes
 Susen.

Da ei de krumme Kjole af Volger længere spares,
 Naar fra det midterste Hav de hastige Dykkere slyve
 Mod Strandbredden med Skrig, og naar Vand-
 lønerne lege

Paa det Tørre, og Heiren de vante Søer forlader,
 Og over høien Sky igjennem Luften sig svinger.
 Ofte Du og skal see, naar nogen Bind overhænger,
 Stierneerne hovedfulds ned fra Himlen at falde,
 og bag dem

Lange lysende Strøg i Mattens Skygger at hvidne.
 Ofte at lette Straae og faldne Blade sig hvirvle,
 Eller at svømmende Kiær paa Vandets Glade
 omdandse.

Selv og Pigerne, som de natlige Tene opfyldte,
 Uveir spaae, saasnart de see i den brændende Lampe
 Olien gnistre, og at urene Taander udvove.

Ikke mindre af visse anmærkede Tegn Du i
 Regnen

Forud den fulde Soel, og klare Himmel kan skue.
 Nu ei Stjernernes Glands er dunkel, og Luna ei
 synes,

Alf sin Broder sit Lys at laane, naar hun opstiger.
 Heller ei tynde Uldfjer, omkring paa Himmelen
 svæve,

Ei for den lunkne Soel nu Tethys elskede Jisflugt

Vingerne paa Strandbredden udbreder. Den lig-
 gende Halmviß
 Ei det urene Sviin med Munden ihufommer at
 slide,
 Men den opstaaende Laage nedsynker, og hviler
 paa Marken.
 Uglen paa høieste Huustop, som Solens Nedgang
 forbenter
 Sig forgjæves bemoier at stemme sin sildige Sang
 an *).

Adskillige af de Tegn, Virgil her omtaler, ere
 de samme hvorpaa vi endnu agte, naar vi stræbe
 at udgrundste kommende Dages Veirlig.

Men i Edderkoppen, tør vi haabe, om efter-
 staaende Forsikringer bekræftes ved Erfaring, at
 have fundet en paalidelig Veirprophet, der endog
 spaaer nogle Dage i forveien.

Som bekjendt, vovede General Pichegru at
 trænge frem i Holland over de frosne Bande, da
 en Hr. Quatre-mere d'Isjonval, støttende sig paa
 sine Edderkoppers Spaadomme forsikrede, at Læ-
 veir ei saa snart vilde indtræffe. Fra dette Nie-
 blif skjenkede adskillige agtværdige Mænd Edder-
 kopperne Opmærksomhed, og behandlede Læren om
 dem under Navn af Uraneologie.

Dr. Herman har nyligen atter bragt denne
 Sag paa Bane. Han anfører de Kjendetegn,

*) See Publ. Virg. Maro, om Landbruget, et
 Læredigt i fire Sange, oversat Corøe, 1797.

hvoraf man ved at paaagte Edderkopperne, kan slutte sig til Veirliget, og siger, at naar Korsedderkopperne aldeles ikke arbeide, faaer man Regn og Blæst. Begynde de en nye Væv, medens Uveiret varer, saa tydes derved paa Overgang til bedre Veirlig. De mindre iblandt dem begynde at arbeide to eller tre Dage førend de større; men spinde de blot korte Traade, saa bliver Veirliget foranderligt, da derimod varigen skjøndt og tørt Veirlig indtræffer, naar mangfoldige arbeide og spinde lange Traade i store Væve. Istandsætte de ved hæftig Storm Hovedtraadene i deres hjuldanede Væve, saa lægger Vinden sig 10 til 12 Timer derefter. Sønderrive de selv en Deel af deres Væv, saa skeer dette for at bevare Resten mod hastig forbigaaende Storm og Regn. Arbeide de i Regnveir, saa varer dette ikke længe. Hver 24 Timer forandre Edderkopperne sædvanlig deres Væve. Skeer dette mellem 6 og 7 om Aftenen, saa tyder dette paa en meget klar Nat. Naar Edderkopperne skyde Huden (sich häuten), saa er dette Tegn paa meget smukt Veirlig.

Huusedderkopper, der spinde en horizontal Væv i Hjørnerne, fremstikke Hovederne, naar smukt Veirlig er ivente, og udstrække Benene saa meget længere fra det Skjul, hvori de sidde, som dette bliver varigere. Med saare varigt smukt Veirlig udvide de deres Væve. Vende de derimod Bagdelen frem, saa tyder dette paa megen og stærk

Regn. Nogle faa af disse Huusedderkopper arbeide om Vinteren og forudsige Frost, ved at spinde nye Væve. Naar Edderkoppen lægger Æg, kan man gjøre Regning paa smukt Veirlig.

Dr. Hermaun fortæller nu videre, at han især har paaagtet Huusedderkoppen og har ved at forudsige Veirliget, overensstemmende med hine Jagttagelser, bevist deres Rigtighed. "Jeg" siger han, "har endog engang vundet et Væddemaal, hvor paa jeg ei kan tænke uden tillige at erindre mig, hvor bange jeg blev at mine Jagttagelser skulde været feilfulde." Han fortæller nu, at han engang vadede paa: at Veirliget, der i lang Tid havde været regnfuldt, skulde inden 24 Timer forandres, skjøndt ei den mindste Opklaring var synlig, fordi nemlig nogle af hans Edderkopper, der sadde i en Sprække begyndte at vende sig, og at vise hant Hovedet, istedetfor Bagdelen. Om Natten Kl. 2 nedstrømmede Regnen endnu, og ved Solens Opgang — det var i Høehosten 1804 — skulde efter Væddemaalet Himlen være fuldkommen klar. Mismodig kastede han sig paa Sengen, men vaagnet efter et Par Timers Søvn, spredte Solen sin Glans fra den aldeles skyefri Himmel og varigt skjønt Veirlig fulgte denne Dag.

Denne Sag fortjener sikkertigen Landmænds og Naturforskeres Opmærksomhed.

J. E. Drewsen.

Middel, hvorved Mælken længe kan bevares
mod Fordærvelse.

Efter Beretning fra Selskabet til national Vind-
skibelighedens Fremme i Paris, kan Mælken længe
holde sig usfordærvet, naar den i et vel tilluftet
Kar faaer et Optrag. En Flaske Mælk, der paa
denne Maade var tilberedet i Frankrig, aabnedes
10 Aar derefter i Videnskabernes Selskab i Lon-
don og befandtes aldeles usfordærvet.

Anmeldelse af et ungt Menneske, der søger
Ansættelse, som Forvalter paa en Her-
regaard.

En ung Mand, som allerede i nogle Aar har
forestaaet en temmelig betydelig Gaards Drift,
ønsker, deels for at faae en større Virkekreds, deels
for at forbedre sine Aar, at ansættes som For-
valter paa en Herregaard. En meget agtet Mand,
der tillige kan bedømme hans Duetlighed vil inde-
staae, saavel for denne, som for hans øvrige gode
og moralske Opførsel.

Naar man vil behage at henvende sig til dette
Tidsskrifts Udgiiver, og meddele Efterretning om de
Vilkaar, der kunde bydes, skal den unge Mand's
Navn og Opholdssted opgives, om hine findes an-
tagelige.